

ДО 100-річчя
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

*«Цій бібліотеці я віддав кращі роки свого життя,
всю, без залишку, свою енергію,
в ній залишився шматок мене самого....»*
(З листа В. Ф. Іваницького Б. І. Зданевичу 22 грудня 194

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

**Віктор Федорович
ІВАНИЦЬКИЙ
(1881–1955)**

Життя, віддане книзі

Київ
2018

УДК 94(092)(477)“1881/1995“Іваницький В.Ф.+023.4:027.54(477–25)“1923/1933”](082)
ББК ТЗ(4УКР)оІваницький В.Ф.я434+4611(4УКР)6-8Іваницький В.Ф.я434+4734(4УКР)751.11гя434

Редакційна колегія

Т. В. Добко, д-р наук із соціальних комунікацій;
Л. А. Дубровіна, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук (голова);
Г. І. Ковальчук, д-р іст. наук (заст. голови);
О. С. Онищенко, академік НАН України, д-р філос. наук;
В. І. Попик, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук;
О. П. Степченко, канд. іст. наук; Н. А. Шип, д-р іст. наук

Упорядник і науковий редактор

Г. І. Ковальчук

Рецензенти

О. О. Хамрай, д-р філол. наук
О. М. Василенко, канд. іст. наук

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 2 від 26 лютого 2018 р.)

Віктор Федорович Іваницький (1881–1955). Життя, віддане книзі / упоряд., наук.
ред. Г. І. Ковальчук ; ред. колегія: Л. А. Дубровіна (голова) та ін.; НАН України, Нац. б-ка
України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2018. – 312 с. ISBN 978-966-02-8518-7

Збірник присвячено заступнику директора Всенародної бібліотеки України (нині –
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського) в 1923–1933 рр., керівнику відділу
Орієнталія та інших спеціалізованих відділів установи, видатному бібліотекознавцю,
книгознавцю, сходознавцю Віктору Федоровичу Іваницькому (20.XI.1881–26.II.1955).

Збірник складається зі статей про В. Ф. Іваницького, публікації архівних документів
(автобіографія, спогади, заяви щодо реабілітації, а також підготовлені ним бібліотечні інструкції)
та бібліографічних покажчиків – списків праць ученого, літератури про нього, іменного
покажчика.

Видання підготовлено до 100-річчя Національної бібліотеки України імені
В. І. Вернадського, призначено для бібліотекознавців, бібліотекарів, бібліографів, біографістів,
книгознавців, істориків сходознавства.

УДК 94(092)(477)“1881/1995“Іваницький В.Ф.+023.4:027.54(477–25)“1923/1933”](082)
ББК ТЗ(4УКР)оІваницький В.Ф.я434+4611(4УКР)6-8Іваницький В.Ф.я434+4734(4УКР)751.11гя434

ISBN 978-966-02-8519-4

© Г. І. Ковальчук. Упорядкування, 2018
© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського НАН України, 2018

Вступ

Відзначаючи 100-річний ювілей, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) вшановує людей, які зробили значний внесок у розвиток установи.

Героєм цього видання є непересічна особистість, інформація про яку повертається до загалу спеціалістів лише останніми роками, – Віктор Федорович Іваницький, до революції – визнаний дослідник історії Давнього Сходу, гебраїст, професор Київської духовної академії (КДА). Можна тільки дивуватися, як, народжений 1881 р. в селі Херсонської губернії в багатодітній родині священика, Віктор Іваницький уже в 25 років став доцентом кафедри єврейської історії Київської духовної академії, і вже на той час знав багато мов. Проте після революції він був змушений кардинально змінити профіль своєї діяльності.

До сьогодні особа Віктора Федоровича Іваницького відома обмеженому колу спеціалістів. Але постать ця – неординарна, заслуговує на те, щоб наукові здобутки В. Ф. Іваницького знайшли належне місце в історіографії кількох наук, адже він був не лише блискучим знавцем Давнього Сходу, гебраїстом, але й бібліотекознавцем, книгознавцем, бібліографом, перекладачем, літературознавцем.

До останнього часу вважалося, що В. Ф. Іваницький є автором близько 20-ти, максимум 30-ти публікацій наукових праць. Безумовно, найбільш плідним у плані виходу окремих видань був перший період його наукової діяльності – в КДА: загальний обсяг його наукових публікацій становив близько 1000 сторінок друку. Проте справа, зрозуміло, не лише в обсязі наукових праць, але і в їхній безумовній новизні, самостійності і толерантності у викладі результатів дослідження, використанні при дослідженні різних іноземних мов, насамперед давніх – давньоєврейської з її діалектами, арамейської, давньогрецької, а також сучасних західноєвропейських мов, – з метою вивчення повноцінної історіографії теми.

Разом з тим необхідно наголосити, що, умовно кажучи, в другому періоді своєї творчої діяльності, працюючи у Всенародній бібліотеці України (нині – НБУВ) з січня 1921 до вересня 1933 р., В. Ф. Іваницький підготував значну кількість науково-методичних розробок, інструкцій, які мали важливе значення для розбудови бібліотеки, забирали багато часу та інтелектуального напруження, але не публікувалися, були невідомі широкому загалу спеціалістів поза установою, і з часом призабуті, власне, як і роль Віктора Федоровича Іваницького в становленні бібліотеки.

Завдяки пошукам в архіві та в особових фондах НБУВ, відповідним публікаціям Л. А. Дубровіної, О. П. Степченко, Г. І. Ковальчук, В. В. Матусевич та ін., а також доступному наразі дистанційно опису фонду В. Ф. Іваницького з відділу рукописів Російської державної бібліотеки, публікаціям Л. Р. Мансурової з Республіканської бібліотеки ім. С. Г. Чавайна Республіки Марій Ел, ми переконалися, яку величезну наукову, науково-методичну, науково-організаційну, науково-педагогічну роботу проводив учений з 1920-х і до середини 1950-х рр.

Перелік його публікацій, а також підготовлених до друку статей, монографій, лекцій, доповідей, перекладів з давніх мов, із зазначенням обсягу рукописів, машинописів і друків, ми подаємо в спеціальному покажчику в цьому збірнику, адже все це – види наукової творчості, і без цього належно уявити його діяльність неможливо. Виявилося, що за вказаний період ним було підготовлено в різних формах, на різні теми щонайменше 200 праць загальним обсягом понад сім тисяч сторінок!

Як вже зазначено вище, з початку 1921 і до осені 1933 року його життя, робота, наукова творчість були пов'язані із Всенародною бібліотекою України. В найтяжчі для становлення установи роки саме він очолював відділи орієнталія, бібліотекознавства, стародруків, підготувавши відповідні методично-інструктивні документи. З 1923 по 1933, тобто понад 10 років, він був заступником директора установи, «правою рукою» С. П. Постернака, пізніше Н. М. Миколенка, А. М. Яременка; організовував усі різнопланові напрями життя вже тоді найбільшої чи однієї з найбільших бібліотек республіки: комплектування, опрацювання величезних фондів, їхній розподіл по відділах, каталогізацію та систематизацію, створення підручної бібліотеки і дублетного фонду, роботу загальної читальні, довідково-бібліографічну діяльність та багато іншого. Непересічна його роль у розгортанні наукових бібліотекознавчих і книгознавчих досліджень, створенні періодичних видань бібліотеки, аспірантури для підготовки бібліотечних кадрів вищої кваліфікації. Це насамперед на його плечі лягли всі питання господарчі, фінансові, будівничі, організаційні, пов'язані з переміщенням і збереженням фондів у нове, своє приміщення у 1929–1930 рр. по вул. Володимирській. Після арешту С. П. Постернака в жовтні 1929 і до призначення в квітні 1930 р. директором бібліотеки, та ще й за сумісництвом, Н. М. Миколенка Іваницький взагалі один керував всією багатоплановою роботою такої складної установи, як Всенародна (Національна) бібліотека.

Неоцінима його роль у збереженні, завдяки передачі до ВБУ, бібліотек Київської духовної академії (як її випускник і професор, він найкраще розумів значення її стотисячних фондів), Києво-Печерської лаври, Софійського собору, Михайлівського, Видубицького, Нікольського монастирів, Київського університету святого Володимира, Кам'янець-Подільських та Житомирських зібрань, різних приватних бібліотек. Пізніше він писав: «А ведь библиотека АН – действительно моя первая любовь. Этой библиотеке я отдал лучшие годы своей жизни, всю, без остатка, свою энергию, в ней остался кусок меня самого; о библиотеке я вспоминаю с теплым чувством, и доселе продолжаю думать, что я работал не плохо, а характеристика, данная мне «ревизорами» 1933 г. – клеветническая» (з листа Б. І. Зданевичу. ІР НБУВ. Ф. 33. № 1184).

Незважаючи на його самовіддану, без перебільшення, працю, 1933 року його (в числі 42-х найкваліфікованіших співробітників бібліотеки) було звільнено, звинувачено у націонал-фашизмі, боротьбі проти радянзації ВБУ, згуртуванні класово-ворожих елементів у бібліотеці та ін.; засуджено напрями розвитку бібліотеки, тобто перекреслено усе позитивне, що зробив він особисто і колектив установи. Подібне відбувалося не лише у Всенародній бібліотеці – так було і в самій Академії наук, у музеях, інститутах, коли розгорнулася «класова боротьба» на історичному, книгознавчому, бібліографічному, літературному та інших «фронтах». Сьогодні багато

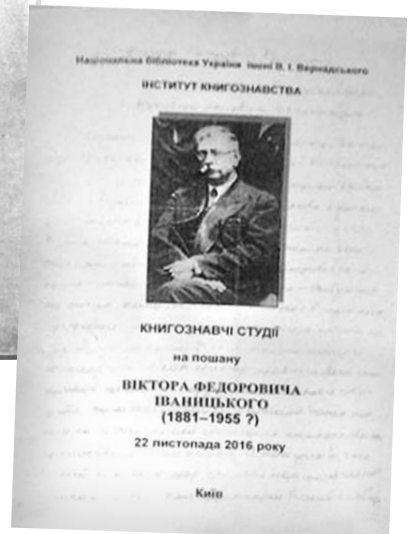
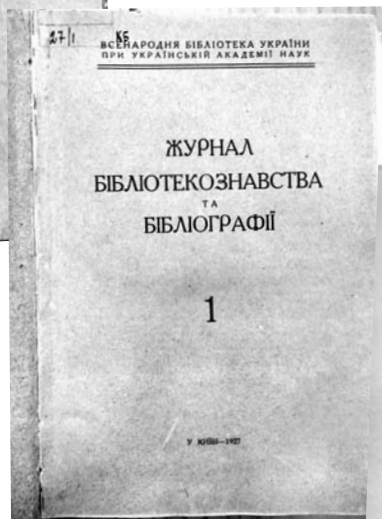
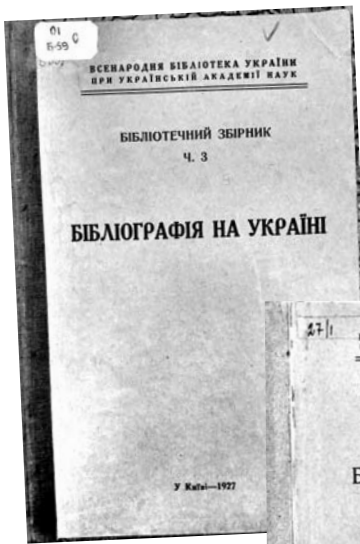
відомо про репресоване книгознавство чи бібліографознавство, про знищення вчених, митців, інтелігенції загалом. Але багато білих плям лишається.

Віктор Федорович Іваницький не був репресований в повному розумінні цього слова, тобто не був заарештований чи, навіть, розстріляний, хоча в наказі про звільнення з ВБУ зазначалося: «Іваницького передати до прокуратури з проханням організації над ним суду громадським порядком» (див. відповідну публікацію документів у другому розділі збірника). Відомо, що він з дружиною виїхав восени 1933 р. з України до Йошкар-Оли (хоча не знаємо, чому саме туди), і цим врятував своє життя. Там його цінували, там він створив потужний напрям бібліографічної роботи в Марійській республіканській бібліотеці, викладав російську та зарубіжну літературу у Марійському педагогічному інституті, на курсах, підготував колосальну за обсягом монографію про М. Горького. У ці ж роки він здійснив переклади практично всіх творів Філона Александрійського – вперше на російську мову, які досі не видано. Там він залишив частину своєї власної бібліотеки. А після завершення трудової діяльності, коли йому з якихось причин було відмовлено в пенсії у Марійській республіці (у його архівному фонді в РДБ є відповідна довідка), у 1951 році, в 70-річному віці, повернувся в Україну, в Кам'янець-Подільський. Відомо, що писав мемуари, в тому числі і про бібліотеку та академію наук, які, вірогідно, втрачені. Помер 26 лютого 1955 року у Кам'янець-Подільському, де й був похований.

Віддаючи шану видатному діячеві бібліотечної справи, вченому-сходознавцю, бібліотекознавцю, книгознавцю Віктору Федоровичу Іваницькому, ми одним із завдань, які перед собою ставили, мали таке: не тільки згадати одного з фундаторів нашої бібліотеки, але й відтворити його біографію, оцінити його організаційну та наукову діяльність, подати бібліографію його праць та джерел про нього, опублікувати його спогади, автобіографію, деякі неопубліковані праці. Водночас, матеріали збірника дозволять краще осягнути історію самої Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, адже історії без людей, без неординарних особистостей не буває. Зрозуміло, в статтях збірника є певні, інколи значні змістовні повтори – цього неможливо уникнути, адже всі науковці, що взяли участь у цьому проекті, спиралися на ті самі джерела, але кожен автор намагався написати про Іваницького по-своєму, пропустити його непростий життєвий шлях через своє сприйняття історії першої половини ХХ ст.

Редакційна колегія збірника висловлює щире подяку всім, хто долучився тією чи іншою мірою до пошуків інформації про цю непересічну особистість, насамперед С. І. Білоконю за наданий для публікації текст мемуарів В. Ф. Іваницького про навчання в КДА, його фотографії, машинописи праць, а також Т. В. Котлярівій за віднайдення точної дати смерті Віктора Федоровича; І. С. Шекері за ретельні пошуки інформації про Іваницького в усіх томах «Трудов Киевской духовной академии» та його фото в альбомах КДА; Д. Р. Рамазановій, а також С. В. Таранцю за надання інформації про В. Ф. Іваницького за його архівним фондом у РДБ; А. А. Яригіну за копії документів Іваницького з архіву Марійського державного університету, всім авторам збірника, що не лишилися байдужими до ідеї такого увічнення пам'яті видатного діяча науки та культури.

Статті

Людмила Пастушенко,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та релігієзнавства
Національного університету «Києво-Могилянська академія»

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ВІКТОРА ФЕДОРОВИЧА ІВАНИЦЬКОГО

Віктор Іваницький народився 20 листопада (за новим стилем – 2 грудня) 1881 року у селі Калузьке Херсонського повіту Херсонської губернії (нині – село Калуга Березнегуватського р-ну Миколаївської області) в сім'ї священика ¹. Вибір В. Іваницьким шляху духовної освіти зрозумілий з огляду на його походження. Відтак, у 1892–1896 рр. він навчається у Херсонському духовному училищі, у 1896–1902 рр. – в Одеській духовній семінарії, після закінчення якої, як найкращий із випускників, був обраний для вступу до Київської духовної академії (КДА). В тому ж 1902 році вступає до Київської духовної академії, отримавши серед 65 абітурієнтів найвищі іспитові оцінки, і зайнявши перше місце в розрядному списку студентів ².

Період навчання в Академії – період формування основних світоглядних переконань та ідейних принципів, які стануть визначальними для його життя та творчості. Водночас це був період опанування необхідними професійними якостями, набуття фахової підготовки. Навчальний процес в Академії був унормованим духовно-академічним статутом 1884 року, згідно з яким студенти мали засвоїти в якості загальнообов'язкових усі богословські та філософські дисципліни, а решту предметів було розподілено між двома відділеннями – історичним і філологічним. В. Іваницький обирає історичне відділення, і цей вибір став визначальним для майбутнього науковця, оскільки поглиблене вивчення історичних дисциплін сформувало методологічні настанови його подальших наукових студій, зокрема, надання пріоритетності історичному підходові при дослідженнях. Не минулося марно і наполегливе студіювання латинської та французької мов.

Протягом чотирьох років навчання В. Іваницький зміг долучитись до неповторної інтелектуальної атмосфери Київської академії, утворюваної її викладачами і науковцями, справжніми знавцями своєї справи. Про те, що Київська академія стала для Віктора Федоровича справжньою *alma mater*, свідчать здійснені ним згодом у радянські часи певні ініціативи зі збереження для майбутніх поколінь пам'яті про Київську духовну академію. Зокрема, В. Іваницький переписує та упорядковує, вносить необхідні примітки у рукописний твір свого академічного наставника, професора кафедри Св. Письма Старого Завіту КДА В. П. Рибінського «К истории Киевской

духовної академії. Курс 1887–1891»³, де змальовано картину київського духовно-академічного життя в кінці XIX ст., означено його характерні особливості та тенденції розвитку, надано цілісні портрети духовно-академічної професури. Наприкінці свого життя у 1951 році В. Іваницький пише спогади про самого автора цього твору, як він зазначає, «дорогого учителя и товарища»⁴. Ці спогади становлять живе, особистісне свідчення про В. Рибінського як педагога, вченого, людини⁵.

Про набуті під час навчання в Київській духовній академії знання та навички самостійних студій яскраво промовляє успішно захищена В. Іваницьким у червні 1906 року кандидатська дисертація на тему «Филон Александрийский (его жизнь и обзор литературной деятельности)»⁶. У кандидатському творі, написаному під керівництвом проф. В. П. Рибінського, В. Іваницький поставив своїм завданням якомога повніше відтворити життя та творчість Філона Александрійського у їхній цілісності та взаємообумовленості. У своїх відгуках на дисертацію професори В. П. Рибінський і протоієрей Ф. Я. Покровський⁷ відзначали наукову допитливість та працьовитість молодого дослідника, його схильність до кропіткої, наполегливої роботи, сміливість у вирішенні складних спірних питань, що надало йому змогу цілком гідно здійснити поставлене завдання. За висновком В. Рибінського, при незначній доробці в подальшому кандидатський твір цілком міг би бути представленим В. Іваницьким в якості магістерського. Кандидатський твір, на підставі відгуків професорів, 15 червня 1906 року був відзначений Радою КДА найвищою оцінкою «отлично-хорошо». Тоді ж ухвалою Ради КДА Іваницький був удостоєний ступеня кандидата богослов'я та отримав право на здобуття ступеня магістра без додаткових іспитів на підставі захисту дисертації (ухвалу затверджено митрополитом Київським і Галицьким Флавіаном (Городецьким) 1 липня 1906 року)⁸.

Як один з найкращих випускників ухвалою Ради від 6 вересня 1906 року Віктор Іваницький був залишений у Київській духовній академії на 1906–1907 навчальний рік професорським стипендіатом при кафедрі біблійної історії⁹ під керівництвом професора протоієрея Ф. Я. Покровського¹⁰. Наукові студії за часів свого стипендіатства В. Іваницький проводив у двох напрямках: з одного боку, спрямовував свої зусилля на більш ґрунтовне та розширене опрацювання творчої спадщини Філона Александрійського, з іншого – зосередився на вивченні першоджерел¹¹ та науково-дослідницької літератури з царини біблійної історії¹².

З 10 серпня 1907 року наказом Св. Синоду Віктора Іваницького було призначено викладачем основного, догматичного і моральнісного богослов'я до Мінської духовної семінарії¹³. Однак доля судила йому повернутися до Київської духовної академії. Восени 1907 року звільняється від служби проф.

прот. Ф. Покровський, відтак кафедра біблійної історії стає вакантною. На засіданні Ради КДА від 9 жовтня 1907 р. група професорів Академії (серед яких С. Голубев, К. Попов, Ф. Титов, Д. Богдашевський та ін.) пропонує обрати на вільну кафедру магістра богослов'я, помічника інспектора КДА М. Поснова. Натомість проф. В. П. Рибінський, виконуючий на той час обов'язки ректора КДА, рекомендує на заміщення кафедри В. Іваницького. Здавалося б, Віктор Іваницький (який був лише кандидатом наук і не перебував на службі в Академії), мав менше шансів, порівняно із Михайлом Посновим, отримати посаду. Однак на засіданні Ради 25 жовтня 1907 р. під час закритого балотування більшістю голосів підтримується кандидатура саме В. Іваницького, в результаті чого він обирається Радою на кафедру біблійної історії¹⁴, 30 листопада 1907 р. митрополитом Флавіаном (Городецьким) затверджується на цій посаді у званні виконуючого обов'язки доцента¹⁵. З цього часу розпочинається викладацька діяльність Віктора Іваницького у стінах Київської духовної академії, яка триватиме аж до закриття Академії більшовиками у 1919 році.

У перші роки в Київській духовній академії В. Іваницький читав курс біблійної історії на першому році навчання¹⁶. Згідно з духовно-академічним статутом 1884 року, цей курс входив до циклу загальнообов'язкових дисциплін для усіх студентів. Після запровадження 1910 року нового статуту духовних академій курс біблійної історії було замінено на біблійну історію у межах і зв'язках з історією давнього світу¹⁷, вилучено із циклу загальнообов'язкових і віднесено до другої групи вибіркових академічних дисциплін (із загальної кількості шести груп)¹⁸. Після введення у дію 13 серпня 1918 р. тимчасового статуту КДА курс зазнав нової трансформації – був замінений на курс біблійної історії та біблійної географії¹⁹, та входив до складу біблійної групи вибіркових дисциплін²⁰. У своїх спогадах про В. Рибінського, переосмислюючи напрям і характер своєї викладацької діяльності в Київській духовній академії, В. Іваницький визнає той факт, що він повною мірою не усвідомлював наукового статусу і значення тієї дисципліни, яку викладав, і тому, подібно до інших викладачів Академії, перебував не на своєму місці. Як він писав про себе у спогадах: «Не по своей дороге пошел и я, когда попал на кафедру “библейской истории”, т. е. как я понимал, христианской философии истории древних евреев. Но я скоро – уже на третьем году академической работы – нашел выход из этого положения: вместо “библейской истории” я стал читать обыкновенную “историю древних евреев”»²¹. Уже з перших років викладання В. Іваницький усвідомлює хибність самої постановки в академічній освіті науки біблійної історії, що має розбудовуватися не в апологетичному богословському контексті (тобто згідно з церковною традицією, за наперед установленими зразками трактування Біблії), а в науковому, базуючись на

принципах історичності, об'єктивності та відкритості наукового пошуку²².

Важливим етапом академічної кар'єри Віктора Іваницького став захист магістерської дисертації. 14 серпня 1909 року він подає на розгляд Ради КДА в якості магістерської дисертації рукописний твір «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности». Після опублікування твору в 1911 році²³ на урочистому зібранні Академічної Ради 22 грудня 1911 року відбувся публічний захист магістерської дисертації. У вступній промові²⁴ В. Іваницький розкрив феномен іудейсько-александрійського богослов'я, характерну рису якого – поєднання засад іудаїзму з надбанням елліністичної культури – яскраво увиразнено у творчості Філона Александрийського. Віктор Іваницький обґрунтував важливість застосування історичного підходу при аналізі феномену іудейсько-александрійського богослов'я, намагаючись не лише його охарактеризувати, а й пояснити його історичне походження, передумови виникнення. В кінці промови В. Іваницький висловив окрему подяку на адресу проф. В. П. Рибінського, який запропонував йому тему для магістерського твору, а також неодноразово консультував при написанні дисертації. Офіційними опонентами на захисті були проф. В. П. Рибінський і проф. священник О. О. Глаголев, які високо оцінили дисертаційне дослідження В. Іваницького, виокремили його науково значущі результати. Згідно зі свідченням кореспондента події академічного колоквиуму, захист відбувався досить похвалено, на наведені зауваження-питання офіційних та неофіційних (зокрема, П. Кудрявцева) опонентів Віктор Іваницький надав достойні відповіді, і тому Радою одноголосно було прийнято рішення про присудження В. Іваницькому ступеня магістра²⁵. Ухвалою Св. Синоду від 22 лютого 1912 р. Віктора Федоровича було затверджено у ступені магістра богослов'я і званні доцента²⁶. Згодом його магістерська праця була відзначена Радою КДА І-ю Макаріївською премією за 1912 р.²⁷

Отримання В. Іваницьким професорського звання позначено окремою, майже детективною історією, що відображала змагання духовно-академічної Ради із тогочасною реакційною освітянською системою. Ще 1915 року на засіданні Ради КДА від 27 листопада більшістю голосів було підтримано ініціативу про надання В. Іваницькому та іншим доцентам звання екстраординарного професора, «в виду продолжительной и многопользой их духовно-учебной службы»²⁸. Хоча митрополитом Київським і Галицьким Володимиром (Богоявленським) у грудні 1915 року було представлено перед Св. Синодом клопотання Ради про удостоєння професорського звання, однак воно залишилося без синодального затвердження. Це питання було поновлено 1917 року, внаслідок реформаційних процесів у сфері духовної освіти. 5 травня 1917 року на засідання Ради КДА було оприлюднено заяву

низки духовно-академічних професорів про надання Радою звання екстраординарного професора поза штатом тим доцентам (серед них був і В. Іваницький), які не мали змогу їх отримати в рамках дії статуту 1910 року²⁹, згідно з яким пріоритет в наданні цього звання надавався викладачам у священному сані. У відповідь на це звернення Рада того ж дня обирає В. Іваницького екстраординарним професором поза штатом. Рішення Ради було затверджено синодальною ухвалою від 2 серпня 1917 року³⁰. На засіданні Ради 3 (16) лютого 1918 року за пропозицією ректора єп. Василія (Богдашевського) було прийнято рішення про переіменування В. Іваницького на штатного екстраординарного професора³¹. Однак через відсутність відповіді (з причин складнощів у поштових відносинах із Росією) на представлене 9 (22) лютого 1918 р. єп. Василієм (Богдашевським) клопотання про утвердження вищим церковним керівництвом Православної Російської Церкви В. Іваницького на штатній посаді, 28 серпня (13 вересня) 1918 р. ректор входить із відповідним клопотанням до існуючого вищого органу церковного керівництва на Україні – Міністерства Сповідань уряду Скоропадського (у зв'язку зі зміною штатів відповідно до Тимчасового статуту КДА 13 серпня 1918 року). Відношенням від 7 жовтня 1918 р. Міністр Сповідань В. Зеньковський затверджує Віктора Іваницького в якості штатного екстраординарного професора³². Буквально через місяць Рада отримала довгоочікувану відповідь церковного керівництва (Патріарха Московського і всієї Росії Тихона (Беллавіна), Св. Синоду, Церковної Ради) від 3(16) вересня, що містила відмову у заявленому клопотанні Ради КДА через брак коштів та з посиланням на академічний статут 1910 р., у якому не було передбачено позаштатних професорських посад³³.

Педагогічну діяльність Віктор Іваницький успішно поєднував із науковою роботою. Зокрема, з 1907 р. він був дійсним членом Церковно-історичного та археологічного товариства при КДА. У виборі наукових видань для публікації своїх творчих студій у період викладання в Київській академії професор залишався вірним академічному часопису «Труды Киевской духовной академии» – майже кожен рік на сторінках видання виходять ґрунтовні сходовознавчі та бібліїстичні дослідження В. Іваницького³⁴. З вересня 1914 р. брав участь у роботі редакції журналу «Труды Киевской духовной академии», виконуючи функції діловода. Під час роботи в часописі Віктор Федорович уклав «Систематический указатель статей, помещенных в „Трудах императорской Киевской духовной академии“ за 1905–1914 гг.» (К., 1915), у якому представлено систематизований опис публікацій, розміщених в журналі за вказаний період. Видання цього покажчика демонструвало нове творче зацікавлення В. Іваницького – сфери бібліографії, в якій у після-революційний період він проявив себе найбільшою мірою. Маємо зазначити,

що досвід бібліотекознавця Віктор Іваницький розпочав ще з часів викладання в КДА – зокрема, на засіданні Ради від 19 березня 1918 року за пропозицією ректора єп. Василя (Богдасhevського) на п'ять років В. Іваницького було

Педагогічна діяльність В. Іваницького не обмежувалась виключно Київською духовною академією. Він викладав на Київських Вищих вечірніх курсах А. В. Жекуліної (з 23 січня 1911 р. до їхнього закриття у 1920 р.), 1912 року Радою курсів був обраний професором кафедри історії Стародавнього Сходу (тобто набагато раніше, ніж у КДА), з 8 січня 1917 року – секретарем історико-філологічного факультету курсів. З 2 лютого 1918 р. по 1920 р. викладав у київському Народному університеті-політехнікумі (у лютому 1918 р. університетською Радою був обраний професором кафедри історії Стародавнього Сходу на історико-філологічному факультеті)³⁶.

Після закриття КДА у квітні 1919 року В. Іваницький, втративши постійне місце роботи³⁷, разом з іншими колегами з Академії, зокрема, М. Скабаллановичем, П. Кудрявцевим, Д. Гороховим, Л. Соколовим, здійснює спроби обійняти викладацькі посади в університеті св. Володимира, зважаючи на давні традиції співпраці двох установ, коли духовно-академічні професори (О. Новицький, С. Гогоцький, І. Скворцов) переходили на університетські кафедри або поєднували викладання в КДА та університеті (П. Авсенєв, С. Голубєв, М. Поснов). 5 травня 1919 р. В. Іваницький подає заяву до Ради історико-філологічного факультету Університету з проханням посісти кафедру загальної історії³⁸. 17 вересня 1919 р. подає повторну заяву про можливість обійняти викладацьку посаду (пройти необхідне балотування) та прочитати курс з Вавилоно-Ассирійської літератури³⁹. Подання другої заяви-клопотання було зумовлене політичними подіями – з приходом до Києва Добровольчої армії у серпні 1919 р. наказом військового губернатора і відповідним розпорядженням ректора Університету усі рішення університетської Ради, прийняті під час радянської влади, були скасовані. І тому на засіданні Ради від 5 та 12 вересня було ухвалено рішення про необхідність повторного подання заяв на працевлаштування та проведення процедур затвердження⁴⁰. В університеті В. Іваницький перебував на посаді приват-доцента з 4 березня 1920 р. до реорганізації університету 15 червня 1920 р.

З 15 жовтня 1919 р. Віктор Іваницький обіймав професорську посаду на Вищих педагогічних курсах до їхньої ліквідації 1920 р. На курсах паралельно із викладацькою діяльністю виконував адміністративну роботу, будучи обраним Головою «хозкому» – господарчого комітету. З 1 серпня 1920 року – приват-доцент Прискорених педагогічних курсів. Поєднання педагогічної діяльності із науковими інтересами В. Іваницьким щонайкраще було реалізовано під час його праці на професорській посаді у Київському

археологічному інституті з 23 червня 1920 до закриття цієї інституції у серпні 1924 року ⁴¹. Саме цей інститут, який на поч. ХХ ст. був єдиним в Україні спеціальним вищим навчальним закладом архівного профілю, передбачав (особливо у 1920-х рр.) поєднання у своїй діяльності навчальної та науково-дослідної роботи, спрямованої в напрямках вивчення пам'яток старовини, переважно української, поширення археологічних відомостей, підготовки вчених – знавців української старовини ⁴².

Як зазначав згодом В. Іваницький у написаному ним *Curticulum vitae*, у зазначених навчальних закладах він читав загальний курс «Історія стародавнього сходу», а також розроблені ним спеціальні курси: «давня історія євреїв, історія Вавилоно-Ассирії, Вавилоно-Ассирійська література, культура Передньої Азії, Панвавилонізм, історична географія Ханаану, історія антисемітизму у давньому світі, александрійські іудеї, археологічні відкриття на давньому сході» ⁴³, проводив семінари зі стародавніх мов – давньоєврейської, арамейської та ново-ассирійської. Віктор Федорович володів також давньогрецькою, латиною, німецькою, французькою та англійською мовами.

У 1920-х рр. В. Іваницький залучається до роботи низки комісій Всеукраїнської академії наук. З 1 жовтня 1922 р. по 1 січня 1924 р. він був науковим співробітником Комісії з укладання енциклопедичного словника. Грандіозний проєкт 25-томного словника, що мав вміщувати довідкові відомості теоретичного і практичного характеру, корисні для найширшого кола читачів, так і не був реалізований. До роботи над словником було залучено найкращі наукові сили, чиїми зусиллями було підготовлено матеріали для перших двох томів (один із яких під назвою «Україна»), однак навесні 1924 року Комісія припинила своє існування, здебільшого через брак достатнього фінансування, а зібрані матеріали було передано до редакції Української радянської енциклопедії ⁴⁴.

З 1919 року професор залучається до роботи Гебраїстичної історично-археографічної комісії, що займалась вивченням історії євреїв та єврейської культури на Україні на основі архівних джерел. Входив до складу утвореної 8 травня 1919 р. в її рамках Гебраїстичної тимчасової комісії по збереженню пам'яток з історії євреїв в Україні ⁴⁵. Серед розподілених між членами комісії дослідницьких напрямів предметом наукових студій Іваницького стала давньоєврейська мова ⁴⁶. Результати дослідницької діяльності В. Іваницького викладені у розвідці «Жидівська мова у Г. С. Сковороди», що була опублікована у першому збірнику праць, підготовлених комісією ⁴⁷, а також низці рукописів: «Єврейські елементи в українській культурі давніх часів», «Книжкова справа у євреїв», «Кілька етюдів з історії вивчення єврейської мови на Україні (1738–1817 рр.)» ⁴⁸. Після закриття комісії у 1929 році В. Іваницький бере участь в роботі Семітологічної комісії, утвореної у складі Київської філії Всеукраїнської

наукової асоціації сходознавства (1929–1930)⁴⁹, на організаційному засіданні у березні 1929 року був обраний головою бюро комісії, однак відмовився від цієї посади, зважаючи на надмірну завантаженість на основній роботі у ВБУ. В рамках комісії В. Іваницький своєю науковою темою обирає історію семітських народів Стародавнього Сходу. Однак незабаром, на початку 1930 року, діяльність комісії було призупинено через невідповідність організаційним та ідеологічним засадам Асоціації, що мала базуватись на марксистському підході до вивчення східних питань⁵⁰.

Наприкінці 1920-х рр. В. Іваницький залучається до роботи над укладанням та виданням під егідою Комітету зі святкування 10-річного ювілею ВУАН популярного ювілейного путівника ВУАН по Києву під назвою «Київ. Провідник», який вийшов 1930 р. за редакцією відомого українського мистецтвознавця Федора Ернста. Як було зазначено у передмові, Путівник був створений з метою ознайомлення гостей Києва з історичним минулим, природою, культурною спадщиною міста. У ньому зусиллями науковців було здійснено першу спробу «наукової оцінки багатьох пам'яток матеріальної культури, перелічено нові великі промислові підприємства, сотні нових культурних закладів на чолі з Всеукраїнською Академією Наук»⁵¹. У збірнику в розділі «Історичні пам'ятки й культурно-освітні установи» розміщено ґрунтовні розвідки В. Іваницького «Головний будинок Всенародної Бібліотеки України при ВУАН» та «Будинок Інституту Народної освіти» (у співавторстві з Ф. Ернстом).

ON REVIENT TOUJOURS À SES PREMIÈRES AMOURS⁵²

Бібліотечна справа – царина, у якій Іваницький виявив себе справжнім майстром, продуктивним науковцем, вправним організатором та керівником. Як не парадоксально звучить, В. Іваницький розкрив себе у цій сфері через революційні події 1917–1921 рр., внаслідок яких він втратив роботу спочатку в Київській духовній академії, потім в інших ліквідованих інституціях. Так важко набутий, однак згодом узвичаєний статус духовно-академічного професора, що регламентував певний спосіб життєвої поведінки, перестав мати значення, і будь-яке нагадування про академічне минуле дорівнювало самознищенню в системі радянської освіти. Трансформація особистісної ідентифікації, яку пережив після революції В. Іваницький, як і інша духовно-академічна професура, призвела до розкриття невичерпного творчого потенціалу в інших сферах діяльності – бібліотекознавстві, бібліографії та книгознавстві.

Як зазначав сам В. Іваницький у своєму Curriculum vitae, з 1920 року він починає працювати в якості бібліотекаря, з кожним роком віддаючи цій роботі все більше енергії та часу, «особливо після того, як у зв'язку з реформою вищої освіти на Україні, одні ВУЗи було зовсім ліквідовано, а по других самостійну кафедру «Історії давнього сходу» було скасовано»⁵³.

З 16 жовтня 1920 року по 4 січня 1921 року він працює у бібліотечній секції Київського відділу народної освіти (спеціального підрозділу виконавчого комітету органу державної влади – Київської Ради селянських, робітничих та червоноармійських депутатів) завідуючим книжковими фондами та головою комісії по розподілу книжок по школах.

1921–1933 роки – період роботи Віктора Федоровича у Всенародній бібліотеці України, заснованій у 1918 р. при Всеукраїнській академії наук. Працюючи у ВБУ, він поступово пройшов майже усі щаблі кар’єрного зростання, перебуваючи на посадах спочатку молодшого бібліотекаря (з 4 січня 1921 року), згодом підстаршого бібліотекаря (з 17 травня 1921 року), з 5 липня 1921 року – старшого бібліотекаря, завідувача відділів *Orientalia*, Бібліотекознавства, Стародруків, і з 16 жовтня 1923 року – заступника директора бібліотеки⁵⁴. Після арешту у жовтні 1929 р. С. П. Постернака В. Іваницький виконував обов’язки директора ВБУ⁵⁵.

Значення цього періоду в житті В. Іваницького, періоду важкої наполегливої праці, в якій він знову віднайшов своє призначення і визнання іншими, яскраво передано ним самим у листі до Б. Зданевича 1943 р.: «А ведь библиотека АН – действительно моя первая любовь. Этой библиотеке я отдал лучшие годы своей жизни, всю, без остатка, свою энергию, в ней остался кусок меня самого; о библиотеке я вспоминаю с теплым чувством и доселе продолжаю думать, что я работал неплохо...»⁵⁶. Під час перебування завідуючим відділами, Іваницьким проведено величезну роботу з інвентаризації та каталогізації збережених у фондах матеріалів, розроблено інструкції з формування та опрацювання фондів. Особливо прикметною є його діяльність у відділі *Orientalia*, який був організований з самого початку існування бібліотеки, з огляду на значущість Сходу в історії України⁵⁷. В. Іваницький, з метою упорядкування та систематизації збережених у відділі фондів, сформував цілісну культурологічну концепцію *Orientalia*, де окреслив феномен Сходу у різних аспектах (географічному, філологічному, культурно-історичному). Виходячи із цієї концепції, виробив критерії та принципи відбору та комплектування книжкових фондів, розробив інструкції з опису книг східними мовами⁵⁸. Він ініціював створення у відділі *Orientalia* підвідділу гебраїки-юдаїки, зважаючи на найбільшу наукову цінність представленої добірки книжок з цієї тематики⁵⁹.

Перебуваючи на посаді заступника директора ВБУ, розробив науково-методичні засади організації підручної бібліотеки ВБУ (1924). Опікуючись питанням покращення ефективності упорядкування та комплектування книжкових фондів, уникнення можливих конфліктів між різними відділами щодо наповнення їх матеріалом, у 1931 році обґрунтовує власний проект «Організації книжкових фондів спеціальних відділів»⁶⁰. У представленому

проекті В. Іваницький порушує питання про обрання найкращого принципу комплектування спеціальних відділів, базуючись на досвіді інших бібліотек, водночас орієнтуючись «на специфічні умови роботи Всенародної бібліотеки та на специфічні властивості її організації та структури»⁶¹. Розв'язуючи це питання, ставить ширше питання про організацію усіх книжкових фондів бібліотеки взагалі, що має здійснюватись за системою кабінетів або системою функціональних відділів, поєднаної зі спеціальними відділами за формальною ознакою. Віктор Іваницький, на підставі вивчення принципів та шляхів застосування кабінетної системи у бібліотеці, приходять до висновку про недоречність впровадження цієї системи у ВБУ.

З огляду на існуючий незадовільний стан справ у сфері освітянського бібліотекознавства, низького рівня професійної та наукової підготовки бібліотечних робітників (що було притаманним для усього СРСР у 1920 – поч. 1930 рр.), В. Іваницький приділяв чимало уваги питанню розбудови бібліотечної освіти, підготовки бібліотечних кадрів, розвитку бібліотекознавства як науки. Зокрема, у 1925 р. він уклав «Положення про аспірантуру ВБУ», брав активну участь в організації та роботі утвореного 1925 р. Науково-дослідного інституту бібліотекознавства при ВБУ (згодом реорганізованого у Науково-дослідну комісію бібліотекознавства та бібліографії), входив до складу його Президії⁶². Викладав на бібліотечних курсах ВБУ курс «Вступ до організації бібліотек». Теоретико-методологічні питання бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства В. Іваницький підіймав у своїх наукових студіях та доповідях⁶³.

У автобіографії, датованій 1939 роком, В. Іваницький таким чином характеризує свою працю у ВБУ: «За это время была развернута научная деятельность библиотеки, налажено собственное издательство, организована аспирантура. Во всей этой работе я принимал участие или как организатор, или как непосредственный руководитель...»⁶⁴.

Проте радянська система «кадрових чисток» не оминула і В. Іваницького. Створена у вересні 1929 р. комісія на чолі із уповноваженим Укрнауки НКО ум. Києві Л. М. Левицьким, на основі здійсненої перевірки роботи структурних підрозділів ВБУ, її фінансово-економічної діяльності прийняла рішення про усунення В. Іваницького «зі всякої керівної та наукової роботи у ВБУ». Підставою для звільнення стало обвинувачення В. Іваницького у «системі протекціонізму», «підборів до ВБУ своїх родичів, участі у таємних голосуваннях на конкурсах». В. Іваницький, згідно оцінки комісії, ніс особисту відповідальність за утворений стан справ (явно негативний) у ВБУ⁶⁵. При винесенні даної оцінки комісія пригадала у першу чергу «попівське минуле» В. Іваницького, його походження з родини священника, навчання та професорство у КДА, жодним словом не обмовившись про його науковий та про-

фесійний статус, набутий уже за часів становлення радянської влади ⁶⁶.

Однак, попри рішення комісії, В. Іваницький продовжував працювати у ВБУ до серпня 1933 р., коли під час чергової кадрової «чистки» був звільнений з посади ⁶⁷. Разом із дружиною Оленою Аполлонівною Іваницькою він переїхав до м. Йошкар-Ола ⁶⁸, і, напевне, здійснений ним крок переміщення до російської глибинки став результатом виваженого рішення, з огляду на те, що радянська репресивна машина набирала обертів і В. Іваницький міг би розділити долю багатьох своїх колег по Київській духовній академії, обвинувачених в «антирадянських настроях та контрреволюційній агітаційній діяльності» та безпідставно засуджених на основі лише «попівського минулого».

Віктору Іваницькому пощастило – в Йошкар-Ола він продовжив займатись своєю улюбленою справою – з 23 листопада 1933 року працює на посаді наукового співробітника Республіканської наукової бібліотеки, а з 1937 року стає навіть завідувачем утвореного ним її довідково-бібліографічного відділу. На новому місці В. Іваницький запроваджує розроблені під час роботи у ВБУ теоретичні та практичні установки в галузі бібліотекознавства та бібліографії. На основі всебічного вивчення структурних підрозділів бібліотеки він здійснив ряд важливих заходів з метою покращення її організації та функціонування. Упорядкував і каталогізував книжковий фонд, розробив інструкції з опису та класифікації книг. Керуючись настановою про центральне місце Республіканської бібліотеки в системі бібліотечно-бібліографічної інформації, відкрив міжбібліотечний абонемент, уклавши угоди з 12-ма найбільшими бібліотеками СРСР, запровадив консультативно-методичне керівництво районними бібліотеками, сприяв суттєвому зростанню бібліотечних фондів і підвищенню кваліфікації бібліотечних працівників. Опікуючись покращенням інформативності читачів про фонди бібліотеки, ініціював видання «Сводного каталога периодических изданий, получаемых Республіканской библиотекой» та «Указателя литературы о Марийской АССР», що виходив з 1949 р. З цією ж метою він започаткував систематичне висвітлення інформації про книжкові фонди, нові надходження і заходи бібліотеки на сторінках періодичних видань та місцевому радіо ⁶⁹.

Усвідомлюючи важливість наукової постановки бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства, вчений продовжує наукові студії, розпочаті в Києві. В рамках широкої краєзнавчої роботи, що проводилась бібліотекою, В. Іваницький опублікував низку праць, присвячених бібліотечній справі у Марійській АРСР ⁷⁰. В рукописі залишилася закінчена ним у 1939 р. ґрунтовна монографія «Библиотечное дело в Марийской АССР: исторический очерк» ⁷¹. Упорядкував низку бібліографічних покажчиків ⁷², серед яких значне місце посідає перший бібліографічний покажчик, виданий Республіканською науковою бібліотекою «Библиография марийской библиотеки», що

залишається в широкому користуванні донині. В особовому фонді В. Іваницького (Ф. 388), що зберігається в Науково-дослідному відділі рукописів Російської державної бібліотеки, є рукописи та машинописи статей, доповідей, лекцій В. Іваницького, присвячених історії та сучасному стану бібліотечної справи ⁷³, теоретичним питанням бібліотекознавства ⁷⁴ та бібліографії ⁷⁵. У 1948 р. Віктор Іваницький брав участь у Всеросійській нараді бібліотечних працівників у Москві, де виступив із доповіддю на тему краєзнавчої бібліографії Республіканської бібліотеки Марійської АРСР ⁷⁶.

Роботу в бібліотеці В. Іваницький поєднував із викладацькою діяльністю. У 1939–1940, 1946–1949 рр. перебував на посаді старшого викладача кафедри літератури у Марійському державному педагогічному інституті ім. Н. К. Крупської ⁷⁷, де також читав бібліотекознавчі курси. Викладав латину в Марійському педагогічному училищі. У 1946–1950 рр. перебував позаштатним викладачем-консультантом загальної історії в заочній вищій партійній школі при ЦК ВКП(б).

Як науковий працівник та викладач вищої школи, він був залучений до широкої просвітницько-виховної роботи. Зокрема, з 1948 року виступав із публічними лекціями, будучи членом Марійського відділення Всесоюзного товариства з поширення політичних і наукових знань серед населення. У 1944–1946 рр. працював у Лекційному бюро ⁷⁸, завданням якого було за допомогою лекційної пропаганди сприяти підвищенню у робітників, селян і радянської інтелігенції рівня комуністичної свідомості. Виступав на місцевому радіо із циклом просвітницьких лекцій ⁷⁹.

Під час перебування в Йошкар-Олі Віктор Іваницький поновлює сходознавчі студії. Зокрема, розпочинає переклад низки творів Філона Александрійського ⁸⁰.

Про значення наукової, бібліотечної, культурно-освітнянської, педагогічної діяльності В. Іваницького під час його перебування в Йошкар-Олі переконливо свідчить той факт, що досі в Республіці Марій Ел його вшановують як видатного культурного діяча і просвітника Марійського краю.

У 1950 році, вийшовши на пенсію, В. Іваницький вирішив повернутися в Україну. Залишаючи Йошкар-Олу, подарував Республіканській науковій бібліотеці власне книжкове зібрання з особовими екслібрисами ⁸¹. Останні роки життя він провів у м. Кам'янці-Подільському (Хмельницької області), де у лютому 1955 р. помер та був похований на місцевому кладовищі.

Висвітлений життєвий шлях увиразнює перед нами живий образ В. Іваницького як цілісної особистості у єдності її іпостасей – людини, бібліотекознавця, педагога, науковця, мислителя. Людини, яка проживши багатомірне і нелегке життя трудівника на ниві науки, освіти, бібліотечної

справи, попри усі складнощі та трагічні обставини, ніколи не зраджувала собі, до кінця життя залишаючись відданою своїм ідейним принципам та переконанням. Цей світлий образ має залишитись у нашій пам'яті.

¹ ЦДАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 1; ІР НБУВ. Ф. 175. Спр. 1493. Арк. 1. В анкеті, заповненій В. Іваницьким у 1927 році (див.: ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 1), у графі про соціальне походження вказано: син народного вчителя. Віктор Федорович, з огляду на тодішні реалії радянської епохи, був змушений написати неправдиві відомості про своє походження, хоча його запис частково відповідав правді – у XIX ст. за своїм статусом приходський священник був учителем для народу, духовно просвіщаючи своїх прихожан.

² Извлечение из протоколов Совета Киевской духовной академии за 1902–1903 уч. год. – Киев, 1902. – С. 11, 25.

³ ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 973. 73 арк.

⁴ ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 888. 8 арк.

⁵ Впадає у вічі доволі специфічний пафос характеристики В. Рибінського, наданої В. Іваницьким у спогадах. В. Іваницький розпочинає спогади прикрим визнанням того, що з студентських часів у нього не залишилось у пам'яті жодного спогаду про В. Рибінського як лектора і наставника, попри те, що він два роки був слухачем його курсу, а також писав у нього курсову і кандидатську роботи. На думку Віктора Федоровича, В. Рибінський був справжнім фахівцем у своїй справі, однак не володів необхідним для викладання цієї дисципліни вродженим даром богослова чи художника, поета в душі, не мав природної схильності до містики, релігійного паріння; водночас не осягав краси Біблії як художнього витвору: «не будучи по самій природі своєї ни богословом, ни эстетом, Рыбинский не мог увлечься «Ветхим Заветом», ни в первом аспекте, ни во втором. А не увлекаясь сам, он, понятно, не мог увлечь своим предметом и студентов» (ІР НБУВ. Ф. 33. № 888. Арк. 5). Відсутність покликання у вивченні та викладанні свого предмету, стверджує у спогадах В. Іваницький, було характерним для київської духовно-академічної професури взагалі. Озвучений у спогадах критичний і скептичний пафос при оцінюванні якості київської духовно-академічної освіти деякою мірою мав під собою певні підстави, однак, як нам видається, зумовлений більшою мірою особистісним досвідом перебування В. Іваницького в середовищі радянської освітянської системи, з її ідеологічною спрямованістю щодо «дипломованих лакеїв попівщини». З іншого боку, Іваницький ніби продовжує традицію критичної налаштованості щодо викладання духовно-академічних дисциплін, розпочату самим В. Рибінським у зазначеній праці «К истории Киевской духовной академии», тим самим вписуючи ініціатора критики «академічної професури» у коло самої критики.

⁶ Кандидатський твір зберігається в Інституті рукопису НБУВ (ІР НБУВ. Ф. 304. Дис. 1896).

⁷ Отзывы экстраординарного профессора В. Рыбинского и заслуженного экстраординарного профессора протоиерея Ф. Покровского о сочинении студента Виктора Иваницкого на тему: «Филон Александрийский. (Его жизнь и обзор литературной деятельности)» // Извлечение из журналов Совета Киевской Духовной Академии за 1905–1906 учебный год. – Киев, 1906. – С. 401–404.

⁸ Извлечение из журналов Совета Киевской Духовной Академии за 1905–1906 учебный год. – Киев, 1906. – С. 525, 531.

⁹ Термін перебування В. Іваницького професорським стипендіатом при КДА – з 15 серпня 1906 по 15 серпня 1907 року. Див.: ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 1.

¹⁰ Рада залишила В. Іваницького в якості третього позаштатного професорського стипендіата (як виняток з установленого порядку залишення двох стипендіатів), беручи до уваги, як зазначено в протоколі засідання, відмінно-добрі успіхи під час навчання Віктора Іваницького, а також схвальні відгуки наставників Академії про його заняття і кандидатський твір. З цією метою Радою КДА через митрополита Флавіана (Городецького) було здійснено клопотання перед Св. Синодом щодо фінансування утримання В. Іваницького в розмірі 700 р. У клопотанні було відмовлено, однак через відмову від стипендіатства одного із випускників В. Іваницький став штатним стипендіатом. Див.: Извлечение из журналов Совета Киевской Духовной Академии за 1906–1907 учебный год. – Киев, 1907. – С. 247–248, 253–254.

¹¹ З першоджерел В. Іваницький студіював книги Біблії, твори Йосифа Флавія, равніністичну літературу, ассиро-вавилонські, єгипетські пам'ятки, твори греко-римських письменників.

¹² Див.: [Заслуженного экстраординарного профессора протоиерея Ф. Покровского о представленном профессорским стипендиатом В. Иваницким отчете о занятиях его по библейской истории в том же учебном году»] // Извлечение из журналов Совета Киевской Духовной Академии за 1906–1907 учебный год. – Киев, 1907. – С. 546–548.

¹³ ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 2.

¹⁴ Извлечение из журналов Совета Киевской Духовной Академии за 1907–1908 учебный год. – Киев, 1908. – С. 95–97, 106–107.

¹⁵ ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 2.

¹⁶ У ЦДІАК збережено конспект лекцій Іваницького з біблійної історії. Див.: ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 3601.

¹⁷ Див.: Устав православных духовных академий // ТКДА. – 1910. – № 7. – С. 22.

¹⁸ Відповідно до впроваджуваного статуту, з 16 серпня 1910 року Іваницький – в. о. доцента кафедри біблійної історії з історією давнього світу. (ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 3).

¹⁹ Відповідно, В. Іваницький – екстраординарний професор кафедри біблійної історії і біблійної географії. Див.: ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 4. У фонді КДА в Інституті рукопису НБУВ міститься програма і лекційний матеріал з курсу біблійної історії, прочитаний професором у 1918–1919 навч. р. (ІР НБУВ. Ф. 160. Спр. 2629. 56 арк.).

²⁰ ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 3975. Арк. 7–8.

²¹ ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 888. Арк. 5.

²² У спогадах про В. Рибінського В. Іваницький порушує актуальне для тогочасної біблійної науки питання, що постало перед духовно-академічними богословами на поч. ХХ ст. – можливості узгодження, координації загальноприйнятого церковно-традиційного тлумачення біблійних книг, біблійної історії (богословського, апологетичного дискурсу) із новітніми викликами, тенденціями тогочасної західноєвропейської біблієзнавчої науки, що запропонувала нові концептуальні підходи

до вивчення та інтерпретації біблійної історії. В. Іваницький стверджує той факт, що В. Рибінський, на відміну від В. Іваницького, не зміг звільнитися від підлеглості церковній традиції у підході до вивчення своєї дисципліни: «не стал на аналогичный путь; он не превратил св. Писание Ветхого Завета в “историю древне-еврейской литературы”, но не мог сделать ее и наукой богословской». В. Іваницький обумовлює це консервативною науковою позицією В. Рибінського, який «держался традиционных взглядов на автора той или другой библейской книги, на время ее происхождения, состав и т. д., а доказывая правильность своего понимания того или другого места библии, он ссыался на так наз. “отцов церкви”, т. е. особенно чтимых церковных писателей» (ІР НБУВ. Ф. 33. № 888. Арк. 5–5 зв.).

²³ Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности. – Киев, 1911. – VIII, 606 с.

²⁴ Промова згодом вийшла окремою статтею: О происхождении иудейского эллинизма Александрии // ТКДА. – 1912. – Т. 1. – № 2. – С. 253–269; [Те same]. – Киев, 1912. – 17 с.

²⁵ Из академической жизни // ТКДА. – 1912. – № 1. – С. 167–168.

²⁶ ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 2 зв.

²⁷ 31 січня 1912 року В. Іваницький подає на розгляд Ради свою магістерську працю на предмет надання Макаріївської премії, після схвальної рецензії проф. В. Рибінського Рада присуджує В. Іваницькому повну Макаріївську премію у розмірі 800 крб., а також грошову винагороду В. Рибінському за розгляд праці. Див.: Извлечение из журналов Совета Киевской Духовной Академии за 1911–1912 учебный год. – Киев, 1912. – С. 201–202; Отчет о состоянии Императорской Киевской духовной академии за 1912–1913 учебный год // ТКДА. – 1913. – № 1. – С. 153; Извлечение из журналов Совета Киевской Духовной Академии за 1912–1913 учебный год. – Киев, 1913. – С. 157–176.

²⁸ ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 3858. Арк. 58 зв.

²⁹ Наводимо текст подання професорів: «Академический устав 1910 г., с примечанием к ст. 65 при замещении вакантных экстраординатур предоставлял преимущество доцентам, состоящим в духовном сане, пред лицами светскими. На основании этого примечания в свое время три доцента, имеющие духовный сан, получили экстраординатуры, несмотря на то, что в составе корпорации были лица, преимуществующие пред ними и в годах академической службы, и во времени получения ученой степени. Члены Совета Киевской духовной академии всегда признавали примечание из ст. 65 Устава несправедливым и обидным для лиц светского звания, трудящихся на пользу академии наравне с лицами духовными. Ныне означенное примечание отменено, и права всех доцентов на экстраординатуру уравниено. Но мы полагаем бы, что в дополнение к этому акту справедливости, ныне же следует возбудить ходатайство о предоставлении экстраординатур, – конечно сверхштатных, – и тем доцентам, которые в свое время, из-за примечания к ст. 65, были несправедливо обойдены. Такими доцентами являются В. Д. Попов, В. Ф. Иваницкий, В. И. Фаминский. Считаю своим долгом предложить Совету академии избрать их в сверхштатные э. о. профессоры и ходатайствовать об утверждении их, с привнесением должности содержанием, пред Св. Синодом» (ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 3876. Арк. 43).

³⁰ ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 4.

³¹ ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 3977. Арк. 58 зв.

³² ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 3977. Арк. 46.

³³ ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 3977. Арк. 48; Спр. 3975. Арк. 1.

³⁴ Іудейсько-арамейські папируси с острова Елефантини и их значение для науки Ветхого Завета // ТКДА. – 1914. – № 11. – С. 259–301; № 12. – С. 367–419; К вопросу о рехавитах // ТКДА. – 1915. – № 5. – С. 39–69; О происхождении иудейского эллинизма Александрии // ТКДА. – 1912. – Т. 1. – № 2. – С. 253–269; Письмо Аристее к Филократу (Введение и перевод) // ТКДА. – 1916. – № 7. – С. 153–198; № 9. – С. 1–37; № 11. – С. 197–225.

³⁵ ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 3. Спр. 4011; Спр. 3977. Арк. 84 зв.

³⁶ ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 10918. Арк. 4; ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846.

³⁷ Як зазначено у заповненій В. Іваницьким анкеті, він працював у КДА до 6 травня 1919 р. Див.: ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 1.

³⁸ ДАК. Ф. 16. Оп. 465. Спр. 1299. Арк. 97.

³⁹ ДАК. Ф. 16. Оп. 465. Спр. 1299. Арк. 117.

⁴⁰ ДАК. Ф. 16. Оп. 465. Спр. 1299. Арк. 49, 109.

⁴¹ В анкеті В. Іваницького дата закінчення його роботи в інституті – 1 травня 1925 р. Однак за твердженням дослідників історії цього інституту, базованим на архівних документах, діяльність КАІ було припинено у серпні 1924 року за розпорядженням Київського губвно. Див.: *Матяш І. Б.* Перший вищий навчальний заклад архівного профілю в Україні (З історії Київського археологічного інституту) // Український археографічний щорічник. – Вип. 3/4. – Київ, 1999. – С. 288.

⁴² *Матяш І. Б.* Перший вищий навчальний заклад архівного профілю в Україні (З історії Київського археологічного інституту) // Український археографічний щорічник. – Вип. 3/4. – Київ, 1999. – С. 282.

⁴³ ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 1.

⁴⁴ *Черниш Н. І.* Українська енциклопедична справа першої половини ХХ ст. // Поліграфія і видавнича справа. – 2009. – № 1 (49). – С. 11.

⁴⁵ *Ставицька Н. П.* Діяльність наукових установ ВУАН з дослідження єврейського населення в Україні (1920–1930 рр.) // Історія України: маловідомі імена, події, факти / гол. ред. П. Т. Тронько. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2008. – Вип. 35. – С. 88.

⁴⁶ *Цыганкова Е.* Сходознавчі установи в Україні. Радянський період. – Київ : Критика, 2007. – С. 71; *Цыганкова Э. Г., Василюк О. Д.* Виктор Федорович Иваницкий (1881–1955) – историк Древнего Востока, гебраист и библиограф // Східний світ. – 2010. – № 2. – С. 147–160.

⁴⁷ Див.: Збірник праць Жидівської історично-археографічної комісії. – Кн. I. – Київ, 1928. – С. 98–104.

⁴⁸ Перелік рукописів, поданий В. Іваницьким в анкеті (ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 3). Місце знаходження цих рукописів невідоме.

⁴⁹ *Цыганкова Е.* Сходознавчі установи в Україні. Радянський період. – С. 169, 176.

⁵⁰ *Цыганкова Э. Г., Василюк О. Д.* Виктор Федорович Иваницкий (1881–1955) – историк Древнего Востока, гебраист и библиограф. – С. 157.

⁵¹ Київ. Пугівник / Всеукраїнська Академія наук. Комітет святкування 10-ти річного ювілею ВУАН; за ред. Ф. Ернста. – Київ, 1930. – С. 5.

⁵² Вислів, який наводить В. Іваницький у листі до Б. Зданевича, коли згадує про свою роботу у ВБУ. Див.: ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 1184. Арк. 2.

⁵³ ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 2.

⁵⁴ ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 1–2.

⁵⁵ Ковальчук Г. І. Директори Всенародної бібліотеки України (20–30-ті рр.) // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2000. – № 2–4 (13/15). – С. 183.

⁵⁶ ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 1184. Арк. 2.

⁵⁷ Постернак С. Всенародна бібліотека України при Всеукраїнській Академії Наук. – Київ, 1923. – С. 28.

⁵⁸ Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 18–19; Степченко О. П. Українські вчені – фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (1918–1934). – Київ, 2008. – С. 55–56.

⁵⁹ Постернак С. Всенародна бібліотека України при Всеукраїнській Академії Наук. – С. 29.

⁶⁰ Копія цього документа в машинописному варіанті зберігається в архівному фонді С. І. Маслова (ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 888).

⁶¹ ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 888. Арк. 2.

⁶² Степченко О. П. Українські вчені – фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (1918–1934). – С. 60.

⁶³ Див. його: Науково-дослідча праця в галузі книгознавства та бібліотекознавства у зв'язку з підготуванням бібліотекарів та встановленням аспірантури при наукових бібліотеках // Бібліотечний збірник. Ч. 1. Праці Першої конференції наукових бібліотек УССР. – Київ, 1926. – С. 29–39; Підготування наукових бібліотекарів і взагалі наукових робітників у галузі бібліотекознавства та бібліографії // Бібліотечний збірник. – 1927. – № 2. – С. 93–102.

В особовому фонді В. Іваницького (НИОР РГБ) збережено датовані 1920 – поч. 1930 рр. рукописи та машинописи неопублікованих статей «Про дублетний фонд», «З бібліотечного життя на Заході», «Що таке наукова бібліотека?», лекції «Библиотека Британского музея».

⁶⁴ Личное дело Иваницкого В. Ф. – Архив Национальной библиотеки им. С. Г. Чавайна. Д. 84. Цит. за: Мансурова Л. Р. В. Ф. Иваницкий и просветительская деятельность Марийского края (к 125-летию со дня рождения) // Румянцевские чтения: материалы междунар. конф., 11–13 апреля 2006 г. – Москва : Пашков дом, 2006. – С. 172.

⁶⁵ Ковальчук Г. І. Директори Всенародної бібліотеки України (20–30-ті рр.). – С. 184.

⁶⁶ Для порівняння: за оцінкою директора ВБУ С. Постернака, В. Іваницький обраний на посаду заввідділу як відомий семітолог, професор Археологічного інституту. Див.: Постернак С. Всенародна бібліотека України при Всеукраїнській Академії Наук. – С. 29.

⁶⁷ 1939 р. В. Іваницький писав у автобіографії: «В августе 1933 года специальная комиссия Наркомпроса Украины обследовала работу библиотеки, признала основные установки неправильными и сняла с работы всю администрацию, целый ряд работников, в том числе и меня». (Архив Национальной библиотеки им. С. Г. Чавайна. Д. 84).

⁶⁸ Йошкар-Ола на поч. 1930-х рр. – адміністративний центр Марійської автономної області, з 1936 р. – столиця Марійської автономної РСР, нині – Республіки Марій Ел у складі Російської Федерації.

⁶⁹ Мансурова Л. Р. В. Ф. Иваницкий и просветительская деятельность Марийского края (к 125-летию со дня рождения) // Румянцевские чтения : материалы междунар. конф., 11–13 апреля 2006 г. – Москва : Пашков дом, 2006. – С. 172–176.

⁷⁰ Див. його: Библиотечное дело в Марийской Автономной Области (по данным Всесоюзной библиотечной переписи 1934 г.). – Йошкар-Ола, 1935. – 49 с.; Библиотечное дело в Марийской Автономной Области // Красный библиотекарь. – 1935. – № 11. – С. 39–40.

⁷¹ Зберігається у Відділі рідкісних видань і рукописів Національної бібліотеки ім. С. Г. Чавайна Республіки Марій Ел та в Особовому фонді В. Іваницького (НИОР РГБ. Ф. 388).

⁷² Систематический указатель к журналам: Вестник Марийского областного экономического совещания, Марийское хозяйство, Марий Эл и МАО за 1923–34 гг. // Марийская Автономная область. – 1935. – № 11–12. – С. 73–107; Библиография марийской библиографии. – Йошкар-Ола, 1948. – 22 с.; Указатель литературы о Марийской АССР за 1949 год. – Йошкар-Ола, 1951. – 116 с.

⁷³ «Библиотечное дело у древних евреев. Исторический очерк» (1944), «Библиотеки в христианскую эпоху» (1940-і рр.), «Александрийская библиотека» (1940-і рр.), «Библиотека Конгресса», «Ленинградская публичная библиотека имени М. Е. Салтыкова-Щедрина» (1944), лекція «Библиотека Британского музея» (1930-ті рр.).

⁷⁴ «Об организации библиотечной прессы» (1930-і рр.), «Основные задачи и потребности областной научной библиотеки в отношении комплектования» (1934), «Об организации школьных библиотек» (1936), «О библиотечных кадрах», «К вопросу об организации подготовки библиотечных кадров» (1930-ті рр.), «О библиотечной технике» (1930-ті рр.), «Комплектование библиотек» (к. 1930–1940-і рр.), доповіді «Справочно-информационная работа библиотек, изб-читален» (1942), «Элементы справочно-информационной работы в отделах обслуживания» (1942), «Инструкция каталогизации книжных фондов библиотек» (1940-і рр.), «О систематическом каталоге» (1940-і рр.).

⁷⁵ «Методика проведения библиографических обзоров» (2 пол. 1940-х рр.), «О коллективном авторе» (1940-і рр.).

⁷⁶ Текст доповіді збережено в Особовому фонді В. Іваницького (НИОР РГБ. Ф. 388).

⁷⁷ В Особовому фонді В. Іваницького (Ф. 388) розміщено численні лекції В. Іваницького з історії російської та радянської, античної і зарубіжної літератури та матеріали до них, бібліографічні огляди та довідки з історії літератури, доповіді, прочитані на засіданні кафедри літератури Марійського педінституту. Також у фонді зберігається рукопис його ґрунтовної монографії «Книга в жизни и творчестве Горького», написаної у II пол. 1940-х – I пол. 1950-х рр., обсяг якої складає 768 арк.

⁷⁸ Бюро мало різну назву залежно від відомств, яким підпорядковувалось: у 1943–1945 рр. – Лекционное бюро при Народном Комиссариате Просвещения Марийской АССР, у 1945–1953 рр. – Лекционное бюро Управления культпросвет учреждений при Совете Министров Марийской АССР.

⁷⁹ В Особовому фонді (Ф. 388) зберігається текст однієї з його передач на радіо на тему «Кіплінг».

⁸⁰ Неопубліковані тексти перекладів зберігаються в Особовому фонді В. Іваницького (Ф. 388).

⁸¹ Мансурова Л. Р. Личная библиотека В. Ф. Иваницкого в фондах Национальной библиотеки имени С. Г. Чавайна // Библиография. – 2012. – № 2. – С. 99–102.

Володимир Бурега,

кандидат богослов'я, кандидат історичних наук,
проректор з науково-богословської роботи
Київської духовної академії і семінарії, професор

ВІКТОР ІВАНИЦЬКИЙ

ЯК ПРОФЕСОР КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ

Віктор Федорович Іваницький прожив неповних 74 роки, з яких з Київською духовною академією (КДА) були пов'язані лише 17 років (з 1902 р., коли він вступив до першого курсу КДА, і до 1919 р., коли КДА була вперше закрита радянською владою). При цьому з бібліотечною справою він був пов'язаний протягом, щонайменше, тридцяти років (з 1921 р., коли він прийшов працювати до Всенародної бібліотеки України, і до 1950 р., коли він вийшов на пенсію з посади співробітника Республіканської наукової бібліотеки в Йошкар-Олі). Отже, перебування Іваницького в КДА (в якості студента та викладача) тривало вдвічі менше, ніж його праця в сфері бібліотечної справи. Тим не менше, цілком очевидно, що саме в КДА він сформувався і як вчений, і як особистість.

Віктор Федорович Іваницький народився 20 листопада (2 грудня) 1881 р. в с. Калузьке Херсонського повіту Херсонської губернії в родині священика ¹. Його життєвий шлях в дитячі та юнацькі роки був абсолютно типовим для вихідців з духовного стану. У 1892 р. його віддали на навчання до Херсонського духовного училища, яке він закінчив у 1896 р. Після цього він вступив до Одеської духовної семінарії, яку закінчив у 1902 р. Як кращий випускник 1902 р. він отримав від правління Одеської семінарії рекомендацію для вступу до КДА.

Сам Іваницький згадував, що його церковність під час навчання в семінарії була, скоріше, зовнішньою: «В церковь мы, правда, ходили, но потому, что нельзя было не ходить; в положенное время «говели», но потому, что нельзя было не говеть; в посты ели постное, но потому, что другой пищи нам не давали... Все это делалось потому же, почему мобилизованный носит военную форму, ходит в караулы, отдает офицерам «честь». Раз уж попал в семинарию, то нужно и выполнять все, чего требует семинария. И выполняли, но «душа» была в стороне»².

По закінченню семінарії він планував поступати в університет та займатися математикою. Однак його батько сказав, що не зможе надавати йому фінансової підтримки в разі вступу до університету. У випадку ж вступу до духовної академії юнак міг отримати повне казенне утримання. І, як писав Іваницький, він проміняв університет «на сытую и спокойную жизнь

в духовной академии» (там само, арк. 2). В останні роки життя Іваницький визнавав, що «пошел не по своей дороге»³. Він не мав схильності до богословської науки. Іваницький писав, що «всем своим и психическим, и умственным складом» він був чужий «религиозно-церковным интересам»⁴. Тим не менше, його життєвий шлях у дореволюційний період був тісно пов'язаний саме зі сферою церковної науки.

У серпні 1902 р. двадцятирічний Віктор Іваницький прибув до Києва. У період з 19 по 28 серпня 1902 р. тут тривала вступна кампанія. Абитурієнти склали наступні іспити: філософія (письмовий твір), моральне богослов'я (письмовий твір), проповідь (письмово), Старий Завіт (усно), Новий Завіт (усно), догматичне богослов'я (усно), загальна церковна історія (усно), історія Руської Церкви (усно), давні мови (усно).

Іваницький згадував, що успішно написав усі твори та вдало склав усі іспити. Лише на іспиті зі Старого Завіту він отримав трійку. За результатами вступних іспитів Іваницький був зарахований до першого курсу КДА. При цьому його відповіді на іспитах були визнані найкращими серед 67 абитурієнтів (з них були зараховані до першого курсу 62 чоловіки)⁵.

На той час студенти могли обрати для вивчення одну з двох груп додаткових предметів (літературну або історичну). Іваницький обрав історичну групу, в якій поглиблено вивчалися історія і розбір західних сповідань, історія і викриття російського розколу, загальна цивільна історія та російська цивільна історія. З давніх мов він обрав для вивчення латину, а з нових – французьку. Пізніше Іваницький писав, що його вибір спеціальних предметів виявився не дуже вдалим: «Жизнь посмеялась надо мной: историк по специальности, я больше всего преподавал литературу; специально изучив в Академии латинский язык, я кандидатскую и магистерскую диссертацию писал по источникам на греческом языке; пришлось специально изучить греческий. А французский язык для моих научных работ, как оказалось впоследствии, был мало пригоден; пришлось учить уже по окончании Академии английский язык»⁶.

Про своє навчання в Академії Іваницький згадує як про час втрачених можливостей, коли чимало часу було заповнено розвагами та безділлям: «Вспоминая теперь годы своей учебы в Академии – особенно на первом курсе – я вижу, что это было сплошное бездельничанье, такое бездельничанье, в которое трудно и поверить. Пользуясь царившей в Академии свободой, мы спали до 9–10 часов, на утреннюю молитву не ходили, лекций почти не посещали» (там само, арк. 12).

Замислюючись над причинами цього явища, Іваницький пише, що більшість студентів просто не витримували випробування свободою, яку вони отримали після виходу зі семінарії з її жорстким дисциплінарним режимом: «Мы

почувствовали себя как телята, которых после долгого зимнего держания взаперти, в темных сараях, весною выпустили вдруг на луг, и они, совершенно ошалевшие, бегают задрав хвосты, делают какие-то дикие прыжки, сами не зная, как использовать неожиданно свалившуюся на них свободу» (там само, арк. 8–9).

Іваницький досить критично згадує про рівень викладання в КДА в роки свого навчання: «У академических профессоров не было ни творческой мысли, ни своей религиозной изюминки. Это были – в огромном большинстве – люди шаблона и трафарета в науке, люди мертвого обряда в религии. А вдобавок их больше чем религия и наука интересовали: одного голуби, другого – дела Киевской городской управы, третьего – коммерческие операции. В силу этого и получалось, что академическое преподавание, давая нам ряд фактических сведений богословского характера, не создавало, да и не могло создать религиозно-церковной настроенности» (там само, арк. 32).

Навчання Віктора Іваницького в КДА прийшлося на період бурхливих процесів у політичному та громадському житті. Нагадаємо, що під час революційних потрясінь 1905 р. серед київських професорів сформувалася «ліберальна партія», яка виступала за докорінну реформу духовних академій. Під впливом революційних настроїв студенти вимагали впровадження в академічне життя самоврядування («автономії») і вирішили бойкотувати заняття доти, поки їхні вимоги не будуть задоволені. Страйк охопив усі чотири духовні академії. В цій ситуації Святіший Синод прийняв рішення тимчасово призупинити заняття в академіях.

В січні 1906 р. було введено в дію Тимчасові правила для духовних академій, згідно з якими посада ректора ставала виборною. Відтепер Рада академії отримувала право обирати ректора на чотирирічний строк. Синод мав лише затверджувати обрані в академіях кандидатури. Виборною ставала і посада інспектора. Загалом, було значно розширено повноваження Ради академії та зменшено залежність академій від правлячих архієреїв. Планувалося переглянути і докорінно змінити й інші положення статуту духовних академій. На початку лютого 1906 р. комісія, створена з професорів КДА, опрацювала проект нового статуту духовних академій, який було передано на розгляд Синоду. Цей проект передбачав низку реформ як у навчальному процесі, так і у внутрішньому устрої духовних академій⁷.

Під час цих подій Іваницький навчався на останньому курсі Академії. Він згадував, що у 1905 р. під час студентських посиденьок все більш помітними стають революційні настрої: «После январских событий 1905 г. к выпивке начали примешиваться гражданские мотивы: провозглашались тосты за товарищеское объединение, за светлое будущее, пели революционные

песни («Вы жертвою пали в борьбе роковой», «Отрешимся от старого мира» и т. п.)»⁸.

Незважаючи на те, що навчання в КДА було призупинене з 6 жовтня 1905 р. по 12 січня 1906 р. (у зв'язку зі студентським страйком), Іваницькому вдалося написати та подати до Ради КДА у встановлений строк кандидатську дисертацію на тему «Филон Александрийский (Его жизнь и обзор литературной деятельности)». Дисертація складалася з чотирьох розділів. У першому подано біографічні відомості про Філона, в другому – відомості про нього як письменника та про видання його творів, у третьому подано огляд змісту творів Філона і у четвертому викладено його релігійно-філософські погляди⁹.

Очевидно, що Іваницький симпатизував реформаторським настроям в середовищі професорів та студентів. Про це промовисто свідчить той факт, що в якості наукового керівника при написанні кандидатської дисертації він обрав професора Володимира Петровича Рибінського, який був одним із лідерів ліберального крила професури КДА. Під час революційних потрясінь 1905–07 рр. Рибінський обіймав в КДА ключові посади. Зокрема, з 31 серпня 1906 р. і до 16 червня 1909 р. він виконував обов'язки інспектора Академії, а з 15 лютого 1907 р. і до січня 1908 р. був виконуючим обов'язки ректора¹⁰.

Пізніше Іваницький називав Рибінського своїм вчителем¹¹. Але при цьому, як це не парадоксально, Іваницький писав, що його пам'ять не зберегла жодних спогадів про Рибінського як викладача: «О Р-ском дне моего студенчества я ничего не помню. Не помню ни одной лекции его (а ведь Р-ский читал нам два года!), не помню ни одного экзамена. Рыбинскому я писал семестровое сочинение – писал с интересом и успехом – Рыбинскому писал «кандидатское», – и все же о Р-ском, как профессоре, моя память не сохранила почти ничего» (там само, арк. 1).

Іваницький також згадував, що під час навчання на першому курсі він разом з іншими студентами бував в гостях у домі Рибінських: «Батюшка и матушка Рыбинские были очень приветливы и гостеприимны и угощали нас, своих земляков, без всяких матримониальных целей: их дочерям было одной лет 10, другой лет 7, но я скоро отпал от этого дома»¹².

Тим не менше, Рибінський зіграв ключову роль в житті Іваницького. Схоже, що саме Рибінський розгледів у молодому студенті наукову обдарованість та допоміг йому отримати викладацьку посаду в КДА.

У своєму відгуку проф. Рибінський досить високо оцінив кандидатську дисертацію Віктора Іваницького. Він зазначав, що «автор взял на себя задачу весьма трудную и требующую для исполнения ее гораздо большего времени, чем какое было в распоряжении г. Иваницкого». Цю згадку про нестачу часу можна тлумачити і як натяк на складні обставини революційного часу, які завадили Іваницькому довести його твір до досконалості. Тим не

менше, Рибінський визнав твір гідним кандидатського ступеня та вказав, що «после не особенно большой переработки из него получится хорошая и полезная магистерская диссертация»¹³. Другим рецензентом дисертації виступив професор по кафедрі біблійної історії протоієрей Федір Покровський, який також визнав цей твір дуже добрим (там само, с. 403–404).

На підставі відгуків рецензентів дисертація Іваницького отримала найвищу з можливих оцінок (її було визнано «отлично-хорошей»). Визначенням Ради КДА від 15 червня 1906 р. (затверджена митрополитом Київським Флавіаном 1 липня 1906 р.) Віктор Іваницький отримав ступінь кандидата богослов'я з правом на здобуття магістерського ступеню на підставі захисту друкованої дисертації без додаткових іспитів. Його кандидатська дисертація була визнана однією з двох найкращих серед випускників 1906 р. У розрядному списку випускників 1906 р. Іваницький обійняв четверте місце¹⁴.

У вересні 1906 р. Рада КДА розглядала питання про призначення професорських стипендіатів на 1906–1907 навчальний рік. Як правило, в якості стипендіатів в Академії залишали двох чоловік з числа випускників. У вересні 1906 р. Рада визначила залишити в якості стипендіатів двох випускників – Серапіона Чернишова та Олександра Петрова (вони обійняли у розрядному списку, відповідно, перше та третє місця). При цьому, враховуючи успіхи в навчанні В. Іваницького, а особливо якість його кандидатського твору, рада вирішила просити Св. Синод дозволити залишити його третім стипендіатом та виділити на його утримання 700 рублів на рік (там само, с. 96–97).

Однак, Синод відповів відмовою на прохання Ради та не виділив додаткового утримання для третього стипендіата (там само, с. 247–248). І Іваницькому вдалося залишитися в КДА лише завдяки тому, що його сокурсник Олександр Петров, у зв'язку зі складними сімейними обставинами, відмовився залишатися в КДА (там само, с. 202–203). В результаті професорськими стипендіатами стали Чернишов та Іваницький.

Для своїх занять Іваницький обрав біблійну історію. 11 грудня Рада КДА призначила йому в якості керівника професора протоієрея Федора Покровського (там само, с. 253–254). Слід зазначити, що на той час проф. Рибінський вже обійняв посаду інспектора КДА. За його спогадами, до початку 1907 р. він підтримував дружні взаємини з прот. Ф. Покровським¹⁵. Наважимося припустити, що за домовленістю між Рибінським та Покровським Іваницький розглядався як спадкоємиць Покровського по кафедрі біблійної історії.

Професор Ф. Я. Покровський обіймав кафедру біблійної історії ще з 1876 р. (отже, у 1906 р. виповнилося тридцять років його служби в КДА). У 1905 р. він прийняв священство та був призначений на служіння до церкви Миколая Притиска на Подолі¹⁶. Отже, його роботу з професорським

стипендіатом Іваницьким можна тлумачити як фактичну підготовку спадкоємця по кафедрі. Незважаючи на те, що Іваницький готувався до викладацької посади під керівництвом професора Покровського, він залишив досить негативні спогади про Покровського як викладача: «На лекціях Покровського я душился от смеха, я закрывал рот, нагибался под парту и, в конце концов, все же, не выдержав, стрелой вылетал из аудитории – до того нелепа была дикция Покровского и все вообще его поведение на кафедре»¹⁷.

Цікаво, що Іваницький протягом навчання в Академії ніколи не думав про те, щоб залишитися в КДА в якості викладача: «Эта мысль была мне абсолютно чужда в течение всех четырех лет академической учебы» (там само, арк. 23). Він сподівався після Академії обійняти посаду викладача історії в якій-небудь гімназії. Про більше молодий Іваницький тоді не мріяв. Він також писав, що під час навчання в Академії не відчував особливої схильності до наукової праці. І лише пізніше, вже закінчивши навчання, почав цікавитися наукою: «Прививать себе любовь к науке, к научному труду мне пришлось самому, преодолевая российскую лень и академическую распушенность. И не скрою, лет через 6–7 по окончании Академии я преодолел вредные влияния семинарии и Академии; только тогда наука стала захватывать меня» (там само, арк. 27).

Протягом 1906–1907 навчального року Віктор Іваницький активно займався поглибленим вивченням новітньої дослідницької літератури, пов'язаної з біблійною історією. У своєму звіті наприкінці навчального року він повідомляв, що вивчав твори Йосифа Флавія, Філона, раввіністичну писемність та ранні переклади Старого Завіту (Септуагінту, таргуми Онкелоса та Іонафана), пам'ятки асиро-вавилонського та єгипетського походження, твори греко-римських письменників, а також новітні дослідження німецьких вчених. Прот. Ф. Покровський у своєму відгуку про роботу Іваницького в якості професорського стипендіата зазначав, що останній добре володіє давніми та новими мовами, має здатність до критики та аналізу джерел. Висновок Покровського був оптимістичним: «Он обещает быть полезным работником в избранной им специальности». В червні 1907 р. на підставі відгуку прот. Ф. Покровського Рада КДА рекомендувала Учбовому комітету при Святішому Синоді призначити В. Іваницького на кафедру біблійної історії в одну з духовних семінарій¹⁸. На той момент кафедра біблійної історії в КДА ще не була вакантною, саме тому Рада подала вказану рекомендацію до Петербурга.

Цілком очевидно, що саме протягом року, проведеного в КДА в якості професорського стипендіата, в Іваницького остаточно оформилася сфера його наукових інтересів. Це була біблійна історія та тісно пов'язана з нею історія Стародавнього Сходу.

10 серпня 1907 р. Святіший Синод прийняв рішення про призначення Віктора Іваницького викладачем основного, догматичного та морального богослов'я Мінської духовної семінарії¹⁹. Однак вже за тиждень (17 серпня) професор протоієрей Федір Покровський подав до Ради КДА прохання про звільнення від академічної служби. Наступного дня (18 серпня) Рада КДА відправила до Святішого Синоду клопотання про звільнення професора Покровського та про призначення йому пенсії²⁰.

Це означало, що найближчим часом в КДА мала звільнитися саме та кафедра, до якої готувався протягом року В. Іваницький. 28 вересня 1907 р. Святіший Синод прийняв рішення про звільнення прот. Ф. Покровського. Наказ Синоду був розглянутий на засіданні Ради КДА 2 жовтня, і з 3 жовтня кафедра біблійної історії була офіційно оголошена вакантною (там само, с. 76). Вже 9 жовтня Рада Академії розглянула питання про заміщення цієї кафедри. Виявилось, що на неї претендують два кандидати: помічник інспектора КДА Михаїл Поснов та Віктор Іваницький. Письмову пропозицію обрати Поснова підписала ціла група іменитих професорів: С. Голубев, К. Попов, О. Дмитрієвський, прот. Ф. Титов, Д. Богдашевський, прот. І. Корольков, М. Макавейський, М. Мухін, свящ. О. Глаголев та С. Песоцький – 10 чоловік (там само, с. 95–97). Поснов був випускником КДА 1898 р., з 1903 р. він обіймав тут посаду помічника інспектора, у тому ж році захистив магістерську дисертацію «Идея завета Бога с израильским народом в Ветхом Завете»²¹. Отже, він мав усі підстави претендувати на цю кафедру.

Щодо кандидатури Іваницького, то вона була внесена на розгляд Ради в. о. ректора професором В. П. Рибінським. Іваницький, як бачимо, за статусом та регаліями суттєво поступався Поснову. Він був зовсім молодим ученим, ще не мав ані магістерського ступеня, ані стажу духовно-академічної служби.

Очевидно, що Поснов виступив як протеже консервативної частини корпорації КДА. Про це свідчить надана йому підтримка з боку С. Т. Голубева та К. Д. Попова, які були лідерами правого крила професури. Цікаво зазначити, що Михайло Поснов вже не вперше намагався обійняти кафедру в КДА. До цього він вже двічі балотувався на кафедру догматичного богослов'я (31 серпня 1906 р. та 6 вересня 1907 р.), однак обидва рази Рада КДА віддавала перевагу іншим кандидатам. Ймовірно, саме невдала спроба обійняти кафедру догматичного богослов'я і спонукала Поснова до намагання обійняти кафедру біблійної історії, до якої протягом року готувався Іваницький.

Балотування на вакантну кафедру відбулося в засіданні Ради КДА 25 жовтня. Воно чітко відбило боротьбу між «лібералами» та «консерваторами» в корпорації КДА. Під час першого голосування кожен з двох кандидатів отримав по 10 голосів «за» та по 9 «проти». Тому Рада вирішила провести

повторне балотування, під час якого Іваницький знову отримав 10 позитивних голосів, а Поснов лише 9²². Отже, хтось один з членів Ради змінив свою думку і це принесло перемогу Іваницькому перевагою лише в один голос. 30 листопада 1907 р. він був затверджений на посаді в. о. доцента КДА по кафедрі біблійної історії.

Біблійна історія в той час була загальнообов'язковим предметом та вивчалася на першому курсі Академії. Ця дисципліна трактувалася саме як історична. Паралельно з біблійною історією вивчалися також як окремі предмети Святе Письмо Старого Завіту (на першому та другому курсі) та Святе Письмо Нового Завіту (на третьому та четвертому курсах). Останні дві дисципліни були присвячені вивченню біблійного тексту. Викладач же біблійної історії мав приділяти особливу увагу не тільки біблійним, але й позабіблійним джерелам, які свідчили про події давньої історії єврейського народу. Також в біблійній історії мав бути присутнім апологетичний елемент. Особливо це було актуальним в контексті вивчення таких суперечливих питань, як біблійні розповіді про створення світу, всесвітній потоп, Вавилонську вежу тощо. Ще обіймаючи посаду професорського стипендіата, Іваницький зазначав у своєму звіті, що література з біблійної історії виразно поділяється на апологетичну та негативно-критичну. Відповідно, перед викладачем біблійної історії в Академії стояло завдання представити студентам не тільки загальну хронологію біблійних подій, але й ввести їх у ту наукову проблематику, яка постає в зв'язку з біблійною версією історії Стародавнього світу.

Ці специфічні завдання біблійної історії ще виразніше були підкреслені у новому Статуті духовних академії, введеному в дію у 1910 р. У ньому предмет отримав доповнену назву: «біблійна історія у зв'язку з історією Стародавнього світу» (§ 131 Статуту)²³. Відтепер цей предмет переставав бути загальнообов'язковим, а разом з біблійною археологією складав одну з груп предметів, які вивчалися за вибором студентів. Важливі пояснення щодо викладання біблійної історії було подано у пояснювальній записці до Статуту 1910 р. Тут підкреслювалося, що фактичне приєднання історії Стародавнього світу до біблійної історії означає відмову від самостійного вивчення «древней гражданской истории». У записці вказувалося, що біблійна історія має «все библейские данные объединить, расположить и раскрыть так, чтобы пред сознанием ясно обрисовывался живой процесс закономерного развития прошедшей религиозно-нравственной жизни человечества, отмечаемой Библией». Для виконання цього завдання визнавалося необхідним знайомство «с историей древних народов ассириян, египтян, вавилонян, греков, римлян и др. народов, с которыми соприкасалась и жизнь еврейского народа». Особливу увагу викладач мав приділити новітнім археологічним

знахідкам, які «служат к освещению многих фактов библейской истории. Знакомство с этими открытиями, оценка их значения для библейской истории являются совершенно необходимыми для научной постановки ее»²⁴. Отже, новий Статут тлумачив історію Стародавнього світу як допоміжну дисципліну по відношенню до біблійної історії. Така концепція викладання біблійної історії зберігалася в КДА до 1918 р.

Однак, як згадував Іваницький, він ставив перед собою, перш за все, не апологетичні цілі: «Читал ... я под официальным названием «Библейской истории» самую обычную «Древнюю историю евреев», а под названием «Библейская география» – «историческую географию древней Палестины». Конечно, это было контрабандой; но возможность такой контрабанды говорит о том, как плохо был поставлен (никак не поставлен) контроль над профессорскими лекциями»²⁵. У своїх спогадах про В. П. Рибінського Іваницький пише, що розумів біблійну історію як християнську філософію давніх євреїв. І вже на третьому році викладацької роботи «вместо “библейской истории” я стал читать обыкновенную “историю древних евреев”»²⁶.

Одним з головних завдань Віктора Іваницького після його влаштування на викладацьку роботу до КДА було закінчення роботи над магістерською дисертацією. Хоча професор Рибінський у своєму відгуку в 1906 р. писав, що кандидатська дисертація Іваницького досить швидко може бути опрацьована до рівня магістерської, все ж цей процес розтягнувся на кілька років. Лише у 1911 р. Іваницький представив до Ради КДА рукопис магістерського твору та отримав згоду Ради на його друк. У тому ж році у Києві вийшла друком його монографія «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности» (К., 1911. VIII, 606 с.). І 22 грудня 1911 р. в КДА відбувся захист магістерської дисертації Іваницького. У своїй вступній промові Іваницький зосередився на походженні іудейського еллінізму в Александрії та на аналізі тих факторів, які вплинули на його розвиток²⁷. Офіційними опонентами виступили професори В. П. Рибінський та священник Олександр Глаголев. Крім того, з неофіційним відгуком виступив проф. Петро Кудрявцев. Як зазначено у короткому звіті про цей захист, надрукованому в «Трудах КДА», на всі питання опонентів В. Іваницький дав «основательные разъяснения», тому Рада одногосно визнала захист успішним²⁸. Указом Святішого Синоду від 2 лютого 1912 р. В. Іваницький був затверджений у вченому ступені магістра богослов'я та званні доцента. За п'ять років (вже після Лютневої революції, за часів Тимчасового уряду) 2 серпня 1917 р. Синод затвердив його на посаді екстраординарного професора²⁹.

У 1918 р. концепція викладання біблійної історії в КДА зазнала змін. У Статуті Київської духовної академії, який був затверджений Гетьманом

Павлом Скоропадським у серпні 1918 р., історія Стародавнього світу була знову виокремлена в самостійний предмет, а біблійна історія тепер отримала назву «біблійна історія з біблійною географією» (§ 123 Статуту)³⁰. Цю кафедру продовжував обіймати Віктор Іваницький, хоча у зв'язку зі складною військово-політично ситуацією Київська духовна академія жила за новим Статутом лише кілька місяців. Віктор Іваницький так згадував про роки війни та революції: «Разразилась первая мировая война, и учебная жизнь Академии пришла в полное расстройство: библиотека была эвакуирована в Казань, здание Академии было занято для военных нужд; а далее началась революция и гражданская война, когда нужно было думать уже не о науке, а о том, чтобы не умереть с голоду»³¹.

Слід зазначити, що Київська духовна академія була не єдиним місцем праці Віктора Іваницького. Зокрема, з 1912 р. він також був викладачем історії Стародавнього Сходу на Вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної³².

Наукова діяльність професора Іваницького тісно перепліталася з його викладацькою діяльністю в КДА. Його публікації в «Трудах КДА» у 1912–16 рр. присвячені питанням, які лежать на межі між біблійною історією та історією Стародавнього світу. Так, окремі публікації Іваницький присвятив палеографічному та текстологічному аналізу іудейсько-арамейських папірусів, знайдених у 1904 р. на о. Елефантина (нині – о. Гезирет-Асуан у межах м. Асуан в Єгипті)³³, а також історії та побуту самарян та рехавітів³⁴. У 1916 р. він надрукував переклад найдавнішої пам'ятки юдейської апологетики «Лист Аристея»³⁵. Іваницький обґрунтовував важливість цього джерела для вивчення початкового етапу інтеграції іудейської традиції до греко-римського культурного простору. Вказані публікації збагатили не тільки біблійну науку, але й вітчизняне сходознавство.

Ще одна сфера діяльності Віктора Іваницького в ці роки – це праця в редакції часопису «Труды КДА». У серпні 1914 р. архимандрит Василій (Богдашевський), який з лютого 1910 р. був редактором часопису, став ректором КДА. У зв'язку з цим висвячений в сан єпископа Василій (Богдашевський) направив до Петербургу (через Київського митрополита Флавіана) прохання про звільнення з посади редактора. 26 серпня Синод задовольнив це прохання та призначив новим редактором журналу екстраординарного професора Миколая Гросу³⁶. Після цього у вересні 1914 р. Віктор Іваницький був призначений на посаду діловода редакції «Трудів КДА»³⁷. Хоча його праця в редакції тривала усього три роки (видання припинило існування у 1917 р.³⁸), вона залишила помітний слід в історії «Трудів».

У 1914 р. минуло десять років з моменту створення редакцією часопису систематичного покажчика статей, надрукованих у «Трудах КДА»³⁹. У

зв'язку з цим було прийнято рішення про створення нового покажчика, який мав охопити публікації, здійснені у часописі за період з 1905 по 1914 рр. Цю роботу було доручено провести саме Іваницькому. В результаті у 1915 р. в додатках до «Трудов КДА», а також окремим виданням вийшов новий покажчик⁴⁰. В ньому були враховані недоліки попереднього покажчика⁴¹. Ця праця Іваницького стала його першим досвідом в галузі бібліографії.

3 квітня 1919 р. тимчасово встановлена в Києві радянська влада прийняла рішення про закриття КДА. Однак в серпні того ж року, після приходу до Києва армії Денікіна, Академія відновила свою роботу. В лютому 1920 р., коли більшовики остаточно зайняли Київ, ректор КДА єпископ Василій (Богдашевський) зробив спробу перетворити Академію на приватний вищий навчальний заклад, який міг би функціонувати і в умовах радянської влади. Так з'явилася Київська православна богословська академія, яка змогла проіснувати до 1924 р.⁴²

Що стосується професора Іваницького, то з 1921 р. він уже працював у Всенародній бібліотеці України. Так почався новий етап його життя.

Підбиваючи підсумок, можемо констатувати, що роки навчання та викладацької діяльності професора Віктора Іваницького в Київській духовній академії були часом активних дискусій щодо майбутнього духовної освіти. Очевидно, що Віктор Федорович був причетним до цих дискусій ще зі студентської лави. Він підтримував реформаторські тенденції в професорському середовищі та став викладачем саме як висуванець ліберальної партії. Пізніше в своїх спогадах він критикував стан духовної освіти у передреволюційні роки та висловлював міркування щодо причин негативних явищ в духовних семінаріях та академіях.

З іменем Іваницького пов'язані серйозні зміни у концепції викладання в КДА біблійної історії. Він збагатив цей предмет матеріалом з історії Стародавнього світу та зробив помітний внесок до вітчизняного сходознавства. Також в КДА він набув перших навичок бібліографічної роботи. Усі ці його наукові зацікавлення знайшли продовження у післяреволюційний період у зовсім інших соціально-політичних реаліях.

¹ Загальні біографічні відомості про Іваницького див. в: Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии: 1819–1920-е гг.: Материалы из собрания проф. протоиерея Ф. И. Титова / сост. В. И. Ульяновский. Т. 1: А–Й. Киев, 2014. С. 542–543; *Пастушенко Л. А.* Іваницький В. Ф. // Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. / упоряд. і наук. ред. М. Л. Ткачук; відп. ред. В. С. Брюховецький. Т. 1: А–К. – Київ, 2015. – С. 546–549.

¹ *Іваницький В. Ф.* Мои воспоминания. II. Годы учебы. Киевская духовная академия 1902–1906. Машинопись. Л. 1–2 (документ публікується в другому розділі збірника).

² ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 888. Арк. 8.

- ³ *Иваницкий В. Ф.* Мои воспоминания. Л. 27.
- ⁴ Извлечение из Протоколов Совета Киевской духовной академии за 1902–1903 учебный год. – Киев, 1903. – С. 11–12, 25.
- ⁵ Извлечение из Протоколов Совета Киевской духовной академии за 1902–1903 учебный год. – С. 52–54.
- ⁶ *Иваницкий В. Ф.* Мои воспоминания. – Л. 9–10.
- ⁷ Детальніше про події 1905–06 рр. див.: *Бурега В. В.* Киевская духовная академия [Исторический очерк] // Православная энциклопедия. – Москва, 2013. – Т. 33. – С. 105–106.
- ⁸ *Иваницкий В. Ф.* Мои воспоминания. – Л. 12.
- ⁹ Рукопис дисертації див. : ІР НБУВ. Ф. 304. Дис. 1896.
- ¹⁰ Див. про нього: *Головащенко С. І.* «Муж света и разума...» (видатний біблієзнавець та громадський діяч КДА кінця ХІХ – початку ХХ ст. В. П. Рибинський) // Труды КДА. – 2014. – № 20. – С. 55–70.
- ¹¹ ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 888. Арк. 8.
- ¹² *Иваницкий В. Ф.* Мои воспоминания. – Л. 13.
- ¹³ Извлечение из Журналов Совета Киевской духовной академии за 1905–1906 учебный год. – Киев, 1906. – С. 400–403.
- ¹⁴ Извлечение из Журналов Совета Киевской духовной академии за 1906–1907 учебный год. – Киев, 1907. – С. 118.
- ¹⁵ *Рыбинский В. П.* К истории Киевской духовной академии (курс 1887–1891 гг.). Машинопись в библиотеке Московской духовной академии. Б. м. и г. – С. 23–24.
- ¹⁶ Див.: *Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии : 1819–1920-е гг. : Материалы из собрания проф. протоиерея Ф. И. Титова и архива КДА : в 4 т.* – Киев, 2015. – Т. 2 : К–П. – С. 543–544.
- ¹⁷ *Иваницкий В. Ф.* Мои воспоминания. – Л. 11.
- ¹⁸ Извлечение из Журналов Совета Киевской духовной академии за 1906–1907 учебный год. – С. 548.
- ¹⁹ *Пастушенко Л. А.* Іваницький В. Ф. – С. 546.
- ²⁰ Извлечение из Журналов Совета Киевской духовной академии за 1907–1908 учебный год. – Киев, 1908. – С. 4.
- ²¹ Див. про нього: *Ткачук М. Л., Бурега В. В.* Поснов М. Е. // Київська духовна академія в іменах : 1819–1924 : енциклопедія : в 2 т. / упоряд. і наук. ред. М. Л. Ткачук; відп. ред. В. С. Брюховецький. Т. 2 : Л–Я. – Київ, 2016. – С. 461–465; *Бурега В. В.* Жизненный путь и научное наследие профессора М. Э. Поснова // Труды КДА. – 2017. – № 26. – С. 263–277.
- ²² Извлечение из Журналов Совета Киевской духовной академии за 1907–1908 учебный год. – С. 106–107.
- ²³ Устав православных духовных академий // Труды КДА. – 1910. Июль. Приложение (с отдельной пагинацией). – С. 21–22.
- ²⁴ Объяснительная записка к проекту Устава Духовных Академий // Труды КДА. – 1910. Июль. Приложение (с отдельной пагинацией). – С. 52–53.
- ²⁵ *Иваницкий В. Ф.* Мои воспоминания. – Л. 31.
- ²⁶ ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 888. Арк. 5.

²⁷ Ця промова була надрукована в «Трудах КДА»: *Иваницкий В. Ф.* О происхождении иудейского эллинизма Александрии // *Труды КДА.* – 1912. – № 2. – С. 253–269.

²⁸ Из академической жизни // *Труды КДА.* – 1912. – № 1. – С. 914–915.

²⁹ *Пастушенко Л. А.* Иваницкий В. Ф. – С. 546.

³⁰ Див.: *Бурега В. В.* Статут Київської духовної академії 1918 р.: нездійснені наміри // *Труди КДА.* – 2014. – № 20. – С. 173.

³¹ *Иваницкий В. Ф.* Мои воспоминания. – Л. 28.

³² Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии : 1819–1920-е гг. – Т. 2. – С. 543–544.

³³ *Иваницкий В. Ф.* Иудейско-арамейские папирусы с острова Элефантины и их значение для науки Ветхого Завета // *Труды КДА.* – 1914. – № 11. – С. 259–201; № 12. – С. 367–419.

³⁴ *Иваницкий В. Ф.* К вопросу о рехавитах // *Труды КДА.* – 1915. – № II. – С. 39–69.

³⁵ *Иваницкий В. Ф.* Письмо Аристее к Филократу // *Труды КДА.* – 1916. – № VII–VIII. – С. 153–198; № IX–X. – С. 1–37; № XI–XII. – С. 197–225.

³⁶ Извлечение из Журналов Совета Киевской духовной академии за 1914–1915 учебный год. – Киев, 1915. – С. 31–32.

³⁷ Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии : 1819–1920-е гг. – Т. 2. – С. 543.

³⁸ Див.: *Бурега В. В.* Часопис «Труди Київської духовної академії» : історія і сучасність // *Філософська думка.* – 2013. – Спецвипуск SENTENTIAE IV : Герменевтика традиції та сучасності у теології та філософії. – Вінниця : ВНТУ, 2013. – С. 352–361.

³⁹ Маємо на увазі видання: Систематический указатель статей, помещенных в журнале «Труды Киевской духовной академии» за 1860–1904 гг. – Киев, 1905. – 160 с.

⁴⁰ Систематический указатель статей, помещенных в журнале «Труды Императорской Киевской духовной академии» за 1905–1914 гг. – Киев, 1915. – 90 с.

⁴¹ Див. про це детальніше: [*Бурега В. В.* Предисловие к:] Систематический указатель статей, помещенных в журнале «Труды Императорской Киевской духовной академии» за 1915–1917 гг. // *Труды КДА.* – 2010. – № 13. – С. 56.

⁴² Див.: *Бурега В. В.* Киевская духовная академия [Исторический очерк] // *Православная энциклопедия.* – Т. 33. – С. 109–110.

Надія Шип,

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри філософських та соціальних наук
Київського національного торговельно-економічного університету

**УЧАСТЬ В. Ф. ІВАНИЦЬКОГО
ТА ЙОГО КОЛЕГ ПО КИЇВСЬКІЙ ДУХОВНІЙ АКАДЕМІЇ
В РОЗГОРТАННІ ГЕБРАЇСТИЧНИХ І СХОДОЗНАВЧИХ СТУДІЙ
У ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ НАУК
І ВСЕНАРОДНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ
(20-ті – початок 30-х років ХХ ст.)**

Історія в цілому складається з множини подій і фактів, спричинених діяльністю мас, а в окремих галузях – конкретних осіб, що своєю інтелектуальною працею рухали її у напрямку матеріального і духовного прогресу. Історіософське осмислення ролі особи в суспільстві є ознакою сучасного мислення. Як зазначає професор М. Л. Ткачук, настав час повернути історії «людське обличчя»¹. У даному дискурсі застосовано персоналістичний підхід до вивчення становлення і розвитку гебраїстики* та сходознавства в Україні. Мова йде про постаті, які мали вищу духовну освіту, великий науково-педагогічний досвід та прислужились радянській владі на початковому етапі наукових і культурних перетворень в Україні. Період, який розглядається у статті, є суперечливим, сповненим вагомими здобутками і помилками, навіть трагічними сторінками, зумовленими як об'єктивними, так і суб'єктивними, зовнішніми і внутрішніми факторами. Прямо чи опосередковано це відчували на собі діячі тієї перехідної доби, коли будувалось нове суспільство на теоретичних засадах соціалізму з його моноідеологією, невиправдано піддавалось руйнації усе старе, завдаючи шкоди загальній позитивній справі. Маються на увазі перегини політики радянської влади стосовно інтелігенції і зокрема духовенства. Саме вихованці Київської духовної академії (КДА) – Віктор Федорович Іваницький та його колеги – є об'єктом пропонованого дослідження, а їхня діяльність у царині орієнталістики та гебраїстики (організаційна у справі функціонування Всенародної бібліотеки України (ВБУ), науково-дослідна – у структурних підрозділах Всеукраїнської Академії наук) складає предмет цього наукового пошуку. Актуальність теми зумовлюється потребою глибше з'ясувати роль колишніх професорів КДА у становленні вітчизняної науки, а також хибність

* Словник української мови тлумачить термін «гебраїстика» (від грец. hebraios – єврей) як науку про стародавню єврейську мову, писемність та культуру // Словник української мови : в 11 т. – Т. 2. – С. 45.

тогочасного партійно-політичного підходу у здійсненні кадрової політики. В умовах, коли Україна йде шляхом декомунізації, маємо критично осмислити досвід минулого, аби не вийшло б так, що, за відомим філософським афоризмом, разом із водою вихлюпнути дитину. Наше минуле у конкретному випадку можна співставити з нинішньою ситуацією невизначеності, поспішних, невиважених рішень, псевдореформ.

20–30-ті роки ХХ ст. завжди викликали підвищений інтерес гуманітаріїв, адже тоді закладались підвалини вітчизняної науки та бібліотечної справи. Ці два взаємопов'язаних явища досліджувались у різних аспектах багатьма вченими, праці яких мають історіографічну цінність з огляду на їхній високий теоретичний рівень і фактографічну базу. У 90-х роках ХХ ст. в умовах методологічного плюралізму досліджується історія ВУАН, ВБУ, сходознавства в Україні. У монографії члена-кореспондента НАН України Л. А. Дубровіної та академіка О. С. Онищенка відтворений найскладніший, разом з тим, успішний і трагічний період в історії бібліотеки. Автори вводять у науковий обіг нові джерела, які дозволяють подолати однобічність і стереотипи у висвітленні її діяльності, показати роль багатьох подвижників бібліотечної справи в Україні². Долю репресованих директорів ВБУ дослідила професор Г. І. Ковальчук, відтворивши тогочасну атмосферу підозр і недовіру влади до інтелігенції, так би мовити, непролетарського походження, і зокрема В. Ф. Іваницького, який у бібліотеці з 1921 р. обіймав різні посади, у т. ч. заступника директора, самостійно працював директором з осені 1929 р. після арешту директора С. П. Постернака; у 1930–1932 роках за нового директора залишався заступником³. Відомий бібліотекознавець О. П. Степченко у своїй монографії про вчених – фундаторів спеціалізованих відділів ВБУ (1918–1934) висвітлює складний і суперечливий період в історії бібліотеки. На основі першоджерел нею відтворена поіменно роль 12 осіб у формуванні рукописних та книжкових фондів ВБУ⁴. Дослідниця також докладно розглядає діяльність В. Ф. Іваницького з організації роботи відділів стародруків, бібліотекознавства, єврейського, заснування аспірантури тощо⁵.

Сучасне сходознавство і біографістика взаємодоповнювані. Так, В. Ф. Іваницькому, як історика Стародавнього Світу, гебраїсту і бібліографу, присвячені статті Е. Циганкової, О. Василюк⁶, Л. Мансурової⁷ та ін. У дослідженні Е. Циганкової з історії сходознавчих установ в Україні відображено науково-організаційну діяльність, у т. ч. колишніх професорів КДА⁸. Роль особи в науці рельєфно представлена у біобібліографічному словнику, підготовленому вченими Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського. У ньому зазначено, що до 1917 р. «орієнталізм розвивався, головним чином, у наукових центрах, якими були університети», цей період умовно називають «університетським»; 20–30-ті роки – період «неофітів», після 1934 р. –

стагнація, а згодом поступове накопичення матеріалів і розгортання комплексних наукових досліджень та вивчення діяльності окремих персоналій⁹. І хоча в поданій періодизації дореволюційної історіографії не згадується КДА, безпосередньо в тексті роль її вихованців у розвитку орієнталії відповідно відображена. У зарубіжній українці також є студії, присвячені даній проблемі¹⁰. Резюмуючи вищезазначений доробок учених з історії наукових установ, зазначимо, що в ньому висвітлені різні аспекти цієї багатогранної проблеми. У дослідженнях іноді трапляються розбіжності в назвах установ, датуванні відкриття чи ліквідації наукових підрозділів: зазначається дата створення, а в іншому випадку – фактичний початок функціонування тощо. Це стосується початкового періоду та 1928 – початку 30-х років, що пояснюється браком усталеної термінології, зміною назв спеціальних комісій, кабінетів, відділів ВУАН, ВБУ, одночасним виконанням співробітниками різних обов'язків, роботою за сумісництвом. Приміром, давались «спеціальні наукові доручення (престижного систематичного характеру) окремим ученим особам». У 1920 р. Історично-філологічний відділ ВУАН мав 10 таких співробітників-спеціалістів¹¹. У пропонованому дослідженні увага акцентується на діячах, що мали родословне духовне походження або освіту, чи те й інше разом. Про них зазвичай оповідали в дореволюційних виданнях, у роки незалежності України опублікований «Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии», «Київська духовна академія в іменах. 1819–1924»¹², підготовлені на основі анкетних даних студентів, професорів, послужних списків, статей в ж. «Труды Киевской духовной академии», «Епархиальных ведомостях», інших православних періодичних виданнях, які переважно не носять дослідницького характеру. Важливим джерелом для вивчення даної проблеми є документальні видання з історії ВУАН, здійснені у 90-х роках ХХ ст.¹³, а також документи, які зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. В сукупності вони забезпечують застосування комплексного підходу до висвітлення означеної наукової проблеми в контексті тогочасних реалій суспільно-політичного і духовного життя УСРР (з 1934 р. УРСР).

Учені без перебільшення називають 20-ті – початок 30-х років ХХ ст. періодом культурно-наукового ренесансу, що постав на хвилі революційних подій 1917–1921 років, які збудили духовну енергію інтелігенції. Відбувався бурхливий розвиток гуманітарних наук, зокрема сходознавства. Тоді закладались його організаційні, науково-методичні та методологічні засади; натхненником і провідним фахівцем виступав А. Ю. Кримський та ціла плеяда його однодумців з числа університетських професорів та колишніх вихованців КДА, які, маючи ґрунтовну підготовку з історії Стародавнього Світу, володіючи єврейською, східними і новими європейськими мовами,

прислужились радянській владі на початковому етапі становлення академічної науки в Україні. Їхній професіоналізм, помножений на ентузіазм, у складних соціально-економічних і політико-ідеологічних умовах забезпечив збереження і розвиток традицій попередників у галузі сходознавства і гебраїстики. То був період пошуку організаційних форм для концентрації зусиль професіоналів на науковій ниві. У 1918 р. була заснована Академія наук та бібліотека Української держави, яка за своєю суттю, характером і змістом фондів, місцем і роллю в культурно-національному житті суспільства мала усі формальні ознаки національної. Юридично такий статус вона отримала у 1919 р.: Національна бібліотека України у м. Києві при Українській Академії наук. І того ж року її перейменовано на Всенародну (Національну) Бібліотеку України (ВБУ) при Всеукраїнській Академії наук (ВУАН) у м. Києві. У подальшому назва також дещо корегувалась відповідно до суспільно-політичних, ідеологічних і наукових потреб часу. Сучасну назву «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського» (НБУВ) отримала у 1996 р.¹⁴ У рамках ВУАН створювались спеціальні комісії та кабінети (Жидівська історично-археографічна комісія, Візантологічна комісія, Комісія для вивчення історії Близького Сходу та ін.)¹⁵. У 1926–1931 роках функціонувала Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства (ВУНАС) та її філії у Києві й Одесі. Як зазначено в історії НБУВ 1918–1941 років, упродовж першого десятиріччя ВБУ перебувала в пошуках оптимальної структури й на 1929 р. функціонувала у складі 16 відділів. Обмежене коло фахівців, недостатнє фінансування спричинило до необхідності кооперування інтелектуальних сил для здійснення наукових досліджень, виконання доручень одночасно в кількох установах тощо.

Спочатку бібліотеку очолював «Тимчасовий комітет». Результати діяльності обговорювались на конференціях один раз на тиждень у кабінеті Президента ВУАН, зазначає у своїх спогадах Л. Биковський. Комітет діяв тимчасово-організаційно до остаточного структурного оформлення бібліотеки. Відділ «Орієнталія» – сходознавства, з окремими підвідділами «Гебраїка» та «Юдаїка», був відокремлений від самого початку заснування бібліотеки. Керував ним старший бібліотекар В. Ф. Іваницький¹⁶.

Формування майбутнього професора-гебраїста Віктора Федоровича Іваницького як науковця і педагога відбувалось у стінах Київської духовної академії, де гебраїстика традиційно посідала чільне місце. У ній студіювалась історія і філософія релігії, церковне право й археологія, ставились високі вимоги до вивчення першоджерел¹⁷. На початку ХХ ст. на кафедрі єврейської мови та біблійної археології працював О. О. Глаголев (вважається знавцем 18 давніх і нових мов), Г. Г. Попович (випускник 1907 р., у 1911–1918 роках викладав в Академії єврейську мову та археологію), В. П. Рибінський –

засновник наукової школи історії Стародавнього Сходу, яка відрізнялась методикою і методологією досліджень від попередньої, що базувалась на вивченні Біблії та її канонічних тлумаченнях¹⁸. У цей період головним об'єктом наукових досліджень у КДА був стародавній Ізраїль, що стало можливим завдяки наявності нових джерел внаслідок археологічних розкопок. Поступово переглядалися історичні стереотипи на основі наукових знань, спричинивши появу нового напрямку в біблеїстиці, прощопоисав В. П. Рибінський у статті «Клинопись или клинообразное письмо». Автор брав участь в археологічних розкопках у Палестині, опублікував чимало статей у ж. «Труды Киевской духовной академии», «Историю израильского народа» (М., 1903), «Самаряне» (К., 1911) та ін.¹⁹ На цій новаторській хвилі відбувалось професійне зростання В. Ф. Іваницького – випускника 1906 р., професорського стипендіата кафедри давньої історії єврейського народу (1906–1907). Його магістерська дисертація про Філона Александрійського (коментатора Св. Письма, прабатька церковної ономастики) дістала високої оцінки офіційних опонентів В. П. Рибінського та О. О. Глаголева, який, зокрема, підкреслював ретельність і незалежність від авторитетів західної науки здійсненого автором критико-бібліографічного огляду літератури. Опублікування монографії В. Ф. Іваницького «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности» (К., 1911) піднесло ім'я автора до рівня діячів європейської науки. Твір вважався своєрідною енциклопедією, адже «ні до, ні після нього у вітчизняній літературі не було такої широкої за охопленням монографії на цю тему. Цінність її збільшується ще й тим, що російською мовою Филон Александрійський майже не перекладався», – зазначав протоієрей Олександр Мень²⁰.

В. Ф. Іваницький мав величезний досвід науково-педагогічної роботи: у різних навчальних закладах читав курси з історії Давнього Сходу, давньої історії євреїв, вів спеціальні семінари з давньоєврейської, арамейської та ново-ассирійської мов, як і його колега по КДА П. П. Кудрявцев, у 1911–1920 роках навчав слухачок Вищих вечірніх жіночих курсів А. В. Жекуліної²¹. Пройшовши всі сходинки академічної драбини – від в. о. доцента (1907) до ординарного професора (1918), відомий гебраїст і сходознавець свій багатий науково-педагогічний досвід, знання стародавніх мов, у т. ч. давньоєврейської з кількома її діалектами, грецької, латини та основних європейських мов приніс на службу радянській владі, викладаючи в Київському народному університеті-політехнікумі (1918–1920), Археологічному інституті (1920–1925) тощо²².

Його знання також знадобились у справі розгортання сходознавчих студій в установах новоствореної ВУАН. У її структурі тоді відбувались перманентні зміни, перестановки кадрів, що зумовлювалось об'єктивними

причинами, а часом політико-ідеологічною мотивацією. Крім ВБУ, В. Ф. Іваницький одночасно працював у Комісії по складанню енциклопедичного словника, був членом Постійної Жидівської історично-археографічної комісії з 1919 р. (створена у червні 1919 р., точна дата не встановлена, роботу почала наступного року)²³, яку до переїзду в Харків очолював Д. І. Багалій, згодом А. Ю. Кримський. За документами 1928 р. історик, гебраїст В. Ф. Іваницький є нештатним постійним співробітником цієї комісії²⁴. Учені вважали ідею її створення обґрунтованою, оскільки доля євреїв, які відіграли помітну роль в економічному і культурному житті України, тісно пов'язана з долею українського народу. За науковими планами комісія займалась вивченням побуту та економічного становища євреїв у XVI–XIX ст., ставлення до них царського уряду, утворення хліборобських колоній та участі в революційному русі. Наукові дослідження доводилося здійснювати у задушливій політичній атмосфері, коли не лише цензурувались праці, а й регулювалась тематика досліджень, ідейна спрямованість, заборонялись теми про сіонізм, релігійне життя євреїв. З Жидівською (Єврейською) історично-археографічною комісією пов'язане ім'я одного з найавторитетніших вітчизняних гебраїстів священика О. О. Глаголева (1923–1929). У 1931р. його заарештовано за звинуваченням у «належності до контрреволюційної організації» (невдовзі звільнений; в 1937 р. знов заарештований, помер у тюремній лікарні²⁵).

Після еміграції з України трьох членів Комісії до другого її складу в 1924 р. увійшли: голова – академік А. Ю. Кримський, керівник І. В. Галант, члени: історики Д. П. Бродський, Вайнштейн, гебраїст В. Ф. Іваницький та філолог В. П. Рибінський. Працювали безкоштовно, лише двоє отримували платню в 1928–1929 роках²⁶. По суті, їхня праця носила подвижницький характер. Члени Комісії збирали архівні матеріали, деякі копіювали, робили доповіді, комплектували бібліотеку з іудаїки, налагодили зв'язки з науковими установами СРСР та за кордоном, опублікували низку розвідок з історії євреїв в Україні. Проте на хвилях тогочасної ідеологічної боротьби партійному керівництву стала не до вподоби ідейна платформа згаданої Комісії. 30.04.1926 р. до Наркому народної освіти Української СРР надійшла скарга на те, що противники намагаються дискредитувати завдання Комісії та наукову компетенцію її членів, домагаючись її закриття²⁷. В умовах ідейно-політичних та організаційних суперечностей, пошуку шляхів оптимального використання наукових кадрів у 1927 р. при ВУАН засновано іншу науково-дослідну установу – Кафедру єврейської культури, яка в 1929 р. перетворена на Інститут єврейської культури (з 1932 р. єврейської пролетарської культури). Кафедра фінансувалась Наркомпросом, була юридичною особою, могла організовувати секції, філії, видавати журнал, заснувати аспірантуру. Нова

структура, яку очолював колишній співробітник кафедри марксизму-ленінізму Йосиф Ліберберг, ставала ніби противагою Гебраїстичній комісії. В дусі того часу почалося цькування її членів через підозри в ідеологічній неблагонадійності, що відбувалось в руслі спланованої боротьби з «буржуазною» наукою. І не дивно, що в резолюції Президії ВУАН від 24.09.1929 р. записано: оскільки завдання Інституту єврейської культури співпадають із завданнями Єврейської історично-археографічної комісії, ліквідувати останню з 01.10.1929 р.²⁸ Е. Циганкова називає роком закриття комісії 1930²⁹.

Ідеологічне підґрунтя подібних пертурбацій не підлягає сумніву. Воно чітко простежується у науково-популярній історії ВУАН (1931). У ній зазначено мету видання: ознайомити трудящих, «як ця одна з найвищих наукових установ перебудовує всю свою структуру, всю свою працю, переглядає й використовує старі наукові сили й добирає нові марксо-ленінські кадри» та які має здобутки й проблеми. Колектив авторів (А. Я. Артемський, Л. О. Окиншевич, М. Х. Орлов та ін.) ганьбить Академію наук як «клясовий орган буржуазії і дідачів», називає її ворожою до радянської влади від 1918 р. до 1928 р., відколи почалася, так би мовити, радянізація і ширша партизація ВУАН³⁰. Вони оприлюднили завдання реорганізованої Академії: «розвивати українську формою, соціалістичну змістом культуру», що можливо зробити, «розгорнувши клясову боротьбу на цій ділянці та зрадянїзувавши цей відділ» (там само, с. 65).

Якщо на справу дивитись неупереджено, можна навести переконливі факти, які засвідчують, що до моменту реорганізації згадана Комісія органічно існувала в структурі Академії і, незважаючи на складні суспільно-політичні й економічні умови, мала у своєму арсеналі чималий науковий здобуток. Вона робила важливу справу в царині вивчення культурного, релігійного життя єврейських громад в Україні, створення колекції документів з історії і культури цього народу, що заклало підґрунтя для подальших наукових студій³¹. В усіх здобутках тодішньої ВУАН є вагома частка фахівців, що мали духовне походження та/або духовну освіту. Про це свідчать наукові доповіді, з якими вони виступали на засіданнях і згодом опублікували. Можна назвати хоча б деякі з них, спираючись на документи з історії ВУАН (1918–1923; 1924–1928 та 1929–1933; подаються за тогочасним правописом). Так, В. Ф. Іваницький у 1926 р. виступив з доповіддю «Чи знав Сковорода жидівську мову?», у 1932 – «Кадетизм в українській історіографії»³²; у 1926 р. Ф. І. Міщенко виголосив результати дослідження з тем: «Візантійсько-українське повір'я про вовкулаків», «Зародки цивільного шлюбу в римсько-візантійській культурі», у 1927 р. – «Праці з візантології на Заході за останні часи»; П. П. Кудрявцев у 1927 р.: «Про академічне видання «Журналу»

Т. Г. Шевченка», «Професор І. Г. Малишевський та його праці з візантології» тощо, у 1930 – «З матеріалів до історії Старого Києва XVII ст.», «До культурної історії Старого Києва»³³. В. П. Рибінський упродовж 1924–1927 років виступав з доповідями 29 разів!: «Початкові моменти історії сіонізму на Київщині (з документу жандармського управління)», «Питання про жидів у Державній Думі за минулої війни», «Жидівське «Священне братство» у Дубні», «Історія гетта в Києві», «Рецензія на журнал «Еврейская мысль», «З історії жидів у Візантії», «Огляд літератури про жидів за десятиріччя після Жовтня» та ін.³⁴ Це безцінний історіографічний пласт для подальших наукових досліджень сходовознавчої, гебраїстичної проблематики.

На час ліквідації Єврейська комісія вже встигла з великими труднощами оприлюднити результати наукових досліджень: «Збірник праць Жидівської історично-археографічної комісії» (Кн. І. К., 1928. 251 с.) та «Збірник праць Єврейської історично-археографічної комісії» (Т. П. К., 1929. 423 с.). У першій книзі зокрема надрукована стаття визнаного лідера «лівих» у КДА, співробітника Комісії з питань духовної освіти за гетьманування П. Скоропадського В. П. Рибінського «До історії жидів на Лівобережній Україні в половині XVIII ст. (з додатком недрукованих документів)». Зважаючи на те, що термін «жид» інколи звучить ніби принизливо, не буде зайвим з'ясувати його семантику, оскільки він у даному контексті вживається як історично обумовлений, без будь-яких негативних натяків. Це традиційний слов'янський етнонім для позначення євреїв, у сучасній українській мові він вважається застарілим та носить образливий відтінок. На українських землях, що в різні часи перебували у складі Речі Посполитої, Австро-Угорщини, термін фігурує у творах класиків української літератури Т. Шевченка, І. Франка, прислів'ях. За часів Польської Республіки (1918–1939) зберігалось традиційне необразливе вживання цього терміна. У сформованій в 1918 р. Українській Галицькій Армії був «Жидівський курінь», назва якого не викликала непотрібних емоцій. Термін заборонений цензурою в грудні 1929 р. під час підготовки до процесу «Спілки Визволення України»³⁵. Стає зрозумілим, чому в 1928 р. збірник праць названо Жидівської, а в 1929 р. – Єврейської історично-археографічної комісії. У спогадах М. Хрущова про загальні збори в 1939 р. у Львівському оперному театрі з нагоди приєднання Східної Галичини до України (в складі СРСР) зазначено, що присутніми були українці, поляки, євреї, які також виступали. Дивно було чути, писав Хрущов: «...ми, жиди, від імені жидів заявляємо...». Згодом М. Хрущов поцікавився, чому євреїв називають «жидами» – це ж образливо, і почув у відповідь: «у нас вважається образливим, коли нас називають євреями»³⁶.

Зазначена стаття В. П. Рибінського є важливим джерелом з історії торгівлі у першій половині XVIII ст. та участі в ній жидівських купців. Вона

ґрунтується на документах, які автор систематизував у три тематичні групи: 1. Про роль закордонних жидів у зовнішній торгівлі Лівобережної України; 2. Виселення жидів з України в половині XVIII ст.; 3. Пронавертання жидів на християнство. Зважаючи на те, що названий збірник праць на сьогодні маловідомий, має сенс стисло схарактеризувати зміст статті, адже в ній висвітлюється малодосліджена проблема. Відповідно до наукового аналізу першоджерел, В. П. Рибінський констатує, що польські жиди з Волині й Поділля, а також Коломії брали активну участь у торгівлі, особливо в Києві та Ніжині. На основі поданих у додатку документів дослідник проаналізував товарну масу імпорту-експорту: привозили в Україну сіль, «шленські товари», сукно, коси, папір, угорське вино, коріння; везли з України до Польщі «м'яккіє московські товари», китайку й крашанину, хутро, полотно, тютюн³⁷.

У 1727 р. жидам заборонили мешкати в Україні, внаслідок чого обсяги торгівлі зменшились. З наступного року їм дозволялось брати участь лише в ярмарках, заборонялось вивозити золоті та срібні гроші, тому вони змушені були купувати на них російські та українські товари. Ці правила з 1734 р. поширювались і на Слобожанщину. Автор резюмує, що торгівля майже не зменшилась, адже ярмарки організовувались у різних містах упродовж року. Заборона вивезення золота і срібла також не дуже утискувала купців, оскільки торгівля відбувалась переважно у формі товарообміну. Повна заборона жидам приїздити в Україну (1742–1743) негативно відбилась на розвитку зовнішньої торгівлі, хоча уряди Росії та Польщі вживали протекціоністських заходів стосовно своїх купців (там само, с. 3).

У другій групі документів В. П. Рибінський проаналізував стан справ із виселенням євреїв з України. Вчений зазначає, що після погромів під час повстання Б. Хмельницького жиди з Лівобережжя переселились у Польщу. Але вже наприкінці XVII – на початку XVIII ст. вони приїздили у міста і села України не як купці, а мешкали постійно. Чисельність їх була незначна, проживали не в одному місці, а переїжджали, причому родини їхні залишались за кордоном. З 1742 р. жидам-вихрестам дозволялось залишатись в Україні і прийняти підданство. Професор докладно висвітлив матеріал про виселення жидів і дійшов висновку, що попередніх розпоряджень до наказу Катерини I (1727) не відомо, так само, як будь-яких інших царських наказів, навіть зазначає, що в Андрусівському перемир'ї (1657) Росії з Польщею жидам за бажанням дозволялось залишатись на території, яка відходила до Московії. Разом з тим, відомі місцеві розпорядження, зокрема гетьмана Скоропадського (1721), але це не спричинило їх суцільної висилки (залишатись дозволялось тим, хто перейде у християнство). Як видно, мотивація вигнання не економічна,

а релігійна. Іноді не висилали майстрів, як, наприклад, ювеліра Якова Носовича з Глухова, інколи за хабар, який брали козацькі старшини, щоб «мазати себе руки», за влучним висловом гетьмана Д. Апостола (там само, с. 8).

Третя група документів стосується переходу жидів до християнства. Автор проаналізував причини прийняття християнства: насамперед, під тиском Лизаветинського наказу (1742); згодом деякі з них обіймали поважні посади в Україні (брати Крижанівські Антін Степанович і Костянтин Павлович, який став професором КДА). В інших випадках хрещення приймали за різних життєвих обставин, дехто навчався у КДА. А зазвичай більшість приймала християнство, аби здобути право на проживання в Україні. Важливу ремарку робить В. П. Рибінський: вихрестами ставали «про людське око», зовні видаючи себе за християнина. Інколи вони повертались у свою віру (там само, с. 12–14). Зі статті В. П. Рибінського, побудованої на документальних матеріалах, простежується складний процес взаємостосунків євреїв з владою, яка утискувала їх з різних причин. У другому томі збірника праць Єврейської історично-археографічної комісії теж надруковано дві статті В. П. Рибінського: «Протиеврейський рух р. 1881 на Україні» та «Єврейські хліборобські колонії на Київщині, Волині та Поділлі в половині XIX ст.»³⁸.

Співробітником кількох Комісій ВУАН, у т. ч. Єврейської історично-археографічної, а також у 1928 р. «в. о. керівника Комісії для виучування візантійського письменства та його впливу на Україну» (Комісія створена 26 квітня 1924 р., у 1930 р. реорганізована у Комісію сходознавства) був вищезгаданий професор П. П. Кудрявцев (релігійний філософ, літературознавець, історик)³⁹. У «Збірнику праць Єврейської історично-археографічної комісії» (Т. II) опублікована його стаття «Єврейство, євреї та єврейська справа у творах Івана Франка». Я. Грицак слушно зазначає, що до 1939 р. подібна тематика майже не вивчалась, перша спроба систематичного аналізу питання «Франко і євреї» належить П. П. Кудрявцеву⁴⁰. У редакційній передмові збірника йдеться про те, що без знання минулого єврейського народу неможливо боротися з антисемітизмом у теперішній час, а також засуджується великодержавна політика царських часів, засади якої не повинні мати місця у налагодженні стосунків нової влади з представниками інших національностей. Дослідник характеризує І. Франка як людину «із загостреним почуттям соціальної справедливості», і хоч послідовно не сформованим, «але все-ж-таки виразно соціалістичним світоглядом»⁴¹. Професор засвідчив глибоку обізнаність у даній проблемі, аргументовано доводячи причини звернення І. Франка до історії євреїв, а саме з метою порівняння фольклорних і літературних пам'яток українського народу з аналогічними творами інших народів, зокрема євреїв. Він аналізує

передісторію написання І. Франком його знаменитої поеми «Мойсей». Для І. Франка Біблія була «джерелом і стимулом натхнення, – пише П. П. Кудрявцев, – вона давала мотиви й образи для його творчості. Біблійні мотиви звучать у віршах «Смерть Каїна», «На реках Вавилонських, тамо седоном» та ін.). Сліди єврейських впливів І. Франко простежував у європейській і давньоруській літературі, зокрема через християнство, адже й воно «чималою мірою було «твором орієнтальним», а в складі його орієнтальних елементів на головному місці стояли елементи єврейського походження (там само, с. 29). Не обминав він гострих моментів у стосунках українців з євреями (події 1648 р., повстання Самуся та ін.). Завершується дискурс П. П. Кудрявцева промовистим висловлюванням художнього персонажу І. Франка єврея Вагмана з роману «Перехресні стежки»: «жаден жид не може й не повинен бути а ні польським, а ні руським патріотом. ...Нехай буде жидом – цього досить. Адже-ж можна бути жидом і любити той край, де ми родились, і бути позиточним, або бодай нешкідливим для того народу, що хоч не рідний нам, все таки тісно зв'язаний з усіма споминами нашого життя. Мені здається, – закінчує Вагман, – що, якби ми держалися такого погляду, то й уся асиміляція була-б непотрібна» (там само, с. 81). Цими словами І. Франко висловив своє ставлення до жидівської проблеми. Відомо, що одні звинувачували письменника в антисемітизмі, інші – у філосемітизмі, на що він відповідав: завжди намагався змалювати в жидові, українцеві, полякові, циганові людину й тільки людину⁴². Відтак, ідея монологу Вагмана – не розпалювання ворожнечі, а пошук шляхів до порозуміння євреїв і українців, які потерпали у той час від свавілля польської шляхти.

Науковою новизною відзначається публікація В. Ф. Іваницького «Жидівська мова у Г. С. Сковороди». Вчений поставив за мету проаналізувати, наскільки мандрівний філософ володів нею, адже деякі дослідники (Багалій, Леонтовський, Стеллецький) зазначають протилежне: або добре володів, або навпаки. Іваницький доречно зауважив, що казати «вивчав мову і вивчив» – це не тесаме. Здійснивши лінгвістичний аналіз мови Г. Сковороди, В. Ф. Іваницький припускає, що дослідники самі не знають жидівської мови. Його текстологічне дослідження засвідчило, що «Сковорода цитує біблію за слов'янським перекладом, видимо в Лизаветинському виданні»⁴³. Свій висновок В. Ф. Іваницький підкріплює свідченням Ковалинського (друга Г. Сковороди) про те, що філософ знав латинську, грецьку та німецьку мови і не згадує жидівську. Загалом, – стверджує дослідник, – у його творах вживається 32 жидівських слова, 26 з яких – це власні імена Йон, Йосиф, Сіон, які він пояснює з метою тлумачення Св. Письма. Отже, мандрівний філософ знав жидівську мову елементарно, подаючи значення слів за підручником (там само, с. 100).

Співпрацюючи у Гебраїстичній Комісії ВУАН, В. Ф. Іваницький одночасно очолював у ВБУ відділи бібліотекознавства, стародруків та орієнталії (1921–1933), склавши для останнього інструкцію. У 1923 р. до 5-річчя ВБУ її директор С. П. Постернак опублікував статтю, де схарактеризував мету створення і завдання відділу *orientalia* таким чином: зважаючи на велику роль, яку відігравав Схід в історії України, та потребу мати фахівців зі східних мов для опрацювання книжкового фонду, створено цей відділ. Через брак персоналу роботу законсервовано в 1922 р. і тепер лише збирається матеріал⁴⁴. До організаційної діяльності В. Ф. Іваницького варто додати, що певний час він завідував загальним відділом бібліотеки, у 1923–1926 роках за сумісництвом очолював відділ стародруків, з 1924 до 1926 років також за сумісництвом керував відділом бібліотекознавства, розробив науково-методичну платформу діяльності підручної бібліотеки⁴⁵. Як бачимо, інтелектуальний потенціал цього вченого і педагога не можна приплюсувати до якоїсь однієї бібліотечної структури. Він, як і його колеги по КДА (офіційно закрита у 1919 р.), стояв біля організаційних і наукових витоків вітчизняного сходознавства та бібліотекознавства. Професор Іваницький В. Ф. кваліфіковано керував роботою відділів, комплектуванням фондів юдаїки з різноманітних джерел, які на 1926 р. налічували 7 тис. одиниць зберігання, і фактично тоді відділ почав функціонувати. Окремий єврейський відділ засновано влітку 1928 р. на чолі з І. Мігельманом⁴⁶.

В. Ф. Іваницький не обмежувався орієнталією, опікуючись бібліотечною справою в цілому. 30.12.1922 р. він подав Проект правил користування книгами ВБУ на дому. В ньому докладно розписано, кому, на який термін видаватимуться книги; які обмеження і чому та які книги, рукописи не дозволено видавати (ходові книги, які є в одному примірнику і користуються попитом читачів, книги з автографами, рукописи, інкунабули, твори, заборонені цензурою та ін.)⁴⁷. У листі до С. П. Постернака від 20 січня 1923 р. учений повідомляв, що не може взяти участь у засіданні Ради, разом з тим висловив свої міркування стосовно документів, які мали обговорюватись, і додав начисто переписану інструкцію з бібліотекознавства та «Правила скороченої праці у відділі стародруків»⁴⁸. У доповідній директору ВБУ 3 серпня 1925 р. він пропонував провести реорганізацію мережі вузівських та наукових бібліотек Києва, обґрунтовуючи свою пропозицію тим, що академічні бібліотеки працюють роз'єднано, мають різні структурно-організаційні форми тощо. Враховуючи дефіцит фінансування бібліотек, не доцільно, щоб кожна з них закуповувала книжки, зокрема закордонні, не координуючи це з іншими бібліотеками, – вважав учений. Він назвав позитивом підпорядкування низки монастирських і церковних бібліотек Всенародній бібліотеці, а також вказав на недоліки в науково-методичній та організаційній роботі. На основі

всебічного аналізу стану бібліотечної справи в Україні В. Ф. Іваницький пропонував звернутись до досвіду бібліотечного життя в інших країнах, зокрема Західної Європи, де також існують подібні проблеми, як і в Києві. На його думку, подолати кризові явища можна шляхом координації роботи зверху до низу по всіх напрямках. Це зрозуміли очільники бібліотек у Європі, коли також переживали фінансову кризу. Він навіть приклади європейської практики подолання недоліків: створення зведених каталогів, обмін відомостями про книгу тощо. У Києві також дещо зроблено, зазначав він, і пропонував координувати роботу київських бібліотек шляхом адміністративного об'єднання (у різних формах) (нині це називають оптимізацією)⁴⁹.

Цікаві подробиці тодішнього організаційного періоду в історії ВБУ знаходимо й в інших листах В. Ф. Іваницького до С. П. Постернака. Наприклад, у вересні 1926 р. він повідомляв Степану Пилиповичу про хід підготовки до ювілею М. С. Грушевського, зокрема, щодо обговорення плану заходів, реалізацію окремих пунктів якого передали Президії Академії та на розгляд спеціальної комісії. Загальне враження, – зазначає дописувач, що хочуть «показати Грушевського як цілком «радянську» людину. Київська влада ставиться до справи дуже прихильно»⁵⁰. Він також докладно доводив до відома директора про митарства стосовно дотації з бюджету на бібліотеку. В. Ф. Іваницький цю ситуацію порівняв з 1923 р.: «справу вирішують десь у тісному колі й поки не вирішено її спільно, чи колективно, то на зовні нічого не скажуть. Але коли «там» справи вирішено, тоді нічого вже не можна зробити» (там само, арк. 9–10). Отже, щоб переступити через цей МУР, треба знайти там свою людину, з'ясувати, хто у складі Президії є впливовою особою і з нею балакати. ... «Справа ця мене зовсім пришибла», – завершив Віктор Федорович (там само, арк. 10). Тут наведені лише деякі моменти, які віддзеркалюють бюрократичну тяганину, кулуарні домовленості у розв'язанні науково-освітніх проблем, які, на жаль, як у спадок передались нинішнім очільникам науки й освіти.

В 1925 р. у ВБУ був створений Науково-дослідний інститут бібліотекознавства (НДІБ), до складу якого входили С. П. Постернак, В. Ф. Іваницький, М. І. Сагарда та ін. Невдовзі НДІБ реорганізований на Науково-дослідну комісію бібліотекознавства та бібліографії (НДКБ). Загалом, як уже зазначалось, 20-ті роки характеризуються пошуками організаційних форм, змістовним наповненням бібліотечної діяльності. Наприкінці 1925 р. відбулась перша конференція наукових бібліотек УСРР, на якій професор В. Ф. Іваницький у своїй доповіді порушив питання про підготовку наукових кадрів, розробивши «Положення про аспірантуру ВБУ». Як зазначає О. П. Степченко, ним уперше дано визначення поняття «наукова діяльність» у науковій бібліотеці, зокрема ВБУ⁵¹. Результати наукової праці бібліотекарів

оприлюднювались у фаховому журналі «Бібліологічні вісті» (1923–1930), у № 3 якого є стаття В. Ф. Іваницького «Про Всеукраїнську нараду робітників книги. Відділ бібліотекознавства ВБУ», у № 4 – «Бібліотековіана Всенародної Бібліотеки України»⁵². Результати його інтелектуальної праці не всі опубліковані. Відповідно до складеного ним у 1927 р. списку рукописних творів назвемо деякі: «Єврейські елементи в українській культурі давніх часів», «Книжна справа у євреїв», «Огляд бібліотечного життя Заходу за 1921–1923 рр.», кілька етюдів з історії вивчення єврейської мови на Україні (1738–1817 рр.), десятки різних інструкцій, статутів, доповідей у зв'язку з роботою у ВБУ⁵³. Ввести їх у науковий обіг наразі не вдається, оскільки особовий фонд В. Ф. Іваницького (документи, біографічні матеріали, статті, переклади, тексти лекцій, доповіді, звіти тощо) зберігається у Науково-дослідному відділі рукописів Російської державної бібліотеки (м. Москва)⁵⁴, куди, на жаль, зараз обмежений доступ через російсько-український міждержавний конфлікт, що триває з 2014 р.

У складних матеріально-технічних, фінансових, суспільно-політичних умовах ВБУ виживала, демонструючи чималі успіхи, що відзначалось у 1928 р. з нагоди 10-річчя її існування. У доповіді з цього приводу на Раді ВУАН С. П. Постернак підкреслив здобутки, тогочасний стан, потреби і перспективи бібліотеки. З самого початку на неї покладались дві функції: фундаментальної бібліотеки ВУАН і Національної бібліотеки України. Вони не суперечать одна одній, а доповнюють, і незважаючи на скрутні умови перших чотирьох років існування (громадянська війна, інтервенція, голод), бібліотека перетворилась на велику культурну установу. Він схарактеризував матеріальний стан семи будинків, у яких розташована бібліотека, фондів, Вінницької філії, підкресливши, що Академія неодноразово називала ВБУ «однією з найпрацьовитіших її установ». У вищих органах влади також відзначали, що «ВБУ за перше десятиріччя свого існування виросла в величезного значіння культурний осередок УСРР, проробила за цей короткий час колосальну роботу, і ухвалили відзначити велику й корисну десятирічну роботу ВБУ в справі утворення бази для будування соціалістичної культури й науки на Україні урочистим святкуванням ювілею»⁵⁵. У доповіді прозвучала об'єктивна оцінка результатів діяльності ВБУ, яка насправді «розмірами своїх фондів виросла в одну з великих світових бібліотек, посідає четверте місце в Союзі Р.С.Р.» (там само, арк. 4). На нашу думку, згадана доповідь і ухвала на неї заслуговують бути повніше представлені в цьому сюжеті, аби збагнути контраст, який мав місце в історії ВБУ вже наприкінці 1928 р. В даний час, – продовжував свій виступ С. П. Постернак, коли завершена відбудова народного господарства й почалась його реконструкція, культурна революція, постало питання про широкий розвиток Академії наук і бібліотеки.

Серед нагальних проблем він назвав брак приміщень, необхідність розширення штатів тощо, одночасно відзначив факт збільшення кількості читачів. Разом з тим, прозвучала тривога стосовно непорозуміння у питанні виконання функції фундаментальної бібліотеки ВУАН. Як вихід із ситуації він вважав за необхідне створити книжкову базу та зручні форми використання книжкового фонду (там само, арк. 11). Схвальною була і резолюція на цю доповідь, де відзначена плідна робота зі складання бібліографічних покажчиків, широка науково-дослідна і видавнича діяльність у галузі бібліотекознавства та бібліографії, підготовка фахівців через аспірантуру, організація постійних бібліотечних курсів для середнього бібліотечного персоналу наукових бібліотек. Вухвалі прописано кілька конкретних пропозицій, зокрема, звернутись з клопотанням перед НКО РСФРР і Урядом СРСР про виділення для ВБУ потрібних книжок з дублетних фондів книгосховищ Ленінграда й Москви та Центрархіву РСФРР. Тоді ж визнали за своєчасне організувати з 1928–1929 років у ВБУ окремих єврейський науковий відділ, ввести в штат двох робітників, виділити відповідні асигнування на операційні потреби. У п. 17 йшлося про порушення питання стосовно організації у ВБУ відділів інших національних меншин УСРР⁵⁶. Вищенаведене провіщало на майбутнє масштабні плани з удосконалення й піднесення ефективності роботи ВБУ. Тоді достеменно ще ніхто не знав, що це, як то кажуть, було сонечко перед буревієм. Уже наприкінці 1928 – на початку 1929 р. навколо бібліотеки почались інтриги, з'явилися критичні статті у періодиці на її адресу про «нездорову» атмосферу в колективі. Зрештою до ВБУ прибула Комісія, яка працювала до 11 лютого 1929 р. Її висновки були протилежні попереднім. Разом з тим, вона спростовувала деякі наклепи, але зафіксувала факт про 9 працюючих осіб духовного походження з духовною освітою. Як зазначає Г. І. Ковальчук, Комісія справедливо підкреслила, що всі вони мали досвід роботи в радянських установах, дехто має університетську освіту і є фахівцями з бібліотеко-та бібліографознавства. Зокрема про В. Ф. Іваницького зазначено: з попівської родини, освіта – КДА, професор КДА (до 1918–19 рр.)⁵⁷. Метри бібліотекознавства Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко доводять упередженість урядової Комісії (вересень 1930 р.), яка внаслідок перевірки діяльності бібліотеки у своїх висновках звинувачувала її працівників у політичній неграмотності, застосуванні антимарксистської методології досліджень, хибних підходах до підбору кадрів, у тому, що працюють відірвано від практики соціалістичного будівництва. В. Ф. Іваницького затаврували духовним походженням і тим, що був випускником КДА та її колишнім професором⁵⁸. Ідеологічне підґрунтя перевірки є очевидним, оскільки Комісія діяла згідно настанов ВКП(б). Партія більшовиків вважала Церкву і духовенство ворогами радянської влади. Репресивно-каральна

політика щодо них здійснювалась у різних формах й у кілька етапів. Серед них – руйнування храмів, перетворення, зокрема, собору Св. Володимира в Києві на музей атеїзму, політичні репресії стосовно технічної інтелігенції, духовенства в ході антирелігійної кампанії 20–30-х років⁵⁹. У даному контексті зазначимо, що В. Ф. Іваницький, відчуваючи небезпеку, в особистій анкеті 07.ІІ.1927 р. у графі «соціальне походження» (попередній стан) написав «син народного вчителя», уникнувши згадки «син священика», як зазначав до того у своїх документах⁶⁰. Пізніше, працюючи в Республіканській науковій бібліотеці Марійської АСРР, він також в автобіографії вказав таке соціальне походження: народився в сім'ї народного вчителя⁶¹. Але репресивна машина діяла безупинно.

В. Ф. Іваницький вважав висновок урядової Комісії наклепницьким. Його та інших співробітників від звільнення з роботи тоді врятував С. І. Маслов, звернувшись до Наркома освіти УСРР М. О. Скрипника з проханням залишити їх на своїх посадах, оскільки вважав, що їхня провина перебільшена, що В. Ф. Іваницький є енергійним, компетентним працівником, досвідченим господарником, завідувачем відділу орієнталії. Проте у 1933 р., внаслідок нових «чисток» партійного складу ВУАН, урядових перевірок ВБУ, сорок її співробітників потрапили до чорного списку за звинуваченнями у націоналістичних збоченнях, «троцькізмі» тощо. Тоді покинули бібліотеку М. І. Сагарда, В. Ф. Іваницький, М. Ф. Оксіюк⁶².

Перелік активних діячів на ниві сходознавства, що мали духовне походження та/або освіти, цим не вичерпується. Колоритною постаттю є випусник КДА 1904 р. Ф. І. Міщенко – історик церковного права, візантолог; академік Кафедри церковної історії Історично-філологічного відділу УАН (з 23.ІІ.1920); голова комісії для вивчення візантійського письменства (з 1919)⁶³. Народився 30 червня 1874 р. у с. Сеньківці Переяславського повіту Полтавської губернії, син священика. По закінченні Полтавської духовної семінарії йому, як кращому студенту, запропонували продовжити навчання у Петербурзькій або Московській духовній академії. Але лікар не радив йому за станом здоров'я їхати у північні столиці, крім того, він мешкав неподалік Києва у свого дядька. То ж поїхав він навчатись у Москву на казенний кошт, оскільки своїх грошей не було. Витримавши іспит і одержавши стипендію, він написав листа студентам КДА з пропозицією помінятися з кимось із стипендіатів. Знайшовся такий володимирець, якому зручніше було навчатись у Москві. І вже у листопаді Ф. І. Міщенко прибув до Києва; по закінченні Академії його залишили професорським стипендіатом на кафедрі церковного права. У 1906 р., після захисту магістерської дисертації, його обрано екстраординарним професором⁶⁴. Як і В. Ф. Іваницький, крім КДА він викладав церковну історію на Вищих вечірніх жіночих курсах А. В. Жекуліної. У

1918 р. обіймав професорські посади в Київському юридичному інституті, Київському державному українському університеті та ін. (там само, арк. 1 зв.). Після закриття КДА, вилучення церковного права і богослов'я з навчальних програм професор співробітничав з ВУАН, де в 1926 р. зніціював створення Візантологічної комісії і фактично керував її роботою з метою вивчення візантійського письменства та його впливу на Україну. Наступного року Ф. І. Міщенко очолив заснований при Київській філії ВУНАС (Всеукраїнська наукова асоціація сходознавців) етнологічний відділ. Він був широко відомим фахівцем у галузі церковного права, зокрема різноманітних аспектів звичаєвого права Візантії. З візантологією пов'язані імена Г. Г. Поповича – знавця єврейської археології та мови; М. Ф. Мухіна – доктора церковної історії, члена Постійної археографічної комісії ВУАН, наукового співробітника I відділу зі спеціальних наукових доручень, з 1926 р. члена Візантологічної комісії; М. І. Сагарди, обраного заступником голови Комісії, який у співпраці з В. І. Барвінком⁶⁵, М. І. Петровим⁶⁶ опрацьовував стародруки Щекавицької та Андріївської церков; М. Ф. Оксіюка – богослова-патролога, професора КДА, «майбутнього митрополита Варшавського і всієї Польщі, голови Польської Автокефальної Православної церкви»⁶⁷.

У галузі візантинознавства поруч з київськими професорами працював вихованець Казанської духовної академії І. І. Соколов – візантиніст, історик Церкви, професор, докторську дисертацію захистив у Санкт-Петербурзькій духовній академії; у 1928 р. – член експедиції Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства до Надазов'я, автор перших наукових досліджень з історії греків у Криму та Надазов'ї. Досліджував рукописні джерела Київського центрального архіву (написані переважно грецькою мовою). Доля цього вченого-візантолога перегукується з людськими долями випускників КДА: переїхавши з Петрограда до Києва на початку 1919 р., викладав у кількох вузах, працював з М. Ф. Мухіним в Археографічній комісії ВУАН. Спільно вони зробили доповіді на науковій нараді вчених Історико-філологічного відділу про необхідність дослідження історичних зв'язків православного Сходу з Україною. І. І. Соколов займався як церковною, так і світською візантологією. Він збирав і досліджував у київських архівах та бібліотеках, а також бібліотеках, церквах, монастирях Полтави, Лубен, Хоролу, Ніжина, Чернігова рукописні документи з історії Церкви та духовної культури українського народу. У звітах про відрядження він наголошував, що Академія наук повинна все зробити, щоб зберегти цінні матеріали тамтешніх бібліотек і те, що залишилось у поміщицьких садибах. Як зазначає А. М. Чередниченко, чітких даних про відрядження І. І. Соколова до Петрограда немає. Проте відомо його звернення до Археографічної комісії восени 1922 р. з проханням надати грошову допомогу (платні він

не отримував) для повернення у Київ. Академія грошей не виділила. Перебуваючи в Петрограді, він продовжував співпрацювати з ВУАН, зокрема історичною секцією М. С. Грушевського, надсилав рецензії до часопису «Україна»⁶⁸. Науковий доробок І. І. Соколова в галузі візантинознавства досить вагомий. Судячи з його звітів та висновків ревізійної комісії (1921 р.), крім вищезазначених результатів дослідницької праці, він вивчав культурні контакти України і Грецького Сходу візантійського періоду та XVI–XVII ст., готував підручник для вузів «Історія Візантії» тощо. Життєвий шлях І. І. Соколова закінчився 3 травня 1939 р. в Уфі (РФ), куди він був засланий після арешту 22 грудня 1933 р.⁶⁹

Як бачимо, політика недовіри радянської влади до кваліфікованих фахівців, що мали духовну освіту, переступала людські межі. І найбільше від антигуманної, заідеологізованої практики тоталітарної влади постраждала візантологія як непотрібна, «політично скомпрометована» наука. У цій нестабільній суспільно-політичній атмосфері так звана «чистка» кадрів (за наслідками ревізії Академії в 1928 р.) спричинила до позбавлення звання академіків Ф. І. Міщенко і К. В. Харламповича як представників духовного стану. Звернення Академії до Наркомосу УСРР з обґрунтованим проханням залишити Ф. І. Міщенко в академічному званні й затвердити на кафедрі Візантології як фахівця вищого гатунку було безуспішним.

Після Ф. І. Міщенко Візантологічну комісію очолював П. П. Кудрявцев, затверджений як в. о. керівника; загалом він співробітничав з ВУАН у 1919–1931 роках. До того часу він, як і його колеги, крім викладання у КДА, брав активну участь в освітянському житті Києва: співзасновник і професор Київських вищих вечірніх жіночих курсів А. В. Жекуліної (1905–1918), разом з В. Ф. Іваницьким, В. П. Рибінським, М. Ф. Оксіюком та іншими наполегливо боровся за реформування КДА (1918), 14–17.04.1918 р., як представник КДА, брав участь у I з'їзді працівників Вищих шкіл України, на якому обговорювались питання українізації вищої освіти. Цей бурхливий період в академічній історії відобразив М. І. Петров у своєму літописі академічного життя КДА⁷⁰. П. П. Кудрявцев розширив і систематизував діяльність Комісії, вважаючи, що «немає українознавства без візантинознавства». На прохання Візантологічної комісії Академія наук СРСР надіслала зі своїх сховищ «Историю Византийской империи» академіка Ф. Успенського, всі праці єпископа Порфирія (Успенського) та «Византийский временник»⁷¹.

Візантологічна комісія не могла повною мірою розгорнути наукову діяльність з різних причин, зокрема ідеологічного тиску; збірник наукових праць, на жаль, не видано через закриття Комісії (1930 р.)⁷². Як бачимо, професори КДА спільно з університетськими фахівцями склали основу тогочасної наукової корпорації в галузі орієнталії та гебраїстики, що було природним.

На жаль, тодішнє партійне керівництво вдалося до їх виживання з наукових установ. Невдовзі Візантологічну комісію перетворено на Комісію з дослідження історії Близького Сходу, загальна тематика якої була іншою, до її складу не потрапив жоден візантолог, пов'язаний з КДА, а візантологія в наукових дослідженнях посіла другорядне місце⁷³.

Підсумовуючи викладене, насамперед потрібно підкреслити позитивні зрушення у вивченні історії достатньо вагомому культурно-науковому сегменту вітчизняної науки й бібліотечної справи. В сучасних умовах плюралістичної ідеології та методології створились можливості неупередженого дослідження тогочасних процесів у ВУАН як головній науковій установі та ВБУ як основній книгозбірні УСРР. У неймовірно складну перехідну добу української історії інтелектуальна еліта Києва зуміла згуртувати свій потенціал для здійснення вагомих перетворень у науковій галузі. На цій стежі досягали порозуміння представники світської і духовної генерації сходознавців, серед яких і колишні професори КДА. Це був діалектичний процес поєднання старого світобачення і нового радянського, який наразі виявився гіпертрофованим, що призвело до сумних наслідків для кожного з його учасників, хто мав духовне соціальне походження та/або духовну освіту. Вони доклали багато зусиль до збереження і вивчення духовних скарбів Стародавнього Світу, що складають вагомий масив джерел з історії його зв'язків з Україною. А це є головною умовою розвитку будь-якої галузі знань та її перспектив. Видані збірники праць Жидівської (Єврейської) історично-археографічної комісії нині є бібліографічною рідкістю і користуються попитом візантологів та гебраїстів. Репресивна політика на ідеологічному ґрунті призвела до закриття або реорганізації окремих сходознавчих установ, «чистки» кадрів, що на певний період загальмувало сходознавчі студії в УСРР. На жаль, творчий доробок опальної професури тривалий час залишався незатребуваним, імена замовчувались з тих само ідейно-політичних міркувань. Їхні наукові здобутки, починаючи з 90-х років ХХ ст., поступово вводяться до наукового обігу, збагачуючи орієнталістику та гебраїстику оригінальними підходами до розв'язання дослідницьких завдань.

Загальновідомий вираз «історія вчить, але нічому не навчає» вимагає від суспільства і зокрема вчених аналізувати досвід минулого, вчитися співпраці, використовувати позитивні здобутки попередників, а не знищувати й відкидати, діючи в інтересах політично-олігархічних кланів. Дане дослідження дає нам повчальні уроки на сьогодні, коли Україна намагається будувати громадянське суспільство, яке має забезпечувати стабільне функціонування людини у всіх його проявах, що ґрунтується на відчутті свободи дій у матеріальному виробництві та духовній сфері.

¹ Київська духовна академія в іменах. 1819–1924: у 2 т. – Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2015. – Т. I. А–К. – С. 56.

² *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998. – 335 с.

³ *Ковальчук Г. І.* Доля репресованих директорів Всенародної бібліотеки України у 20–30-х роках // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 1998. – Вип. 4. – С. 3–21.

⁴ *Степченко О. П.* Вчені – фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–1934). – Київ, 2008. – 216 с.

⁵ *Степченко О. П. В. Ф. Іваницький як організатор спеціалізованих фондів ВБУ // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* – 2008. – № 4. – С. 14–22.

⁶ *Цыганкова Е. Г., Василюк О. Д.* Виктор Федорович Иваницкий (1881–1955) – историк Древнего Востока, гебраист и библиограф // Східний світ. – 2010. – № 2. – С. 147–160.

⁷ *Мансурова Л. В. Ф. Іваницький и просветительская деятельность в Марийском крае (к 125-летию со дня рождения) // Бібліотечний вісник.* – 2006. – № 3. – С. 52–55.

⁸ *Цыганкова Е.* Сходознавчі установи в Україні (радянський період). – Київ : Критика, 2007. – 290 с.

⁹ Сходознавство і візантологія в Україні в іменах : біобібліографічний словник. – Київ : Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського НАНУ, 2011. – С. 7.

¹⁰ *Биковський Л.* Книгарні – Бібліотеки – Академія. Спомини (1918–1922). – Мюнхен – Денвер : Дніпрова хвиля, 1971. – 171 с.

¹¹ Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 263.

¹² Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии: 1819–1920-е гг. – Киев: Издательский отдел Украинской Православной Церкви. – 2014. – Т. I. – 576 с.; 2015. – Т. 2. – 617 с.; Київська духовна академія в іменах. 1819–1924: у 2 т. – Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2015. Т. I. – 740 с.; Т. 2. – 1004 с.

¹³ Історія Національної Академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – 761 с.; 1929–1933. – Київ, 1998. – 542 с.

¹⁴ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998. – С. 8.

¹⁵ В офіційних документах Академії наук існували різні варіанти назв установ, які вивчали єврейську історію та культуру: Єврейська (Гєбраїстична, Жидівська) історично-археографічна (історично-археологічна) комісія. Дослідник С. Г. Водотика першою вважає назву «Жидівська історично-археографічна комісія», а найбільш поширеною – «Гєбраїстична історично-археографічна комісія». Див.: *Водотика С. Г.* Традиції вивчення єврейської історії та культури в установах АН України і сучасність // Пам'ятати заради життя. Матеріали «круглого столу» з приводу 40-річчя загибелі членів Єврейського антифашистського комітету. Київ, серпень 1992 р. – Київ, 1993. – С. 110.

¹⁶ *Биковський Л.* Книгарні – Бібліотеки – Академія. Спомини (1918–1922). – Мюнхен – Денвер : Дніпрова хвиля, 1971. – С. 80.

¹⁷ Циганкова Е. Г. Сходознавство в Українській академії наук. А. Ю. Кримський // Східний світ. – 2008. – № 3. – С. 50.

¹⁸ Макара М. Гебраїстика в Київській духовній академії та праці прот. Олександра Глаголева // Магістеріум. Історико-філософські студії. – Київ : Стило, 2002. – Вип. 9. – С. 53–54.

¹⁹ Циганкова Е. Сходознавчі установи в Україні (радянський період). – Київ : Критика, 2007. – С. 67.

²⁰ Мень А. В. Иваницкий Виктор Федорович / Протоиерей Александр Мень. Библиологический словарь: В 3-х томах. – Москва, 2002. – Т. I (А–И). – С. 468.

²¹ У 1902 р. педагог А. В. Жекуліна відкрила в Києві для дівчат приватний навчальний заклад 2-го розряду, де навчання здійснювалось за програмою чоловічих гімназій. У 1905 р. заклад отримав статус гімназії, вихованки якої могли продовжувати навчання на Вечірніх вищих жіночих курсах Жекуліної (ВЖК), що становили з гімназією єдиний навчальний комплекс. У 1906 р. викладачі виступали за створення українських кафедр, викладання предметів українською мовою, почали читати лекції з історії України. Педагогічну раду в різні роки очолювали викладачі, у т. ч. у 1908–1917 рр. П. П. Кудрявцев. У 1920 р. ВЖК перетворені на єдину трудову школу. Див.: Документи по історії і культурі євреїв в архівах Києва. Путеводитель. – Київ: Дух і Літера, 2006. – С. 511.

²² Київська духовна академія в іменах. 1819–1924: у 2 т. – Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2015. – Т. I. А–К. – С. 546.

²³ Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 523; 1929–1933. – Київ, 1998. – С. 492.

²⁴ Історія Національної Академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 615. Категорії штатних і нештатних співробітників до 1933 р. майже не розмежовувались: під час скорочення штатів декого, навіть з видатних учених, переводили до нештатних і навпаки // Полонська-Василенко Н. Д. Українська академія наук. Нарис історії. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 162–163.

²⁵ Київська духовна академія в іменах. 1819–1924: у 2 т. – Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2015. – Т. I. А–К. – С. 375; Шун Н. А. Київська духовна академія в культурно-освітньому просторі України (1819–1919). – Київ : ТОВ «НВП» ІНТЕРСЕРВІС», 2010. – С. 215, 372.

²⁶ Хитерер В. Документи по єврейській історії XVI–XX століть в Київських архівах. – Київ; Москва, 2001. – С. 20, 22.

²⁷ Хитерер В. Еврейская историко-археологическая комиссия Всеукраинской академии наук (ВУАН) // Єврейська історія та культура в Україні : матеріали конф. (Київ, 22–23 листопада 1993 р.). – Київ, 1994. – С. 180.

²⁸ Хитерер В. Документи по єврейській історії XVI–XX століть в Київських архівах. – Київ; Москва, 2001. – С. 23–24. У лютому 1993 р. Асоціація єврейських організацій та об'єднань України створила Єврейську історико-археологічну комісію, яка поставила завданням, як і колишня при ВУАН, збирання матеріалу для написання історії євреїв в Україні. Див.: Єврейська історія та культура в Україні : матеріали конф. (Київ, 22–23 листопада 1993 р.). – Київ, 1994. – С. 181.

²⁹ Сходознавство і візантологія в Україні в іменах : біобібліографічний словник. – Київ : Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського НАНУ, 2011. – С. 16.

³⁰ *Артемський А. Я.* Що таке Всеукраїнська Академія наук (ВУАН). – Київ, 1931. – С. 18, 20, 39–41.

³¹ *Водотика С. Г.* Традиції вивчення єврейської історії та культури в установах АН України і сучасність // Пам'ятати заради життя : матеріали круглого столу з приводу 40-річчя загибелі членів Єврейського антифашистського комітету (Київ, серпень 1992 р.). – Київ, 1993. – С. 111, 113.

³² Історія Національної Академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 713; 1929–1933. – Київ, 1998. – С. 465.

³³ Історія Національної Академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали. – Київ : НБУВ, 1998. – С. 716; 1929–1933. – Київ, 1998. – С. 470.

³⁴ Історія Національної Академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 713, 716, 718, 723–724.

³⁵ Жид (Матеріал з Вікіпедії) // URL: www.https://uk.wikipedia.org/wiki/жид

³⁶ *Грабовський С.* Іван Франко – брутальний антисеміт чи агент сіоністів? // URL: <https://tyzhden.ua/Columns/50/92418>

³⁷ Збірник праць Жидівської історично-археографічної комісії. – Київ, 1928. – Кн. I. – С. 1–2.

³⁸ Збірник праць Єврейської історично-археографічної комісії. – Київ, 1929. – Т. II. – С. 139–182; 199–246.

³⁹ Історія Національної Академії наук України. 1924–1928. Документи і матеріали. – Київ, 1998. – С. 620; 1929–1933. – Київ, 1998. – С. 493.

⁴⁰ *Грицак Я.* Між семітизмом й антисемітизмом // URL: www.inst-ukr.lviv.ua/files/paradygma/50-91-gja.pdf

⁴¹ Збірник праць Єврейської історично-археографічної комісії. – Київ, 1929. – Т. II. – С. 1.

⁴² *Грабовський С.* Іван Франко – брутальний антисеміт чи агент сіоністів? // URL: <https://tyzhden.ua/Columns/50/92418>

⁴³ Збірник праць Жидівської історично-археографічної комісії. – Київ, 1928. – Кн. I. – С. 99.

⁴⁴ *Постернак С.* Всенародна Бібліотека України (до п'ятирічного ювілею) // Бібліологічні вісті. – 1923. – № 4. – С. 18.

⁴⁵ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998. – С. 102–103.

⁴⁶ *Степченко О. П.* Вчені – фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–1934). – Київ, 2008. – С. 55–56.

⁴⁷ *Іваницький В.* Правила для користування книгами Всенародної бібліотеки України на дому. Про платний абонемент (проекти, 1922, 1923 рр.). – ІР НБУВ. Ф. 52 [Арх. С. Постернака]. Спр. 18. Арк. 1–1 зв.

⁴⁸ *Іваницький В. Ф.* до Постернака Степана Пилиповича. – ІР НБУВ. Ф. 52 [Арх. С. Постернака]. Спр. 381. Арк. 2.

⁴⁹ *Іваницький В. Ф.* до директора Всенародної бібліотеки України. Пропозиції про реорганізацію сітки вузівських та наукових бібліотек Києва. 3 серпня 1925 р. – ІР НБУВ. Ф. 52 [Арх. С. Постернака]. Спр. 55. Арк. 2 зв. – 4.

⁵⁰ *Іваницький В. Ф.* до Постернака Степана Пилиповича. – ІР НБУВ. Ф. 52 [Арх. С. Постернака]. Спр. 381. Арк. 3.

⁵¹ *Степченко О. П.* Вчені – фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–1934). – Київ, 2008. – С. 60–61.

⁵² *Бібліологічні вісті (1923–1930) : систематичний анотований покажчик змісту / укладач Г. І. Ковальчук.* – Київ : Абрис, 1996. – 160 с.

⁵³ В. Ф. Іваницький. – ЦДАВОВУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 3–3 зв.

⁵⁴ Київська духовна академія в іменах. 1819–1924: у 2 т. – Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2015. – Т. I. А–К. – С. 548.

⁵⁵ [*Постернак Степан Пилипович*]. Доповідь на Раді ВУАН [Про підсумки 10-ти річного існування бібліотеки] 11 лютого 1929 р. – ІР НБУВ. Ф. 52 [Арх. С. Постернака]. Спр. 11. Арк. 3.

⁵⁶ Резолюція Президії на доповідь С. Постернака. 1928 р. – ІР НБУВ. Ф. 52 [Арх. С. Постернака]. Спр. 132. Арк. 1–2.

⁵⁷ *Ковальчук Г. І.* Доля репресованих директорів Всенародної бібліотеки України у 20–30-х роках // *Рукописна та книжкова спадщина України.* – Київ, 1998. – Вип. 4. – С. 5; *Ковальчук Г.* Директори Всенародної Бібліотеки України (20–30-ті рр. // *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ.* – Київ : Сфера, 2000. – С. 185.

⁵⁸ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998. – С. 124–125.

⁵⁹ *Набок С.* Історія УАН/ВУАН : здобутки і перспективи дослідження // *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса.* – Київ, 2008. – Вип. 40. – С. 376.

⁶⁰ В. Ф. Іваницький. – ЦДАВОВУ. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 1–2.

⁶¹ *Мансурова Л. В.* Ф. Іваницький и просветительская деятельность в Марийском крае (к 125-летию со дня рождения) // *Бібліотечний вісник.* – 2006. – № 3. – С. 52.

⁶² *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998. – С. 139; *Ковальчук Г. І.* Доля репресованих директорів Всенародної бібліотеки України у 20–30-х роках // *Рукописна та книжкова спадщина України.* – Київ, 1998. – Вип. 4. – С. 9, 15.

⁶³ Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 510.

⁶⁴ Міщенко Федір Іванович. Автобіографія. Копія. – ІР НБУВ. Ф. X. Спр. 5802. Арк. 1.

⁶⁵ *Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии.* – Киев, 2014. – Т. I (А–Й). – С. 109–110.

⁶⁶ Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – Київ : Наукова думка, 1993. – С. 510; *Ульяновський В. І.* Академік Микола Петров // *Члени - засновники Національної академії наук України.* – Київ, 1998. – С. 101–102.

⁶⁷ *Сходознавство і візантологія в Україні в іменах : біобібліографічний словник.* – Київ : Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського НАНУ, 2011. – С. 16; *Київська духовна академія в іменах. 1819–1924 : у 2 т.* – Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2016. – Т. II (Л–Я). – С. 120.

⁶⁸ *Соколов І. Ф. И.* Успенский. История Византийской Империи. Том второй, первая половина. Издание автора. Ленинград, 1927. – 520 с. // *Україна. Науковий журнал українознавства.* – Київ, 1929. Травень–червень. – С. 128–131; *Соколов І. Ф. И.* Успенский. Очерки из истории Трапезундской империи. Издательство АН СССР.

Ленинград, 1929. – 160 с. // Україна. Науковий журнал українознавства. – Київ, 1930. – Кн. 42. Липень–серпень. – С. 149–151; *Чередниченко А. М.* Київський період наукової діяльності І. І. Соколова // Лаврський альманах. Києво-Печерська лавра в контексті української історії та культури : зб. наук. праць. – Київ, 2005. – Вип. 14. – С. 209–216.

⁶⁹ Енциклопедія історії України. Т. 9. Київ : Наукова думка, 2012. – С. 695; *Чередниченко А. М.* Київський період наукової діяльності І. І. Соколова // Лаврський альманах. Києво-Печерська лавра в контексті української історії та культури : зб. наук. праць. – Київ, 2005. – Вип. 14. – С. 213–215.

⁷⁰ Див.: ІР НБУВ. Ф. 225. Спр. 4. Арк. 42 зв.; *Шип Н. А.* Київська духовна академія в культурно-освітньому просторі України (1819–1919). – Київ : ТОВ «НВП» ІНТЕРСЕРВІС», 2010. – С. 131–142.

⁷¹ *Циганкова Е.* Сходознавчі установи в Україні (радянський період). – Київ : Критика, 2007. – С. 94; *Шип Н. А.* Єпископ Порфирій і професори Київської духовної академії у Київському Слов'янському Благодійному Товаристві // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії : Матеріали П'ятнадцятої Міжнар. наук. конф. (29 травня – 3 червня 2017 р.). Київ, 2017. – С. 157–161.

⁷² *Кіржаєв С., Ульяновський В.* Причинок до студій української орієнталістики 1920–1930-х років: незнаний збірник «Україна і Схід» // Україна в минулому. – Київ; Львів, 1993. – Вип. 4. – С. 78.

⁷³ *Циганкова Е.* Сходознавчі установи в Україні (радянський період). – Київ : Критика, 2007. – С. 91–92.

Оксана Василюк,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник

Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України

Елла Циганкова,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

ВІКТОР ФЕДОРОВИЧ ІВАНИЦЬКИЙ – ІСТОРИК СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ ТА ГЕБРАЇСТ

Невід’ємною частиною біблійології (в розумінні введення до Біблії) є історія Стародавнього Сходу. Протягом століть вчені всього світу детально вивчали Старий та Новий Заповіти, намагаючись прояснити суперечливі місця Біблії, яка була чи не єдиним та основним джерелом знань, легендарні тексти якої народжували домисли та тлумачення, що призводили до жвавих дискусій. Але з часом, у зв’язку з усе більшим проникненням в реалії східного життя, ситуація стала змінюватися. Успіхи археології початку ХІХ ст. поступово створили ґрунт для нового поштовху в біблійологічній науці. Чималий внесок у цей процес зробили вчені Київської духовної академії.

На рубежі ХІХ і ХХ століть у Київській духовній академії активно проводились дослідження з історії Стародавнього Сходу, які не поступалися за рівнем західноєвропейській науці; розширювалася тематика, накопичувалася джерельна база, вводився новий фактичний матеріал. Поступово створювалася історико-гебраїстична школа, основною рисою якої було намагання отримати об’єктивну картину історичних подій на основі доведених фактів. Досягнути цього можна було лише спираючись на історично-порівняльний метод.

Видатним представником цієї школи був Віктор Федорович Іваницький. Середню освіту він отримав в Одеській духовній семінарії (1902), після закінчення якої вступив до Київської духовної академії (КДА) на курс відомого історика-бібліста В. П. Рибінського, який залишив його стипендіатом на кафедрі єврейської історії. Вже за рік після закінчення (1906) КДА Іваницький стає виконуючим обов’язки доцента. Такий швидкий рух кар’єрними та науковими сходами був обумовлений блискучим знанням багатьох мов, у тому числі давньоєврейської з її діалектами, грецької, латини та основних європейських.

Про молодого науковця заговорили після виходу в світ фундаментальної монографії, присвяченої творчості Філона Александрійського¹, яка одразу поставила Іваницького на рівні зі знаменитими європейськими вченими.

Філон Александрійський – відомий філософ початку нашої ери, який намагався поєднати метафізичні ідеї Платона з релігійним світоглядом Мойсея та єврейських пророків. Його творчість стала предметом багатьох досліджень, особливо тих, що стосувалися християнства. Найбільшу увагу

привертало вчення про Логос, аналізувалися релігійно-філософські погляди. В творах «Життя Мойсея», «Створення світу» Філон виокремлював з біблійних оповідань та законів глибокі моральні істини, наводив алегоричні тлумачення біблійних думок, відкриваючи в них філософські ідеї. Однак в часи Іваницького твори Філона були мало вивчені, бо дійшли до нас в уривках та частково в рукописах. Розділи однієї праці були переплутані з іншою. Час та обставини їхньої появи залишалися нез'ясованими. У вітчизняній богословській літературі були відомі переважно роботи тільки з логології Філона. Серед численних західних досліджень також не було відповідної за характером праці, окрім невеличких трактатів в енциклопедіях та в «Історії ізраїльського народу» Шюрера². Іваницький намагався зробити найповніший огляд творчого спадку Філона. З окремих уривчастих свідоцтв автор встановив хронологічну канву життя Філона та створив цілісний образ людини, яка після буремних років молодості знайшла сенс життя в науковій роботі.

В 1911 р. Іваницький подав цю монографію як магістерську дисертацію та після успішного її захисту отримав звання доцента, а згодом й екстраординарного професора кафедри біблійної історії, яку й займав до закриття КДА у 1919 р.

Захисту роботи передувала промова автора, в якій він підкреслював приналежність Філона Александрійського до т. зв. юдо-александрійської теософії з її характерним намаганням поєднати початки юдаїзму з елементами грецької, вірніше елліністичної культури. Ставив перед собою завдання, яке «состоит не в том только, чтобы *изобразить* известное явление, но чтобы и *понять* его, т. е. прежде всего объяснить его происхождение, показать условия его возникновения»³. Тобто дослідник намагався зрозуміти, яким чином юдейство змогло народити таке своєрідне явище, як філософія Філона. Й Іваницький дійшов до висновку, що перебування євреїв у полоні надало сильний поштовх до розвитку номізма; країни до Александра Македонського були конгломератом, з'єднаним озброєною військовою силою, тоді як Александр Македонський заклав основи інтернаціональної культури. Елліністична культура, насичена елементами східного походження, сприяла проникненню в середовище юдеїв грецьких ідей. В енциклопедії О. Менья зазначається, що ні до, ні після Іваницького не було у вітчизняній літературі настільки всеохоплюючої монографії, яка до того ж була ще й цінною наявністю оригінальних перекладів з праць Філона⁴.

Навесні 1904 р. сталася важлива археологічна знахідка на острові Елефантіна, що лежить нижче за перші нільські пороги, на відстані біля 1150 км від Александрії. Острів мав важливе значення для торгового, політичного та релігійного життя країни аж до III ст. н. е. На початку XX ст. тут знаходилися лише нубійські поселення та стародавні руїни. Завдяки

знайденому там випадково згортку стародавніх папірусів було зроблено багато відкриттів. Виявилось, що всі вони юдейського походження та належали одній родині. Це документи юридичного характеру – дарчі, купчі, судові папери, шлюбні контракти, акти з розподілу майна. Всі документи датовані за єгипетським та юдейським календарями, в них відмічено роки правління перських царів – Ксеркса, Артаксеркса, Дарія, тобто відносяться вони до V ст. до н. е. Дещо пізніше, у 1906–1907 рр., були знайдені документи й арамейською мовою. Весь матеріал було надруковано в 1907 р. у транскрипції квадратним шрифтом з перекладом на німецьку мову⁵. Після цього з'явилося кілька сотень статей, що розглядали різні аспекти публікації. На думку про фальсифікацію документів декотрих дослідників наштовхували їхня новизна та збереженість. Оскаржувався час їхнього походження, сумніви викликало існування в Єгипті юдейського храму при Кірі, констатувалася невідповідність мови літературній, арамейській та ін. Іваницький, що включився в дискусію, відстоював думку про справжність документів та їх непересічне значення для науки⁶.

В цей час, аналізуючи результати своїх досліджень, вчений приходив до висновку про важливість та перспективи застосування історично-порівняльного методу, який «в последнее время примененный и в отношении к библейской письменности, уже ясно обнаружил свои благотворные результаты. Только путем сравнения библейских книг с соответствующими им произведениями древневосточной литературы оказалось возможным правильно оценить содержание священных книг, т. е. определить элементы, являющиеся общекультурным достоянием известной эпохи и выделить то непреходящей ценности зерно, которое заключается в них» (там само, с. 93).

У 1915 р. В. Ф. Іваницький почав написання нової праці, в якій відточував та вдосконалював історико-порівняльний метод. Невелика за обсягом робота «К вопросу о рехавитах»⁷ з'явилася майже одночасно в «Трудах КДА» та окремим виданням. Рехавіти – древній народ, що згадується в біблійних текстах, – були предметом багатомісячних дискусій біблеїстів. Аналізуючи різні погляди на їхнє походження, Іваницький вводить до обігу широке коло сучасних йому джерел та обґрунтовує висновок, що рехавіти не були «натуральними» ізраїльтянами. Він стверджує, що рехавіти як були, так й залишилися в Ізраїлі невеликою сектою, члени якої були якби в становищі «рабів Соломона», тобто осіб, що мали виконувати різну чорну працю у храмі, на користь чого свідчило саме їхнє не ізраїльське походження.

Влітку 1916 р. в «Трудах КДА» почала друкуватися праця «Письмо Аристия к Филократу», яка так і залишилася в журнальному варіанті через настання важких часів. Невдовзі припинився випуск «Трудов КДА», 1919 р.

було закрито й саму Духовну академію. «Лист Аристея до Філократа» – це стародавня літературна пам'ятка, в якій повідомляється про обставини появи грецького перекладу єврейських священних книг, т. зв. перекладу Септуагінти. Багато століть справжність листа не викликала сумнівів, й тільки в XVI ст. вчені звернули увагу на деякі протиріччя, в тому числі з повідомленнями християнських письменників. В. Ф. Іваницький приєднався до дискусії. Перекладав він з грецького оригіналу. Й одразу зробив висновок, що мова листа є «вульгарним греческим языком, на котором говорили в Египте, и вообще он свидетельствует о знакомстве переводчиков с условиями египетской жизни и отношений...», але навряд чи робився за ініціативи Птолемея Філадельфа, як це стверджується в «Листі...», тому що, на думку Іваницького, «официальный перевод не имел бы тех варваризмов, каких мы не мало находим в переводе пятикнижия»⁸. Для встановлення часу створення документа він знову віртуозно використовує порівняльно-історичний метод, демонструючи енциклопедичні знання в царині лінгвістики, біблійної, єгипетської, грецької історії, античної літератури, праць давніх авторів від Геродота до Йосипа Флавія, сучасних йому археологічних знахідок та наукових досліджень. При порівнянні вирізняє масу історичних похибок, що свідчили про те, що Псевдо-Аристей не був сучасником Птолемея Філадельфа, а його «Лист» «не имеет никакого значения в качестве источника для знакомства с обстоятельствами происхождения перевода LXX» (там само, с. 177). Але це не означає, що він нічого не вартий. Іваницький підкреслює, що «этот древнейший памятник иудейской апологетики знакомит нас с начальными стадиями того исторического процесса слияния иудейства с греческой философией, которое составляет характерную черту духовной жизни александрийского иудейства, и в этом отношении сочинение представляет для нас бесспорную важность» (там само, с. 180). Дискусії навколо «Листа» тривають й до сьогодні⁹.

Після закриття КДА штатний екстраординарний професор кафедри біблійної історії та біблійної географії Іваницький працював у багатьох київських навчальних закладах: на Вищих жіночих курсах (1911–1920), Вищих педагогічних курсах (1919), в Київському університеті (з 1920 й до реформи у 1924 р.), Археологічному інституті (1920–1925), Українському університеті-політехнікумі (1918–1920) та ін. Читав загальні курси з історії Стародавнього Сходу, стародавньої історії євреїв, Вавилоно-Ассирії, вавилонсько-ассирійської літератури, культури Передньої Азії, історичної географії Ханаана, історії антисемітизму в стародавньому світі, александрійсько-юдейського еллінізму, про археологічні відкриття на Стародавньому Сході. Вів семінари з цих курсів, а також з давньоєврейської, арамейської та нововавилонської мов¹⁰.

Коли восени 1918 р. була заснована Українська Академія наук, у складі

якої згодом створена перша сходознавча установа в Україні – кафедра арабо-іранської філології на чолі з А. Ю. Кримським, навколо неї почали згуртовуватися зацікавлені науковці. На той момент в Києві існувала група єврейських істориків та філологів, які колекціонували та вивчали старовинні єврейські документи на давньоєврейській мові. Вони й виступили з ініціативою заснування в стінах Академії спеціальної комісії. У 1919 р. за підтримки Д. І. Багалія, який очолював тоді Історико-філологічний відділ УАН, було створено Єврейську історико-археографічну комісію. Першими її членами-засновниками стали історик та бібліофіл Яків Ізраельсон, Бенціон Дінабург *, Авраам Каган, Ілля Галант (очолював комісію протягом всього її існування), Д. Бродський, Д. Вайнштейн. Брала участь в роботі комісії й група колишніх професорів КДА, в тому числі й В. Ф. Іваницький, його вчитель та старший колега В. П. Рибінський, а також О. Глаголев, Г. Попович та ін.

Головним своїм завданням Комісія вбачала розшук та дослідження матеріалів з історії євреїв в Україні, починаючи чи не з хозарських часів. Була створена унікальна колекція документів, що охоплювала період з 1519 до 1917 р., яка нині зберігається у фондах ЦДІАК України й яку частково видав В. Хітерер ¹¹. Окрім того, було зібрано спеціальну бібліотеку та видано 2 томи праць на основі доповідей її членів ¹².

В. Ф. Іваницький розмістив у першому томі статтю «Жидівська мова у Г. С. Сковороди», в якій, порівнюючи відомості з робіт знаних дослідників його творчості – Багалія, Леонтовського, Стеллецького, Кудринського та ін., дійшов висновку, що мандрівний філософ досконало не володів давньоєврейською мовою, а значення слів подавав за підручниками, визнаючи це сам.

Втім, робота Комісії не мала прихильності влади. Восени 1926 р. у газетах було надруковано рішення Наркомоса УСРР про відкриття в складі ВУАН нової кафедри – кафедри єврейської культури, яка була «дітищем» єврейської секції ЦК ВКП(б) і завданням якої було створення «пролетарської» єврейської науки, орієнтованої на вивчення єврейського робітничого руху та мови ідиш. Боротьба установ супроводжувалася хвилею наклепів та цькуванням. Не залишили осторонь й В. Ф. Іваницького. В квітні 1928 р. в Харкові проходив з'їзд єврейських культпрацівників, на якому було заявлено, що Всесоюзний з'їзд не може змиритися з існуванням при ВУАН кафедри «учених по єврейському вопросу из канцелярии бывшего генерал-губернатора». Ще раніше співробітників Комісії преса називала: «Це люди – футляри, стара цвіль під високою назвою «Гebraїтсько-історична комісія при УАН'і» ¹³ і т. ін.

* Дінабург Бенціон (1884–1973) працював в Комісії до 1921 р., згодом емігрував до Палестини. У 1951–1955 – міністр освіти та культури Ізраїлю, у 1953–1959 – президент меморіального інституту «Яд вашем», автор багатотомної історії єврейського народу.

Члени Комісії були вимушені звернутися з доповідною запискою безпосередньо до наркома Скрипника. Вони намагалися пояснити, що збирають архівні матеріали з історії євреїв в Україні, про правдиве минуле єврейського народу, й що серед населення «на Україні ці відомості можуть розповсюджуватися [...] українською мовою... Існування катедри єврейської культури жодною мірою не може скасувати Єврейську комісію... Вона [кафедра] покликана, щоб вивчати та просувати наперед єврейську культуру єврейською мовою для єврейських мас. Які б не були праці катедри, вони лишаються недоступними неєврейським масам і пройдуть поза них»¹⁴. І взагалі серед членів Комісії ніколи не було осіб, що мали б якісь стосунки з канцелярією генерал-губернатора. Доповідна була підписана І. Галантом (керівник), В. Рибінським (секретар), В. Іваницьким та іншими членами комісії. Вона розглядалася на засіданні центрального Єврейського Бюро при ЦК КП(б)У, але у 1929 р. було прийнято остаточне рішення про ліквідацію Комісії¹⁵.

В. Ф. Іваницький працював також у інших установах ВУАН, зокрема брав участь у роботі Комісії енциклопедичного словника (1922–1924). Але працював він в Академії позаштатним працівником, з пожетонною оплатою, і тому мусив шукати місце постійного заробітку. Для Іваницького таким місцем стала Всенародна бібліотека України (ВБУ, нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського).

Він прийшов до ВБУ у 1921 р. на посаду молодшого бібліотекаря. Дещо пізніше А. Ю. Кримський зазначав в листі до В. В. Бартольда, що зі сходознавчими бібліотеками в Києві становище було сприятливіше, ніж можна було очікувати, бо окрім великої бібліотеки Київського університету... «при Всеукраїнской Академии наук создалась колоссальная общенародная библиотека (приблизительно 1200000 томов), и один из отделов обособлен. Это преимущественно Отдел еврейский и заведует им профессор-гебраист бывшей Духовной академии Иваницкий. Главную ценность составляют тут многочисленные старопечатные издания и рукописи...»¹⁶. Фонди ВБУ склалися з приватних, монастирських колекцій, сюди була передана бібліотека Київської духовної Академії. Велику частину фондів склали книги східними мовами, в т. ч. давньоєврейською мовою, серед яких було величезне зібрання Ізраельсона, після від'їзду якого у 1920 р. бібліотеці був дуже потрібен спеціаліст, який знав би східні, давні та давньоєврейську мови та вмів би складати книжкові каталоги. В. Ф. Іваницький відповідав усім критеріям. Він і став завідувачем відділу «Orientalii» та його організатором. У 1920–1922 рр. ним були написані інструкції з опрацювання цих фондів. Розроблена Віктором Федоровичем інструкція з опису книг східними мовами була дуже необхідна для праці каталогізаторів. Він же виділив в підвідділ гебраїку-юдаїку.

Іваницький запропонував у фонди орієнталії включати книги східними мовами або переклади з них, в яких предметом вивчення є життя Сходу, взаємовплив культури народів Сходу та інших народів, матеріали про діячів Сходу та все, що стосується історії його вивчення¹⁷.

До роботи в ВБУ був залучений Б. І. Зданевич – учень А. Ю. Кримського по Лазаревському інституту східних мов, деякі колеги з Духовної академії – М. Ф. Оксіюк, О. І. Полулях, М. І. Сагарда, В. І. Барвінок. Відділ орієнталії став набувати чітких контурів, але у 1923–1926 рр. для читачів не функціонував¹⁸. У 1926 р. Іваницькому та Зданевичу дирекцією було доручено відкрити такий відділ, який очолив Віктор Федорович. Головну увагу він приділяв фонду гебраїки. До 1926 р. він керував у відділі стародруків та був ще й заступником директора бібліотеки. Окремий єврейський відділ було відкрито вже в 1928 р.

На той час для вченого була ще одна можливість реалізувати свої наукові зацікавлення. У 1926 р. у Харкові було започатковано громадську організацію «Всеукраїнська асоціація сходознавства» (ВУНАС), з філіалом у Києві. А за два роки правління харківський центр своєю постановою створив в її структурі семітологічну секцію; аналогічне рішення згодом прийняли й у її київській філії. Перше організаційне засідання відбулося в березні 1929 р., де було обрано бюро на чолі з В. Ф. Іваницьким¹⁹. Але він відмовився головувати, посилаючись на нестачу часу, хоча продовжив працювати в секції. Сферою своїх зацікавлень він обрав історію семітських народів Давнього Сходу. Його колега Г. Н. Лозовик – релігійні ідеології семітських народів та їхній вплив на сусідів, В. П. Рибінський – історію давньої Палестини та Ассиро-Вавилонії, К. В. Квітка – музичну етнографію, Ф. М. Сенгалевич – етнографію семітів, що живуть на території України, зосібна в Києві; проф. І. В. Моргилевський зайнявся вивченням архітектури семітів, проф. А. З. Носів – антропологією семітів, проф. П. П. Кудрявцев – внеском семітських народів в історію візантійської та європейської філософії, Е. А. Берлінер досліджував історію Біблії та семітської епіграфіки, Е. С. Берлянд – арабський Схід як об'єкт імперіалістичної експансії, В. О. Завадський – політику й економіку народів Північної Африки, С. Г. Майліс – мусульманське право, О. С. Добров – право семітських народів, проф. Г. Г. Попович – історію Палестини, М. К. Богітанік – вплив іранської та семітської культур, Б. І. Зданевич – історію книги у мусульманських народів, зокрема, у арабів²⁰.

Комісія почала працювати в квітні, а вже в листопаді 1929 р. слухали доповідь С. Г. Майліса та прийняли постанову, в якій зазначалося, що «визнаючи існування семітологічної комісії як організаційно самостійної наукової одиниці філії не бажаним, ввійти до складу Історично-Етнологічного

відділу (ВУНАС. – *О. В., Е. Ц.*), як його семітологічна секція, відповідно до того переробивши свій програм»²¹.

На початок лютого 1930 р. семітологічна, тепер вже секція, провела два засідання: на першому було складено план, перевірено персональний склад, а на другому – виступив В. П. Рибінський з доповіддю «Військо та військова справа у стародавній Палестині». А вже 24 лютого прийшла директива Правління ВУНАС, яка зазначала, що Правління ВУНАС «визнало, що семітологічні секції ВУНАС (в Харкові та Києві) не відповідають організаційній структурі Асоціації, встановленій з метою марксівського вивчення Сходу. З наукового боку цілком неправильно зосереджувати ці дослідження навколо раси, коли ми відкидаємо т. зв. расову теорію як ненаукову та реакційну [...]. Т[і]т[овариші], що працювали у семітологічній секції, мають проводити свою наукову роботу по існуючих відділах та Секціях пол[ітично]-екон[омічній], істор[ично]-етнол[огічній] (історія, мовознавство і т. д.)»²². Ця постанова вийшла після того, як II з'їзд ВУНАС прийняв рішення про створення Асоціації сходознавців-марксистів, політизованої організації, яка довела свою нежиттєздатність, ледь розпочавши роботу.

Тепер всю свою енергію В. Ф. Іваницький віддавав Всенародній бібліотеці. На посаді заступника директора він відповідав за всі напрямки її діяльності²³. У 1925 р. була створена нова структура ВБУ – Науково-дослідний інститут бібліотекознавства (НДІБ). Вже на першому засіданні в травні 1925 р. Іваницький доповідав про західноєвропейські наукові бібліотеки. Актуальним питанням для діяльності наукових бібліотек на той час було створення зведеного каталогу. Для координування діяльності наукових бібліотек наприкінці року відбулося спеціальне засідання, на якому Іваницький виступив з програмною доповіддю про науково-дослідну роботу в наукових бібліотеках та систему підготовки наукових кадрів шляхом створення аспірантури. З часом НДІБ було реорганізовано в науково-дослідну комісію, а Віктор Федорович розробив «Положення про аспірантуру»; у 1931 р. він обґрунтував принципи організації книжкових фондів спеціальних відділів. Його внесок у науково-організаційні справи, що значно вплинули на історію Бібліотеки, ініціатором та виконавцем яких він був, повністю перелічити неможливо.

У вересні 1929 р. Комісія НКО УРСР під керівництвом уповноваженого Укрнауки у Києві Л. М. Левицького всебічно перевірила діяльність бібліотеки та за її результатами дійшла висновку: «Вважати за потрібне зняти зі всієї керівної та наукової роботи у ВБУ: 1) заступника директора тов. Іваницького..., а саме з таких причин – сприяв системі протекціонізму, брав участь у тайних голосуваннях на конкурсах, несе як заступник директора цілковиту відповідальність за стан, що його утворено у ВБУ»²⁴. Проте тоді він залишився на посаді, а звільнений був 23 серпня 1933 р.

Разом з дружиною В. Ф. Іваницький переїхав до столиці Марійської АРСР – міста Йошкар-Ола, де вже 23 листопада 1933 р. почав працювати в Республіканській науковій бібліотеці на посаді наукового співробітника. Тут він також активно взявся за її реорганізацію та впорядкування книжкових фондів, створення каталогів. За його словами, «... работа в этой библиотеке, после той сложной и напряженной работы, которую я вел в Киеве – это “библиографические бирюльки”...»²⁵. Багато часу приділяв Віктор Федорович підготовці кваліфікованих бібліотечних кадрів. Одночасно продовжував і наукову справу, хоча сходознавством займався все менше. З-під його пера вийшли статті про історію Марійського краю, книги з бібліотекознавства. У 1948 р. на Всеросійській нараді бібліотечних працівників у Москві В.Ф. Іваницький виступив з присвяченій крайовій бібліографії доповіддю²⁶.

У 1950 р. він вийшов на пенсію та повернувся до України з Йошкар-Оли, залишивши в дарунок Республіканській науковій бібліотеці свою колекцію книг. Останні роки життя Віктор Федорович провів у Кам'янці-Подільському, де не полишав творчої роботи. В його рукописному спадку є низка статей: «Єврейські елементи в українській культурі давніх часів», «Книжна справа у євреїв», «Кілька етюдів з історії вивчення єврейської мови на Україні (1738–1817)», «Кілька етюдів з історії бібліотеки колишньої Київської духовної академії давніх часів», «Перші конференції наукових бібліотек України».

Віктор Федорович Іваницький помер у лютому 1955 р.²⁷

¹ *Іваницький В.* Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности. – Киев, 1911. – VIII+605 с.

² *Рыбинский В.*, экстраординарный проф. Отзыв о сочинении доц. В. Иваницкого «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности» (К., 1911), представленном на соискание первой юбилейной премии им. Митрополита моск. Макария, утвержденной при КДА // Труды КДА. – 1913, октябрь. – С. 157–176.

³ *Іваницький В.* О происхождении иудейского эллинизма Александрии [речь перед защитой диссертации 22 дек. 1911 г.] // Труды КДА. – 1912, февр. – С. 253–269.

⁴ Протоиерей *Александр Мень*. Библиологический словарь. – Москва, 2002. – Т. 1. – С. 468.

⁵ *Sachau Eduard.* Aramäische Papyrus und Ostraka aus einer jüdischen militärkolonie zu Elephantine. – Leipzig, 1911.

⁶ *Іваницький В. Ф.* Иудейско-арамейские папирусы с острова Элефантины и их значение для науки ветхого Завета. – Киев, 1914. – 95 с.

⁷ *Іваницький В. Ф.* К вопросу о рехавитах // Труды КДА. – 1915, май. – С. 39–69; То же. – Киев, 1915. – 31 с.

⁸ *Іваницький В. Ф.* Письмо Аристия к Филократу // Труды КДА. – 1916, июль-авг. – С. 176.

⁹ *Приймаченко В. В.* Можливі причини фальсифікації листа псевдо Аристия // Східний світ. – 2010. – № 2. – С. 188–194.

- ¹⁰ Див.: ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846.
- ¹¹ *Хитерер В.* Документы, собранные Еврейской историко-археологической комиссией ВУАН. – Киев, 1999; Иерусалим, 5759. – 298 с.
- ¹² Збірник праць Жидівської історично-археологічної комісії. – Київ, 1928. – Кн. 1; Збірник праць Єврейської історично-археологічної комісії. – Київ, 1929. – Кн. 2.
- ¹³ *Золотарьов Ю.* А в череві бурчить... // Комуніст. – 1927, 28 січня.
- ¹⁴ ЦДАВО України. – Ф. 166. Оп. 7. Спр. 697. Арк. 123.
- ¹⁵ ЦДАГО України. – Ф. 1. Оп. 20. Спр. 2639. Арк. 48.
- ¹⁶ *А. Крымский* – В. Бартольд (19–20 авг. 1922 г.). – Архів РАН. – Ф. 68. Оп. 2. Спр. 128.
- ¹⁷ *Степченко О. П.* Іваницький Віктор Федорович – заступник директора ВБУ, завідуючий відділами бібліотекознавства, стародруків та орієнталії в 1920–1933 рр. // Українські вчені – фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (1918–1934). – Київ, 2008. – С. 56.
- ¹⁸ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998. – С. 194–198.
- ¹⁹ Протоколи та листування Семітологічної секції КФ ВУНАС. – ІР НБУВ. Ф. X. Спр. 21548. Арк. 1.
- ²⁰ Протоколи та листування Семітологічної секції КФ ВУНАС. – ІР НБУВ. Ф. X. Спр. 21547–21567.
- ²¹ Там само. Спр. 21551.
- ²² До правління Київської філії. – ІР НБУВ. Ф. X. Спр. 21565.
- ²³ *Степченко О. П.* Іваницький Віктор Федорович – заступник директора ВБУ, завідуючий відділами бібліотекознавства, стародруків та орієнталії в 1920–1933 рр. // Українські вчені – фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (1918–1934). – Київ, 2008. – С. 53–65.
- ²⁴ *Ковальчук Г. І.* Доля репресованих директорів Всенародної Бібліотеки України у 20–30-х роках // Рукописна та книжкова спадщина України. – 1998. – Вип. 4. – С. 9.
- ²⁵ ІР НБУВ. Ф. 33. Спр. 1184. Арк. 1.
- ²⁶ *Мансурова Л. В.* Ф. Іваницкий и просветительская деятельность в Марийском крае (к 125-летию со дня рождения) // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 3. – С. 52–55.
- ²⁷ Лист Максименка Федора Пилиповича Попову Павлу Миколайовичу зі Львова в Київ. – ІР НБУВ. Ф. 285. Спр. 5020. Арк. 20.

Любов Дубровіна,

член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор,
директор Інституту рукопису
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

**НАУКОВА ТА НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
В. Ф. ІВАНИЦЬКОГО
У ВСЕНАРОДНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ
(1921–1933)**

Перший період існування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) – від заснування 2 серпня 1918 р. до реорганізації в Бібліотеку Академії наук з 1934 р. – був надзвичайно складним та насиченим подіями; це детально розкривається у спеціальних працях Л. А. Дубровіної та О. С. Онищенко, у виданнях, присвячених публікації праць одного із засновників Національної бібліотеки В. І. Вернадського, в наукових статтях, які висвітлюють певні аспекти життя та діяльності видатних співробітників Бібліотеки. У нашій студії ми хочемо сконцентрувати увагу на персоналії В. Ф. Іваницького – одного з тих, хто стояв біля витоків Бібліотеки, та на основі аналізу архівних матеріалів охарактеризувати історичне тло, на якому формувалася перша національна бібліотечна установа, висвітлити процеси напрацювання її концепції, структури та функцій, організації бібліотечної та наукової роботи та визначити в цьому роль і місце В. Ф. Іваницького.

Особливості обставин створення Бібліотеки полягали в тому, що її формування розпочиналося на «порожньому місці» – не було ані базового фонду, ані приміщень. Крім того, специфіка організаційного періоду визначалася революційними подіями та руйнівними соціальними процесами, адже перші роки функціонування Бібліотеки припали на період утвердження радянської влади. Вже в 1919–1920 рр. вона з Національної стає Всенародною (Національною), а надалі – просто Всенародною бібліотекою України (ВБУ).

Відшукуючи своє місце в національній науці, культурі, освіті, ВБУ пройшла через тяжкі колізії історичного часу, використала всі можливості для утвердження своїх функцій як національного закладу, заклала підвалини розвитку бібліотечних наук, національної бібліографії, книгознавства та бібліотекознавства, публікуючи, а відповідно й пропагуючи, свої наукові праці, а також сприяла об'єднанню наукових бібліотек, згуртувавши наукову та фахову громадськість навколо себе.

Підпорядкованість ВБУ Національній академії наук визначила, в першу чергу, персональний ряд тих, хто до тієї чи іншої міри був причетний до створення Бібліотеки. Це була колективна праця найкращих представників

національної інтелігенції, що безпосередньо відобразилося на становленні ВБУ, розробці її концепції як *національної та наукової* одночасно, визначенні специфіки структури та кадрового складу, на комплектуванні фондів та організації каталогів й обслуговування.

Після набуття Україною незалежності про організаторів та наукових співробітників Бібліотеки написано багато наукових праць, зокрема монографій, статей, біобібліографічних довідників, здійснено публікації документів, укладено словники, покажчики тощо.

Отож сьогодні імена цих видатних особистостей, які створили наукове середовище Національної бібліотеки в 1918–1933 рр., по праву увійшли в історію української культури та освіти, бібліотечну, бібліографічну та книжкову справу. Це – Д. А. Балика, Л. Ю. Биковський, О. З. Бродовська, Г. Ф. Вовк, М. В. Геппенер, О. Т. Дзбановський, Ю. П. Діяковський, Г. П. Житецький, Б. І. Зданевич, В. Ф. Іваницький, Я. І. Израєльсон, О. Є. Карпінська, В. А. Камінський, Є. О. Ківлицький, В. О. Козловський, В. О. Кордт, І. І. Кривецький, А. С. Криловський, Є. М. Марковський, М. М. Марковський, Ф. П. Максименко, С. І. Маслов, Ю. О. Меженко, В. В. Міяковський, П. А. Нестеровський, А. З. Носов, М. Ф. Оксінок, В. Д. Отомановський, О. І. Полулях, П. М. Попов, С. П. Постернак, М. І. Сагарда, П. Я. Стебницький, М. І. Ясинський та багато інших. Ідея створення національної бібліотеки сприймалася ними як патріотичний обов'язок і надавала натхнення на важку роботу перших років з урятування фондів бібліотек, кинутих напризволяще в період революції, визначила високий науковий рівень концептуальних засад унікальної національної української книгозбірні.

Одним із когорт цих талановитих учених є Віктор Федорович Іваницький, особливе значення якого для Національної бібліотеки визначається його науково-організаційним внеском та розробкою теоретичних і практичних засад українського бібліотекознавства, що базувалися на його персональному досвіді побудови Національної бібліотеки.

Особистість В. Ф. Іваницького, його життєвий шлях, зокрема діяльність у ВБУ, є темами досліджень багатьох істориків, бібліотекознавців, бібліографознавців, сходознавців, богословів, серед яких слід назвати Л. А. Дубровіну та О. С. Онищенка, Г. І. Ковальчук, О. П. Степченко, О. Д. Василюк та Е. Г. Циганкову, І. А. Сергєєву, В. В. Матусевич, Л. Р. Мансурову, Л. В. Гарбар та інших. Короткі біографічні відомості про Іваницького опубліковані в енциклопедіях та довідниках, в тому числі православних. З цієї причини ми не зупинятимемося на його життєписі, а ще й тому, що даний збірник цілком присвячений особистості В. Ф. Іваницького. Отож усіх, хто цікавиться біографією, бібліографією, публікацією документів тощо стосовно Іваницького, ми відсилаємо до нашого видання. Самі ж сконцентруємо увагу

на його науково-організаційній діяльності у ВБУ та оцінці наукового внеску в розвиток бібліотекознавства.

Діяльність В. Ф. Іваницького в Бібліотеці в різних аспектах розкрита в монографії Л. А. Дубровіної та О. С. Онищенко; О. П. Степченко досліджувала його внесок у формування спеціалізованих фондів ВБУ¹. Ці публікації лягли в основу даної статті; на інших авторів подаються прямі посилання.

Отже, В. Ф. Іваницький прийшов до ВБУ 4 січня 1921 р., в перший період її організації – під час діяльності Тимчасового комітету для заснування Національної бібліотеки (серпень 1918 – березень 1923 р.) та Ради бібліотекарів при цьому Комітеті, на єдину вільну посаду молодшого бібліотекаря. На чолі Ради бібліотекарів тоді був Ю. О. Меженко. Іваницький на той час уже був професором Київської духовної академії, автором монографії та ґрунтовних наукових статей в «Трудах КДА». Після ліквідації академії він був змушений «заробляти на хліб» викладанням у тих навчальних закладах, які «пережили» перехідний революційний час. Всеукраїнська академія наук та ВБУ тоді перебували у стані фінансової скрути, проте продовжували свою діяльність, збираючи «під своє крило» потрібних їм фахівців, оскільки мали можливість проводити самостійну кадрову політику. Щоправда, як свідчать документи, у 1920–1921 рр. Бібліотека декілька місяців не отримувала коштів не лише для розбудови установи, а й для зарплатні співробітникам².

Протягом року В. Ф. Іваницький, як досвідчений та відповідальний учений, інтелектуал, знавець давніх мов та книжкових фондів різних бібліотек, пройшов шлях від молодшого бібліотекаря до завідувача відділу орієнталії (з 05.07.1921 р.), а від 10 жовтня 1923 р. був призначений заступником першого офіційного директора Бібліотеки С. П. Постернака, паралельно (за відсутності відповідних кадрів) виконуючи обов'язки завідувача відділів бібліотекознавства та стародруків (1923–1926). Якраз на цьому етапі розвитку Бібліотеки напрацьовувалася її концепція, провадилася активне комплектування фондів за рахунок націоналізованих наукових, культурних та освітніх закладів та придбання особових бібліотек, обґрунтовувалася структура Бібліотеки, оперативно вирішувалися методичні питання роботи з фондами, каталогами, читачами, засновувалися журнали та науково-дослідні підрозділи.

Достатньо ознайомитися з архівом НБУВ, щоб зрозуміти якнайактивнішу роль у її діяльності В. Ф. Іваницького. Його ім'я значиться на всіх науково-організаційних документах Бібліотеки, її статутах, звітах, планах; у період нестачі кадрів він очолює низку відділів за сумісництвом, створює науково-методичні документи щодо організації фондів, каталогізації, наукової роботи.

У період 1923–1926 рр. він очолює відділ стародруків (з травня 1926 – Сергій Іванович Маслов), відділ бібліотекознавства з кабінетом і музеєм бібліотекознавства при ньому (пізніше – Олексій Іванович Полулях), відділ

орієнталія (потім – Борис Іванович Зданевич), резервний, або обмінно-комплектувальний відділ, що займався ретроспективними фондами (потім – Павло Федорович Терлецький), підручну бібліотеку, яка комплектувалася масовою книгою. Науково-методичні основи організації всіх цих відділів, які ґрунтовно обговорювалися на засіданнях Ради бібліотеки, на першому етапі були розроблені В. Ф. Іваницьким. Робота в цих підрозділах за сумісництвом дозволила йому ознайомитися майже з усіма фондами бібліотеки та долучитися до їх організації, а також напрацювали правила користування книжками в науковій читальні та на абонементі.

В. Ф. Іваницький заклав підґрунтя українського бібліотечного фондознавства; через вивчення складу та організації бібліотечних фондів створив положення, методичні поради та інструкції роботи з фондами різних відділів³. Йому належать методичні засади розподілу фондів на основний та підручний, але останній – з яскраво визначеною науковою функцією. Підручна бібліотека створювалася не лише як данина тогочасним гаслам масової роботи, але й з метою вдосконалення обслуговування та збереженості фондів: «організація підручної бібліотеки має своїм завданням: 1) збереження каталогів шляхом поділу їх на каталоги підручної бібліотеки та основні каталоги; 2) більшого збереження книжок шляхом відокремлення вузько-спеціальних та взагалі неходових книжок від потрібних для Читальні; 3) прискорення подачі книжок читачам і полегшення праці співробітників Читальні». Концепція підручної бібліотеки, вироблена В. Ф. Іваницьким, виключала з неї газети, підручники, популярну літературу, що узгоджувалося з основною засадою Національної бібліотеки та її науковим завданням – орієнтуванням на наукового читача, розглядаючи фонди Бібліотеки як об'єкт наукового вивчення. Тепер ці функції виконують підручні бібліотеки спеціалізованих наукових відділів НБУВ.

З 1923 р. у ВБУ почала розгортатися науково-дослідна робота, яку також очолив В. Ф. Іваницький. Свої перші бібліотекознавчі напрацювання він публікує на сторінках журналу «Бібліологічні вісті». Тоді ж почалося створення «бібліотековіани» – спеціального фонду, покликаного збирати бібліотекознавчу літературу для розвитку бібліотечної діяльності у ВБУ⁴.

Весною 1925 р. створюється новий відділ ВБУ – Науково-дослідний інститут бібліотекознавства (на громадських засадах) (НДІБ), до функцій якого увійшли науково-дослідна та науково-педагогічна робота – підготовка наукових робітників у галузі бібліотекознавства, а також розвиток науково-організаційної роботи, передусім щодо керівництва науково-дослідною роботою всіх відділів ВБУ в галузі бібліотекознавства, координації наукової діяльності бібліотечних працівників наукових бібліотек Києва і України, створення професійних об'єднань.

НДІБ починає активну діяльність: перше засідання – в травні 1925 р. – розпочинається доповіддю В. Ф. Іваницького про західноєвропейські наукові бібліотеки. Він докладно вивчив цей досвід та надалі в низці статей сформулював наукові підходи до бібліотечної науки. Створення НДІБ, завдання наукової роботи в бібліотеках та підготовка наукових кадрів стали темою виступу В. Ф. Іваницького на першій конференції наукових бібліотек у грудні 1925 р.

Хоча Інститут і не був затверджений, проте ідея В. Ф. Іваницького знайшла своє втілення: на правах кафедри було створено Науково-дослідну комісію з бібліотекознавства та бібліографії (далі НДКБ). До складу НДКБ увійшли С. П. Постернак, В. Ф. Іваницький, В. О. Козловський, М. І. Сагарда, М. І. Ясинський, Я. Л. Маяковський, О. Є. Карпінська, Н. В. Піскорська, О. І. Полулях, Ю. П. Діяковський, Д. А. Балика, Б. І. Зданевич, Ф. П. Максименко, Г. П. Житецький – найвідоміші на сьогодні діячі бібліотечної справи та бібліографії України. Лекторами в НДКБ працювали О. З. Бродовська, Я. Л. Маяковський, В. О. Козловський, В. О. Кордт, С. І. Маслов, А. С. Криловський, В. Ф. Іваницький, М. В. Геппенер; термінологічний та педагогічний семінари вели, відповідно, В. О. Козловський та Д. А. Балика ⁵.

Робота НДКБ концентрувалася не лише на розробці теорії бібліотечної справи, а й на її історії. В. Ф. Іваницький періодично публікував огляди про міжнародну бібліотечну діяльність, про закордонний досвід бібліотек та бібліотечних асоціацій, про бібліотечні конференції та з'їзди, з викладом актуальних питань, що обговорювалися бібліотечним співтовариством в галузі комплектування фондів, абонементу, бібліотечних класифікацій, підготовки кадрів та обміну фахівцями, репрезентував нові показники до спеціальних колекцій книжок та рукописів, видання бібліографічних посібників та книжок з бібліотекознавства, окремі статті про розвиток бібліотечної справи у різних країнах. Паралельно він вів рубрику «Хроніка» в «Журналі бібліотекознавства та бібліографії», де висвітлювалися події, що відбувалися в провідних бібліотеках світу, розглядалися питання фінансування великих бібліотек, будівництва національних та університетських бібліотек, викладалися різні новини на кшталт створення Міжнародної комісії бібліотекознавства та бібліографії, діяльності спілок та товариств США, Німеччини, Англії, Франції, Китаю тощо ⁶.

В. Ф. Іваницький першим спробував проаналізувати поняття наукової діяльності щодо наукової бібліотеки взагалі та ВБУ зокрема, окресливши два напрями наукової діяльності: науково-технічну та науково-дослідну. Він акцентує увагу на подвійності поняття *наукової роботи бібліотеки* на відміну від *науково-дослідної*. Перша стосується технічних операцій з

комплектування, організації фонду, каталогізації та класифікації, друга – теоретичних розробок («наукова творчість»), спрямованих на розвиток бібліотечної науки. Для першого періоду становлення ВБУ, природно, характерною була науково-технічна діяльність, пов'язана із налагодженням технологічних питань діяльності наукової бібліотеки. Головним науковим напрямом Іваницький вважав бібліотекознавчий, належне віддавалося бібліографії та, до меншої міри, – книгознавству. До функцій наукової бібліотеки входить також діяльність у галузі вивчення фондів, їхньої популяризації, підготовка публікацій, насамперед на основі рукописного фонду, а також різноманітної бібліографічної та археографічної продукції, передусім, довідників і покажчиків. Серед «технічних» процедур лише опрацювання рідкісних фондів, зокрема рукописів і стародруків, робота над якими вимагає глибоких та різноманітних знань і спеціальних додаткових досліджень, було віднесене ним до наукової роботи.

В. Ф. Іваницький, наголошуючи на науково-дослідній функції наукової бібліотеки, так її характеризував: «вона (наукова бібліотека. – *Л. Д.*) повинна не просто комплектувати свої фонди, а й вивчати, досліджувати, встановлювати самі принципи, методи, прийоми комплектування; повинна не просто зберігати свої книжкові багатства, але й досліджувати умови їх збереження; повинна не просто описувати книги, а й вивчати й вироблювати принципи, методи, техніку цього опису; вона повинна не просто активно обслуговувати потреби свого читача щодо книги, але вивчати й саму книгу з погляду її впливу на читача, і самого читача як об'єкта бібліотечної роботи, і методи встановлення найтіснішого зв'язку між ними... Вся організація наукової бібліотеки з усіма її навіть технічними процесами повинна мати дослідчу установку; для наукової бібліотеки ці технічні процеси мають не тільки самостійне значіння, а й значіння матеріалу для роботи наукової. При такій організації вся наукова бібліотека, в цілому, буде справжньою лабораторією наукової творчості, науково-дослідчої роботи». Отже, Іваницький формулює основні напрями науково-дослідної роботи наукової бібліотеки ⁷.

Тоді ж, у 1925 р., розробляючи заходи стосовно організації науково-педагогічної діяльності, Іваницький акцентує увагу на відсутності кадрів для роботи в наукових бібліотеках, говорить про підготовку бібліотечних фахівців вищої кваліфікації та напрацьовує основні засади аспірантури як системи творення фахівців вищої кваліфікації – з бібліотекознавства та бібліографії у ВБУ та інших наукових бібліотеках, книгознавців – в Українському науковому інституті книгознавства. Згідно з розробленим ним «Положенням про аспірантуру ВБУ», тут було відкрито трирічну аспірантуру для підготовки бібліотекарів вищої кваліфікації, в яку, ще до офіційного затвердження аспірантури Наркомосом, було прийнято п'ятеро асистентів на правах

аспірантів⁸. Керівництво аспірантурою до її офіційного затвердження здійснювалося виключно на громадських засадах.

Особлива увага Іваницького до питань підготовки кадрів вищої кваліфікації пояснювалася майже повною їх відсутністю. Ця справа була новою для українських наукових бібліотек, вона була ще недостатньо розроблена – як в теорії, так і на практиці, але потреба в кваліфікованих фахівцях була дуже велика⁹.

Порівнявши українську постанову про аспірантів 1925 р. з новими правилами підготовки наукових бібліотечних працівників Пруссії 1928 р., В. Ф. Іваницький констатував, що українська постанова про бібліотечну аспірантуру має низку недоліків. Передусім це стосувалося нерівномірності в кількості теоретичних та практичних занять. Отож Іваницький запропонував розподілити практичні заняття аспірантів із бібліотекознавства рівномірно на всі три роки навчання; уточнити, відповідно до ваги практичної роботи аспіранта, ті пункти постанови, що свідчать про цю роботу; переглянути загальний план підготовки аспірантів, щоб визначити в ньому відповідне місце для практичних завдань; поступово розширювати й поглиблювати практичні заняття в міру того, як підготовка наблизатиметься до кінця. В. Ф. Іваницький вірно відзначив необхідність практичного досвіду освоєння бібліотечної роботи, що має стати підґрунтям теоретичних висновків і поглиблюватися зі зростанням знань¹⁰.

В. Ф. Іваницький є автором ґрунтовних рецензій на фундаментальні бібліотечні видання, зокрема на огляд бібліотек Сполучених Штатів Америки за 1926–1927 рр., упорядкований Л. А. Чикаго (*A survey of libraries in the United States conducted by the A. L. A. Chicago 1926–1927. Vol. I. 316 p.; vol. II. 370 p.; vol. III. 328 p.; vol. IV. 267 p.*¹¹; на видання Л. Биковського «Бібліотечна справа в Чехословаччині 1904–1927. – Подєбради, 1928» та на «Словарь библиотечных терминов на русском, английском, немецком и французском языках» з передмовою Л. Хавкіної¹².

Отже, наукова робота В. Ф. Іваницького була важливою ще й у аспекті популяризації наукових бібліотек, вона роз'яснювала складність, а водночас і престижність праці в наукових книгосховищах, давала відчуття професійної єдності бібліотечного співтовариства світу.

НДКБ розгорнула й видавничу діяльність: було підготовлено та опубліковано два бібліотечних збірника, два номери журналу «Бібліотекознавство та бібліографія»; підготовлено до друку два наступних бібліотечних збірники й кілька монографій. Зокрема, з 1926 р. у ВБУ почав виходити «Бібліотечний збірник». Перший випуск висвітлював роботу Першої конференції наукових бібліотек УСРР, другий, що побачив світ у 1927 р., розглядав актуальні питання бібліотечного будівництва в Україні. Збірник став акумуляцією

творчого доробку наукових бібліотек в бібліотекознавстві, бібліографознавстві та книгознавстві того часу¹³. Члени НДКБ опублікували також в інших виданнях УСРР і СРСР 152 статті і кілька книг. Крім того, з 1928 р. при НДКБ були організовані бібліотечні курси. Таким чином, в межах Академії сформувався новий науковий напрям – бібліотеко- та бібліографознавство, важливу роль у якому відіграв й В. Ф. Іваницький.

Паралельно в складі Всеукраїнської академії наук створюється Бібліографічна комісія та її Президія на чолі з академіком М. В. Птухою. Його заступником став С. П. Постернак, членами Президії – Ю. О. Меженко, М. І. Сагарда та В. Ф. Іваницький.

Успіхи ВБУ спонукали її до думки повернути в назву Бібліотеки слово «національна». Отожу 1927 р. у спеціальній записці, складеній В. Ф. Іваницьким, ВБУ, підкресливши свої досягнення у науково-організаційному, науково-дослідному та науково-педагогічному напрямках бібліотечної роботи, висунула клопотання стосовно перейменування Всенародної бібліотеки України в Національну. Аргументувалася ця пропозиція світовим досвідом національних бібліотек. Поняття «національна» трактувалося В. Ф. Іваницьким у контексті державно-політичного підходу, за яким ВБУ розглядалася як «загальнонародний» український науково-бібліотечний центр. У результаті питання про повернення назви «національна» було схвалене на Спільному зібранні УАН, що відбулося 18 квітня 1927 р., але залишилося без затвердження радянською владою. Розпочинався новий політичний етап в житті країни, пов'язаний зі зміцненням радянської влади та запровадженням її репресивного механізму.

Формування бібліотечної та архівної систем, які певний час працювали без чіткого узгодження комплектадорської діяльності, гостро поставило питання про розподіл «сфер впливу» та профілю комплектування в галузі рукописної та архівної спадщини. Це набуло особливої актуальності в зв'язку з оптимізацією управління архівною системою, створенням державного архівного фонду, централізацією зберігання документів у межах Єдиного державного архівного фонду. Укрцентрархівом та Президією Укрнауки була підготовлена постанова від 21 січня 1927 р. про необхідність розмежування функцій бібліотек, архівів, музеїв та їхніх фондів. А вже 17 лютого 1927 р. Окружне архівне управління (Окрархів) на підставі наказу Укрцентрархіву просить надіслати йому список рукописних матеріалів і зазначає, які з них мають бути передані до Окрархіву. У 1927–1928 рр. В. Ф. Іваницький разом з Г. П. Житецьким та С. І. Масловим брали участь у діяльності Паритетної комісії з питань розподілу документів між архівами, музеями та бібліотеками, в тому числі між ВБУ та Окрархівом, відстоюючи права наукових бібліотек збирати рукописні матеріали за профілем їхньої діяльності, посилаючись на

поширену практику національних бібліотек світу в збиранні манускриптів, а також на власну ідейну концепцію Національної бібліотеки про створення «архіву духовного життя українського народу».

Учені розробили основні засади теоретичного обґрунтування розподілу рукописного матеріалу між архівами, бібліотеками та музеями, які можна вважати фундаментом сучасного комплектування цих трьох соціальних інституцій. Так, В. Ф. Іваницький виступив з доповіддю про такі типи документів, як малюнки та креслення «всякого роду», на предмет того, чи можуть вони бути рівноправною частиною бібліотечних фондів. Він спеціально наголосив, що бібліотечна практика відбиває на собі всю випадковість історичної спадщини, а бібліотечна теорія порушеного питання не ставить. Зокрема, він вважав, що поняття бібліотеки та книги є настільки загальним, що спиратися на них при встановленні нормального обсягу бібліотечних фондів не можна. Тому єдиний шлях вирішення питання, з урахуванням історії бібліотек та міркувань організаційного характеру, – широке розуміння поняття «книга» як друкованого видання, в тому числі й картографічного та нотного. Історія книгозбірень свідчить про все більшу спеціалізацію в організації бібліотечної справи, а мотиви організаційної діяльності вимагають простору в комплектуванні фондів, як свідчення розвитку знання, можливої єдності функцій та процесів щодо наукового опису. Тому малюнкам усякого роду – місце в мистецьких музеях, а картографічному та нотному матеріалу – у відповідних спеціалізованих відділах бібліотек, вважав він.

У 1931–1932 рр. В. Ф. Іваницький, разом з П. М. Поповим, М. В. Геппенером та С. І. Масловим, порушують питання про створення єдиного рукописно-книжкового фонду у зв'язку із завданнями відділу рукописів ВБУ та станом рукописних збірок на периферії. Необхідність збереження таких фондів під егідою ВБУ вимагала відповідних заходів з боку ВБУ, що сприяло переміщенню рукописних фондів та книжкових пам'яток із волинських та подільських книгосховищ, які опинилися без належного догляду.

Особлива увага приділялася В. Ф. Іваницьким відділові орієнталії, організованому в червні 1921 р., завідувачем якого він був призначений та куратором котрого він був як заступник директора ВБУ. В. Ф. Іваницький обґрунтував доцільність створення такого відділу умовами історичного життя України, де історія превалюючого етносу була тісно пов'язана зі «східними» народами та культурами. Тому спеціальне вивчення цих народів і культур ставало актуальним історичним завданням України, яке потребувало не тільки розуміння її минулого, але й усвідомлення сучасного стану та нормального розвитку в майбутньому. Наслідком глибокого розуміння цих своєрідних умов розвитку української культури було створення у складі

історико-філологічного відділу УАН спеціальної кафедри сходознавства, а в складі ВБУ – як допоміжної до наукової роботи ВУАН – відділу орієнталії. В. Ф. Іваницький брав активну участь в опрацюванні фондів орієнталії, налагодженні надходжень обов'язкового примірника, каталогізації фондів. Його внесок як знавця східних мов знайшов втілення і в напрацюванні спеціального документа «Методи бібліографування видань східними мовами» для відділу орієнталії.

Організація відділу передбачала створення наукової підручної бібліотеки, активне ретроспективне комплектування за рахунок відбору фондів під час сортування надходжень приватних та наукових і освітніх бібліотек, створення зведеної картотеки сходознавчої літератури у фондах ВБУ та Києва, координацію діяльності з арабо-іранським кабінетом А. Ю. Кримського. Основну увагу В. Ф. Іваницький приділяв роботі з єврейськими фондами, оскільки був знаним фахівцем в цій галузі; започаткував формування фонду гебраїки-юдаїки, опікувався бібліографічною роботою з фондами, зокрема підготовкою бібліографії того, що було видано в Україні, й того, що є в наявності в бібліотеках Києва з цієї теми. Рішення про відкриття окремого єврейського відділу приймається в червні 1928 р.; туди призначається завідувачем І. І. Мітельман, а після звільнення І. І. Мітельмана в грудні 1931 р. обов'язки завідувача відділу покладаються на Іваницького¹⁴.

Політичний тиск на ВБУ посилюється з травня 1929 р., коли Бібліотеці було запропоновано реорганізувати свою Раду та переробити статут «в напрямку більшої демократизації існуючого органу Бібліотеки та більшої ув'язки з широкими робітничо-селянськими масами». Як заступникові директора, В. Ф. Іваницькому було доручено скласти до 1 жовтня 1929 р. проект нового статуту, а засідання Ради зробити «прилюдними». Саме у жовтні арештовано директора ВБУ С. П. Постернака, і В. Ф. Іваницький ненадовго призначається виконувачем обов'язків директора, до призначення директором Бібліотеки Н. М. Миколенка¹⁵.

У вересні 1930 р. створюється нова Комісія Народного комісаріату освіти з перевірки діяльності ВБУ, куди увійшли від Бібліотеки В. Ф. Іваницький та Ф. П. Максименко (останній як представник місцевому). Комісія працювала три місяці, і її висновки з усіх напрямів діяльності Бібліотеки, переважно ідеологічного змісту, були несподіваними для ВБУ і фатальними для багатьох її співробітників. За соціальне походження були зняті з наукової та керівної роботи декілька науковців, в тому числі й В. Ф. Іваницький та інші працівники ВБУ. Тож переїзд В. Ф. Іваницького після його звільнення з ВБУ в 1933 р. до Марійської АРСР, де він продовжив працювати, врятував йому життя. У 1934–1939 рр. він викладає в Марійському педагогічному інституті¹⁶. Бібліотекознавчий та бібліографічний досвід В. Ф. Іваницького

допоміг йому реалізувати свій потенціал і надалі – під час його роботи старшим науковим співробітником і завідувачем довідково-бібліографічним відділом Центральної республіканської бібліотеки Марійської АРСР (до 1950 р.). Під його керівництвом було упорядковано книжковий фонд, розроблено інструкції щодо опису та класифікації книг, організовано алфавітний і систематичний каталоги, міжбібліотечний абонемент. Він вивчав історію та створив бібліографію Марійського краю, заклав підвалини краєзнавчої бібліографії, а працюючи викладачем Педагогічного інституту, навчав студентів давніми мовами, проводив семінари з історії східної літератури та бібліографії¹⁷.

В. Ф. Іваницький був одним із лідерів того потужного колективу вчених, які створювали Національну бібліотеку України, обґрунтовували її функції, розвивали напрями її діяльності на високому науковому рівні за принципами, виробленими в провідних бібліотеках світу. Цьому сприяли високі науково-організаційні здібності, науковий досвід та невтомна праця В. Ф. Іваницького у ВБУ, куди його, як і багатьох представників дореволюційної інтелігенції, привела доля в складний період життя і де він з односторонніми зміг реалізувати свій талант, знання та науковий потенціал. На жаль, репресивний механізм сталінізму зламав життя цієї видатної когорти та надовго призупинив реалізацію кращих намірів стосовно побудови найбільшої книгозбірні України за кращими світовими зразками.

¹ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998. Надалі в тексті використано інформацію про В. Ф. Іваницького, що міститься на с. 30, 41, 97, 103, 124, 128, 131, 181, 194, 200, 215, 229, 243; Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті. – Київ, 2009. – С. 198–200, 221, 478. Степченко О. П. Українські вчені – фундатори спеціалізованих фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–1934). – Київ, 2008. – С. 53–66.

² Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998. – С. 39.

³ Для детального ознайомлення з фондознавчими досягненнями В. Ф. Іваницького див.: Степченко О. П. Віктор Федорович Іваницький як організатор спеціальних фондів ВБУ // Бібліотекознавство, документознавство, інформологія. – Київ, 2008. – Вип. 5. – С. 14–22. Див. також: [Іваницький В. Ф.] До питання про нормальний склад бібліотечних фондів. – Архів НБУВ. Оп. 1Д. Спр. 9. Арк. 125; Оп. 1. Спр. 161. Арк. 11.

⁴ [Іваницький В. Ф.] Відділ бібліотекознавства Всенародної бібліотеки // Бібліологічні вісті. – 1923. – № 3. – С. 40–42; [Іваницький В. Ф.] «Бібліотековіана» ВБУ // Там само. – 1923. – № 4. – С. 45–48.

⁵ Про діяльність НДІБ та НДКБ див.: Матусевич В. В. Діяльність Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії ВБУ в 1925–1933 рр. – Київ, 1998.

⁶ В. І [Іваницький]. Міжнародне співробітництво бібліотек. – Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1927. – № 1. – С. 136–138. – (Хроніка); В. І [Іваницький]. 3 життя закордонних бібліотек. – Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1927. –

№ 1. – С. 138–146; *В. Іваницький*. З життя закордонних бібліотек. – Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1928. – № 2. – С. 125–130; *В. Іваницький*. З життя закордонних бібліотек. – Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1929. – № 3. – С. 122–130.

⁷ *Іваницький В. Ф.* Науково-дослідча праця в галузі бібліотекознавства та бібліографознавства у зв'язку з підготуванням бібліотекарів та встановленням аспірантури при наукових бібліотеках : доповідь на Першій конференції наукових бібліотек УСРР, 28–31 грудня 1925 р. // Бібліотечний збірник. – 1926. – № 1. – С. 29–39.

⁸ *Іваницький В. Ф.* Кілька уваг до роботи з аспірантами. – Архів НБУВ. Оп. 1Д. Спр. 9. Арк. 144–147; *Іваницький В. Ф.* Кілька уваг до організації підготування бібліотечних робітників на Україні : [доповідь на прилюдному засіданні науково-дослідчого Інституту бібліотекознавства ВБУ 17.05.26 р.] // Бібліотечний журнал. – 1925. – № 4–5. – С. 12–21.

⁹ *Іваницький В. Ф.* Методологічні уваги до організації підготування бібліотечних робітників на Україні. – Бібліотечний журнал. – 1926; Підготування наукових бібліотекарів і взагалі наукових робітників у галузі бібліотекознавства та бібліографії // Бібліотечний збірник. – 1927. – № 2. – С. 93–105.

¹⁰ *Іваницький В.* В справі підготування наукового бібліотечного персоналу («До питання про підготування робітників наукових бібліотек»). – Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1929. – № 3. – С. 68–70; Науково-дослідна праця в галузі книгознавства та бібліотекознавства в зв'язку з підготуванням бібліотекарів та заведенням аспірантури при наукових бібліотеках. – Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 120. Арк. 3.

¹¹ *В. Іваницький*. Рецензія // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1928. – № 2. – С. 132–133.

¹² *В. Іваницький*. Рецензія // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1929. – № 3. – С. 133–134. – Рец. на кн.: Інститут библиотекведения публичной библиотеки СССР им. В. И. Ленина. Словарь библиотечных терминов на русском, английском, немецком и французском языках с предисл. Л. Хавкиной. – Москва, 1928. – 90 с.

¹³ З історії бібліотекознавства і бібліографії. «Бібліотечний Збірник» (1926–1927), «Журнал бібліотекознавства та бібліографії» (1927–1930) : систематичний анований покажчик змісту / авт.-упоряд. Т. М. Заморіна; наук. ред. В. О. Кононенко; М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України. – Київ, 2014. – 112 с.

¹⁴ *Сергеева І.* З історії формування колекції єврейської літератури Національної бібліотеки України (1918–1939) // Бібліотечний вісник. – 1996. – № 6. – С. 13–14.

¹⁵ *Ковальчук Г.* Керівники ВБУ–НБУВ (1919–1998) // Бібліотечний вісник. – 1998. – № 5; *Ї ж.* Доля репресованих директорів ВБУ у 20–30-х роках // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 1998. – Вип. 4. – С. 8–9; *Ї ж.* Директори ВБУ (20–30-ті рр.) // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2000. – № 2–4.

¹⁶ Особова справа Іваницького В. Ф. (1934–1939). – Архів Марійського державного університету. Ф. 380. Оп. 1. Од. зб. 72.

¹⁷ *Мансурова Л. В.* Ф. Иваницкий и просветительская деятельность в Марийском крае (к 125-летию со дня рождения) // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 3. – С. 52–55; *Мансурова Л. Р.* Главный библиограф Национальной библиотеки им. С. Г. Чавайна Республики Марий Эл в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 // Библиотековедение. – 2006. – № 3. – С. 105.

Ольга Степченко,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу Інституту рукопису
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

В. Ф. ІВАНИЦЬКИЙ – ТЕОРЕТИК І ПРАКТИК БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Становлення та розвиток Всенародної бібліотеки України (ВБУ, нині НБУВ) припали на складний в економічному, політичному та соціальному аспектах період історичного розвитку нашої держави. Завдяки невтомній праці фундаторів Бібліотеки за короткий час вона стала в один ряд з найбільшими книгозбірнями світу. У ВБУ був сформований фонд не лише загальнонаціонального, але й світового рівня. Його найціннішу частину репрезентували спеціалізовані колекційні рукописні та книжкові фонди, які у ХІХ – на поч. ХХ ст. збиралися в різних культурно-просвітницьких установах та навчальних закладах України.

Надзвичайно цінним джерелом дослідження розвитку ідеї національної бібліотеки як осередку науки та культури в Україні є архівні фонди українських учених, які працювали у ВБУ. Вони зберігають документи, що інколи відображають відсутні в офіційній звітності процеси розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Біля витоків формування вітчизняної методології та методики бібліотечної справи стояли видатні діячі вітчизняної науки та культури, серед яких знаходився й Віктор Федорович Іваницький.

Значним є внесок В. Ф. Іваницького у формування і організацію спеціалізованих фондів Бібліотеки та розвиток наукових досліджень у ВБУ. Він запропонував методику вироблення структури спеціалізованих фондів, розробив обґрунтування та методичне забезпечення їхньої діяльності, зокрема, відділу орієнталії та єврейського відділу, відділів стародруків, бібліотекознавства, резервного, картографічного, підручного фонду та академічного абонементу тощо. В. Ф. Іваницький брав активну участь у напрацюванні проектів статутів Бібліотеки, опрацьовував теоретичні питання організації науково-технічної та науково-дослідної роботи в галузі бібліотекознавства, а також методичні засади організації підготовки кадрів.

Однією з перших інструкцій, укладеної та запропонованої В. Ф. Іваницьким до розгляду Ради Бібліотеки, були «Правила для користування книгами Всенародної бібліотеки України на дому»¹, за якими брати книги додому дозволялося лише академічним та бібліотечним працівникам.

Крім того, серед нормативно-інструктивних документів, розроблених

В. Ф. Іваницьким, були «Матеріали та міркування про дублетний фонд»², «Правила, регулюючі роботу в дублетному фонді Всенародньої бібліотеки України при Українській Академії Наук»³; «Проект інструкції відділу бібліотекознавства»⁴, рекомендації стосовно організації Науково-дослідного інституту бібліотекознавства; науково-методичної роботи підручної бібліотеки; платного абонементу; розстановки фондів тощо.

Прихід В. Ф. Іваницького у Бібліотеку, на той час вже відомого фахівця-орієнталіста, до значної міри був викликаний необхідністю створення спеціального відділу орієнталії з підвідділом гебраїки-юдаїки. Не гаючи часу, він відразу розробив інструкцію для описування книг східними мовами і підготував проект інструкції стосовно організації відділу орієнталії. Не обмежуючись суто методичними вказівками, В. Ф. Іваницький запропонував і власне теоретичне розуміння ареалів сходознавчої літератури, згідно з якими «Під Сходом розуміється той культурний світ, котрий: а) в географічному відношенні обіймається Азією, Північною Африкою, з Суданом та країнами по верхній течії Ніла, Туреччиною, Кавказом, Кримом та східними околицями Європи...»⁵. Знання мов допомагало йому професійно формувати фонди. Частина орієнталістики, гебраїки та юдаїки виокремлювалася при сортуванні бібліотечних зібрань ВБУ, частина відбиралася в Музейному фонді Всеукраїнської комісії з охорони пам'ятників мистецтва і старовини, значна кількість надійшла від громадських та культурних організацій, приватних осіб тощо. Основну увагу В. Ф. Іваницький приділяв роботі з єврейськими фондами, зокрема, підготовці до видання бібліографій того, що було видано в Україні, й того, що було в наявності в бібліотеках Києва з цієї тематики на той час.

Деякий час – від 1923 до 1926 р. – В. Ф. Іваницький доволі формально (адже паралельно він займав ще декілька посад у Бібліотеці) завідував спеціалізованим відділом стародруків, встигнувши лише розробити принципи відбору стародруків з інших фондів.

В. Ф. Іваницький відповідав і за організацію підручного фонду Бібліотеки, до якого з різних відділів передавалися матеріали масового характеру, зокрема підручники, збірники, популярні наукові праці, белетристика тощо. Ним були запропоновані науково-методичні принципи розподілу фондів на основний та підручний, що було необхідно для збереженості каталогів та зручності використання книжок шляхом відокремлення вузькоспеціальних та взагалі неходових книжок від потрібних для читальні. На засіданнях Ради ВБУ було вирішено формувати підручну бібліотеку з дублетних примірників, а єдиний примірник залишати в основних фондах. У 1925 р., заходами зокрема й В. Ф. Іваницького, підручна бібліотека мала вже близько 20 тисяч книжок, доступних читачам.

Під час роботи Паритетної комісії з питань розподілу документів між бібліотекою і Окружним архівним управлінням та формування профілю комплектування бібліотек, архівів та музеїв В. Ф. Іваницький разом з Г. П. Житецьким та С. І. Масловим відстоював права бібліотек, сформулювавши основні принципи розподілу рукописів, малюнків, креслень, мап та книжок між бібліотеками та архівами. За бібліотеками, на його переконання, мали залишитися творчі матеріали. А відділ рукописів ВБУ взагалі мав стати «всеукраїнським сховищем рукописних матеріалів наукового та літературного змісту»⁶.

У травні 1925 р. розпочинається діяльність Науково-дослідного інституту бібліотекознавства (НДІБ) ВБУ⁷, активну участь в якій бере й В. Ф. Іваницький, глибоко досліджуючи функції світових наукових і національних бібліотек та готуючи лекції з цієї тематики.

За ініціативою В. Ф. Іваницького та М. І. Сагарди ВБУ висунула ідею об'єднання бібліотечних працівників академічних і наукових бібліотек. У своїй записці від 3 серпня 1925 р. «До Директора Всенародньої бібліотеки України» С. П. Постернака В. Ф. Іваницький переймається питанням про реорганізацію сітки вузівських та наукових бібліотек Києва, акцентуючи увагу і на економії грошових коштів («... коли дорога кожна копійка, десятки, а іноді й сотні карбованців ідуть на придбання дублетних примірників...»)⁸. Щодо передачі бібліотеки Київського університету (тоді Інститут народної освіти, ІНО) до ВБУ В. Ф. Іваницький наголошував, що «бібліотека ІНО і по складу своїх фондів... і по завданням (? в ідеї?) є паралельною бібліотеці ВУАН, себто Всенародній Бібліотеці України... Тому адміністративне об'єднання саме цих двох бібліотек напрошується само собою як най-природніше»⁹. Початок процесу професійного об'єднання наукових бібліотек розпочався зі створення секції академічних бібліотекарів з низкою комісій та гуртків. Центром об'єднання було визначено ВБУ.

На спеціальній конференції наукових бібліотек В. Ф. Іваницький виступив з програмною доповіддю про науково-дослідну роботу в наукових бібліотеках та про систему підготовки наукових кадрів – аспірантуру, оголосивши доповідь «Науково-дослідча праця в галузі книгознавства та бібліотекознавства у зв'язку з підготуванням бібліотекарів та встановленням аспірантури при наукових бібліотеках»¹⁰.

В. Ф. Іваницький один із перших спробував визначити поняття *наукова діяльність* щодо наукової бібліотеки взагалі та ВБУ зокрема. В своїй доповіді «Науково-дослідча праця в галузі книгознавства та бібліотекознавства у зв'язку з підготуванням бібліотекарів та встановленням аспірантури при наукових бібліотеках» він наголошує, що «Наукова робота б[ібліоте]ки мусить бути тісно зв'язана з головним її завданням...»¹¹. Наукова діяльність

бібліотеки, «щоб бути реальною і дійсно науковою силою, повинна не просто комплектувати свої фонди, а й вивчати, досліджувати, встановлювати самі принципи, методи, прийоми комплектування; повинна не просто зберігати свої книжкові багатства, але й досліджувати умови їх збереження; повинна не просто описувати книги, а й вивчати й вироблювати принципи, методи, техніку цього опису; вона повинна не просто активно обслуговувати потреби свого читача щодо книги, але вивчати й саму з погляду її впливу на читача, і самого читача як об'єкт бібліотечної роботи, і методи встановлення найтіснішого зв'язку між ними»¹². Обговорення цих підходів проходило в обстановці дискусії, яка остаточно визначила колективну думку ВБУ стосовно ролі та місця в ній наукової роботи.

Свої пропозиції В. Ф. Іваницький подавав на сторінках «Журналу бібліотекознавства та бібліографії», звертаючись до колег-фахівців давати більше інформації щодо «...сучасного стану та організації бібліотечної справи й окремих бібліотек», з огляду на те, що загальні питання бібліотекознавства та бібліотечної справи майже не висвітлені в українській спеціальній літературі¹³.

У 1931 р. в праці «Організація книжкових фондів спеціальних відділів» він репрезентував всі ознаки, за якими можна комплектувати спеціальні відділи (формальна, реальна та мішана), рекомендуючи підходити до вирішення цього питання індивідуально для кожного бібліотечного підрозділу: «треба орієнтуватися на специфічні умови роботи Всенародньої Бібліотеки та на специфічні властивості її організації та структури». На його думку, відділи рукописів, стародруків, газетний слід було організувати за формальною ознакою, не передаючи, наприклад, до відділу рукописів всієї тієї літератури, що стосується змісту рукописних фондів. Навпаки, до відділу бібліотекознавства передавати літературу, відібрану за реальним принципом, тобто, за змістовим наповненням. Фонди ж відділів музичного, картографічного, єврейського та орієнталії можна організувати і за реальним, і за формальним, і за мішаним принципами. В. Ф. Іваницький різко виступав проти системи кабінетів у бібліотеках, вважаючи, що така система «руйнує ідею єдиного книгосховища, тобто позбавляє бібліотеку можливості утримувати свої книжкові фонди у нормальних умовах зберігання»¹⁴.

Пройшовши шлях від молодшого бібліотекаря до заступника директора ВБУ, В. Ф. Іваницький відповідав майже за всі напрями діяльності Бібліотеки, зокрема, за комплектування та науково-дослідну роботу Бібліотеки, за штат Бібліотеки та підготовку кадрів; займався визначенням основних засад діяльності резервного та дублетного фондів; брав активну участь у семінарах Науково-дослідного інституту бібліотекознавства з історії бібліотечної справи; намагався організувати виставки, читання, лекції, зокрема, пропонував

щорічне святкування «дня Гутенберга»¹⁵ та відзначення ювілею М. С. Грушевського¹⁶ тощо. Сам писати статті не мав часу, посилаючись на те, що «...в бібліотеці хоч і не пекло, а таки досить гаряче»¹⁷.

Незважаючи на зайнятість науково-організаційним напрямом діяльності Бібліотеки, В. Іваницький знаходив час і для вирішення суто господарчих питань. Переймаючись долею бібліотеки та її фінансовим станом, він у своїх листах до С. П. Постернака пише: «Може в Харкові пощастить урвати що-небудь з «остатків» на ремонт або господарські потреби взагалі»¹⁸; в іншому листі він бідкається, що «грошей на ремонт не маємо й досі. Вчора оглядав з Осьмаком дренажні роботи...»¹⁹; його турбує «як поставити стелажі між вікнами... чи вставлено шибки у будинку, чи взято на клямку двері на горище, скільки та яких драбин є, скільки треба зробити»²⁰; перевіряє штампувальний цех на заводі «Більшовик», щоб самому впевнитись у правильності виготовлення штампів для Бібліотеки, «бо мене якось вже почав сумнів брати: що то за штампи, що не можуть і дня попрацювати»²¹. На засіданні Ради Всенародної бібліотеки України 1924 р. він доповідає про фінансовий стан Бібліотеки, бідкаючись, що потрібно «відкладати надалі такі важливі справи, як подорож до Вінниці [там у гр. Рудченка була Шевченкіана, яку Бібліотека хотіла придбати], оправа книжок і т. і.»²².

Взагалі слід відзначити, що присутність В. Ф. Іваницького відчувається у всіх важливих документах стосовно діяльності ВБУ. У листі до С. П. Постернака він пише: «...б[ібліоте]чна справа мене дуже турбує й думи мої завше про б[ібліоте]ку»²³. Він щедро ділився своїми знаннями та досвідом і користувався великим авторитетом серед співробітників та читачів ВБУ.

Пізніше, підсумовуючи свою діяльність у Бібліотеці, він з боєм пише: «А ведь библиотека АН – действительно моя первая любовь. Этой библиотеке я отдал лучшие годы своей жизни, всю, без остатка, свою энергию, в ней остался кусок меня самого; о библиотеке я вспоминаю с теплым чувством и доселе продолжаю думать, что я работал неплохо...»²⁴.

Окремого особового фонду В. Ф. Іваницького в Інституті рукопису НБУВ немає: його документи, зокрема формулярні списки, матеріали наукової та громадської діяльності, листування з різними особами та інше зберігаються в особових архівах С. І. Маслова (Ф. 33), С. П. Постернака (Ф. 52), М. А. Плевако (Ф. XXVII), Ф. І. Титова (Ф. 175), у III фонді (Листування), у фонді Архіву Української академії наук (Ф. X) та у відомчому Архіві Бібліотеки. Але навіть ця нечисленна кількість матеріалів характеризує його як талановитого керівника і ученого, організатора спеціалізованих фондів нашої Бібліотеки.

Відаючи належне внескові В. Ф. Іваницького у розвиток Бібліотеки, ми

вважаємо за доцільне репрезентувати деякі його неопубліковані науково-методичні праці, що зберігаються у фондах Інституту рукопису та Архіві НБУВ (див. наступний розділ «Публікація документів»).

¹ ІР НБУВ. Ф. 52. Од. зб. 18–20.

² ІР НБУВ. Ф. X. Од. зб. 5914.

³ Там само, Од. зб. 5915.

⁴ Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 8–9.

⁵ Арх. НБУВ. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 18.

⁶ Бюлетень Укрцентрархіву. – 1925. – Жовтень. – Ч. 2. – С. 33.

⁷ *Степченко О. П.* Українські вчені – фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–1934). – Київ, 2008. – С. 60–61.

⁸ ІР НБУВ. Ф. 52. Од. зб. 55. Арк. 1.

⁹ Там само, арк. 3–4.

¹⁰ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1918–1941. – Київ, 1998. – С. 216.

¹¹ Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 114. Арк. 1.

¹² Там само, арк. 1–2.

¹³ ІР НБУВ. Ф. 52. Од. зб. 139.

¹⁴ ІР НБУВ. Ф. 33. Од. зб. 889.

¹⁵ ІР НБУВ. Ф. 52. Од. зб. 23.

¹⁶ ІР НБУВ. Ф. 52. Од. зб. 381.

¹⁷ ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 61074.

¹⁸ ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 61061.

¹⁹ ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 61066.

²⁰ ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 61068.

²¹ ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 61071.

²² Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 62. Арк. 81–82.

²³ ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 61069.

²⁴ ІР НБУВ. Ф. 33. Од. зб. 1184.

Галина Ковальчук,

доктор історичних наук, професор,
директор Інституту книгознавства
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

**ВІКТОР ФЕДОРОВИЧ ІВАНИЦЬКИЙ:
ДІЯЛЬНІСТЬ НЕОРДИНАРНОГО ДІЯЧА
В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

«Взагалі бібліотечна справа мене дуже турбує
й думи мої завше про бібліотеку»
(з листа В. Ф. Іваницького С. П. Постернаку 29.04.1927)

Як багатьом в буремні часи визвольних змагань та післяреволюційної перебудови, зміни суспільної формації, Віктору Федоровичу Іваницькому довелося на початку 1920-х рр. кардинально змінити профіль діяльності, розпочати все заново. За його пізнішим формулюванням, «на Україні была проведена вредительская «реформа» всей системы народного образования, в результате которой были ликвидированы все университеты, Высшие женские курсы, Археологический институт и т. д., а из программ Пединститутів история древнего Востока (как специальный предмет) была удалена. После этого вынужден был переменить свою специальность ориенталиста на специальность «библиотекаря»¹. З січня 1921 р. у Всенародній бібліотеці України (ВБУ, нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, НБУВ) Іваницький з професора академії перетворився на молодшого бібліотекаря². Йому було тоді вже 39 років. Проживав у Києві за адресою: Льїнка, 5, кв. 4.

Ми спробували за протоколами засідань Ради бібліотекарів, Комітету ВБУ, Президії ВБУ, Науково-дослідної комісії бібліотекознавства (НДКБ) та інших документів з архіву НБУВ, а також за річними звітами і планами вибірково простежити за діяльністю В. Ф. Іваницького в бібліотеці. Зрозуміло, це не повна картина, і багато аналогічних фактів і узагальнень містяться в цьому збірнику в працях інших колег, але все ж наважуємося подати і лише трохи прокоментувати деталі його роботи, що зафіксовані в протоколах чи звітах бібліотеки. З огляду на це, свідомо подаємо багато посилань на архів НБУВ.

Спочатку йому «доручили» журнальний підвідділ³, і вже в тому ж січні 1921 р. дали доручення підготувати доповідь, що саме відноситься до відділу «Orientalia»⁴. Буквально на наступному засіданні він виступив із

пропозицією опитати всіх співробітників бібліотеки, які мови хто знає, а також пропонував при прийомі на роботу зважати на знання мов⁵. Зрозуміло, для бібліотеки, що збирає великі масиви ретроспективних фондів, ця вимога не є зайвою.

У бібліотеці, в умовах кадрового голоду на кваліфікованих спеціалістів, Іваницький швидко пройшов основні службові сходинки, починаючи з молодшого бібліотекаря, підстаршого бібліотекаря⁶, старшого бібліотекаря⁷ (з травня 1921 р.), наукового робітника II розряду; з 1 липня 1921 р. завідував відділом «Orientalia»⁸. В грудні того ж року він рекомендував на посаду молодшого бібліотекаря Б. І. Зданевича, випускника Лазаревського інституту східних мов, з покладанням на того обов'язків помічника відділу «Orientalia»⁹, і саме Зданевич згодом зачитав інструкцію для відділу «Orientalia»¹⁰, укладену В. Іваницьким¹¹. За даними 1926 р., Віктор Федорович був членом Гебраїстичної комісії ВУАН, Візантологічної комісії ВУАН, комісії історії книги Українського наукового інституту книгознавства (УНІК)¹².

З початку 1920-х рр. В. Ф. Іваницький розробляв стратегічні питання розподілу багатотисячних фондів ВБУ по відділах, їх опрацювання, підготувавши відповідні інструкції та методичні поради, зокрема, щодо опрацювання єврейських рукописів і друків. У 1920-х рр. він займався дослідженням єврейської друкарської справи і історії єврейського друкарства в Україні. Це було пов'язане і з його роботою у відділі Орієнталія, але також із відповідною підготовкою в Київській духовній академії (КДА), а ще, мабуть, з відсутністю досліджень у цій царині в той час. Так, він готував статтю «Єврейські друкарні на Україні XVIII–XIX вв.» для I тому «Трудів УНІК»¹³; у плані засідань комісії історії книги УНІК на 1926 р. був його виступ «Єврейський друк на Україні»¹⁴. В «Історії Національної академії наук України» зафіксовані теми доповідей, з якими виступав Іваницький. Серед них – «Чи знав Сковорода жидівську мову»¹⁵, «Кадетизм в українській історіографії»¹⁶ тощо.

Знання мов допомогло йому розробити інструкцію «Методи бібліографування видань східними мовами»¹⁷. До речі, на початок 1932 р. при розборі фондів і виділенні видань східними мовами ним або під його керівництвом були виявлені книжки понад 55 мовами з «посортованих» 25 490 одиниць. Загалом було виявлено, поставлено на полиці й підраховано 44 969 книжок східними мовами, серед яких абхазька, аварська, азербайджанська, арабська, ассирійська, башкирська, бурятська, вірменська, грузинська даргинська, дунганська, інгуська, казахська, калмицька, кабардинська, карагазко-балкарська, каракиргизька, карачайська, киргизька, китайська, комі, корейська, кумукська, лакська, лезгинська, марійська, мордовська, ногайська, осетинська, ойротська, остяцька, перська, таджицька,

татарська, татська, тибетська, тувинська, тунганська, тунгузька, турецька, туркменська, тюркська, удмуртська, узбецька, уйгурська, фарси, фінська, хакаська, циганська, черкеська, чеченська, чуваська, якутська, японська (як можливо розрізнити таку кількість різних мов, залишається питанням), а ще в 1103 книжках мова була нез'ясована¹⁸.

Неодноразово він їздив у відрядження, насамперед з метою перегляду ретроспективних фондів і відбору книжок до ВБУ. Так, восени 1921 р. він був у відрядженні у Вінниці, і за твердженням Ю. О. Меженка, привіз звідти багато книжок¹⁹. Вже тоді він мав чимало інших доручень, наприклад, у складі комісії підготувати доповідь у червні 1922 р. про стан ВБУ і план роботи²⁰; підготував доповідь про участь ВБУ в науковому конгресі²¹. Доповідь була ухвалена, визнана «найдоцільнішою», і пропозиції доповіді щодо організації відзначення четвертих роковин бібліотеки та її участь у науковому конгресі затверджено²². З метою організації належної підготовки до обговорення важливих питань роботи установи В. Ф. Іваницький запропонував за день до засідання Ради бібліотекарів подавати членам ради питання, що будуть розглядатися²³. Він підготував доповідь про необхідність дотримуватися певного порядку при складанні інструкцій різних відділів і подав проект правил щодо складання таких інструкцій, з метою зробити їх однотипними, що було прийнято після обговорення Радою бібліотекарів²⁴ (багато років він був членом Ради ВБУ). Йому доручають підготовку доповіді щодо нової системи топографізації фондів²⁵; він укладає інструкцію про поділ примірників по відділах²⁶, виступає з доповіддю на засіданні Ради бібліотекарів «Матеріали щодо поділення книжок по відділах»²⁷. Директор ВБУ С. П. Постернак на одному з останніх засідань Ради за 1922 р. зазначав: вже готові доклади В. Ф. Іваницького та Н. В. Піскорської про систему розстановки книжок; готується доповідь Іваницького про «справочний» відділ, про відділ бібліотекознавства, про відділ Орієнталіа. Доручено йому було розробити інструкцію щодо сортування книжок²⁸ та інструкцію щодо дублетного фонду²⁹, хоча він висловлював думку, що окремого дублетного фонду не повинно бути³⁰.

В. Ф. Іваницький неодноразово дозволяв собі «залишатися при окремій думці». Так, при обговоренні питання про утримання позаштатних співробітників, всупереч більшості присутніх, як сформульовано в протоколі, «він гадає, що нормальний підхід до вирішення поставленого питання є розгляд його з боку інтересів Всенародної бібліотеки, а вони вимагають не зменшення платні співробітникам, що зле відіб'ється на їх психології, а значить – і праці, а її збільшення, тому В. Ф. Іваницький пропонує, як найменше зло – звільнення 5 осіб із загальної кількості 34 співробітників»³¹ (на жаль, ця проблема актуальна й нині). А пізніше, при вирішенні питання про збільшення кількості

співробітників, він наполягав, що не можна збільшувати кількість кваліфікованих співробітників (малося на увазі керівників), не збільшуючи числа рядових працівників. Так, для відділу марксизму, на його думку, потрібний не тільки завідувач, але й один рядовий співробітник; по одному рядовому співробітнику, вважав він, потрібно призначити у відділи періодики, стародруків, бібліотекознавства і довідковий, а керівники відділів можуть вести і якусь іншу роботу³². Він і пізніше зазначав, що крім наукових бібліотечних працівників, науковим бібліотекам потрібні й «технічно-бібліотечні робітники, робота яких в наукових бібліотеках дечим відрізняється від роботи в інших бібліотеках»³³. Іваницький висловлював сумніви щодо доцільності топографічного виділення відділу україніки, вважаючи це завдання мало здійсненим, а крім того, вважаючи це завданням всієї ВБУ³⁴; він заперечував проти двох читалень у ВБУ – в старому і в новому корпусі, а натомість йому доручили скласти план комплектування бібліотеки загальної читальні з нових надходжень³⁵. Слід визнати, що не завжди його пропозиції з організації діяльності ВБУ одержували схвалення, але все-таки це виключення: переважно його пропозиції і розробки приймалися.

На засіданні Ради бібліотекарів 18 грудня 1922 р. було заслухано обидві доповіді про систему розстановки книжок у ВБУ – В. Ф. Іваницького та Н. В. Піскорської; обидва пропонували механічну систему розстановки книжок за форматами в загальному книгосховищі, а в спеціалізованих відділах – по-іншому, залежно від типу документів³⁶. До речі, саме тоді, з огляду на величезні масиви надходжень, було прийнято рішення не зазначати на книжках при сортуванні, звідки вони походять³⁷, про що сьогодні жалкують дослідники.

З проектом укладеної ним інструкції відділу бібліотекознавства В. Ф. Іваницький виступив на останньому в 1922 р. засіданні Ради бібліотекарів ВБУ. Інструкція (її машинопис є в архіві бібліотеки³⁸) була прийнята в тому вигляді, як її представив укладач, без зауважень³⁹. Але і це не все. Як довела В. Матусевич⁴⁰, завдяки наполегливим зусиллям В. Ф. Іваницького, до 1925 р. було зібрано майже 4 тис. примірників старої та нової літератури з бібліотекознавства та книгознавства, розпочалася організація музею. Він, будучи заступником директора, завідував відділом бібліотекознавства за сумісництвом, комплектував так звану «бібліотековіану», укладав відповідну бібліографію, про що є його публікації⁴¹. В. Ф. Іваницький брав участь у роботі комісій УНІК, публікувався в журналі «Бібліологічні вісті» (наприклад, 1923, № 3, 4 – про відділ бібліотекознавства ВБУ; 1930, № 3 – виступив з різко негативною рецензією на іноземний словник бібліографічних термінів⁴²).

Тоді ж, 30 грудня 1922 р., одночасно з інструкцією відділу бібліотекознавства, було заслухано письмову заяву Іваницького – «завідуючого відділом

бібліотекознавства ученого старшого бібліотекаря» (далі цитуємо за протоколом): «пише, що на протязі майже всієї його служби в бібліотеці його перекидувано від однієї праці до другої, давалося йому багато різних доручень, особливо по складанню інструкцій, сталої ж посади й роботи, яка відповідала б його знанням і підготовці, він і досі в бібліотеці не має. Іваницький просить Раду бібліотекарів з'ясувати, чи потрібен він Бібліотеці, і коли потрібен, дати йому сталу працю й посаду. Рада бібліотекарів визнає В. Ф. Іваницького людиною дуже цінною для бібліотеки; «перекидання» його від однієї праці до другої викликалося станом бібліотеки; доручення, особливо по складанню інструкцій, завше давалися за згодою, а не раз – і по власній ініціативі В. Ф. Іваницького. Відділ Орієнталія, до котрого було спочатку запрошено В. Ф. Іваницького, зараз відчиняти нема рації, бо книжок в цьому відділі занадто мало. Маючи на увазі, що відділ стародруків Всенародної бібліотеки досить великий (в ньому зараз до 20 000 книжок, а коли буде звезено до приміщення Вс. Б-ки все її майно, то кількість стародруків буде мабуть тисяч 50), – і рахуючи В. Ф. Іваницького як людину з науковою підготовкою і знаннями мов цілком відповідною особою для керування цим відділом, – Рада бібліотекарів одногосно визнає потрібним одчинити у Всенародній Б-ці відділ стародруків і одногосно обирає ученого старшого бібліотекаря В. Ф. Іваницького завідуючим відділом стародруків Всенародної Б-ки»⁴³. У січні 1923 р. Тимчасовий комітет ВБУ затвердив кандидатуру Іваницького на посаді завідувача стародруків з 1 лютого 1923 р.⁴⁴ Вже в той час Іваницький заміщав директора бібліотеки С. П. Постернака на час відсутності того⁴⁵.

Йому постійно надавали різні доручення, наприклад, віднайти в протоколах правила і зробити відповідні витяги відносно одержання книжок із ВБУ додому (на запит керівника Музично-етнографічного кабінету УАН Климента Квітки)⁴⁶. Крім організаційних, наукових, методичних питань він займався практичною бібліотечною діяльністю. Певний час він разом з О. С. Карпінською відбирав з нових надходжень до бібліотеки видання до читальні ВБУ, решта літератури розподілялася по відповідних підрозділах⁴⁷.

Іваницький був представником від ВБУ в Комітеті з підготовки Першої всеукраїнської виставки з історії друку в Україні⁴⁸; з Б. І. Зданевичем він відповідав за виставку ВБУ в Харкові з розвитку «продукційних» сил та народного господарства⁴⁹; спільно з В. О. Козловським він розробляв план святкування ВБУ п'ятирічного ювілею соціалістичної революції⁵⁰, а через рік їм доручили «обміркування форми святкування 5-х роковин ВБУ»⁵¹; у складі комісії він опікувався питанням щодо організації товариства прихильників ВБУ⁵². Інші комісії з його участю (як правило, С. Постернак, В. Іваницький, В. Козловський) обиралися для складання Статуту ВБУ;

для «обміркування» доповідей перед тим, як вони мали розглядатися на Раді бібліотекарів⁵³; для обліку і оцінки книжкового майна та вироблення норм такого обліку⁵⁴; у складі делегації від ВБУ (С. Постернак, Г. Житецький та В. Іваницький) направлявся для привітання Історичного товариства Нестора Літописця з 50-річчям його заснування⁵⁵. Він продовжував постійно заміщувати Постернака під час численних відряджень того, відпусток (наприклад, наприкінці 1924 р. Постернак перебував у Москві протягом 15 діб на різних заходах і екскурсіях⁵⁶). Інколи, за відсутності директора, саме Іваницький підписував важливі для бібліотеки документи; зокрема, його підпис стоїть не лише на протоколах засідання Ради ВБУ влітку 1923 р., але й, слід розуміти, на клопотанні до Укрголовпрофосу перевести кредит на утримання бібліотеки Київської духовної академії з кошторису ВІНО в кошторис ВБУ⁵⁷. А поки питання з фінансуванням для штату бібліотеки КДА вирішувалося, Іваницький ініціював виплату співробітникам бібліотеки КДА авансу з грошей ВБУ⁵⁸. Коли директор ВБУ наполягав на негайному перевезенні бібліотеки КДА до приміщення ВБУ (а там і так завжди місця не вистачало), Іваницький «утримався»⁵⁹: зрозуміло, як колишній студент і професор КДА, він вважав необхідним залишити бібліотеку на своєму історичному місці. Багато зусиль він доклав до повернення до цієї бібліотеки книжок, які ще з дореволюційних часів знаходилися на руках у колишніх студентів чи викладачів академії⁶⁰.

Отже бачимо, що Віктор Федорович Іваницький був завантажений роботою в бібліотеці, і його напружена різнопланова висококваліфікована праця цінувалася колегами. Так, в умовах напівголодного тогочасного життя Рада ВБУ визнала «право на додаткове забезпечення золотим фондом і академпайкою лише тих співробітників бібліотеки, що мають наукові твори», і до вищої 3-ї категорії було зараховано всього двох осіб – Г. П. Житецького та В. Ф. Іваницького⁶¹. А 9 жовтня 1923 р., обговорюючи питання про необхідність обрання товариша (заступника) директора з огляду на те, «що праця бібліотеки невпинно розростається, і тому директорові потрібен найближчий помічник, котрий міг би взяти на себе частину адміністративної і керівничої справи», Рада висунула 2 кандидатури на цю посаду – В. Ф. Іваницького та В. О. Козловського, останній відмовився⁶². Обрано було Іваницького. Пізніше, вже в 1925 р., Рада ВБУ запропонувала підвищити платню «товаришеві директора з 66 до 74 карб., з огляду на те, що тарифікацію товариша директора ВБУ, зроблену НКосвітою б-ка вважає за невідповідну характерові й кількості праці його». Відповідно до протоколу, «тов. директора Іваницький залишається при окремій думці, яку й просить записати в протокол, а саме: «Підвищення платні товаришеві директора на 8 карб. порушує пропорційність між утриманням директора та його товариша.

<...> а коли БРКК навіть і пристала до постанови Ради ВБУ, то він персонально не буде брати у скарбника цих 8 карб.»⁶³. Залишаємо без коментаря!

Як заступник директора установи, Віктор Федорович змушений був займатися не лише бібліотечними чи науковими справами, але й господарчими, наприклад, в січні 1924 р. він домігся постачання вугілля для ВБУ з Донбасу⁶⁴. Іваницький доповідав на засіданні Ради ВБУ про каталожні картки і шухлядки для них⁶⁵. Саме він писав про господарчий напрям роботи в річних звітах. Особливо детально ці питання розглянуті ним у звіті за 1925/26 бюджетний рік⁶⁶. З розділу «Господарської та фінансової частини» звіту ВБУ за 1927/28 р. можна довідатися деталі добудови нового корпусу бібліотеки по вул. Володимирській (тоді № будинку був 58а, зараз – 62)⁶⁷. Це саме він замовляв на заводі «Більшовик» стелажі для нового книгосховища, «боковушки»⁶⁸; організовував перенесення книжок бібліотеки Університету св. Володимира з Інституту народної освіти (ІНО) до ВБУ (Постернак у цей час був у Кисловодську)⁶⁹. Він продумав навіть питання, як правильніше розставляти книжки за форматами: знизу формат С, вище А, потім В⁷⁰.

Але, безумовно, бібліотечні справи були превалюючими. Разом з директором бібліотеки С. Постернаком і академіками – членами Ради ВБУ він входив до складу комісії, якій доручалося скласти список дисциплін, по яких треба виписувати книжки та журнали з-за кордону⁷¹; скласти правила видавання книжок із ВБУ додому та користування науковою читальнею⁷² (проект «Правил для користування книгами Всенародної бібліотеки на дому» він склав наприкінці 1922 р.)⁷³. Іваницькому було доручено організацію підручної бібліотеки⁷⁴. Він підготував її науково-методичні основи, керував її створенням у ВБУ. За його концепцією, з підручної бібліотеки виключалися газети, підручники, популярна література, що узгоджувалося з основними засадами Національної бібліотеки – орієнтуватися на читача-науковця⁷⁵. Пізніше він очолював «комісію з організації підручної бібліотеки взагалі й наповнення її українською літературою»⁷⁶.

Комісією під його керівництвом наприкінці 1925 р. було укладено проект оцінки книжкового майна ВБУ, ухвалений Радою. Саме тут було зобов'язано «реєстратуру» щомісяця подавати до бухгалтерії відомості про кількість нових надходжень по категоріях, запропонованих комісією, а бухгалтерію – вираховувати їхню вартість згідно з оцінками, пропонованими тією ж комісією, і додавати до суми вартості книжкового майна бібліотеки⁷⁷.

Його разом з С. П. Постернаком рекомендували в редакцію друкованого органу ВБУ і секції академічних бібліотек, що планувався в 1925 р.⁷⁸ На урочистому засіданні і відкритті виставки «Продукційні сили та народне господарство України» 8 лютого 1925 р. він виступив з доповіддю про життя й діяльність бібліотеки за рік⁷⁹.

Він був у першому складі науково-дослідчого інституту бібліотекознавства (НДІБ)⁸⁰, обраний секретарем Президії; з листопада 1927 р. обраний головою секції бібліотекознавства, коли вже інститут було перетворено на науково-дослідчу комісію бібліотекознавства та бібліографії⁸¹ (НДКБ), керував нею до 15 лютого 1931 р.⁸² Вже на першому засіданні НДІБ 4 квітня 1925 р. серед «бажаних» доповідей для обговорення дві було доручено підготувати В. Іваницькому, думається, за його ініціативою: «Облік (в оригіналі – Учет) роботи ВБУ» та «З бібліотечного життя за кордоном»⁸³. Те, що він, наскільки це було можливо, слідкував за розвитком бібліотек за кордоном, не викликає жодних сумнівів, і це підтверджують, насамперед, три його відповідні публікації в «Журналі бібліотекознавства та бібліографії», укладання бібліографії іноземних бібліотекознавчих видань, рецензії на тогочасні іноземні бібліотекознавчі видання (див. бібліографію праць В. Ф. Іваницького наприкінці збірника). В архіві НБУВ збережені тези Іваницького до доповіді «Підготування бібліотекарів у Америці», де передбачено такі чотири тези: «1) Зміна поглядів на роботу бібліотекаря по континенту до 1886 р. і перші спроби організації підготування бібліотекарів; 2) Організація підготування бібліотекарів у Америці. Причини успіху; різні типи шкіл, їх характеристика; 3) Відношення американських бібліотекарів до цих шкіл; основні хиби шкіл; 4) Шляхи майбутнього розвитку бібліотечних шкіл у Америці та їхня організація»⁸⁴.

Вчений підготував дуже цікавий, структурований матеріал загально-теоретичного характеру про роботу наукової бібліотеки⁸⁵ (текст документа наведено в другій частині збірника). Нам з цих міркувань В. Ф. Іваницького найбільше імпонують такі тези: наукова творчість є наслідком певної підготовки, вона мусить мати свій і досить довгий інкубаційний період; треба мати відповідні кадри фахівців; потрібна функціональна організація роботи; підтримати ті відділи, де робота по своїй суті є науковою (рукописів і стародруків); наукові робітники повинні мати час для наукової роботи і потрібну літературу.

Через рік після створення НДІБ В. Ф. Іваницький і М. І. Сагарда виступили на Президії цього Інституту з поясненнями про роботу організації за рік⁸⁶. У випадках, коли Віктор Федорович вів засідання президії чи пленуму НДІБ, він, слід зауважити, активніше брав участь у обговоренні питань. Зокрема, під час обговорення доповіді Г. П. Житецького «Архіви та відділи рукописів по наукових бібліотеках», Іваницький, як голова засідання, намагався повернути дебати на основне питання – принципи розподілу рукописних матеріалів між архівами, музеями і бібліотеками, однак, як зафіксовано у протоколі, воно залишилось необміркованим⁸⁷.

Коли Управа ВУАН повідомила, що ВБУ передані бібліотеки Видубицького, Нікольського, Михайлівського монастирів, Софійського собору та дві Лаврські

бібліотеки (самої Лаври та митрополита Флавіана), С. Постернак і В. Іваницький особисто їх обстежили ⁸⁸, прийняли належні рішення по їх упорядкуванню. Переконані, що як випускник і професор Духовної академії Віктор Федорович добре розумів цінність названих бібліотек і необхідність збереження цих історичних комплексів, власне, як перед тим і бібліотеки самої КДА, а пізніше й інших зібрань релігійної літератури.

Не зважаючи на обмежену кількість збережених тогочасних документів, можемо стверджувати, що питаннями комплектування фондів ВБУ він опікувався постійно. Skorиставшись присутністю на засіданні Ради ВБУ керівника Музейно-бібліотечної секції Укрнауки В. В. Дубровського, В. Іваницький, М. Сагарда та С. Постернак запитали його: «чи не має на думці секція вжити заходів до виявлення, обліку, збереження й відповідного інкорпорування книжкових збірок, що залишаються в різних місцях без догляду або перебувають при установах, з роботою яких не мають зв'язку, а також про збірки, що їх вилучається з бібліотек середніх шкіл як невідповідні ідеології нинішнього державно-громадського життя й завданням тих шкіл, а потім, буває, вони продаються на пуди; подібні збірки й книжки чи не слід би передавати до наукових бібліотек» ⁸⁹.

Восени 1931 р. він перебував у відрядженні в Кам'янець-Подільському. Щось його зв'язувало з цим містом. Саме сюди він переїхав з Марійської автономної республіки після завершення трудової діяльності; можливо, звідти родом була його дружина. Тож відрядження до Кам'янця, думається, було не випадковим ⁹⁰. Метою відрядження було ознайомлення з багатотисячними книжковими фондами ретроспективної літератури в Кам'янці, переважно у фондах Історичного музею. Саме завдяки кваліфікованому висновку Іваницького про цінність колишньої бібліотеки римо-католицької семінарії та кафедрального собору та доцільність їх перевезення до ВБУ, після відповідного клопотання ⁹¹, підписаних ним офіційних звернень з цього питання до Сектору науки НКО з проханням прискорити асигнування на перевезення книжкових фондів (там само, арк. 54в) бібліотека одержала цінні зібрання рукописів, стародруків, пізніших видань, переважно польською та латинською мовами, і не тільки з фондів названого музею, але й інших установ, у т. ч. зі славнозвісного Кам'янець-Подільського інституту народної освіти, які на той час зберігалися в неналежних умовах і могли бути втрачені (загальна практика тих років – здача на макулатуру застарілої літератури релігійного змісту). Поряд в архіві НБУВ зберігаються документи (клопотання Київського обкому партії, листування з управлінням південно-західних залізниць), що засвідчують безпосередню участь В. Ф. Іваницького в перевезенні Житомирських та Кам'янець-Подільських фондів в травні 1932 р. (там само, арк. 71, 79, 80, 88).

Про роль В. І. Іваницького в справі рятування книжкових фондів країни та комплектуванні фондів ВБУ свідчать річні звіти бібліотеки, зокрема 6 грудня 1931 р. на засіданні секції бібліотекознавства НДКБ П. М. Попов, М. В. Геппенер та В. Ф. Іваницький виступили зі співповідями з питання «про єдиний рукописно-бібліотечний фонд у зв'язку з завданнями відділу рукописів ВБУ та станом рукописних збірок на периферії»⁹². Про піклування Іваницького рятуванням і комплектуванням фондів свідчать також кілька його листів, достатньо відвертих, але з прихованими іменами, виявлених у інших архівних фондах бібліотеки. Наприклад, листи С. П. Постернаку, де розповідається про інтриги між державними організаціями та керівними органами республіки, спроби їх вирішення на користь бібліотеки, «вибиття» дотацій. Він детально розписує в листі директору 24 питання щодо діяльності бібліотеки, які потрібно з'ясувати Постернаку в Харкові. Наприклад, п. 17: «Може, здобути дозвіл а) на перегляд крамниць ДВУ (принаймні у Києві), чи немає там серед «макулатури» цінного для нас; б) на безплатну передачу нам книжок «макулатурних» – ми могли б їх на обмін! Значить, бажано по кілька примірників. 18. Якесь Новгород-Сіверська установа кілька разів звертається до Харкова з проханням забрати старовинні закордонні книжки (куди саме зверталася – невідомо). Не одержавши відповіді, звернулася до Ленінгр. Кн. фонду (підслухано Максименком по телефону!). Може, до Книжкової палати зверталися? Тоді прохання – направляти такі заяви до нас»⁹³. Деякі листи Іваницького до Постернака написані під час хвороб Віктора Федоровича, і в них він вибачається за те, що директору доведеться самому розв'язувати багато проблем («Бачу, яку свиню я підкладаю Вам»⁹⁴).

Наступний напрям роботи бібліотеки, якому Іваницький приділяв увагу – організація довідково-бібліографічної діяльності. На засіданні Ради Всенародної бібліотеки України при ВУАН 17 квітня 1923 р. було обговорено і затверджено «Інструкцію Справочного відділу», проект якої був складений В. Ф. Іваницьким і розглянутий Комісією Ради Бібліотеки⁹⁵. В Інструкції сформульовано завдання довідкового відділу – «дати можливість особам, що працюють у бібліотеці, навести ті або інші справки, яких вимагає хід їхньої праці», викладено принципи і структуру формування довідкового фонду, вказано на необхідність його постійного оновлення новими, сучасними виданнями. Він опікувався правилами опису та класифікації книжок у різних відділах; вирішувалося питання – чи можливо створити у ВБУ єдиний каталог і вливати туди картки зі спеціалізованих відділів. Саме тоді було прийняте колегіальне рішення, з урахуванням штатів, розпорошеності фондів і т. п., створювати систему спеціалізованих каталогів у відділах, що має місце й досі, і зведення інформації в межах бібліотеки відбувається сьогодні

шляхом комплексного пошуку в електронному каталозі, який, на жаль, не розкриває наповненість ретроспективних і спеціалізованих фондів.

Як бачимо, наукова робота В. Ф. Іваницького в часи його роботи у ВБУ була бібліотекознавчою, причому теоретичні викладки обов'язково спиралися на досвід практичної роботи і були спрямовані на майбутнє. У його численних розробках, інструкціях переважає науково-методичний бік справи; він висловлює своє бачення розв'язання тих чи інших проблем. І навіть під час важких переломних років (з 1929 року, так званого року «великого перелому», і до 1933 року, останнього року Іваницького у ВБУ) він не боявся розробляти складні питання бібліотечної діяльності. Навіть у статті «Шість указівок Сталіна в бібліотечній роботі»⁹⁶, написаній 1932 р. і прийнятій начебто до друку в журналі «Радянське бібліотекознавство» (?) під назвою «Шість історичних вказівок т. Сталіна у їх застосуванні до бібліотечної роботи»⁹⁷, тобто вже після арешту директора ВБУ С. П. Постернака, після численних комісій, які виявляли існуючі і неіснуючі недоліки та засуджували, в т. ч. самого Іваницького, після розгрому 1931 р. вітчизняного книгознавства, бібліографознавства і бібліотекознавства, він віртуозно, використовуючи гасла з промови Сталіна на нараді господарників 23 червня 1931 р.⁹⁸, виклав основні проблеми бібліотечної галузі республіки та намітив конкретні шляхи їх подолання. У зв'язку з тим, що названа стаття В. Ф. Іваницького (можливо тому, що вона не була надрукована) ніколи детально не характеризувалася (за виключенням фрагменту в монографії Т. В. Добко⁹⁹), дозволимо глибше розглянути її, уникаючи характерних для того часу висловів щодо остаточної перемоги соціалістичної форми господарства чи геніальності Сталіна. У вказаній промові Сталіна було сформульовано шість умов, за яких мала відбутися перебудова підприємств, установ, а саме: 1) забезпечення підприємств робочою силою; 2) забезпечення заробітної плати; 3) організація праці; 4) підготовка кадрів нової виробничо-технічної інтелігенції; 5) використання кадрів старої інтелігенції в інтересах соціалістичного будівництва; 6) зміцнення госпрозрахунку. Обговорення цих шести вказівок Сталіна було організовано тоді по всіх установах, тому і книгознавці, і бібліографи, і бібліотекарі на них постійно посилалися, хоча для них це було дещо штучно притягнуто.

Отже, В. Іваницький творчо підійшов до промови Й. Сталіна. Він звів вказівки Сталіна умовно до трьох тем: організація персоналу, організація виробничого процесу, господарчий розрахунок. Учений відзначив, що «бібліотечна справа на Україні до революції була справжньою *tabula rasa*. Жодних бібліотечних курсів або шкіл у нас не було. Старі бібліотечні фахівці України – це люди, що самотужки, шляхом довгої праці в бібліотеці набували певних бібліотечних знань. До того, цих старих фахівців на Україні надзвичайно

мало... Комплектування бібліотечних кадрів досі йде самопливом. До бібліотек ідуть вчителі, що не можуть упоратися з відповідальними завданнями... і які шукають «тихої пристани»; пенсіонери, яких не задовольняє розмір пенсії; утриманки, що їм не вистачає заробітку чоловіка; студенти, що в недостатній мірі або зовсім не забезпечені стипендією, і лише деінде в цю масу знедолених невдах і випадкових гастролерів вкрапляється молодь, що щиро хоче працювати в бібліотеці. Звичайно, з такими кадрами роботу вести надзвичайно важко; іноді робота отримується остільки незадовільною, що її треба не виправляти, не перероблювати, а робити наново»¹⁰⁰. Характерно, що дослідник описує стан не в одній бібліотеці, а загалом в Україні: «На жаль, справа бібліотечної статистики в УРСР стоїть так незадовільно, що невідома не тільки річна потреба в бібліотечних кадрах, а навіть загальна кількість бібліотек. Більше того, невідома навіть кількість бібліотек та бібліотекарів, що перебувають у віданні НКО...; не маю даних за наукові бібліотеки, але тут напевно справа стоїть ще гірше, бо на роботу до наукових бібліотек іде дуже незначний відсоток випускників бібліотечних відділень ВИШів» (там само, арк. 16). І автор, як «спеціальну проблему», виділяє питання про підготовку кадрів для наукових бібліотек України взагалі, незалежно від їх відомчої підлеглості. А для цього, наполягає він, «треба починати з абетки: провести статоблік всіх наукових бібліотек за спеціальною формою і за методичною допомогою центральних бібліотек міста, виявити на підставі цього обліку склад наявних кадрів наукових бібліотек щодо їх бібліотечної кваліфікації, встановити річну потребу в нових кадрах, намітити форми підготування й перепідготування бібліотечних кадрів... Для роботи у ділянці консультації та бібліографії потрібні кваліфіковані представники різних фахів. Давно вже час кинути ту безглузду й шкідливу думку, що бібліотекар або бібліограф можуть проводити відповідну роботу над кожною книгою, незалежно від її змісту» (там само, арк. 18).

Другою серйозною перешкодою до нормальної організації бібліотечної роботи Іваницький вважав велику плинність кадрів. «Коли ж ми маємо плинність робочої сили поруч з нестачею бібліотечних кадрів, тоді ця плинність стає справжньою бідою для бібліотеки, бо а) час від часу оголяються певні ділянки бібліотечної роботи, по дурному витрачається час на навчання робітника, що згодом кидає роботу; в) новий робітник дає гіршу продукцію, аж поки він цілком не засвоїть даного процесу... У ВБУ плинність робочої сили досягала: 1929/30 р. – 21,6 %, 1931 – 22 %, 1932 – 36 %. До цієї плинності у власному розумінні слова... треба додати ще стоншену, пом'якшену форму її, коли співробітник сполучає роботу по основній посаді з роботою в іншій, або навіть кількох інших установах» (там само, арк. 20). Ми побачили в цій тезі натяк на тогочасного директора ВБУ Н. М. Миколенка,

що очолював найбільшу книгозбірню республіки за сумісництвом, на півставки, основна ж його посада – зав. обласним відділом Наросвіти, а до того ж у 1930 р. він був ще ректором КІНГ, а в березні–жовтні 1932 р. – зав. культурно-пропагандистським відділом Обласної ради профспілок¹⁰¹.

У цій роботі Іваницький також писав про зрівнялівку в оплаті праці бібліотекарів: «майже зникає різниця між працею кваліфікованого й некваліфікованого робітника»; система оплати «не розкриває жодних перспектив і не дає жодних стимулів» для поліпшення праці, «незалежно від того, скільки років співробітник працює: 5 чи 25», тому Іваницький наполягав на диференціації ставок для окремих посад (там само, арк. 21). Він пропонував запровадження в бібліотечній справі відрядності, або, як тоді називали, «здільщини» чи «задільщини»: «на запровадженні здільщини [при описі, каталогізації, систематизації і т. п.] виграли б і співробітники, і установа, і бібліотечна справа в цілому. Співробітники – тим, що могли б збільшити заробіток; установа – тим, що співробітники працювали б тільки для неї, а не бігали б з роботи на роботу; оскільки ж запровадження задільщини напевно збільшило б загальний вироб, то установа могла б ту саму роботу виконувати з меншою кількістю штатних одиниць, а це значно послабило б існуючу кризу з кадрами» (там само, арк. 22). Іншою стороною неправильної побудови системи заробітної плати він вважав відомчий різнобій у тарифікації. Ті самі бібліотечні посади по бібліотеках різних відомств оплачуються по-різному (там само, арк. 23), власне, як і сьогодні.

Ще одна проблема, на якій зосередився в цій роботі В. Ф. Іваницький, – механізація бібліотечної роботи, різних її процесів: «наприклад, замість переносити книжки на руках – подавати їх ліфтом, транспортером, спеціальним візком...; для всяких бібліотечних інформацій найширше використовувати радіо, широко вживати телефон, різні нумератори, штампи, замість писати картки від руки – друкувати їх на машинці і т. п... Готові стандартні бланки, картки, різні кольорові закладки, марки, спеціальні форми...» (там само, арк. 24).

Іваницький наголошував на вдумливому впровадженні госпрозрахунку в бібліотеках. Такі роботи, вважав він, як бібліографічна консультація, складання бібліографічних списків, каталогів, влаштування виставок, які здійснюють бібліотеки на замовлення відповідних організацій або осіб, «припускають застосування госпрозрахунку в його чистій формі» (там само, арк. 39). Разом з тим, В. Іваницький застерігав, що ці роботи, по-перше, не можна вести самопливом, пасивно чекаючи на замовників; по-друге, не ставати на шлях «чего изволите», а активізувати замовлення робіт на певну тематику. В. Ф. Іваницький вважав за необхідне точно визначити ті форми обслуговування, котрі бібліотека здійснює за окрему плату, «не припускаючи

тут «лівих» заскоків у напрямі неправильного поширення в бібліотеці принципу платності» або самоокупності. Особливу увагу, наголошував він, слід звертати на калькуляцію цих робіт, на встановлення типової тематики, норм виробництва тощо (там само).

Багато підготовлених ним інструктивних матеріалів, що є в архівних фондах Бібліотеки, зроблені його характерним швидким почерком. Десь – готові методичні документи, а інколи – його міркування з певного приводу, які розкривають його як небайдужу людину, не канцеляриста. Різного роду «міркування» були прийнятою тоді формою роботи, і як доводять протоколи, Іваницькому часто давали доручення «обміркувати» те чи інше питання: «Про висновки і міркування ВБУ щодо надрукованих у Бюлетені НКО «Матеріалів» до положення про бібліотеки. Ухвалили: це питання ВБУ повинна продумати на середину грудня. В. Ф. Іваницькому та В. О. Козловському виділити основні питання, обміркувати, яким порядком бібліотеці обговорювати ці питання. Подати свої міркування до Президії НДКБ 17 листопада»¹⁰². Або, скажімо, щодо розміщення ВБУ в новому корпусі: «Зав. відділами подати свої міркування, а В. Іваницькому – міркування в цій справі в цілому»¹⁰³.

Нашу увагу привернув такого роду документ, що зберігається в архівному фонді С. П. Постернака, під назвою «Про платний абонемент». Ймовірно, хтось пропонував ввести такий вид послуг у ВБУ, і Іваницький відреагував так: «1. Відправна точка – Х, бо не відомо, чи можна організувати з наших фондів таку збірку з белетристики, щоб якісь дурні за користування неоплатили гроші». Навівши далі кілька аргументів і зауважень, Віктор Федорович наприкінці подає висновок: «Абонемент краще організувати як цілком автономну частину ВБУ, а не шляхом навантаження існуючого персоналу, він має досить серйозних завдань, тому взагалі я особисто не прихильник цієї справи»¹⁰⁴.

Безперечний інтерес становлять його міркування щодо стану бібліотекознавства¹⁰⁵, де він наголошував, що загальні питання бібліотекознавства та бібліотечної справи в українській фаховій літературі майже не освітлено; «закордонна література мовчить, російська література дає кілька монополістів, погляди яких конче потребують ревізії. Поняття бібліотекознавства, книгознавства, почасти – бібліографії, їхні обсяги, методи, взаємовідносини до різних наукових дисциплін вважаю за нез'ясовані... Звичайно, наукові дослідження з історії бібліотечної справи в давньому світі та середньовіччя для нас тепер заказані. Однак науково-популярні етюди на різні теми історії бібліотек та бібліотечної справи давнього світу та середньовіччя – дуже бажані, особливо щодо внутрішнього життя й роботи бібліотек. Історію українських бібліотек майже не досліджено. Бажані короткі нариси й про окремі бібліотеки, і про

окремі типи бібліотек. Крім нарисів з історії окремих бібліотек бажані етюди з історії окремих робочих процесів бібліотеки. Завше буду обстоювати ту думку, що історично недосліджена сучасність – це неусвідомлена й незрозуміла сучасність. Нарешті, мушу сказати, що 90 % (а може й більше) бібліотекарів-істориків не розуміють, що таке історія бібліотеки або бібліотечної справи і як її треба писати, тому корисні були б і такі етюди методологічного характеру»¹⁰⁶.

Саме Іваницький розробив основні принципи роботи ВБУ як наукової установи. Він розумів, що на тому етапі технічна робота в бібліотеці переважала, але вона, на його думку, була своєрідним «інкубаційним періодом» і заклала емпіричну основу наукової діяльності. Він добре знав фонди бібліотеки і запити читачів, прикладом чого можуть бути його відповіді на анкету Українського наукового інституту книгознавства (УНІК) про те, що не вистачає технічної літератури українською мовою¹⁰⁷.

1925 року він був у складі комісії, що готувала Першу конференцію наукових бібліотек УСРР, і був обраний її делегатом від ВБУ¹⁰⁸. При цьому директор ВБУ та його заступник звернулися напередодні конференції до Ради ВБУ із заявою про те, що їм доводиться занадто багато часу витратити на адміністрування, через що в них не залишається часу для наукової праці, потрібної для належного керування бібліотекою. Це залежить, як зазначали вони, від того, що бібліотека ще перебуває в стадії організації, від стрімкого її зростання, але є також, самокритично вказували вони, і «хиби з погляду адміністрування та організації праці по відділах, і ці хиби можна й треба усунути»¹⁰⁹. Сам Віктор Федорович підготував і виступив на конференції з ключовою доповіддю про науково-дослідну роботу в галузі бібліотекознавства та бібліографознавства та підготовку відповідних наукових кадрів, в якій він підкреслював, що наукові бібліотеки повинні не тільки своїми фондами допомагати розвитку науки і культури, але й через наукову організацію структури самої бібліотеки і систему організації всіх технологічних процесів (комплектування, опрацювання документів, доведення їх до читача), наукового підходу до роботи загалом можна створити установу, що матиме самостійне наукове значення – бібліотечне, бібліографічне, книгознавче¹¹⁰. Розглядаючи основні вимоги до окремих бібліотечних процесів, доповідач зазначив, що в науковій бібліотеці всі робочі процеси мають науковий характер. Для розвитку всієї бібліотекознавчої справи в Україні потрібні науковці. Водночас наукова бібліотека, стверджував він, повинна бути вищою школою практичного бібліотекознавства, методичним і науковим центром розповсюдження бібліотекознавчого та книгознавчого знання через публічні лекції, виступи, наукові праці тощо. По його доповіді була прийнята окрема резолюція, в якій зокрема наголошувалось на організації при великих

бібліотеках інституту аспірантури для підготовки бібліотекарів вищої кваліфікації. Після конференції Іваницькому, в числі інших провідних діячів ВБУ, було доручено підготувати до публікації дебати по доповідях, що були на конференції¹¹¹.

У складі комісії він розробляв програму для аспірантів у галузі бібліотекознавства, уклав список літератури, яку аспіранти мали студіювати протягом року¹¹². Бібліотекознавство, як центральну дисципліну для аспірантів ВБУ, було розділено між трьома керівниками: В. Іваницький працював з аспірантами в напрямі організації бібліотечної справи, В. Козловський – бібліотечної техніки, Д. Балака – в галузі книгокористування¹¹³. Віктор Федорович підготував доповідь «Кілька уваг до роботи з аспірантами»¹¹⁴, сам безпосередньо керував підготовкою аспірантів¹¹⁵. На однорічних бібліотечних курсах у 1927/28 акад. році Іваницький прочитав курс «Вступ до організації бібліотеки». Саме він очолював Педагогічну раду курсів ВБУ, за рік провів 8 засідань ради¹¹⁶. При цьому бібліотека вважала необхідним організувати також керівництво науково-дослідною роботою співробітників ВБУ, і відповідно до цього Іваницький був призначений керувати дослідженнями співробітників у галузі теорії бібліотекознавства, історії бібліотек та організації бібліотечної справи¹¹⁷.

Незаперечні його заслуги в розгортанні видавничої продукції ВБУ. В. Ф. Іваницький уклав загальний проект журналу ВБУ і план його першого числа¹¹⁸; надалі редагував «Журнал бібліотекознавства та бібліографії»; йому було доручено укладати огляди та хроніку з життя закордонних бібліотек та зарубіжної бібліографії бібліотекознавства¹¹⁹. Він щиро переживав за якість «Бібліотечних збірників» ВБУ, писав Постернаку: «У збірнику 2 є чимало друкарських помилок і навіть ляпусів (у мене, наприклад, поруч надруковано дві редакції тої самої думки: скорочену й поширену)»; «в друкарні немає відповідної кількості петиту, і там нема «і»¹²⁰.

Як уже наголошено вище, Віктор Федорович опрацьовував теоретичні питання бібліотекознавства, брав активну участь у створенні Науково-дослідного інституту бібліотекознавства ВБУ, згодом – Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії (НДКБ), підготував її Статут¹²¹; був певний час головою бібліотекознавчої секції¹²²; виступав у НДКБ з доповідями щодо західноєвропейських бібліотек¹²³, проблем підготовки наукових кадрів (зокрема, виступив із доповідями «Підготування бібліотечних робітників у Америці», «Кілька уваг до організації бібліотечної роботи на Україні»¹²⁴); йому було доручено скласти план п'ятирічки для НДКБ¹²⁵. Він виступав також на засіданнях пленуму НДКБ, наприклад, наприкінці 1929 р. з інформацією про пленум керівників науково-дослідних установ та відповідні висновки для ВБУ; в

лютому 1932 р. – з рецензією на збірник «На науково-бібліотечному фронті»¹²⁶.

1928 р. на пленумі НДКБ Іваницький виступив з доповіддю «До питання про нормальний склад бібліотечних фондів»¹²⁷. Слід зазначити, що деякі тексти доповідей він писав повністю, як статтю (див. бібліографію його наукових праць у цьому збірнику), а до деяких доповідей готував короткі тези, хоча одне не виключало іншого. От, наприклад, як виглядали його тези до доповіді «Кілька уваг до організації підготовки бібліотечного персоналу на Україні»: «1) Бібліотечна справа по різних країнах є й завше буде справою індивідуальною, тому не можна механічно пересаджувати норми й форми підготовки бібліотечного персоналу з практики однієї країни у другу. 2) Відношення підготовки бібліотекаря до його роботи функціональне: зміна роботи тягне за собою й зміну підготовки. 3) Тому для нормальної організації підготування бібліотечного персоналу на Україні треба точно й детально встановити: а) різні типи бібліотек; б) форми й характер бібліотечної роботи по бібліотеках різних типів»¹²⁸.

Коли наприкінці 1928 – на початку 1929 рр. розпочалися наклепницькі напади на ВБУ у вітчизняній пресі, директор бібліотеки С. П. Постернак відповідав на них статтями в газетах, а також у поясненнях численним комісіям. Зокрема, на закид щодо засилля осіб духовного сану серед співробітників ВБУ він зазначав, що серед 113 працівників 55 з вищою освітою, і всього 9 з них – з духовною освітою. Конкретно про Іваницького він замічав: «Заступник директора В. Ф. Іваницький, хоч і був професором академії, але всі наукові роботи його в галузі сходознавства. 1911 року він був, крім духовної академії, професором вищих шкіл, звідки й перейшов в 1921 році до ВБУ. В галузі бібліотекознавства працює вже 9 років, спеціалізуючись на організації бібліотечної справи закордоном»¹²⁹. 11 лютого 1929 р. віце-президент ВУАН академік К. Г. Воблий, доповідаючи на раді ВУАН щодо результатів перевірки, дав ВБУ позитивну оцінку¹³⁰.

21 травня 1929 р., у зв'язку з пропозицією Президії ВУАН реорганізувати діяльність ВБУ в напрямі більшої ув'язки з широкими робітничо-селянськими масами, В. Іваницькому було доручено скласти до 1 жовтня проект нового Статуту бібліотеки. Проте вже 16 вересня 1929 р., за розпорядженням НКО УСРР № 559, було створено комісію під головуванням уповноваженого Укрнауки НКО у Києві Л. М. Левицького з метою перевірки роботи ВБУ, для участі в якій було притягнуто і Іваницького¹³¹. 16 жовтня 1929 р. була призначена внутрішня комісія для інвентаризації майна, керівництво якою теж було покладено на В. Ф. Іваницького. А вже 18 жовтня було заарештовано директора бібліотеки С. П. Постернака, і обов'язки керівника установи з 25 жовтня були покладені на В. Ф. Іваницького. Його підпис стоїть не лише на документах за жовтень 1929 – квітень 1930 р., коли він офіційно був

виконувачем обов'язків директора ВБУ, але й на багатьох документах і розпорядженнях до того і після того (див., наприклад, Розпорядження по бібліотеці за 1929 р.¹³², за 1931 р.¹³³, за 1932 р.¹³⁴).

Комісія працювала впродовж трьох місяців, виявила багато недоліків, справжніх і надуманих. Зокрема, закид щодо того, що «НДКБ в своїй роботі орієнтувалася на ті зразки наукових бібліотек, що дає практика Заходу, зокрема Німеччини та Франції»¹³⁵, на нашу думку, явно стосувався Іваницького, бо саме він найбільше писав і виступав на цю тему, що, зрозуміло, пов'язано з його високою кваліфікацією, знанням мов, і раніше віталосся. Крім того, директору та його заступнику ставилася в провину та обставина, що вони ретельно відбирали претендентів на конкурс для прийняття на роботу: «Із 140 заяв Президія подала на розгляд Ради бібліотеки тільки 23, решту заяв відхилив персонально директор та його заступник без жодних мотивів, коли не рахувати приватних нотаток у зошиті пом. директора ВБУ Іваницького «Відмовити, бо справляє неприємне враження» (там само, арк. 34). Тобто комісія ще й приватний блокнот заступника директора ВБУ читала! І далі: «адміністрація в особі директора, його заступника, вченого секретаря та голови і секретаря МК замість того, щоб використати набір новими молодшими кадрами, перетворила конкурс на родинну справу з тим, щоб набрати так званих «своїх» людей (своїх за освітою, за професійними зв'язками, а не родичів, як пізніше сформульовано. – Г. К.), з не зовсім гарним минулим, а щоб дійти цієї мети, порушила навіть елементарні положення про конкурс, припустивши при голосуванні неприпустиму в радянських умовах форму голосування (закритого й таємного)» (там само, арк. 36). Засуджено було практику дирекції і місцевкому приймати на роботу претендентів спочатку позаштатними співробітниками, приглядатись до них, навчати, а через деякий час, в разі успішної роботи, зараховувати в штат як спеціалістів, що набули вже певної кваліфікації; або ж приймати на роботу після бібліотечних курсів ВБУ (комісія назвала це однією «з форм протаскування» (там само, арк. 38–39). У підсумкових висновках, серед іншого, комісія записала: «Вважати за потрібне зняти зі всякої керівної та наукової роботи у ВБУ: 1) заступника директора тов. Іваницького..., а саме з таких причин. Іваницький Віктор Федорович – заступник директор ВБУ, походить з попівської родини; освіта: скінчив Духовну академію. До 1918–19 рр. – професор Київської духовної академії. Працюючи на посаді заступника директора, сприяв підборі до ВБУ родичів, сприяв системі протекціонізму, брав участь у тайних голосуваннях на конкурсах, несе, як заступник директора, цілковиту відповідальність за стан, що його утворено у ВБУ, зокрема за систему протекціонізму при прийомі до ВБУ» (там само, арк. 44–45).

13 березня 1930 р. датується пояснювальна записка В. Ф. Іваницького

до «професійної підкомісії по обслідуванню ВБУ» (в комісії було кілька підкомісій), у якій він подав відомості щодо конкурсу в бібліотеку 1928 р. Зокрема, він писав: «1) Вимоги для участі в конкурсі – загальні по своєму характеру – не уявляють з себе для 1928 р. чогось незвичайного. Вимоги для набору співробітників УАН, надруковані в ч. 4 Бюлетеня СНР, ще загальніші. 2) Президія і Рада бібліотеки тлумачили ці вимоги якнайширше для того, щоб дати змогу найбільшій кількості кандидатів взяти участь у конкурсі. Наприклад, з поданих заяв не менше 17 одержано від осіб, що не мали ні бібліотечного стажу, ні підготування, і не менше 40 заяв – від бібліотекарів ненаукових бібліотек. Отже, мабуть майже половина поданих заяв формально не відповідала вимогам конкурсу, і однак ці заяви було прийнято, розглянуто і навіть декого з цієї групи кандидатів було зараховано до співробітників ВБУ (а скільки ж часу на це було витрачено, і це тоді, коли добудовувався новий корпус, активізувалася наукова і видавнича діяльність ВБУ, та й бібліотечна відбувалася активно. – Г. К.); 3) Що ж до думки одного з членів «Професійної» підкомісії, нібито бібліотека деякі пакти внесла до вимог конкурсу лише для того, щоб «прокласти стежку своїм кандидатам», то ця думка абсолютно безпідставна: 1) На конкурс було подано 9 заяв од осіб духовного походження, або духовної освіти, і жодну з цих осіб не тільки не було прийнято на працю, а навіть не було подано як кандидатів для виборів на Раду; 2) з 21 курсантів або практикантів ВБУ зараховано 9, а 12 було одмовлено; 3) умови конкурсу на 1928 р. бібліотека сформулила майже в тих самих виразах, що й умови конкурсу 1929 р. – ні 1928, ні 1929 р. при ВБУ вже не було курсів» (там само, арк. 62–62 зв.). За тиждень ця пояснювальна була передана голові урядової комісії, а ще через тиждень «фахова підкомісія по обслідуванню ВБУ» обговорила цей документ «за пропозицією голови урядової комісії»¹³⁶. Іншими словами: С. П. Постернак у цей час перебував у в'язниці, комісія підготувала негативні висновки про роботу ВБУ і заступника директора зокрема, і В. Ф. Іваницький вирішив боротися, пішов ва-банк. І «фахова підкомісія» змушена була взяти до уваги його доводи: «Щодо категоричності висновків підкомісії про неув'язаність роботи бібліотеки з сучасним радянським будівництвом, підкомісія погоджується з думками заступника директора у його поясненнях і зазначає, що категоричність її висновків є результат редакційної спішки. Крім того, ... помічені хиби в роботі ВБУ вона зв'язує не з роботою окремих осіб керівного персоналу, а з загальними установками в ВБУ та взагалі з моментами, що від цих осіб не залежать» (там само, арк. 66). Цевже зовсім інший тон і, доречі, невдовзі, як не дивно, С. Постернака було випущено на волю. Цікаво, що ВБУ мусила сама заплатити членам фахової підкомісії за їхню участь у перевірці зі свого бюджету¹³⁷. А

Іваницький 8 квітня подав в комісію ще одну довідку, в якій доводив факти вилучення «шкідливих» книг з фондів ВБУ (комісія підозрювала в протилежному), навів відповідні розпорядження дирекції, наприклад, від 8 грудня 1929 р. щодо недопущення до користування масовим читачем 1) книжками з умовною відзнакою (на книжках загального сховища – риска біля шифру, на книжках відділу Україніка – літера «н»); 2) книжками за списком заборонених книг, складеним зав. таємним відділом К. Грибовською; 3) книжками, що не рекомендуються журналом «Красный библиотекарь»; 4) релігійними книжками ¹³⁸.

В інформаційному матеріалі «ВБУ в 1929/30 році та в окремому кварталі 1930 р.» для «Хроніки» «Журналу бібліотекознавства та бібліографії» (№ 5–6, 1931 р.) наведено такі відомості, які варто вважати достовірними, адже вони написані, що називається, по гарячих слідах. Наводимо за архівними джерелами ¹³⁹: крім урядової комісії під головуванням Левицького (4.01–8.04.1930), у жовтні та листопаді 1929 р. київський Держфінконтроль провів ревізію фін.-госп. діяльності ВБУ; під час урядового обстеження спеціальна комісія зробила ревізію рукописних фондів; після урядової комісії фінансову і бібліотечну роботу ВБУ перевіряла спеціальна бригада РСІ. Таким чином, увесь 1929/30 бюджетний рік пройшов в атмосфері різних обстежень і ревізій. Звичайно, ці перевірки не могли не порушувати нормальний хід роботи ВБУ. А як раз у цей час відбувалися завершальні будівельні роботи, монтування стелажів, перенесення фондів у новий будинок!

У архіві С. І. Маслова ми виявили чернетку промови Сергія Івановича від 4 липня 1930 р. щодо висновків урядової комісії, виголошеної начебто при наркомі освіти М. О. Скрипнику, де зокрема зазначено: «Важке враження зробили на колектив висновки комісії щодо звільнення Іваницького [та ін.]. Нам здається, що кара ця не відповідає їхнім провинам у минулій діяльності бібліотеки <...>. В. Ф. Іваницький – енергійний, з великим досвідом, робітник в господарських справах ВБУ. Цінний керівник аспірантів. Найбільш обізнаний в історії та техніці бібліотечних питань взагалі» ¹⁴⁰. Тоді Віктор Федорович залишився у ВБУ. Чи в НКО не було на той момент підходящої, узгодженої по всіх інстанціях кандидатури, чи підтримка була від колективу, а може, й у верхньому ешелоні? При новому директорі бібліотеки Н. М. Миколенкові, який з 15 квітня 1930 р. розпочав працювати за сумісництвом, на пів ставки, Іваницький практично самотужки виконував всю організаційну і адміністративну роботу, в чому можна переконатися, переглянувши, наприклад, книги наказів і розпоряджень по бібліотеці за 1931 і 1932 рр. ¹⁴¹, протоколи засідань Президії ВБУ, згідно з якими він не лише головує на засіданнях, але й доповідає з усіх ключових питань ¹⁴². Так, 14 січня 1932 р. він представляє акт приймання бібліотеки Софійського собору (там само,

арк. 1); 29 січня доповідає про стан книгосховища в зв'язку з браком місця для нових надходжень, і в цей же день його призначили доповідачем «про шість вказівок Сталіна» (там само, арк. 3); 14 лютого інформує про стан асигнувань на 1932 р. (там само, арк. 8); 19 лютого – про виставку, присвячену XVII Всесоюзній партконференції (арк. 12) і про надзвичайно погані якісні й кількісні показники в роботі Б. О. Кордт (арк. 13); 14 березня він сповіщає дані лабораторії ак. Шапошнікова про те, що вогкість у підвалах нового корпусу вже не виходить за норму (арк. 18); 16 березня йому доручають на 1 квітня скласти план щодо капіталовкладень та підготовки кадрів (арк. 19); 18 травня він виступив з доповідною запискою в справі утворення єдиного виставочного центру ВБУ (арк. 33), тоді ж його було обрано до редколегії ВБУ (арк. 38) і зафіксовано в протоколі, що «з огляду на неможливість через мотиви виробничого характеру дати т. Іваницькому місячну відпустку в рахунок невикористаної профвідпустки минулого року, видати йому відповідну грошову компенсацію» (там само, арк. 37); 12 жовтня він обирається тимчасово головою комісії, що має розглядати подані до аспірантури заяви (арк. 39); 29 листопада він доповідає про ненормальний стан, який утворився у ВБУ у зв'язку з перебоями в постачанні електрики (арк. 43); 26 грудня він зачитує доповідну записку в справі збереження книжкового майна (арк. 44); Президія затверджує запропоновані ним тимчасові заходи і доручає всім відповідальним особам доповідати про перевірку фондів заступнику директора (арк. 46).

У той же час за підписом В. Іваницького від ВБУ продовжують розсилатися листи, спрямовані на рятування ретроспективних фондів¹⁴³. Наприклад, в супровідному листі щодо передачі книг в дар Музею Т. Шевченка в Черкасах зазначено: «користуючись нагодою, ВБУ дозволяє собі звернути Вашу увагу на необхідність заходів до забезпечення од нищення решток церковних бібліотек, які досі перебували в церквах і яким нині в зв'язку з масовим рухом суспільства до закриття церков загрожує знищення» (там само, арк. 37); Маріупольському краєзнавчому музею – «ВБУ довідалася, що в Музеї є значна кількість старої російської та чужомовної літератури, яка не потрібна Музею» (там само, арк. 42); до Упрнауки – дати розпорядження перевіряти шкільні книгозбірні, враховуючи при цьому наукові інтереси ВБУ (там само, арк. 54); до Шепетівської окружної бібліотеки – «Допомагаючи Шепетівській бібліотеці в комплектуванні її фондів, ВБУ звертається теж за допомогою. Нині, під час масового руху суспільства за закриття церков, цілком природньо можуть бути знищені церковні бібліотеки. ВБУ, що заінтересована в збиранні всіх видань, друкованих на Україні, звертає Вашу увагу на те, що деякі видання, які можуть бути в церковних бібліотеках, дуже потрібні для ВБУ, зокрема Волынские губернские ведомости, Волынские

епархиальные ведомости, Почаевский листок, Почаевские известия» (там само, арк. 69); до Упрнауки – «З ініціативи та ухвал населення по Україні закривають церкви, синагоги, костьоли тощо. В кожному з цих осередків релігійного культу по селах та містах є бібліотеки або окремі книжки, рукописні та друковані, що іноді уявляють значну цінність для студій з історії рукописної та друкованої книги або мають краєзнавче значення» (там само, арк. 80), і Бібліотека просила порушити клопотання про передачу вилучених книг до ВБУ для поповнення її збірок; до Окрполітосвіти – «Всенародна бібліотека України просить вилучити із бібліотек шкільних, клубних та ін. музичні матеріали (ноти, книжки та журнали) ідеологічно невитримані по змісту, а також старовинні видання або рукописи, що мають лише архівно-музейне значення, і старовинні музичні інструменти, якщо такі де-небудь збереглися, хоч і попсовані, і передати до Музичного відділу ВБУ» (там само, арк. 122).

Одночасно він залишався і зав. відділу орієнталія¹⁴⁴. Про сам відділ у звіті за 1931 р. В. Ф. Іваницький писав так: «Відділ Орієнталія, що дуже довгий час перебував на консервації, обмежуючись лише збиранням матеріалів, відновив своє існування з листопада 1931 р.»¹⁴⁵. Слід підкреслити, що відділ, власне, складався саме з нього, та ще й на пів ставки. До кінця року, згідно з інформацією у звіті, він прийняв за актами тисячі книжок і сотні газет; посортував за мовами понад 15 тисяч примірників, переглянув 26 тисяч карток «Книжної летописи» 1931 р., щоб віднайти сходознавчу літературу російською мовою. Сам Іваницький зауважив, що за нормами і ВБУ, і «Ленінської» публічної бібліотеки на цю роботу треба було витрати 49 днів (людоднів), а він виконав за 18. При цьому окремого приміщення відділ не мав, хоча як заступник директора Іваницький брав безпосередню участь у розподілі приміщень, яких постійно не вистачало установі, а він, розставляючи пріоритети, розумів, що сходознавчий фонд не є для ВБУ надзвичайно актуальним. Крім того, він зібрав тоді основну літературу для складання «схедографічної» (каталогічної) і каталожної інструкцій (тоді ці питання розділялися¹⁴⁶), збирав матеріали для складання статуту відділу, упорядкував «начорно» близько половини зібраних у відділі видань на 50 мовах. У 1932 р. у штаті відділу були Іваницький (на 1/2 роб. дня) і помічник бібліотекаря, який займався лише «сортуванням» та упорядкуванням літератури. Того року Іваницький упорядковував східні рукописи КДА¹⁴⁷, підготував статтю «Відділ Орієнталія Всенародної бібліотеки України» для Провідника (путівника) по ВБУ¹⁴⁸, на замовлення Інституту єврейської культури підготував «Ретроспективний огляд роботи ВБУ (аналіз пройденого шляху та завдання на майбутнє)»¹⁴⁹. Крім напруженої щоденної праці з керівництва бібліотекою і роботи у відділі Орієнталія,

він викладав аспірантам історію бібліотек та вступ до бібліотекознавства.

Маємо також зазначити, що В. Ф. Іваницький у 1932 р. опікувався також і єврейським відділом ВБУ, що був створений тут 1928–1929 р. Спочатку його очолював І. І. Мітельман, звільнений з посади в грудні 1931 р.¹⁵⁰ У 1933 цим підрозділом керував М. Л. Ясногородський¹⁵¹. А ось на примірниках звіту «єввідділу» за 1932 р. і Пояснювальної записки до нього зверху чорнилами дописано: Іваницький¹⁵². Тут вказано, що до відділу було передано з відділу Орієнталія багато цінних книжок з гебраїки і дожовтневі єврейські видання з літературознавства, філософії, історії, релігії.

За документами 1932 року, відповідно до реалій того часу необхідністю обов'язково займатися громадською роботою, Іваницький – 1) член виробничої групи; 2) член гуртка Безвірники, зробив 2 антирелігійні доповіді; 3) доповідь на загальних зборах співробітників про 6 вказівок т. Сталіна у їх застосуванні до бібліотечної роботи; 4) член бригади переведення ВБУ на госпрозрахунок; 5) член ради Дому наукового робітника; 6) член Комісії сприяння науково-дослідній роботі при обл. КСУ; 7) голова бібліотечної бригади Дому наукового робітника; 8) керівник підкомісії по передплаті закордонної літератури при обкомі КСУ¹⁵³.

У планах В. Ф. Іваницького по відділу Орієнталія на 1933 р. було заплановано: а) в напрямку методологічному – «Східні відділи по національних бібліотеках буржуазних країн та основні питання, пов'язані з організацією відділу Орієнталія у ВБУ в світлі висловлень Маркса – Енгельса – Леніна – Сталіна про Схід та його відношення до Заходу»; б) в напрямку організаційному – «Бібліографія творів Маркса – Енгельса до 50-ої річниці смерті К. Маркса»; в) у напрямку практичному – «Бурято-Монгольська АРСР (бібліографія з нагоди десятиріччя існування республіки. 30.V.33 р.)»¹⁵⁴. У плані роботи НДКБ передбачена була його праця «Методи бібліографування видань східними мовами»¹⁵⁵. При цьому в плані роботи відділу Орієнталія на 1933 р.¹⁵⁶ Віктор Федорович констатував: «Приміщення відділу остільки тісне, що проводити в ньому роботу надалі зовсім не можна. Отже, перехід до нового приміщення є річ неминуча, бо інакше відділ знов треба перевести на стан консервації <...>. Зважаючи на невелику актуальність матеріалів відділу, недоцільно заводити до штату відділу знавців різних мов. Простіше здавати опрацювання окремих мовних груп відрядно. У першу чергу бажано опрацювати актуальні матеріали вірменською, грузинською мовами» (там само, арк. 153). Про свою роботу він підкреслив: «Досвід попереднього року показав, що загально бібліотечні справи забирають у зав. відділу чимало часу, що повинен йти на роботу по відділу Орієнталія. Отже, в разі 1933 року справа буде стояти так, як і 1932 р., проривів у виконанні плану не уникнути» (там само). Він пояснив, що за бюджетом робочого часу зав. відділу «дає

відділові лише 1/2 роб. дня, з них працює на виробництві 2 год. і науково – 1 год.» (там само). Планувався час на перехід відділу до нового приміщення, складання робочих інструкцій. При обговоренні цього питання на засіданні Президії ВБУ було визнано за потрібне поширити приміщення відділу і опрацювати це питання було доручено самому В. Ф. Іваницькому¹⁵⁷.

Водночас він ретельно розглядав плани роботи інших підрозділів, особливо загально-бібліотечних – функціональних. Саме Іваницький виступав на засіданні Президії ВБУ в 1933 р. з доповідями про роботу функціональних відділів (комплектування, опрацювання, книгокористування, книгосховища) протягом 1932 р. і про плани їхньої роботи на 1933 р., а також про фінансовий план і звіт ВБУ. Його письмові висновки щодо функціональних відділів були розповсюджені завчасно серед членів Президії, завідувачів відділами і жваво обговорені та ухвалені на засіданні Президії 5 квітня 1933 р.¹⁵⁸ Зокрема у висновках щодо планів відділу комплектування (понад три сторінки) він обґрунтовано пропонує якісь види роботи зняти з плану, а якісь навпаки додати, наприклад: «...орієнтовно треба прийняти як контрольну цифру опрацювання старих фондів 30–35 000 од. Отже, за таких умов опрацювання усіх старих фондів затягнеться на кілька десятків років (що і відбулося насправді. – Г. К.). <...> Отже, освоєння здобутих матеріалів набуває великого значення як спеціальна проблема. Тому до річного плану відділу комплектування треба завести такі додаткові роботи: а) до 1/V скласти генеральний план опрацювання геть усіх старих фондів, урахувавши ті матеріали, що є серед фондів колишньої Університетської бібліотеки та взагалі по інших будинках ВБУ, з визначенням усіх процесів, черговості робіт та потрібної кількості людоднів; <...> в) використовуючи цю нагоду, скласти охоронний список усіх незакаталогізованих книжок з позначенням місця їх переховування; ... встановити як правило надалі, що жодна книжка не може бути прийнята або видана з «комор» та «обмінного фонду» без обліку її у відповідній документації (інвентар); г) протягом місяця подати на Президію правила визначення дублета у фондах ВБУ з залученням тих категорій фондів, відповідно до яких встановлюється дублетність; доповідну записку про так званий резервний фонд ВБУ <...>. Пропонувати відділові звернути як найсерйознішу увагу на охорону, облікта документацію матеріалів відділу»¹⁵⁹.

Наступні «виписки» В. Ф. Іваницького стосуються планів відділу опрацювання, де основна увага звернута, крім, зрозуміло, поточних надходжень, на опрацювання колекцій «Київ» (5000 од.), «Шевченкіана» (1500), «Селянське питання» (3000), колекції О. Попельницького, «чужомовної україніки» (1200), «чужомовної літератури з комор» (2000), неопрацьованих книг із книгосховища (1000), старої періодики (1400)¹⁶⁰. І це все план на один 1933 рік!

Коли ж обговорювалися на наступному засіданні звіти й плани спеціалізованих відділів ВБУ (з відповідними «висновками» виступав Є. М. Марковський), В. Ф. Іваницький брав активну участь у їх обговоренні. На його думку, продукція спеціальних відділів була загалом нижча від продукції відділів функціональних, гірше складені звіти та плани, неправильні контрольні цифри або неправильно визначені норми. «Нема прозорості, – писав Іваницький, – неясно, що вже зроблено, а що саме треба зробити»¹⁶¹. Особливо багато зауважень стосувалося нотно-музичного відділу. Пізніше, під час обговорення «висновків» Марковського відносно відділу карт і графіки, Віктор Федорович, як заступник директора і головуєчий на засіданні, зауважив, що звіт відділу подано в такому стані, що унеможливило перевірку. Він наполягав на необхідності додержання встановленої форми звітування. Незадовільною він вважав роботу в царині опрацювання матеріалів цього відділу, при цьому визнав брак потрібного устаткування та цілком незадовільне обслуговування відділу з боку господарської частини. І Президія ухвалила саме такі висновки. Сам Іваницький виступав з висновками щодо звіту й плану консультативно-бібліографічного відділу і дав позитивну оцінку. З ним категорично не погоджувався новий заступник директора з наукової роботи А. М. Яременко, непорозуміння між ними очевидні («висновки» Іваницького щодо цього відділу теж додаються до протоколу, як і попередні¹⁶²).

Саме А. М. Яременко виступав із загальним планом наукової роботи ВБУ на 1933 р. на пленумі НДКБ ВБУ 31 січня 1933 р. У протоколі засідання зафіксовано: «Іваницький висловлює думку, що план дає враження незакінченості, що план завеликий; відмічає брак чіткості в плані, розпорошеність тем, брак тем щодо роботи інших бібліотек; сумнів щодо доцільності тем «Правила для читачів», «Відділ стародруків на службі соцбудівництву», «Методи комплектування в інших бібліотеках»¹⁶³. Водночас Іваницький вітав включення до плану теми щодо створення бібліотечної енциклопедії.

Наприкінці звітної кампанії ВБУ за 1932 р., вже на початку травня 1933 р., В. Ф. Іваницький виступив із загальними підсумками про роботу установи¹⁶⁴. Він відзначав: «Є безумовні, іноді значні досягнення; є й хиби, іноді значні хиби»¹⁶⁵. Основними досягненнями він називав активне включення установи у загальний процес соцбудівництва, застосування нових соціалістичних методів роботи (ударництво). Щоправда, писав він, із соц. змаганням справа гірше: індивідуального соц. змагання зовсім не було, групового теж. Значно піднесено політичну свідомість колективу – «марксистський світогляд безумовно і поширився, і поглибився». Створені бригади раціоналізаторів; набули поширення виробничі наради відділів, «але співробітники мовчать, адміністрація грає домінуючу роль», визнавав він (там само). Ширше

розповсюдились начала плановості, але відсутні календарні плани; мають місце недоведення планів до окремих співробітників, помилки в плануванні; застосування характерної риси минулого – розпочинати багато великих за обсягом робіт і жодну з них не завершувати. Основними хибами він вважав погіршення якості по всіх відділах і процесах роботи, причинами чого, на його думку, була велика плинність кадрів і зниження фахового рівня співробітників, знеосібка, безвідповідальність, незадовільний стан охорони книжкових фондів. Самокритично він формулював «хиби» адміністрації: відсутність систематично директора (Н. М. Миколенка), заглиблення у дрібниці, витрата часу на негативи і, водночас, лібералізм адміністрації. Причини багатьох проблем Іваницький бачив «у нашій замкненості, досі в шкаралупі»¹⁶⁶. Вважав за потрібне організувати знов бібліотечні курси, активізувати аспірантуру, видавничу діяльність, проводити масову роботу, виставки, популяризувати бібліотеку.

Судячи з протоколу, обговорення доповіді В. Ф. Іваницького було жвавим. У цілому погодилися з висновками доповідача Є. М. Марковський, О. І. Полулях, М. Л. Ясногородський. А. М. Яременко саркастично зауважив: «Неясно, які наслідки матиме сьогоднішнє обговорення, особливо в такому вузькому колі»¹⁶⁷ (на засіданні Президії, за протоколом, було 17 осіб). Яременко також підкреслив, що наголос на постійній відсутності директора робити не треба. В. О. Козловський, який чи не найактивніше працював у бібліотеці в ті роки, підтримав Іваницького і доповнив його висновки, явно болісно переживаючи рутинність роботи у ВБУ: «часто запізнюємось на цілі місяці в справах, які не можна тягнути й двох декад» (там само, арк. 61). Проте він рішуче заперечував нападки на керівника: «Але всю провину перекладати на т. Іваницького не можна. Правильно констатував т. Іваницький, що вже виходимо зі своєї шкаралупи...» (там само). Козловський вважав доцільним частіше проводити наради із зав. відділами, при цьому керувати ними, на його думку, повинен не тільки заступник директора, але й учений секретар. П. Ф. Іноземцев відверто визнав, що відразу важко охопити всю інформацію з доповіді Іваницького, запропонував тези доповіді поширити серед усіх науковців ВБУ і аспірантів, так само, як і протокол засідання. А молодий тоді ще М. З. Суслопарів запропонував – щоб зменшити дріб'язковість у роботі науковців, треба частину відповідальності перекласти на підлеглих. Іваницький в заключному слові підвів підсумки обговорення, і в дусі того часу, знаючи, як керівник, вимоги, виклав їх у такий спосіб: «а) треба серйознішу увагу звернути на партизацію нашого складу, але ставки й характер роботи багатьох відштовхує; б) щоб забезпечити нормальний хід видавничої справи, треба підсилити технічний персонал НДКБ; в) частіше організувати наради зав. відділів, щоб проробляти

спеціальні питання» (там само). Президія ухвалила його пропозиції.

Своєрідною ознакою тої епохи було й рішення ще одного питання, яке зафіксовано у цьому ж протоколі засідання Президії ВБУ: «Слухали: запрошення на міжнародний з'їзд при Інституті документації у Брюсселі. Ухвалили: з огляду на тісний контакт роботи Брюссельського інституту документації з роботою Ліги націй, що свідчить про фашистський напрямок роботи запроєктованого з'їзду, запрошення відхилити»¹⁶⁸.

На Пленумі НДКБ 25 квітня 1933 р. В. Ф. Іваницький виступив із доповіддю «Бібліографія творів Маркса – Енгельса східними мовами»¹⁶⁹. Він брав участь у дебатах з обговорення доповіді Т. Алексеєва щодо підвідділу другого обов'язкового примірника УСРР, вважаючи такий структурний підвідділ недоцільним (там само, арк. 31).

Як і раніше, в усіх документах ВБУ за 1933 р. відчувається керівна рука Іваницького. Зокрема, в першому півріччі того року він давав письмові розпорядження щодо укладання табелів роботи (і надав зразок форми табеля, з роз'ясненням), переліку документів у відділах, комісії з українізації (подавати довідки про знання української мови), в справі охорони майна і т. д.¹⁷⁰ Продумано все до деталей, доручення дані конкретним посадовим особам. Серед інших розпоряджень – максимально ощадно використовувати папір; подавати звіт про масову роботу; виконання замовлень сторонніх осіб здійснювати за згодою дирекції, і подав навіть форму зошита реєстрації замовлень; платні послуги оформлювати тільки через бухгалтерію (серед платних послуг – екскурсії по бібліотеці через Інтурист відповідно до договору з ВБУ, кошти від прокату платівок тощо), порядок здачі грошей і оформлення квитанцій; лікарняні листки здавати в день виходу на роботу; необхідність нагадування про повернення книжок, виданих на абонемент; дотримання трудової дисципліни (співробітники в робочий час ходять до закритого розподільника); створення комісії перевірки стану майна; про необхідність подати в міліцію довідки про осіб, постійно проживаючих у бібліотеці. З книги розпоряджень також довідуємося, що документи таємного діловодства, що вилучалися з таємного відділу, передавалися до спецсектору ВУАН (там само). До речі, наприкінці липня 1933 р. Іваницький подав розпорядження щодо часткової зміни інструкції з визначення «ідеологічно шкідливої літератури»: позначки такої літератури («н» або «о») ставити не після ознаки формату або першої складової шифру, а після всього шифру, приєднуючи цю позначку до шифру за допомогою риски (наприклад, А145-н). Позначку ставити не тільки на каталожних картках, а й на самих книжках, виділяючи такі матеріали ще й кольоровими типографськими наліпками (там само, арк. 27 зв.). Він же підготував ухвалену Президією ВБУ інструкцію для завгоспа¹⁷¹.

Окрім поточної і наукової роботи В. Ф. Іваницький у 1933 р. постійно головував на засіданнях Президії ВБУ, був затверджений членом у складі ради бібліотечних курсів; інформував про стан справи з диференційованими ставками для персоналу ВБУ¹⁷² (цікаві ідеї для бібліотечної справи!). Тільки у червні 1933 р. під його головуванням і за його безпосередньою участю були розглянуті нагальні питання фінансування («асигнування не відповідає потребам бібліотеки і створює загрозу зриву роботи»¹⁷³), норм виробництва¹⁷⁴, стану охорони книжкового майна ВБУ із запропонованими ним заходами, що були повністю ухвалені¹⁷⁵.

Незважаючи на таку напружену самовіддану працю, під час нової хвилі «чисток» 23 серпня 1933 р. В. Ф. Іваницького було звільнено з ВБУ (в числі 42 інших, переважно провідних співробітників)¹⁷⁶. «Спеціальна комісія народу», як висловився згодом Віктор Федорович¹⁷⁷, у складі М. Завального, Я. Розанова, К. Довганя, котрі ще 1931 р. розгромили Український науковий інститут книгознавства, своїми політиканськими виступами й нападками фактично зупинили розвиток в Україні книгознавства, створення національного бібліографічного репертуару, зруйнували і Всенародну бібліотеку, викинувши з неї найкваліфікованіші кадри. І це не було тихе звільнення, так би мовити, за власним бажанням; тридцятирічний Максим Завальний, призначений виконуючим обов'язки директора ВБУ 21 серпня 1933 р. і підписавший на третій день своєї роботи в установі (!) цей сумнозвісний наказ № 100 про звільнення 42 співробітників (після того у вересні ним було звільнено ще кілька осіб – 20 вересня він уже пішов із ВБУ), 7 вересня видав наказ керівникам відділів бібліотеки: «Пропоную заборонити виключеним з ВБУ класово-ворожим елементам працювати у приміщенні ВБУ»¹⁷⁸.

У звіті бібліотеки за 1933 р. ці події кваліфіковано таким чином: «Минулий 1933 р. був роком ліквідації націонал-фашистських шкідників, що скупчилися у ВБУ від початку її заснування. Спеціальна урядова комісія обслідувала роботу ВБУ, виявила ціле кубло націоналістичних, класово-ворожих сил, що всю свою діяльність скеровувало в напрямку пропаганди нацдемівщини, запроваджуючи в життя ВБУ методи буржуазної бібліотечної практики і насаджуючи ворожі теорії в бібліотекознавстві»¹⁷⁹. До речі, 1937 р. всі названі члени комісії були розстріляні як вороги народу¹⁸⁰. Так і проситься висновок: добре, що В. Ф. Іваницький виїхав з України, стовідсотково, якщо б він залишився, теж би був страчений. В автобіографії від 24 травня 1939 р. Іваницький описав причини звільнення так: «спеціальна комісія Наркомосу України обстежила бібліотеку, визнала основні установки невірними і зняла з роботи всю адміністрацію, цілий ряд працівників, у тому числі і мене»¹⁸¹. Через 10 років після звільнення, 22 грудня 1943 р. в листі з Йошкар-Оли Б. І. Зданевичу у відповідь на пропозицію зайняти посаду директора Бібліотеки

АН УРСР (колишня ВБУ, нині НБУВ), він писав: «Як зрозуміти те, що після такого нищівного шельмування, якому мене піддали у 1933 р., Академія визнає можливим моє повернення на роботу в бібліотеку?... Адже бібліотека Академії наук – дійсно моє перше кохання. Цій бібліотеці я віддав кращі роки свого життя, всю, без залишку, свою енергію, в ній залишився шматок менесамого... і продовжую думати, що працював я непогано, а характеристика, дана мені «ревізорами» 1933 р. – наклепницька»¹⁸². До речі, за його ж свідченням, ще 1935 р. рішення комісії щодо звільнення ледь не половини співробітників ВБУ було відмінено Наркомпросом, але жоден з них не був поінформований щодо цього¹⁸³.

В. Ф. Іваницький змушений був покинути Україну. В публікації в «Бібліотечному віснику» головного бібліотекаря Національної бібліотеки ім. Чавайна Республіки Марій Ел Лілії Мансурової зазначено, що він з дружиною Оленою Аполлонівною поїхав до Йошкар-Оли на запрошення дочки¹⁸⁴. На жаль, іншої інформації про його дочку, та й про дружину, ми не маємо.

Останні роки життя Віктор Федорович Іваницький провів у Кам'янець-Подільському. Достеменною причиною його переїзду сюди нам невідома, знаємо тільки, що в Марійській республіці йому було відмовлено, як не дивно, в пенсії – не ті посади займав¹⁸⁵. З листа Ф. П. Максименка С. І. Маслову від 27 травня 1951 р. довідуємося, що Віктор Федорович довго хворів, переніс інфаркт, писав спогади¹⁸⁶. Частина мемуарів – про КДА 1902–1906 рр. – пізніше придбав С. І. Білокінь і люб'язно надав для публікації в цьому збірнику. Доля мемуарів В. Ф. Іваницького про ВБУ та ВУАН невідома.

¹Автобіографія. Підп.: Іваницький [1939 р.] // Архів Марійського держ. ун-ту. Ф. 380. Арк. 1. Машинопис.

²Протокол № 169 засідання Комітету ВБУ від 4 січня 1921 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 33. Арк. 1.

³Протокол № 12 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 16 січня 1921 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 15.

⁴Протокол № 13 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 23 січня 1921 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 18.

⁵Протокол № 14 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 29 січня 1921 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 21.

⁶Протокол № 184 засідання Комітету ВБУ від 17 травня 1921 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 33. Арк. 38.

⁷Протокол № 187 засідання Комітету ВБУ від 5 липня 1921 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 33. Арк. 46.

⁸Протокол № 29 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 1 липня 1921 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 43.

⁹Протокол № 43 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 9 грудня 1921 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 59 зв.

- ¹⁰ Проект інструкції відділу «Orientalia» // Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 18–19 зв.
- ¹¹ Протокол № 48 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 3 лютого 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 65.
- ¹² Звідомлення Всенародної бібліотеки України за 1925/1926 операційний рік (з 1 жовтня 19125 по 1 жовтня 1926) // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 142. Арк. 53.
- ¹³ Лист УНІК від 08.12.1924 // ІР НБУВ. Ф. 47. Од. зб. 19. Арк. 87.
- ¹⁴ План комісії історії книги // ІР НБУВ. Ф. 33. Од. зб. 2281.
- ¹⁵ Перелік доповідей співробітників установ ВУАН (1924–1928) // Історія Національної академії наук України 1924–1928 : документи і матеріали. – Київ : НБУВ, 1998. – С. 713.
- ¹⁶ Перелік доповідей співробітників установ Всеукраїнської академії наук (1929–1933) // Історія Національної академії наук України 1929–1933 : документи і матеріали. – Київ : НБУВ, 1998. – С. 465.
- ¹⁷ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918 – 1998. – Київ, 1998. – С. 243.
- ¹⁸ Відділ Орієнталія // Архів НБУВ. Оп. 1. № 378. Арк. 53.
- ¹⁹ Протокол № 204 засідання Комітету ВБУ від 22 листопада 1921 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 33. Арк. 62; протокол № 207 Комітету ВБУ від 27 грудня 1921 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 33. Арк. 65.
- ²⁰ Протокол № 62 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 9 червня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 80.
- ²¹ Протокол № 68 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 14 липня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 86 зв.
- ²² Протокол № 69 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 21 липня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 87.
- ²³ Протокол № 70 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 28 липня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 89.
- ²⁴ Протокол № 75 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 1 вересня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 96.
- ²⁵ Протокол № 82 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 20 жовтня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 107.
- ²⁶ Протокол № 83 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 3 листопада 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 108 зв.
- ²⁷ Протокол № 88 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 24 листопада 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 116.
- ²⁸ Протокол № 91 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 15 грудня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 124 зв.
- ²⁹ Іваницький В. Про дублетний фонд. 5.XI.1922 // Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 22–23.
- ³⁰ Протокол № 89 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 1 грудня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 119.
- ³¹ Протокол № 91 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 15 грудня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 124.
- ³² Протокол № 2 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 17 квітня 1923 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 4.

³³ Протокол № 90 засідання Ради ВБУ від 4 листопада 1925 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 214.

³⁴ Протокол № 29 засідання президії Науково-дослідчої комісії бібліотекознавства та бібліографії ВБУ від 22 березня 1928 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 176.

³⁵ Протокол № 38 засідання президії НДКБ від 4 грудня 1928 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 186.

³⁶ Протокол № 92 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 18 грудня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 126.

³⁷ Протокол № 93 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 22 грудня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 128.

³⁸ Проект інструкції відділу бібліотекознавства. 4. XI. 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 50. Арк. 8–9.

³⁹ Протокол № 94 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 30 грудня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 130.

⁴⁰ *Матусевич В. В.* Діяльність науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії ВБК в 1925–1933 рр. – Київ, 1998. – С. 11.

⁴¹ Відділ бібліотекознавства Всенародної бібліотеки // Бібліологічні вісті. – 1923. – №. 3. – Стп. 40–42. Підпис: В. І.; «Бібліотековіана» Всенародної бібліотеки України // Бібліологічні вісті. – 1923. – №. 4. – С. 45–48. Бібліогр.: 33 назви праць про Бібліотеку.

⁴² *Ковальчук Г. І.* Український науковий інститут книгознавства (1922–1936). – Київ : Академперіодика, 2015. – С. 76, 220, 345, 370.

⁴³ Протокол № 94 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 30 грудня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 130 зв.

⁴⁴ Протокол № 258 засідання Комітету ВБУ від 30 січня 1923 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. од. зб. 33. Арк. 134.

⁴⁵ Протокол № 259 засідання Комітету ВБУ від 6 лютого 1923 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 33. Арк. 135.

⁴⁶ Протокол № 89 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 1 грудня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 119 зв.

⁴⁷ Протокол № 71 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 4 серпня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 92.

⁴⁸ Протокол № 77 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 15 вересня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 102; протокол № 78 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 22 вересня 1922 р. // Там само. Арк. 100.

⁴⁹ Протокол № 62 засідання Ради ВБУ від 5 грудня 1924 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 135.

⁵⁰ Протокол № 83 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 3 листопада 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 108.

⁵¹ Протокол № 16 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 31 липня 1923 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 25.

⁵² Протокол № 84 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 10 листопада 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 110.

⁵³ Протокол № 100 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 28 лютого 1923 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 142.

⁵⁴ Протокол № 76 засідання Ради ВБУ від 5 травня 1925 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 182.

⁵⁵ Протокол № 6 засідання Ради ВБУ від 15 травня 1923 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 11.

⁵⁶ Протокол № 63 засідання Ради ВБУ від 23 грудня 1924 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 137.

⁵⁷ Протокол № 20 засідання Ради ВБУ від 21 серпня 1923 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 30.

⁵⁸ Протокол № 31 засідання Ради ВБУ від 20 листопада 1923 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 52.

⁵⁹ Протокол № 56 засідання Ради ВБУ від 30 вересня 1924 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 115.

⁶⁰ Протокол № 79 засідання Ради ВБУ від 9 червня 1925 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 190.

⁶¹ Протокол № 1 засідання Ради ВБУ від 13 квітня 1923 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 2.

⁶² Протокол № 28 засідання Ради ВБУ від 9 жовтня 1923 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 44.

⁶³ Протокол № 69 засідання Ради ВБУ від 10 лютого 1925 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 160.

⁶⁴ Протокол № 39 засідання Ради ВБУ від 15 січня 1924 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 74.

⁶⁵ Протокол № 63 засідання Ради ВБУ від 23 грудня 1924 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 137.

⁶⁶ *Іваницький В.* Господарча частина ВБУ за 1925/26 бюдж. р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 142. Арк. 59–61.

⁶⁷ *Іваницький В.* Господарська та фінансова частина // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 229. Арк. 27–27 зв.

⁶⁸ Лист В. Ф. Іваницького С. П. Постернаку // ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 61071.

⁶⁹ Лист В. Ф. Іваницького С. П. Постернаку // ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 61074.

⁷⁰ Лист В. Ф. Іваницького С. П. Постернаку // ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 61077.

⁷¹ Протокол № 43 засідання Ради ВБУ від 14 березня 1924 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 81.

⁷² Протокол № 69 засідання Ради ВБУ від 10 лютого 1925 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 162.

⁷³ *Іваницький В.* Проект правил для користування книгами Всенародної бібліотеки на дому. 30. XII. 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 64. Арк. 24–25.

⁷⁴ Протокол № 43 засідання Ради ВБУ від 14 березня 1924 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 82 зв.

⁷⁵ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1998. – Київ, 1998. – С. 105.

⁷⁶ Протокол № 13 засідання науково-дослідного інституту бібліотекознавства від 17 березня 1927 // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 154.

⁷⁷ Протокол № 91 засідання Ради ВБУ від 8 грудня 1925 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 218 зв.

⁷⁸ Протокол № 67 засідання Ради ВБУ від 3 лютого 1925 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 157.

⁷⁹ Протокол № 68 засідання Ради ВБУ від 8 лютого 1925 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 158.

⁸⁰ Дод. до протоколу № 80 засідання Ради ВБУ від 23 червня 1925 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 193.

⁸¹ Протокол пленуму Науково-дослідчої комісії бібліотекознавства та бібліографії від 03 листопада 1927 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 119 зв.

⁸² Річний звіт про роботу бібліотеки за 1931 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 348. Арк. 52.

⁸³ Протокол засідання науково-дослідчого інституту бібліотекознавства № 1 від 2.04.1925 // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 6.

⁸⁴ Тези до доповіді В. Іваницького «Підготування бібліотекарів у Америці». Травень 1926 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 64, 65.

⁸⁵ *Іваницький В.* Робота «наукової» бібліотеки // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 114. Арк. 1–1 зв.

⁸⁶ Протокол Пленуму Науково-дослідчого інституту бібліотекознавства від 10 травня 1926 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 58.

⁸⁷ Протокол прилюдного засідання Пленуму Науково-дослідчого інституту бібліотекознавства від 7 червня 1926 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 73 зв.

⁸⁸ Протокол № 76 засідання Ради ВБУ від 7 квітня 1925 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 172.

⁸⁹ Протокол № 90 засідання Ради ВБУ від 4 листопада 1925 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 213.

⁹⁰ Звіт В. Ф. Іваницького про наукове відрядження до м. Камінця від 29.10.1931 р // Архів НБУВ. Опис 1. Од. зб. 394. Арк. 42–47.

⁹¹ Доповідна записка ВБУ до Сектору науки Наркомосвіти УСРР від 24.12.11931р. // Архів НБУВ. Опис 1. Од. зб. 394. Арк. 54 б.

⁹² Річний звіт про роботу бібліотеки за 1931 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 348. Арк. 56 зв.

⁹³ Лист В. Ф. Іваницького С. П. Постернаку від 21.09.1926 р. // ІР НБУВ. Ф. 52. Од. зб. 382.

⁹⁴ Лист В. Ф. Іваницького С. П. Постернаку від 29.04.1927 р. // ІР НБУВ. Ф. Ш. № 61069.

⁹⁵ Протокол № 2 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 17 квітня 1923 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 4 зв.

⁹⁶ *Іваницький В.* «Шість указівок Сталіна в бібліотечній роботі» // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 204. Арк. 10–39.

⁹⁷ Звіт про роботу бібліотеки за 1932 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 378. Арк. 81.

⁹⁸ *И. В. Сталин.* Новая обстановка – новые задачи хозяйственного строительства (Речь на совещании хозяйственников 23 июня 1931 года) // Правда. – № 183. – 5 июля 1931 г.

⁹⁹ *Добко Т. В.* Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України: становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.). – Київ, 2013. – С. 91.

¹⁰⁰ Іваницький В. Шість вказівок Сталіна в бібліотечній роботі // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 204. Арк. 15.

¹⁰¹ Архівно-слідча справа Н. М. Миколенка // ЦДАГО України. Ф. 263. Спр. 51713-ФП. Арк. 40, 74.

¹⁰² Протокол № 18 засідання пленуму НДКБ від 10 лютого 1927 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 159.

¹⁰³ Протокол № 23 засідання президії НДКБ від 5 січня 1928 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 165.

¹⁰⁴ Про платний абонемент // ІР НБУВ. Ф. 52. Од. зб. 20.

¹⁰⁵ Іваницький В. До редакції «Журналу бібліотекознавства та бібліографії». Пропозиції про необхідність вивчення та освітлення в українській бібліотечній літературі питань бібліотекознавства [1928] // ІР НБУВ. Ф. 52. Од. зб. 139. 2 арк.

¹⁰⁶ До редакції Журналу бібліотекознавства та бібліографії // ІР НБУВ. Ф. 52. № 139. Арк. 1, 1 зв.

¹⁰⁷ Ковальчук Г. І. Український науковий інститут книгознавства (1922–1936). – Київ : Академперіодика, 2015. – С. 302.

¹⁰⁸ Протокол № 92 засідання Ради ВБУ від 22 грудня 1925 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 221.

¹⁰⁹ Протокол № 91 засідання Ради ВБУ від 8 грудня 1925 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 220.

¹¹⁰ Іваницький В. Ф. Науково-дослідча праця в галузі книгознавства та бібліотекознавства в зв'язку з підготуванням бібліотекарів та встановленням аспірантури при наукових бібліотеках // Бібліотечний збірник. – 1926. – Ч. 1. – С. 29–39.

¹¹¹ Протокол засідання науково-дослідчого інституту бібліотекознавства № 1 від 2.04.1925 // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 28 зв.

¹¹² Протокол засідання науково-дослідчого інституту бібліотекознавства від 28 та 30 жовтня 1926 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 9 зв.

¹¹³ Протокол № 9 засідань президії НДКБ за 25 та 27 січня, 3, 10, 12 лютого 1927 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 149.

¹¹⁴ Кілька уваг до роботи з аспірантами. 8 січня 1927 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 144–147. Рукопис.

¹¹⁵ Звідомлення ВБУ за 1927/28 бюдж. рік (з 1.Х.1927 до 1.Х.1928) // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 229. Арк. 25.

¹¹⁶ Звідомлення ВБУ за 1927/28 бюдж. рік (з 1.Х.1927 до 1.Х.1928) // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 229. Арк. 23 зв.

¹¹⁷ Протокол № 11 засідання президії НДКБ від 17 лютого 1927 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 151.

¹¹⁸ Протокол № 8 засідання Президії науково-дослідчої комісії бібліотекознавства та бібліографії від 20 січня 1927 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 148 зв.

¹¹⁹ Протокол № 10 засідання Президії науково-дослідчої комісії бібліотекознавства та бібліографії від 11 лютого 1927 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 150.

¹²⁰ Листи В. Ф. Іваницького С. П. Постернаку // ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 61073, 61078.

¹²¹ Протокол № 8 засідання Президії науково-дослідчої комісії бібліотекознавства та бібліографії від 20 січня 1927 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 148.

¹²² Звідомлення ВБУ за 1927/28 бюдж. рік (з 1.X.1927 до 1.X.1928) // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 229. Арк. 22.

¹²³ Про доповідь В. Іваницького «Про бібліотечне життя за кордоном по війні» // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 110. Арк. 47–48.

¹²⁴ Звідомлення Всенародної бібліотеки України за 1925/26 операційний рік (з 1 жовтня 1925 по 1 жовтня 1926 р.) // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 142. Арк. 49.

¹²⁵ Протокол № 45 засідання президії НДКБ від 13 грудня 1929 р. // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 196.

¹²⁶ [Засідання НДКБ] // ІР НБУВ. Ф. 33. Од. зб. 2812. Арк. 23; Од. зб. 2815. Арк. 1.

¹²⁷ Звідомлення ВБУ за 1927/28 бюдж. рік (з 1.X.1927 до 1.X.1928) // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 229. Арк. 22 зв.

¹²⁸ Тези до доповіді В. Іваницького «Кілька уваг до організації підготовки бібліотечного персоналу на Україні» // Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 64.

¹²⁹ Пояснення С. Постернака Комісії ВУАН по обслідуванню діяльності ВБУ у зв'язку з полемікою в пресі // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 278. Арк. 3 зв.

¹³⁰ Співповідь віце-президента ВУАН акад. К. Г. Воблого на раді ВУАН 11 лютого 1929 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 278. Арк. 12.

¹³¹ Матеріали комісії з обстеження діяльності бібліотеки у зв'язку з полемікою в пресі // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 278. Арк. 22.

¹³² Розпорядження по бібліотеці за 1929 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 262.

¹³³ Розпорядження по бібліотеці за 1931 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 346.

¹³⁴ Накази і розпорядження по бібліотеці за 1932 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 375.

¹³⁵ [Виписка з висновків Комісії з обстеження діяльності ВБУ] // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 278. Арк. 23.

¹³⁶ Матеріали комісії з обстеження діяльності бібліотеки у зв'язку з полемікою в пресі // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 278. Арк. 63–65.

¹³⁷ Матеріали комісії з обстеження діяльності бібліотеки у зв'язку з полемікою в пресі // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 278. Арк. 76, 79.

¹³⁸ *Іваницький В.* Справка // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 278. Арк. 69.

¹³⁹ ВБУ в 1929/30 році та в окремому кварталі 1930 // Архів НБУВ. Оп. 2. Од. зб. 10. Арк. 170.

¹⁴⁰ *Маслов С. І.* Набросок речи // ІР НБУВ. Архів С. І. Маслова. Ф. 33. Од. зб. 2976.

¹⁴¹ Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 346, 375, 376.

¹⁴² Наприклад, протоколи засідань президії ВБУ за 1932 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 376.

¹⁴³ Листи за підписом В. Ф. Іваницького // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 326.

¹⁴⁴ Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 378. Арк. 79.

¹⁴⁵ Відділ Орієнталія // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 348. Арк. 38.

¹⁴⁶ *Стрішенець Н.* Поняття «каталогізація» у компаративному контексті // *Бібліотечний вісник.* – 2010. – № 4. – С. 15.

¹⁴⁷ Звіт про роботу бібліотеки за 1932 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 378. Арк. 53–54.

¹⁴⁸ Там само, арк. 81.

¹⁴⁹ Звіт про роботу бібліотеки за 1931 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 348. Арк. 64 зв.

¹⁵⁰ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1998. – Київ, 1998. – С. 194, 196.

- ¹⁵¹ Єврейський відділ // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 423. Арк. 18, 20.
- ¹⁵² Звіт єввідділу за 1932 рік. Пояснювальна записка до звіту єввідділу за 1932 рік // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 423. Арк. 23–28.
- ¹⁵³ Звіт про роботу бібліотеки за 1932 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 378. Арк. 87.
- ¹⁵⁴ Відділ Орієнталія // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 419 (кол. № 440). Арк. 12.
- ¹⁵⁵ План наукової роботи відділів на 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 419 (кол. 440). Арк. 16.
- ¹⁵⁶ Відділ Орієнталія // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 421. Арк. 152–154.
- ¹⁵⁷ Протокол засідання Президії ВБУ № 8 від 27 квітня 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 415. Арк. 46.
- ¹⁵⁸ Протокол засідання Президії ВБУ № 4 від 5 квітня 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 415. Арк. 20–29.
- ¹⁵⁹ Відділ комплектування // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 421. Арк. 130, 130 зв., 131.
- ¹⁶⁰ Відділ опрацювання // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 421. Арк. 136–142.
- ¹⁶¹ Протокол засідання Президії ВБУ № 8 від 27 квітня 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 415. Арк. 40.
- ¹⁶² Протокол засідання Президії ВБУ № 8 від 27 квітня 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 415. Арк. 47–54.
- ¹⁶³ Протокол № 1 засідання Пленуму НДКБ 31.01.1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 418. Арк. 17.
- ¹⁶⁴ Протокол засідання Президії ВБУ № 8 від 27 квітня 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 415. Арк. 60 зв.
- ¹⁶⁵ Висновки т. Іваницького про роботу ВБУ в цілому протягом 1932 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 378. Арк. 96.
- ¹⁶⁶ Там само, арк. 97–97 зв.
- ¹⁶⁷ Протокол засідання Президії ВБУ № 8 від 27 квітня 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 415. Арк. 61.
- ¹⁶⁸ Протокол засідання Президії ВБУ № 9 від 3 травня 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 415. Арк. 62.
- ¹⁶⁹ Протокол Пленуму НДКБ від 25 квітня 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 418. Арк. 28.
- ¹⁷⁰ Накази і розпорядження по ВБУ. 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 416.
- ¹⁷¹ Інструкція зав. господарства ВБУ // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 417. Арк. 32.
- ¹⁷² Протокол засідання Президії ВБУ № 9 від 3 травня 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 415. Арк. 57.
- ¹⁷³ Протокол засідання Президії ВБУ № 11 від 11 червня 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 415. Арк. 66.
- ¹⁷⁴ Протокол засідання Президії ВБУ № 12 від 20 червня 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 415. Арк. 68.
- ¹⁷⁵ Протокол засідання Президії ВБУ № 13 від 29 червня 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 415. Арк. 69.
- ¹⁷⁶ Облікові картки за 1932–33 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 37. Арк. 88; Звіт про роботу бібліотеки за 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 422. Арк. 1.
- ¹⁷⁷ *Іваницький*. Автобіографія // Архів Марійського держ. ун-ту. Од. зб. 380. Арк. 2.

¹⁷⁸ Накази і розпорядження по ВБУ. 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 416. Арк. 30.

¹⁷⁹ Звіт про роботу бібліотеки за 1933 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 422. Арк. 1.

¹⁸⁰ *Ковальчук Г. І.* Український науковий інститут книгознавства (1922–1936). – Київ : Академперіодика, 2015. – С. 505–506, 507–513, 553–554.

¹⁸¹ *Мансурова Л. Р.* В. Ф. Іваницький и просветительская деятельность Марийского края // Румянцевские чтения : материалы междунар. конф. (11–13 апр. 2006 г.). – Москва, 2006. – С. 173.

¹⁸² Копія з листа В. Ф. Іваницького Б. І. Зданевичу // ІР НБУВ. Ф. 33. Од. зб. 1184. Арк. 1.

¹⁸³ *Іваницький.* Автобіографія // Архів Марійського держ. ун-ту. Од. зб. 380. Арк. 2.

¹⁸⁴ *Мансурова Л. Р.* В. Ф. Іваницький и просветительская деятельность в Марийском крае // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 3. – С. 52.

¹⁸⁵ РГБ. ОР. Ф. 388. К. 7. Од. зб. 36, 38.

¹⁸⁶ Лист Ф. П. Максименка С. І. Маслову від 27.05.1951 // ІР НБУВ. Ф. 33. Од. зб. 5862.

Галина Ковальчук,

доктор історичних наук, професор,

директор Інституту книгознавства

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ВНЕСОК В. Ф. ІВАНИЦЬКОГО В РОЗВИТОК КНИГОЗНАВСТВА

На наше переконання, крім значного внеску у розвиток бібліотекознавства і практики бібліотечної справи, Віктор Федорович Іваницький залишив вагомим напрацювання в галузі книгознавства та практики роботи зі стародруками і рідкісними книжками.

Підставами для такого твердження є наступне: одним із перших в СРСР В. Ф. Іваницький розробляв теоретичні питання щодо визначення стародруків, рідкісних і цінних видань, їх обліку, опису, зберігання, організації відповідних колекцій, які на багато десятиліть визначили вимоги щодо роботи з такими фондами, принаймні у Всенародній бібліотеці України (ВБУ). Обраний на посаду завідуючого відділом стародруків з 1 лютого 1923 р., він підготував документи щодо відбору стародруків та рідкісних видань і створення на цій основі спеціалізованого підрозділу, такі, наприклад, як «Проект інструкції по улаштуванню та опису стародруків у ВБУ»¹. Її завданням було скласти правила, які б дали змогу упорядкувати всі стародруковані книжки ВБУ за мовами, далі за століттями, форматами, а в їх межах – за алфавітом авторів або назв. Такий розподіл стародруків дозволяв, не маючи каталогів, швидко знаходити потрібне видання і, в разі потреби, видавати його читачам, а згодом, коли це буде можливо, зробити такі описи, як належить. Щоправда, перший варіант цієї інструкції підготував у січні 1921 р. М. М. Марковський². Порівняння документів засвідчує суттєве, вдумливе переопрацювання інструкції В. Іваницьким, хоча принципові позиції в обох дослідників збігаються, і безперечно, заслуга М. М. Марковського є незаперечною. Водночас, є і відмінності у вказаних варіантах. Іваницький спочатку формулює завдання інструкції, чого не було у варіанті Марковського; пропонує вважати за стародруки видання по 1799 р. включно (у Марковського – по 1800 р.). Іваницький запропонував шифр для стародруків – Аq (від лат. Antiquus – антикварний), у Марковського – S. Якщо Марковський пропонував поділяти всі стародруки на 2 підвідділи – церковнослов'янського друку та іноземними мовами, то Іваницький поділяв їх на 4 підвідділи: 1) інкунабули; 2) українські

та білоруські стародруки; 3) стародруки чужоземні; 4) репродукції стародруків. Саме Іваницький продумав і детально виклав вимоги до обліку стародруків: єдиний інвентар відділу і єдиний абетковий каталог; розстановку стародруків за форматами, позначки форматів – F (folio), M (miniature), інші формати – без ознак; порядок знаків при шифруванні; графи в інвентарній книзі, тобто необхідні елементи запису і т. д. Таким чином, можемо констатувати: незважаючи на те, що В. Ф. Іваницький розробляв цю інструкцію не на порожньому місці, а користуючись грамотними напрацюваннями М. М. Марковського, заслуга Іваницького теж дуже вагома. На жаль, в силу різних причин, насамперед – нестачі кадрів, інвентаризація стародруків в 1920-х рр. у ВБУ не проводилась.

Середінших документів, розроблених В. Ф. Іваницьким в царині стародруків, – «Правила скороченої праці у відділі стародруків»³. У цьому, свого роду, доповненні до попередньої інструкції В. Ф. Іваницький пропонує 4 послідовні етапи (стадії, за його виразом) опрацювання стародруків у ВБУ, виходячи з того, що інструкція була розрахована на «нормальні», як він підкреслив, умови праці. Проте скрутний тогочасний стан бібліотеки, неможливість в тих умовах належного опрацювання стародруків примусили його запропонувати варіант «скороченої праці». За першою стадією, стародруки, виявлені при сортуванні величезних масивів фондів, що надходили тоді до ВБУ, поділяються за хронологією на 4 групи; в межах кожної групи – додатково за мовами. Це не тільки мало виявити найдавніші та найцінніші видання – інкунабули, але й повинно було показати, які спеціалісти найбільше потрібні для цього відділу, зі знанням яких мов. У другій стадії, як передбачав Іваницький, книги в межах відібраних за віком і мовою груп розставляють на полицях за абеткою, відділяючи окремо періодику. Це дозволяло виявити дублети, підібрати повні зібрання творів тощо. У третій стадії мав проводитися опис (2 картки), штампування і шифрування стародруків. Четверта стадія – інвентаризація та складання наукових описів. Проте ця праця, підкреслював дослідник, справа далекого часу, і тому її можна обговорити пізніше.

Наступна, важлива для напряму роботи зі стародруками та рідкісними книгами, а також і для теорії книгознавства праця – «Про хронологічні рамці відділу стародруків»⁴. Форми опису для різних видів документів, вважав Іваницький, не можуть бути зовсім однаковими, тому передбачав, що кожна група співробітників бібліотеки спеціалізуватиметься в залежності від своєї підготовки. Розглядав він також і питання щодо топографічного розміщення книжок відносно читальних залів: книжки, що замовляються частіше, повинні розміщуватися ближче, й взагалі бути доступнішими, ніж книжки «менш ходові». Зокрема, віддаючи належне цінності стародруків, і, водночас, розуміючи інтерес до них тільки вузьких спеціалістів, він ув'язував ці

питання з проблемою розміщення стародруків, т. зв. «Raumproblem», що зі зростанням книжкових багатств бібліотеки з кожним роком набувало все більшої гостроти. Дослідник розміркував над питанням, що розуміти під рідкісними та цінними виданнями, що повинен включати в свій склад відділ стародруків, і наполягав, що при великій кількості книжок, які потребують експертизи, треба мати деякі загальні вказівки відносно того, які не окремі книги, а які категорії книжок виділяти до кола рідкісних. Першою категорією він назвав інкунабули, і в розкритті цього поняття подав різні його розуміння – друки до 1500, 1515 чи 1525 рр. Проте Іваницький вважав неможливим обмежити відділ стародруків тільки інкунабулами: їх кількість буде невелика, і такий окремий відділ – це розкіш, яка не має для себе раціональних підстав. Він заперечив прийнятий першим Статутом Національної бібліотеки розподіл рукописів спільно з інкунабулами в один фонд.

Вчений обґрунтував поняття «першодруки» – перші видання певної країни, певних друкарень; перші видання різних типів і видів видань: енциклопедій, газет, журналів, календарів, підручників. Крім часу виходу, цінність може становити, підкреслював Іваницький, зовнішня форма книжки, особливості набору, шрифту, друкарських марок, матеріалу і т. п. Він наголосив на визнанні особливо цінними в історії друкарства видань Альдів, Етьєнів, Ельзевірів і запропонував виділяти їх примірники окремо. Так само дуже цінними він справедливо вважав книжки громадянського друку XVIII ст., що з'явилися внаслідок зміни церковнослов'янського шрифту 1710 р.

Головний висновок, який робив Іваницький – це все книжки дуже цінні, тому змішувати їх з книжками загальних фондів не доцільно. Найбільший відсоток видань, які можна механічно, цілими масивами виокремлювати до складу підрозділу рідкісних книг, припадає на XVI, XVII, XVIII ст., і серед них є багато дійсно рідкісних, які мають значення, за його формулюванням, як «едітіонес принціпес» – за особливостями своєї долі. І він навів конкретні приклади: 4-й том «Атлантики» О. Рудбека 1702 р. (де доводиться, що Платонова Атлантида була на території Швеції), тираж якого начебто згорів при пожежі того ж 1702 р., але 1863 р. перевиданий; видання Біблії Бекера 1632 р., де у 7-й заповіді пропущено «не»; перша російська гравюра на міді 1647–1648 рр. у книзі «Учение и хитрость ратного строения» та ін.

На думку В. Ф. Іваницького, послідовне проведення принципу виокремлення стародруків мало привести до наслідків змішаного характеру: з одного боку, це збірки рідкісних і цінних книг (але, певно, які мало запитують), а з другого боку – збірка книг за давнини, але не обов'язково рідкісних. Він усвідомлював, що хронологічний принцип відбору є далеким від ідеалу, і підкреслював, що з плином часу книги просто старовинні переходять до розряду рідкісних: «У цьому відношенні нема сумніву, що вже роки революції, з їх знищенням

цілої низки старовинних приватних бібліотек, перевели чимало книжок з розряду просто старовинних у розряд рідкісних»⁵. В. Ф. Іваницький обмежив вичерпне комплектування відділу стародруків XVIII ст., зазначивши, що при переході до XIX ст. вимагатиметься індивідуалізація відбору, власне, так це трактується і сьогодні, зокрема в «Порядку відбору стародруків, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання»⁶.

Українськими стародруками дослідник вважав твори українських та білоруських письменників, видавців і друкарів, видані для «ужитку українського народу, а також твори, видані на території України». Варіанти видань стародруків (з деякими різницями в тексті чи в присвятах) пропонував за дублети не вважати. Він також висував дуже важливу вимогу – ніяких поміток на стародруках не робити.

Обмірковуючи названі питання, В. Ф. Іваницький виявив глибоку обізнаність у суті справи. Він наголошував на різниці в умовах зберігання звичайної книжки і бібліографічної рідкості, чи гравюри, газети, рукопису. Дослідник навів приклади рідкісних видань, пов'язаних з особливостями їхньої долі, наявністю коректурних помилок, з діяльністю друкарів, із першими зразками гравюр тощо. Навіть перелік виділених і названих ним рідкісних видань із тогочасних фондів ВБУ переконують у його чудовому знанні стародрукованої книги і високій книгознавчій кваліфікації. Так, він називає як зразок найдавніших дрібних друкарських шрифтів колофон видання М. Краківського; найдавнішу книгу з титульним аркушем – видання Цицерона; першу друковану книгу гуманітарного напрямку; перше застосування в друкованій книзі грецьких літер; рідкісні вціліли примірники, зокрема «Мистецтво пам'яті», «Чудеса Мадонни»; одне з ранніх видань, де надруковано ноти; важливі перші видання природничого характеру – «Птолемеєва система світу» у виданні Г. Шеделя, «Механіка» Галілея 1634 р., видання Спінози, Р. Декарта, фірми Блау, а також, зрозуміло, відповідно до своєї кваліфікації в КДА, виділяє «Трактат про забобонні обряди євреїв стародавніх і сучасних» 1678 р., Амстердам.

Вищеназвані інструкції Іваницького заклали підвалини розуміння рідкісності та цінності книги і визначили профіль комплектування відділу стародруків ВБУ. Шкода, що вони не були опубліковані, й тому залишилися невідомими спеціалістам з інших установ чи пізнішим співробітникам НБУВ. Ці розробки В. Ф. Іваницького не просто знаходилися на рівні тогочасної світової бібліотекознавчої і книгознавчої думки, але й інколи випереджали її. Отже, він фактично першим у вітчизняному книгознавстві і бібліотекознавстві розкрив розуміння понять рідкісності та цінності книги; обґрунтував хронологічні межі стародрукованих книг, методика їх опису і зберігання. Укладені

В. Ф. Іваницьким інструкції з опрацювання фондів стародруків були затверджені в травні 1923 р.⁷ Завідував він цим відділом до 1926 р.⁸ У травні 1926 р. зав. відділу стародруків ВБУ було обрано С. І. Маслова, і того ж місяця В. Іваницький, С. Постернак і М. Сагарда рекомендували Маслова до обрання у дійсні члени науково-дослідного інституту бібліотекознавства⁹.

У 1920-х рр. достатньо невелике тоді коло книгознавців робило спроби влаштувати в Києві Музей книги: в Музейному містечку, при УНІК чи при ВБУ. Рада ВБУ, заслухавши відповідну доповідь В. Ф. Іваницького, ухвалила рішення щодо перебування Музею книги при ВБУ як її автономної установи¹⁰. Президія Науково-дослідного інституту бібліотекознавства доручила саме В. Ф. Іваницькому скласти проект положення про музей книги як установу, підлеглу ВБУ¹¹, і він це розробив.

Потрібно наголосити, що в 1920-х рр. відбувалося ще тільки становлення вітчизняного книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства. Тоді це не були зовсім окремі науки чи окремі галузі практичної роботи. В дискусіях і навіть суперечках провідні книжкові установи України – Український науковий інститут книгознавства (УНІК), ВБУ, Українська книжкова палата – намагалися сформулювати як основи цих наук, так і визначити власне місце в розвитку цих наук. Схиляємося до думки, що від ВБУ відповідні документи писав саме Віктор Федорович Іваницький. На цих документах, що залишились в машинописах, часто нема його підпису, але аналіз, скажімо, його виступу на Першій конференції наукових бібліотек УРСР 28–31 грудня 1925 р., тогочасних його публікацій в бібліотекознавчій періодиці, інформації (натяків) з його листів до С. П. Постернака переконують, що, зокрема, концептуальну для УНІК «Доповідну записку Всенародної бібліотеки України Укрнауці про сучасний стан книгознавства і про завдання УНІК і ВБУ» від 16 вересня 1926 р. написав саме Іваницький, хоча під документом написано «Директор ВБУ»¹². Нам вдалося виявити в архіві і безсумнівне підтвердження цього. Так, у листі С. Постернаку від 9 грудня 1925 р. Іваницький писав: «Справа з бібліографіями УНІКу набирає для мене незрозумілий характер (УНІК наполягав на бібліографічній діяльності і планував організувати бібліографічні секцію і комісію. – Г. К.). Додаю копію відношення Укрнауки, проект відповіді, копії нашого листування з УНІКом у цій справі»¹³. Ще через півроку В. Іваницький знов пише С. Постернаку на цю тему: «Проект відповіді НКО про «книгознавство» та секції УНІКу – надсилаю»¹⁴.

Для розуміння суті суперечки вважаємо за потрібне подати цитату з вище названої Доповідної записки: «Вихідною точкою для з'ясування питання «про основні галузі й проблеми сучасного книгознавства» є розуміння самого терміна «книгознавство». Цей термін не є терміном усталеним і

остаточно сформульованим; йому можна надавати різні межі, в нього можна вкладати різний зміст, а в залежності від цього за основні галузі й проблеми його вважати різні складові частини і теми <...>. Однак, якщо додати загальний підсумок думок різних дослідників, одсікаючи пакти їхнього розходження, тоді до складу «книгознавства» треба включити книгопродукцію, книгоописання (бібліографія), книгопоширення (книжкова торгівля), книгоживання (бібліотекознавство), до цього треба додати ще як загальний вступ до усіх вищезазначених дисциплін їхню теорію та методологію («філософію» книгознавства). Так у загальних рисах стоїть справа з терміном «книгознавство» у Росії та на Україні. Однак Захід іде у цьому відношенні іншими, іноді навіть зовсім різними шляхами. По-перше, самого терміна «книгознавство» як терміна усталеного, до того в розумінні, що його надають йому [українсько-]російські дослідники книги, як синтезу усіх наукових дисциплін, що мають відношення до книги, Захід, здається, не знає. Тому, напр., німецьке Buchwesen далеко не рівняється рос. «книгознавство»; Buchwesen – це лише «книгопродукція» та «книгопоширення»; далі йде Schriftwesen, Bibliothekwesen, Bibliographie. Отже, Захід має терміни лише для окремих дисциплін, що входять у склад російського терміна «книгознавство». І до цієї відсутності одного синтезуючого терміна, який охоплював би усі «книгознавчі» дисципліни, треба ставитись як до свідомого обмеження, як до повної наукової дисциплінованості. Дійсно, поки не з'ясовано, як далеко треба протягати межі «книгознавства», який зміст треба вкладати у кожну з його складових частин, може й передчасно братися за синтез»¹⁵.

Провівши надалі певний аналіз стану західної теорії книгознавства, вчений зазначає: «З наведених вище справок ясно, що термін “книгознавство” не є терміном усталеним, безперечним, що цей термін можна розуміти й широко (російське “книговедение”) і вузько (німецьке Buchwesen). <...> Тому наукова робота у галузі бібліотекознавства та бібліографії не є завданням УНІКу»¹⁶. Наукову розробку цих напрямів Іваницький вважав необхідним закріпити за ВБУ, і нагадував, що мотиви такого розподілу роботи наведено в «Бібліотечному збірнику» № 1 за 1926 р., с. 13–14, 24, 29–39, 42–54. Наприкінці Записки він відзначав: «Те, що зроблено для дослідження українського книгознавства, і порівняти не можна з тим, що зроблено, наприклад, у справі бібліографії». Підсумовуючи власні викладки, Іваницький пропонував такі секції УНІКу: а) техніки й мистецтва книги (включаючи письмо, його засоби, матеріал, приладдя); б) економіки книги (видавнича й книготорговельна справа); історії книги.

Навіть цей документ переконливо доводить високу книгознавчу обізнаність В. Ф. Іваницького. Знов-таки, шкода, що його книгознавчі міркування не друкувалися, власне, як і його історико-книгознавчі розвідки, присвячені

історії єврейського книговидавництва в Україні, які, відомо, були ним підготовлені, і в цій справі (історії єврейського книговидавництва в Україні) досі є білі плями: в каталозі стародруків, виданих на території України (Я. Запасака та Я. Ісаєвича), інформація про єврейські друки відсутня.

Отже, книгознавчий здобуток В. Ф. Іваницького щонайменше складається з трьох напрямів досліджень: 1) розробка теоретичних і методичних засад стосовно стародруків та рідкісних видань; 2) розуміння змісту, складу книгознавства як науки; 3) розробки історії єврейського друкарства в Україні.

¹ *Іваницький В.* Проект інструкції по улаштуванню та опису стародруків у Всенародній бібліотеці при Українській академії наук // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 50. Арк. 13.

² *Марковський М. М.* Проект інструкції по улаштуванню та опису стародруків у Всенародній бібліотеці при Українській академії наук у м. Києві // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 19–19 зв.

³ *Іваницький В.* Правила скороченої праці у відділі стародруків // Архів НБУВ. Од. зб. 64. Арк. 27–28.

⁴ *Іваницький В.* Про хронологічні рямці відділу стародруків : Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 76. Арк. 4.

⁵ Там само, арк. 6.

⁶ Порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання : затверджено Наказом Міністерства культури України від 14.06.2016 р. № 437 // URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16#n14>

⁷ Протокол № 6 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 15 травня 1923 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 10 зв.

⁸ Справоздання про роботу Всенародної бібліотеки України за 1924/25 бюдж. операц. рік (з 1 жовтня 1924 по 30 вересня 1925 р.) // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 110. Арк. 22.

⁹ Про рекомендацію С. І. Маслова у дійсні члени НДІБ. 30 травня 1926 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 114. Арк. 42.

¹⁰ Протокол № 91 засідання Ради ВБУ від 8 грудня 1925 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 219.

¹¹ Протокол засідання науково-дослідного інституту бібліотекознавства від 15.04.1926 // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 9. Арк. 11, 12–17.

¹² Докладная записка Всенародной библиотеки Украины Укрнауке о современном состоянии книговедения и о задачах УНИК и ВБУ // Книга и книжное дело в Украинской ССР : сборник документов и материалов 1917–1941. – Киев : Наукова думка, 1985. – С. 165–169. – № 101.

¹³ Лист В. Ф. Іваницького С. П. Постернаку від 9 грудня 1925 р. // ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 61064. 1 арк.

¹⁴ Лист В. Ф. Іваницького С. П. Постернаку від 31 серпня 1926 р. // ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 61064. 3 арк.

¹⁵ Докладная записка... С. 165–166.

¹⁶ Там само, С. 166–167.

Лариса Гарбар,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Андрій Яригін,

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Марійського державного університету (Йошкар-Ола)

ОСОБОВІ ДОКУМЕНТИ В. Ф. ІВАНИЦЬКОГО ТА ЇХНЄ ДЖЕРЕЛОЗНАВЧЕ ЗНАЧЕННЯ

Основні факти біографії В. Ф. Іваницького сьогодні відтворені дослідниками з достатньою повнотою, однак поява нових джерел, в тому числі зі складу особової справи, завжди несе в собі зернята нових знань про вченого і його епоху.

Користуючись нагодою, презентуємо комплекс документів В. Ф. Іваницького періоду його роботи в Марійському педагогічному інституті, що зберігається в Архіві Марійського державного університету (Марійський педінститут було приєднано до університету в 2008 р.). Збережена тут його особова справа складається з анкети, автобіографії та списку наукових праць, датованих 14 вересня 1939 р.

Документи архіву Марійського державного університету (далі МарДУ) аналізуються на тлі історії Всенародної бібліотеки України (далі ВБУ, нині Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського), де Іваницький активно пропрацював понад десять років, а також політичного становища України в 20–30-х роках ХХ ст. До дослідження залучається також і особова справа Іваницького як співробітника ВБУ за 1927 рік, що зберігається у фонді Народного комісаріату освіти УСРР. Ця інституція свого часу здійснювала кадровий облік співробітників установ Комісаріату, в тому числі й Всеукраїнської академії наук (далі ВУАН). Документ зберігається в Центральному державному архіві вищих органів влади України (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 2846: особова справа В. Ф. Іваницького). Для порівняння використовуємо також і особову справу В. Ф. Іваницького, що знаходиться в Національній бібліотеці ім. С. Г. Чавайна Республіки Марій Ел і уведена у науковий обіг Л. Р. Мансуровою ¹.

Документи з Архіву МарДУ – листок з обліку кадрів та список наукових праць – заповнені власне Іваницьким, автобіографія є неавторизованим машинописом, однак оскільки остання зберігається в офіційному архіві, сумніватися в її справжності як документа немає підстав. І все ж друкований варіант викликає деякі роздуми, що зумовлені, в тому числі, й існуючими в тексті логічними пропусками.

На відміну від «стрункої» автобіографії 1927 р., періоду розквіту діяльності ВБУ, особовий листок з обліку кадрів та автобіографія, складені в 1939 р., мають багато характерних для цього періоду лакун і недомовок, «прогалин» і непов'язаних речень. Так, природно, що В. Ф. Іваницький приховує своє духовне походження у всіх службових джерелах, особових листках і автобіографіях, що в 1920–1930-х роках було політично дуже небезпечним (зокрема, батька він називає «народним учителем», а не священиком, не згадує про викладання батьком в Херсонській семінарії та, можливо, і в недільній школі). Також Іваницький не пояснює значення конфліктів у Київській духовній академії (далі КДА), не згадує деяких фактів біографії 1918–1920 рр. Дає короткий перелік своїх праць, бібліографічні відомості багатьох з них наводить неповно, приблизно.

В анкеті 1927 р., яка була дуже стислою, сказано, що Іваницький займає посаду заступника директора ВБУ і має спеціальність «бібліотекознавець, Давній Схід», що він є сином народного вчителя і знає німецьку, французьку, англійську, грецьку, латинську, давньоєврейську мови. У графі про родичів Іваницький пише, що батьку 76 років, матері Марії 67 років. Сімейний стан – не одружений. Перераховує рідних братів та сестер: Сергій – 35–40 років, учитель рабфаку; Іван – 35–40 років, лікар поліклініки; Володимир – 30–35 років, завідувач школи; Олександр – 20–22 років, червоноармієць; Марія – 30–35 років, учителька; Наталка – 28–30 років, учителька; Катерина – учителька. Коротко повідомляє про власну освіту: закінчив Одеську семінарію (1902), Київську духовну академію (1906), професорський стипендіат при кафедрі єврейської історії (1906–1907). Захистив магістерську дисертацію (22.02.1912 р.). До жовтневої революції – професор різних вищих шкіл Києва. Мав чин надвірного радника. Член Спілки Робос (з 1921 р.)².

У цій автобіографії Іваницький, природно, не згадує, що був істориком Біблії, але вказує: «... Крім загальних курсів з історії давнього Сходу, читав різні спеціальні курси: давня історія євреїв, історія Вавилону, Ассирії, вавилоно-ассирійська література, культура передньої Азії, панвавилонізм, історія антисемітизму в Давньому світі, александрійські іудеї, археологічні відкриття на Давньому Сході. Вів спеціальні семінари з давньоєврейської мови, арамейської та ново-ассирійської. З 1920 року почав працювати як бібліотекар, віддаючи цій роботі щороку більше часу, особливо після того, як у зв'язку з реформою вищої освіти на Україні одні ВУЗи були зовсім ліквідовано, а по других самостійні кафедри історії Давнього Сходу було скасовано» (там само).

Автобіографія 1939 р. із архіву МарДУ більш змістовна і містить додаткові пояснення. Разом з тим, там не написано, що він за сумісництвом був науковим співробітником Комісії зі складання енциклопедичного словника

Української академії наук (01.10.1922–01.01.1924), про що вказується в анкеті 1927 р. Відсутність цих даних також зрозуміла – після розгрому ВУАН і ВБУ та створення Академії наук УРСР і Бібліотеки АН УРСР в 1934 р. на нових ідеологічних засадах згадка про це була недоречною. Для нього тоді найбільш важливим було пояснити причини його переходу до ВБУ в 1921 р. і звільнення з ВБУ в серпні 1933 р., що в тогочасних умовах могло істотно вплинути на його життя.

Перша лакуна в тексті автобіографії 1939 р. висвітлює події 1920–1921 рр., коли радянська реформа в Україні ліквідувала всі вищі навчальні заклади в Україні, звільнила колишніх викладачів та піддала «чистці» на предмет соціального походження. Однак Іваницький, як і багато інших викладачів ліквідованих університетів і духовних навчальних закладів, зміг влаштуватися на роботу до Всеукраїнської академії наук (ВБУ, як відомо, існувала під її егідою). Академія, створена в 1918 р. рядом визначних учених на чолі з В. І. Вернадським, на той період не була об'єктом переслідування і збрала до своїх інституцій багатьох колишніх викладачів ліквідованих вишів³. Проте в ці роки Академія, навіть маючи міцний кадровий потенціал, практично не фінансувалася, не розвивалася і до 1923 р. перебувала в дуже важких матеріальних умовах⁴. Цим пояснюються й доволі незначні посади, на які претендували професори і доценти, перш за все – із КДА. Отож і В. Ф. Іваницький прийшов на посаду молодшого бібліотекаря, проте завдяки своїй працездатності та глибоким знанням за два роки став заступником директора академічної Бібліотеки. Переслідування його та таких, як він, розпочалися пізніше, з розгромом бібліографічної школи ВБУ, в 1931 р.⁵

Зміст цих звинувачень під час неодноразових і незаслужених «чисток» керівного складу ВБУ в 1930-х роках не згадується в тексті автобіографії Іваницького 1939 р., адже тоді він уже знав, що практично все керівництво Бібліотеки в його декількох складах в особі директорів, заступників та провідних фахівців було оголошене «шкідниками» і репресоване, в тому числі й за духовне походження та «буржуазний націоналізм»⁶. Текст подій 1933 р. в автобіографії з архіву МарДУ є незрозумілим, виглядає нелогічно і непослідовно, ніби машиністка пропустила частину тексту. Епізод про роботу в серпні 1933 р. у ВБУ спеціальної урядової комісії обривається на половині речення, і не сказано, що сам Іваницький був цією комісією звільнений. Відтворюють події серпня 1933 року заяви В. Ф. Іваницького в справах Центрального бюро скарг Робітничо-селянської інспекції, що зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади України (ф. 539, спр. 1334) та публікуються в II розділі цього збірника. Натомість у автобіографії з архіву Національної бібліотеки ім. Чавайна він написав: «В августе 1933 специальная комиссия Наркомпроса Украины

обследовала работу библиотеки, признала основные установки неправильными и сняла с работы всю администрацию, в том числе и меня» (спр. 84, арк. 3–5). Однак насправді всі події розвивалися дещо інакше⁷. В результаті діяльності Спеціальної урядової комісії, яка перевіряла ВБУ в 1933 р. на предмет «шкідницької діяльності», 23 серпня з ВБУ було звільнено 42 працівники – практично весь керівний склад і провідні фахівці, в тому числі й В. Ф. Іваницький – за соціальне походження, «буржуазний націоналізм» та «шкідництво».

В автобіографії з архіву Національної бібліотеки ім. Чавайна наявні спроби згадати, що в 1935 р. постанову комісії було скасовано, і що це рішення було затверджене президією Обкому вищої школи УРСР від 13.03.1938 р. «Однако к тому времени, когда мне стали известны эти факты, я уже успел переехать в Йошкар-Ола и получить место в республиканской библиотеке, где работаю с ноября 1933 года», зазначає він, і при цьому ніби «перекриває» цю фразу радянським позитивом – «Ударник, премирован»⁸.

Хоча в особовому листку з обліку кадрів з архіву МарДУ Іваницький в основному правильно вказує свою попередню роботу, але й там є деякі неточності свідомого характеру. Так, в документі наявна інформація про те, що він закінчив історичний факультет КДА в Києві (1902–1906), за фахом називає себе «істориком-сходознавцем», а «по народності – українець». У графі «Основна професія на момент початку роботи в радянських установах» В. Ф. Іваницький пише – «професор», вказує, що має звання «магістра» та наукові праці, що додаються. Далі пише, що він «член профспілки політосвіти» (РОБОС) з 1921 р. Місця роботи та посади, які очевидно прописані в трудовій книжці, він вказує в такий спосіб:

«Київ. Духовна Академія – професор стародавньої історії євреїв (основний штат): 1907–1919;

Вищі Жіночі Курси – професор стародавньої історії Сходу (основний штат): 1911–1919;

Народний Університет – теж (основний штат): 1918–1920;

Вищі пед[агогічні] курси (основний штат): 1919–1920;

Володимира Університет (сумісником): 1920;

Археологіч[ний] інститут – професор по кафедрі «Історія археологічних відкриттів» (сумісник): 1920–1925;

Прискорені Педкурси – професор історії стародавнього Сходу: 1920–1921;

Всенародна бібліотека України: заввідділом 1921–1923 і заст. директора (основний штат): 1923–1933;

Йошкар-Ола. Республіканська бібліотека (основний штат) – науковець – 1933 – (до теперішнього часу)⁹.

Анкетою особового листка передбачено і відзначення громадської діяльності, в тому числі перебування на виборних посадах, де він вказує, що обирався ученим секретарем історичного факультету Вищих жіночих курсів (1918–1920), Київської обласної комісії сприяння вченим (1932–1933), а також був членом профкому і головою різних комісій Республіканської бібліотеки (з 1933 р).

У розділі про знання мов вказав стародавні – давньоєврейську, арамейську, грецьку, латину, з сучасних – французьку, англійську, німецьку, «з мов народів СРСР» – українську.

У графі «Чи піддавався чищенню держ. апарату, де і коли і які результати» він написав «ні». Переслідування Іваницького в 1930 р. і особливо в 1933 р., коли йому було висунуто звинувачення в «шкідництві» та звільнено, не згадується, принаймні, в даному тексті. Вказав адресу в Йошкар-Олі – Набережна, 18, Педагогічний інститут.

Натомість дуже чітко Іваницький випишує свій вагомий внесок у розвиток ВБУ. Тут автобіографію вже доповнює список його наукових праць, складений, судячи з його змісту, по пам'яті (див. його публікацію в II розділі та підготовлений Г. І. Ковальчук список його опублікованих праць і рукописів в III розділі цього ж збірника). Цей список явно має охарактеризувати Іваницького як професіонала-сходознавця, знавця давньої історії, мов і літературного процесу, а також розкрити його професійні якості як бібліотекознавця та практичного бібліографа.

Разом з тим, в автобіографічних матеріалах Іваницького в Національній бібліотеці ім. С. Г. Чавайна, віднайдені Л. Р. Мансуровою, він коротко пише про період 1911–1933 рр.: «В 1911 г., после публичной защиты диссертации “Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности”, получил степень «магистра» и приступил к чтению лекций по истории Древнего Востока. После реорганизации на Украине всей системы народного образования переменял специальность «ориенталиста» на библиотекаря. С 1921 г. работал во Всенародной библиотеке Украины, где последовательно заведовал отделами «Ориенталия», библиотекведения, старопечатных книг, а с 1923 г. – заместитель директора»¹⁰. До речі, опублікована дисертація В. Ф. Іваницького «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности» (Київ, 1911) була передана ним до бібліотечного фонду Національної бібліотеки ім. С. Г. Чавайна у 1950 р. разом з іншими книгами власної бібліотеки перед його від'їздом до Кам'янця-Подільського¹¹.

Отже, проаналізовані нами документи є ще одним свідченням того, що радянські суспільно-політичні реалії були причиною приховування певних фактів та недомовок учених, які в своїх автобіографіях робили пояснення, які не завжди точно відображали події. Так само було й з В. Ф. Іваницьким,

і з багатьма іншими вченими, що потрапили під репресивний «каток». На жаль, це применшувало наукове значення їхніх праць і внесок у розвиток різних напрямів наукових знань. Водночас, загальний високий фаховий рівень таких учених не міг не проявити себе в інших сферах діяльності, про що свідчить значний науково-бібліографічний доробок В. Ф. Іваницького в Марійській республіці, визнання його засновником марійської наукової бібліографії, що детально розкрито Л. Р. Мансуровою.

Згадуючи той період, Тетяна Антонівна Грамзіна¹², яка після закінчення Ярославського педінституту за розподілом приїхала до Марійського педагогічного інституту і викладала там літературу, з великою повагою розповідала, що їй пощастило працювати разом з В. Ф. Іваницьким (обидва поїхали з Йошкар-Оли в 1950 р). За її спогадами, він був надзвичайно інтелігентною людиною в спілкуванні, ерудитом, знавцем літератури і мови, закоханим в історію літератури, факультативно навчав у студентських гуртках основам давніх мов, а на бібліотечних курсах – основам бібліотечної історії, бібліографії та методичної роботи. Високий професіоналізм відчувався в усіх його лекціях, які відвідували навіть викладачі, і в наукових працях.

Аналізуючи віхи життєвого шляху вченого, можемо зробити однозначний висновок: так, переїзд В. Ф. Іваницького в Йошкар-Олу був значною мірою вимушеним, але врятував йому життя і дозволив ще тривалий час з визнанням працювати в Марійській республіці, принісши велику користь у підготовці студентів-філологів та істориків Марій Ел і залишивши значний доробок у марійській бібліографії та бібліотекознавстві.

Автобіографія і список наукових праць В. Ф. Іваницького з архіву МарДУ, що публікуються у II розділі збірника, передаються близько до тексту, за винятком виправлення очевидних помилок при передруці. Виправлення упорядниками зроблені курсивом і розміщені в круглих дужках, а відновлений текст – у квадратних.

¹ Мансурова Л. В. Ф. Иваницкий и просветительская деятельность в Марийском крае (к 125-летию со дня рождения // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 3. – С. 52–55; *Ії ж.* Главный библиограф Национальной библиотеки им. С. Г. Чавайна Республики Марий Эл в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 // Библиотекосведение. – 2006. – № 3. – С. 105.

² ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846. Арк. 1–2.

³ Див., наприклад: Видатні вчені Національної Академії наук України. Особові архівні та рукописні фонди академіків та членів-кореспондентів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (1918–1998). Путівник. – Київ, 1998. – 308 с.

⁴ Історія Академії наук України. 1918–1923 : документи і матеріали. – Київ, Наук. думка, 1993. – 576 с.; Історія Національної академії наук України. 1924–1928 : документи

і матеріали. – Київ, 1998. – 762 с.; Історія Національної академії наук України. 1929–1933 : документи і матеріали. – Київ, 1998. – 542 с.

⁵ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки Україна імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998.

⁶ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Вказ. праця. – С. 130–145; Ковальчук Г. І. Доля репресованих директорів ВБУ у 20–30-х роках // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 1998. – Вип. 4. – С. 8–9; *Її ж:* Директори ВБУ (20–30-ті рр.) // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2000. – № 2–4.

⁷ Див.: Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки Україна імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998. – С. 139.

⁸ Архів Національної бібліотеки імені С. Г. Чавайна Республіки Марій Ел. Спр. 84. Арк. 3–5.

⁹ Архів МарДУ. Ф. 380. Оп. 1. Од. зб. 72 (1934–1939). Арк. 2–3.

¹⁰ Цит. за статтею Л. Р. Мансурової «В. Ф. Иваницкий и просветительская деятельность в Марийском крае (к 125-летию со дня рождения // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 3», з посиланням: Личное дело Иваницкого В. Ф. // Архив Национальной библиотеки имени С. Г. Чавайна. Д. 84. Л. 3–5.

¹¹ Мансурова Л. Р. Личная библиотека В. Ф. Иваницкого в фондах Национальной библиотеки им. С. Г. Чавайна // Библиография : научный журнал по библиографоведению и книговедению. – 2012. – № 2. – С. 99–102.

¹² Архів МарДУ. Оп. 1. Спр. 398.

Лилия Мансурова,

главный библиограф информационно-библиографического отдела
Национальной библиотеки им. С. Г. Чавайна Республики Марий Эл
(Йошкар-Ола)

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В. Ф. ИВАНИЦКОГО В 1933–1950 гг. И ЕГО КНИГИ В НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКЕ им. С. Г. ЧАВАЙНА

Виктор Фёдорович (Феодорович) Иваницкий оставил заметный след в истории Марийского края ¹. С 1933 по 1937 гг. он работал научным сотрудником Республиканской научной библиотеки Марийской АССР, в 1937–1950 гг. – заведующим ее справочно-библиографическим отделом.

В автобиографии ученый писал: «В 1911 г. после публичной защиты диссертации “Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности” получил степень “магистра” и приступил к чтению лекций по истории Древнего Востока. После реорганизации на Украине всей системы народного образования переменял специальность “орие­нта­ли­ста” на библиотечаря. С 1921 г. работал во Всенародной библиотеке Украины, где последовательно заведовал отделами “Ориенталия”, библиотековедения, старопечатных книг, а с 1923 г. — заместитель директора. В августе 1933 г. специальная комиссия Наркомпроса Украины обследовала работу библиотеки, признала основные установки неправильными и сняла с работы всю администрацию, в том числе и меня»².

Свою деятельность в Республиканской библиотеке он начал со всестороннего анализа всех подразделений библиотеки и конструктивных предложений по её реорганизации. В письме, адресованном директору библиотеки, 14 декабря 1933 г. Иваницкий писал: «За три недели работы в библиотеке я уже в такой степени сроднился с нею, что без всякой фальши называю её «нашей», и её интересы считаю своими интересами, желая принести библиотеке посильную пользу, я просто привожу некоторые соображения»³.

Под руководством Виктора Фёдоровича был упорядочен книжный фонд, составлены инструкции по описанию книг и классификационная система, организованы алфавитный и систематический каталоги, осуществлялось консультативное и методическое руководство районными библиотеками. В 1934 г. был организован межбиблиотечный абонемент, библиотека стала получать обязательный экземпляр изданий. В этом же году учёным начата

работа по краеведческой библиографии ⁴, в 1935 — составлен систематический указатель к основным журналам, издававшимся на территории Марийской АССР (1923–1934 гг.) ⁵. Большое внимание Иваницкий уделял организации библиотечного образования, подготовке библиотечных кадров. В 1936 г. впервые Республиканская библиотека организовала библиотечное ученичество и библиографический кружок для библиотекарей и читателей.

«Довольно долгое время мои функции, — сообщал он в автобиографии, — здесь были очень разнообразны и неопределенны (консультационно-методическая помощь как работникам Республиканской библиотеки, так и районных библиотек, организация отдельных рабочих процессов, занятия с библиотечными учениками, составление годовых планов, отчетов, работа по межбиблиотечному абонементу и т. д. и т. п.). И только с 1937 года моя работа получила организационные формы, мне было поручено заведование справочно-библиографическим отделом с сохранением, однако, и некоторых прежних функций консультанта» ⁶.

Итак, 1 февраля 1937 г., по инициативе В. Ф. Иваницкого, был основан справочно-библиографический отдел, который вел не только плановую работу, но и организовывал читательские конференции, литературно-художественные вечера. Справочно-библиографическое обслуживание читателей значительно увеличилось в годы Великой Отечественной войны ⁷.

Учёный-библиограф продолжал вести научные исследования. Его работы посвящены библиотечному делу, библиографии и истории Марийского края ⁸. С 1949 г. по инициативе В. Ф. Иваницкого библиотека начинает выпускать указатель литературы о Марийской АССР ⁹. Виктор Фёдорович принимает активное участие в проведении республиканских совещаний библиотечных работников, семинаров библиотекарей города Йошкар-Ола. На Всероссийском совещании библиотечных работников (1948) в Москве Иваницкий выступает с докладом по краевой библиографии ¹⁰.

Авторитет, настойчивость, целеустремлённость, профессионализм В. Ф. Иваницкого способствовали тому, что Республиканская научная библиотека стала центром библиотечно-библиографической информации региона.

В настоящее время в Национальной библиотеке выявлено часть изданий (в количестве 23 единиц хранения) из личной библиотеки В. Ф. Иваницкого ¹¹. Она занесена в Общероссийский свод книжных памятников (реестр «Книжные памятники – коллекции»).

Личная коллекция В. Ф. Иваницкого не выделена в фондах в отдельное собрание. Для ее идентификации каждое издание было атрибутировано по признакам владельческой принадлежности. Было установлено, что В. Ф. Иваницкий имел три варианта книжных знаков. Первый – тисненый

суперэкслибрис (внешний книжный знак) – обнаружен на корешках переплетенных книг, присутствуют инициалы «**В. Ф. І**». Два других — штемпельные: один выполнен в виде печати и имеет надпись «*Професс. В. Ф. Иваницкий*», другой — штамп в форме овала с надписью по границе «*Викторъ Феодорович Иваницкий*». Владельческая запись, например, № 349 внутри книжного знака на одной из книг, предположительно, говорит о размере личной библиотеки учёного.

Книжное собрание В. Ф. Иваницкого можно рассматривать как творческую лабораторию учёного. Ранняя часть его библиотеки представлена литературой, связанной с его учёбой и преподавательской деятельностью в Киевской духовной академии, где он стал сначала доцентом, а затем профессором при кафедре библейской истории (1907), читал лекции по истории древних евреев, истории географии Древней Палестины и истории Древнего Востока. С 1911 по 1920 гг., полагаем, в основном приобреталась литература по востоковедению – от истории до искусствоведческих трудов, после 1921 г. – преимущественно книги по библиотечному делу.

Значительное место в книжном собрании В. Ф. Иваницкого занимает литература по востоковедению. Прежде всего, это сочинения самого Виктора Федоровича: «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности» (Киев, 1911) и «О происхождении иудейского эллинизма Александрии» (Киев, 1912). Среди других изданий — двухтомный труд «История израильского народа» (1908) французского историка религии и семитолога Э. Ренана (1832–1892). Внутри книг — штемпельные книжные знаки, на полях — пометки учёного, подчеркивания. Выявлены также трёхтомник С. М. Дубнова (1860–1941) «Всеобщая история евреев» (1901–1906); труд В. Шпигельберга (1870–1930) – немецкого египтолога, представителя берлинской филологической школы – «Пребывание Израиля в Египте в свете египетских источников» (1908); книга И. Гунгера и Г. Ламера «Культура Древнего Востока в картинках» (1913); В. М. Хвостова «Теория исторического процесса. Очерки по философии и методологии истории» (1914); «Краткий иллюстрированный путеводитель по Музею изящных искусств имени Императора Александра III в Москве. Часть I. Египет. Вавилоно-Ассирия. Греция. Рим» (1915).

Следующую группу личной коллекции составляют языковые словари. Эти экземпляры свидетельствуют об их активном использовании: заметна деформация страниц, потертости. В Личном листке по учёту кадров библиотеки В. Ф. Иваницкий указывает, что хорошо читает на древних языках — греческом, латинском, еврейском (идиш), арамейском; на западноевропейских языках — немецком, французском, английском, также говорит и пишет на украинском языке. Поэтому неудивительно наличие разнообразных словарей:

«Полного французско-русского словаря» Н. П. Макарова (1908), «Краткого латинско-русского словаря» А. М. Малинина (1941), «Итальяно-русского словаря» Д. Джиовани (1912). Книга на иностранном языке всего одна — «Рождественские повести» Ч. Диккенса (1914). Карманный формат этого книжного издания наводит на мысль о частом к нему обращении, а высказывание Диккенса: «Забота о ближнем — вот что должно было стать моим делом. Общественное благо — вот к чему я должен стремиться. Милосердие, сострадание, щедрость — вот на что должен я направить свою деятельность», — созвучно жизненным устремлениям самого В. Ф. Иваницкого.

О глубококом изучении истории русской литературы свидетельствуют карандашные пометы на страницах «Истории древней русской литературы» (1914) М. Н. Сперанского (1863–1938).

Следующая группа книг – литература по библиотековедению и библиографоведению: «Составление указателей к содержанию книг и периодических изданий» (1931) Л. Б. Хавкиной; второй том «Истории русской библиографии от древнего периода до начала XX века» (1947) Н. В. Здобнова; «Методика библиографической работы» (1933) и «Систематический каталог и его организация» (1936) Е. И. Шамурина; «Что читал и говорил Ленин о библиотеках» (1934) Н. К. Крупской. На титульных листах – размашистая подпись Виктора Федоровича. В книгах много его помет, подчеркиваний, комментариев, исправлений, уточнений.

Национальная библиотека им. С. Г. Чавайна сохраняет и развивает традиции В. Ф. Иваницкого в своей библиографической деятельности¹², бережно храня и артефакты учёного (библиографические карточки, написанные его рукой; книжные закладки). Поучительными и вдохновляющими примерами могут быть не только поступки и результаты деятельности, но и жизнь, и творчество наших Учителей, которые смогли «привлечь к себе любовь пространства, услышать будущего зов».

¹ Мансурова Л. Р. Иваницкий Виктор Фёдорович (Феодорович) // История Марийского края в лицах. 1917–1940 гг. – Йошкар-Ола, 2017. – С. 128–134; *Её же*. В. Ф. Иваницкий // Марий Эл: время, события, люди: календарь знаменательных и памятных дат на 2016 год. – Йошкар-Ола, 2015. – С. 133–137; *Её же*. В. Ф. Иваницкий и просветительская деятельность в Марийском крае (к 125-летию со дня рождения) // Библиотечный вестник. – 2006. – № 3. – С. 52–55.

² Личное дело Иваницкого В. Ф. // Архив Национальной библиотеки имени С. Г. Чавайна. Д. 84. Л. 3–5.

³ Государственный архив Республики Марий Эл (ГА РМЭ). Ф. Р–993. Оп. 1. Д. 2. Л. 17–25.

⁴ *Иваницкий В. Ф.* Критико-библиографический очерк на «Материалы для библиографического указателя по мариведению» Я. Ялкаева // Марийская Автономная Область. – 1934. – № 10/12. – С. 146–160.

⁵ *Иваницкий В. Ф.* Систематический указатель к журналам «Вестник Мар. Обл. Экон. Сопещания», «Марийское хозяйство», «Марий Эл» и «МАО» за 1923–1934 гг. // Марийская Автономная область. – 1935. – № 11/12. – С. 73–97.

⁶ Личное дело Иваницкого В. Ф. // Архив Национальной библиотеки имени С. Г. Чавайна. Д. 84. Л. 3–5.

⁷ *Мансурова Л. Р.* Национальная библиотека им. С. Г. Чавайна Республики Марий Эл в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. // Библиотековедение. – 2006. – № 3. – С. 105.

⁸ *Иваницкий В. Ф.* Библиотечное дело в Марийской Автономной Области (по данным Всесоюзной библиотечной переписи 1934 г.). – Йошкар-Ола, 1935. – 46 с.; Библиотечное дело в Марийской Автономной Области // Красный библиотекарь. – 1935. – № 11. – С. 39–40; *Иваницкий В. Ф.* Библиотечное дело в Марийской АССР : исторический очерк [рукопись]. – Йошкар-Ола, 1939. – 282 с.; *Иваницкий В. Ф.* Библиография марийской библиографии. – Йошкар-Ола, 1948. – Вып. 1. – 21 с.

⁹ *Иваницкий В. Ф.* Указатель литературы о Марийской АССР за 1949 г. – Йошкар-Ола, 1951. – 116 с.

¹⁰ *Иваницкий В. Ф.* Краевая библиография Республиканской библиотеки Марийской АССР // Государственный архив Республики Марий Эл (ГА РМЭ). Ф. Р–993. Оп. 1. Д. 60. Л. 13–24.

¹¹ *Мансурова Л. Р.* Личная библиотека В. Ф. Иваницкого в фондах Национальной библиотеки им. С. Г. Чавайна // Библиография. – 2012. – № 2. – С. 99–102.

¹² *Мансурова Л. Р.* Развитие традиций В. Ф. Иваницкого в библиографической деятельности Национальной библиотеки. – Йошкар-Ола, 2007. – 58 с.

АВТОБІОГРАФІЧНІ ДОКУМЕНТИ *

Автобіографія

Иваницкий Виктор Федорович, родился в 1881 году в семье народного учителя. Среднее образование получил в Одесск. Дух[овной] Семинарии, высшее – в Киевской Дух[овной] Академии, которую окончил по историческому отделению в 1906 году.

В 1906/7 гг. был профессорским стипендиатом (аспирантом). С 1907 года начал читать лекции в Киевской Дух. Академии сначала по древней истории евреев («библейская» история), а несколько позднее – и по исторической географии древней Палестины («библейская» география)¹.

В 1911 г., после публичной защиты диссертации «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности» я получил ученую степень «магистра» и приступил к чтению лекций по истории древнего востока на Высших женских Курсах, реорганизованных впоследствии (в 1919 г.) в Высшие Педагогические курсы². Некоторое время я был здесь «ученым секретарем» и председателем хоз. Комитета курсов.

С организацией в Киеве Народного Университета³, я читал здесь лекции по истории древнего востока, продолжая в то же время и занятия в Дух. Академии. Однако, мое положение в Дух. Академии с каждым годом становилось все тяжелее, вследствие небольшого идеологического расхождения и со студентами, и с профессурой, вызывавшего разные сплетни, доносы на меня и т. д. В конце концов я подал в Совет Академии заявление об уходе из Академии. Однако моему заявлению не было дано движения. Дело хотели замять, меня начали убеждать взять заявление назад и т. д. Тем временем в Киеве утвердилась власть Советов и Дух. Академия была закрыта.

Продолжая после этого чтение лекций в Народном Ун-те и на Высших Женских Курсах, я с 1920 года начал читать лекции по разным вопросам истории Древнего Востока в Киевском Влад. Ун-те⁴, Археологич. ин-те⁵ и на ускоренных Пед. курсах. Чтение лекций я продолжал до того времени, когда враги народа Гринько [далі відчувається відсутність тексту на два рядки, судячи з розмірів сторінки] на Украине была проведена вредительская «реформа» всей системы народного образования, в результате которой были ликвидированы все Университеты, Высшие Женские Курсы, Археологич. ин-т и т. д.⁶, а из программ Пединституты история древнего

* Підготували до друку Л. Гарбар, А. Яригін.

востока (как специальный предмет) была удалена. После этого вынужден был переменить свою специальность ориенталиста на специальность «библиотекаря». Я поступил во «Всенародную библиотеку Украины», где последовательно был зав. отделом «ориенталия» и «старопечатных книг», а с 1923 г. – зам. директора ⁷.

Библиотеку я застал в состоянии полного развала, с неупорядоченным фондом, ничтожной выдачей (49000 кн. в год), незначительным количеством работников (29 душ). А на I/I – 33 г. в библиотеке 180 работников, свыше 2.000.000 кн. и около 400000 годовой выдачи ⁸. За это же время была развернута научная работа, положено собственное издательство, открыты библиотечные курсы, организована библиотечная аспирантура. Во всей этой работе я принимал участие или как организатор – или как непосредственный руководитель ⁹. Моя общественная работа за это время сосредотачивалась, главным образом, в Киевской областной комиссии содействия ученым (КУБУ), где я был членом или председателем различных комиссий.

В августе 1933 года специальная комиссия [врагов] народа: Завального ¹⁰, Розанова ¹¹, Довганя ¹² и др. ¹³ [далі очевидний пропуск тексту] (см. протокол президиума Обкома Высшей школы УССР от 13/III–1938 года), причем постановление комиссии в отношении уволенных ею было отменено НКП [Народным Комиссариатом Просвещения] еще в 1935 году (см. тот же протокол от 3/IV–1938 г.) ¹⁴. Однако к тому времени, когда мне стали известны эти факты, я уже успел переехать в Йошкар-Ола и получить место в республиканской библиотеке, где работаю с ноября 1933 г. Ударник, премирован.

(Иваницкий)

Архів Марійського державного університету, м. Йошкар-Ола. Ф. 380. Оп.1. Од. зб. 72 (1934–1939). Арк. 5–6. Машинопис.

¹ За даними особової справи 1927 р. : 30.09.1907–5.05.1919 – КДА, професор при кафедрі давньої історії єврейського народу // ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2846.

² За даними особової справи 1927 р.: 23.01.1911 – 1920 – Вищі жіночі курси, професор. Мається на увазі Вищі жіночі курси А. В. Жекуліної, перетворені 15.10.1919 у Вищі педагогічні курси ім. Б. Грінченка.

Крім того, Іваницький вказує:

4.03.1920 – до реформи – Київський університет, професор;

23.06.1920–1.05.1925 – Археологічний інститут, професор;

1.08.1920 – до ліквідації – Прискорені педагогічні курси, професор-доцент;

1.10.1922–1.01.1924 – УАН, Комісія по складанню енциклопедичного словника, н. с.;

4.01.1921 – 17.05.1921 – ВБУ, молодший бібліотекар;

17.05.1921–5.07.1921 – підстарший бібліотекар;

3 5.07.1921 – старший бібліотекар, заввід. орієнталія, бібліотекознавства, стародруків;
3 10.10.1923 – заступник директора.

³ В особовій справі 1927 р.: 15.02.1918–1920 – Народний університет-політехнікум, професор.

⁴ Управління вищих шкіл м. Києва 15 липня 1920 р. ухвалило створити на базі Київського університету Св. Володимира та Вищих жіночих курсів Київський вищий інститут народної освіти (відповідне розпорядження Наркомосвіти УРСР № 38 від 23 липня 1920 р.), який з 1926 р. називався імені М. П. Драгоманова. У тому ж 1920 р. році в інститут були влиті народні університети, географічний, Фребелівський та вчительський інститути, а також приватні жіночі педагогічні курси.

⁵ За анкетною 1927 р.: Київському археологічному інституті (23.06.1920–01.05.1925).

⁶ Мова йде про реформу освіти 1920–1921 рр., що була проведена під керівництвом народних комісарів освіти Г. Ф. Гринька, заступника міністра освіти Я. П. Ряппо та міністра О. Я. Шумського. Ця комісія ліквідувала всі вищі навчальні заклади царського періоду. Декрет Раднаркому України «Про деякі зміни в складі побудови державних установ і вищих навчальних закладів УРСР», що скасовував автономію університетів, усі вчені звання і ступені, а також усі пов'язані з цими ступенями і званнями привілеї, усунув предмети «чистої науки» як реакційні і непотрібні пролетарській державі, яка орієнтувалася на профосвіту та планувала виховувати пролетарську молодь у дусі розбудови народного господарства. Реформа на користь єдиної профтехосвіти звільнила велику кількість і студентів, з огляду на їх соціальне походження, в тому числі і з родини священників. Нова система передбачала створення технікумів та профільних галузевих інститутів. В інститутах запроваджувалося заміщення викладачів кафедр за конкурсом, створювалися ради для переобрання викладачів, були витіснені представники старої школи, серед котрих був і В. Ф. Іваницький. Він, безумовно, пояснював своє звільнення несправедливим рішенням щодо закриття вишів. Згадка про «ворогів народу» може пояснюватися долею цих наркомів.

Так, Г. Ф. Гринько в 1919 р. був членом колегії Комісаріату народної освіти УСРР, а в 1920–1922 рр. – наркомом освіти УСРР, надалі займав низку керівних урядових посад в галузі економіки та фінансів. У 1937 р. заарештований, звинувачений у справі антирадянського «правотроцькістського блоку», розстріляний в 1938 р. У 1939 р., на момент заповнення особового листка Іваницьким, це вже, очевидно, було йому відомо, інакше він не писав би про Гринька як про ворога народу. Див.: Справочник по истории Коммунистической партии и Советского Союза. 1898–1991. Биографии. URL: <http://www.knowbysight.info/GGG/02228.asp>. Дата звернення: 01.12.2017. Див. також: *Гринько Г. Ф.* Нариси радянської освітньої політики. – Харків, 1923. – 194 с.

Можливо, у відсутньому фрагменті тексту, пропущеного машиністкою, був і згаданий О. Я. Шумський, який у 1919 р. був членом колегії Наркомосвіти в українському радянському уряді Х. Раковського, а в 1924–1927 рр. – комісаром народної освіти. У 1933 р. звинувачений у приналежності до Української військової організації, засуджений на 10 років ув'язнення на Соловках, а двома роками пізніше засуджений до 10 років заслання до Красноярська. У 1937 р. знову заарештований, але 1939 р. справу припинено. Після відбування покарання через хворобу залишився у Красноярську. Див.: *Шановал Ю.* Його таємниці. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/yogo->

taiemnici; uk.wikipedia.org/wiki/Шумський_Олександр_Якович (Дата звернення: 01.12.2017).

Ідеологом реформи був також Я. П. Ряппо, заступник міністра освіти в 1921–1924 рр. Однак Я. Ряппо не був репресованим і помер у 1958 р. До нього не було висловлено недовіру як до ворога народу, він активно пропагував реформу на користь єдиної профтехосвіти, що була проведена в 1920–1921 рр. Див.: *Ряппо Я.* Две системы просвещения (диалектическая и материалистическая школы) // Путь просвещения. 1922. – № 2. – С. 109–110.

«Чистки» продовжувалися і з листопада 1921 р., коли колегія Головпрофосвіти виробила «Положення про проведення перереєстрації студентів», на основі якого вищі навчальні заклади остаточно звільнялися від «антирадянських елементів і осіб, які числилися формально». Про масові чистки свідчать архівні документи ЦДАВО України, що зберігаються у справі 703 (Ф.166. Оп. 4). Але на той час Іваницький вже працював у ВБУ.

⁷Щодо участі В. Ф. Іваницького в організації та методичному забезпеченні діяльності численних відділів, яку важко переоцінити, див.: *Степченко О. П.* Українські вчені – фундатори спеціалізованих фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–1934). – Київ, 2008. – С. 53–66.

⁸У цей період (1921–1922 рр.) ВБУ дійсно перебувала у складному стані: не було власного приміщення (перебувала у приміщенні будинку ВУАН), Академія та Бібліотека практично не фінансувалися, у Бібліотеці було накопичено значну кількість націоналізованих і кинутих напризволяще та перевезених до цього приміщення книжкових зібрань та рукописів. Бібліотекою керував Тимчасовий комітет зі створення Національної бібліотеки, практичною діяльністю Бібліотеки відав головний бібліотекар. Лише у 1923 р. було призначено першого офіційного директора – С. П. Постернака, а трохи пізніше В. Ф. Іваницький став його заступником. Див.: *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998.

⁹Велика наукова та організаційна діяльність В. Ф. Іваницького розкривається у низці вказаних вище праць та у матеріалах цього ювілейного збірника.

¹⁰Завальний Максим Кіндратович (1903–1936), у 1933 р. заступник директора Українського наукового інституту книгознавства (УНІК), у серпні – вересні 1933 р. директор ВБУ. Саме він підписав наказ № 100 від 23.08.1933 про звільнення найкваліфікованіших співробітників ВБУ, серед яких був і В. Ф. Іваницький. Заарештований у 1936 р., розстріляний. Див.: *Ковальчук Г. І.* Український науковий інститут книгознавства (1922–1936). – Київ, 2015. – С. 440–441, 505–506.

¹¹Розанов Яків Самойлович (1889–1936), бібліограф, філософ, політпрацівник, на той час керівник бібліографічної секції УНІКу, активний прибічник класового підходу в бібліографії, учасник гонінь на українську національну школу бібліографії у 1930–1933 рр. У 1936 р. заарештований за «приналежність до троцькістської терористичної організації». Розстріляний 1937 р. Див.: *Ковальчук Г. І.* Український науковий інститут книгознавства (1922–1936). – Київ, 2015. – С. 553–554.

¹²Довгань Кость Андрійович (1902–1937), у 1933 р. очолював філію Українського наукового інституту книгознавства, один з погромників українського книгознавства,

був секретарем журналу «Критика» (Харків). Заарештований в 1936 р. за «приналежність до троцькістської терористичної організації», розстріляний 1937 р. Див.: *Ковальчук Г. І. К. А. Довгань* // Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=20423; *Ковальчук Г. І.* Український науковий інститут книгознавства (1922–1936). – Київ, 2015. – С. 439–440.

¹³ Комісія перевіряла діяльність Бібліотеки, і за наслідками було звільнено керівництво та більшу частину наукового колективу за сфальсифікованими звинуваченнями у «шкідництві», в тому числі і Іваницького (наказ № 100 від 23.08.1933). Див.: *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Вказ. праця. – С. 139.

¹⁴ У цей період, в квітні та в червні 1938 р., в Україні проводилась нова реформа національної школи, яка осудила українізацію. Можливо, у вказаному протоколі йшла мова й про відміну неправильного рішення комісії 1933 р. Пізніше репресії були ще тяжчими. Але для Іваницького, який перебував уже в Йошкар-Олі, це було спробою показати, що звинувачення на його адресу, якщо б такі були висунуті тут, не мали під собою ґрунту.

Список научных работ В. Ф. Иваницкого *

А. Восток

1. Древне-еврейское уголовное законодательство. Киев 1911. 30 стр.
 2. Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности. Киев. 1911, VIII+606 стр.
 3. О происхождении иудейского эллинизма Александрии. К. 1911, 17 стр.
 4. К вопросу о самарянах. К. 1913, 40 стр.
 5. Иудео-арамейские папирусы о. Элефантины. К. 1914, 95 стр.
 6. К вопросу о рехавитах. К. 1915, 31 стр.
 7. Письмо Аристея к Филократу (введение и перевод). К. 1916, 110 стр.
 8. К учению о [слово написано еврейскою мовою]. К. 1917, 21 стр.
 9. Еврейский язык у Гр. С. Сковороды. К. 1928, 12 стр.
 10. Несколько мелких заметок, статей и рецензий в изданиях Укр. Акад. наук.
 11. К истории изучения на Украине древне-еврейского языка (1738–1817) (6 биографических очерков профессоров евр. яз.).
 12. Виноградов – Дубов. К истории романа Лева[нды] «Горячее время».
 13. Библиотечное дело у древних евреев.
 14. Статут отд. «Orientalia» и пояснительная записка к нему (о содержании термина «Восток»).
 15. Philonis Alexandrini opera, quae supersunt. Пер. с греч. по изд. Cohn и Wendland, т. I.
 16. Quaestionum Hebraicorum in Genesin. Iub. I. Пер. с латинского.
 17. Schüren. Geschichte d. Volker Israel, T. I (перевод с немецкого).
 18. Steuernagel, Hebraische Grammatik. Breslau, 192[?].
 19. Ungnad. Babylonisch-assyrische Grammatik (пер. с немецкого).
 20. Очерки по исторической географии древней Палестины.
- Примеч. [В. Ф. Иваницкого]: №№ 11–20 в ркп [рукописях].

Б. Библиотековедение

21. Научно-исследовательская работа в области книговедения и библиотековедения в связи с организацией аспирантуры в научных библиотеках. Бібліот. збірн. I, 29–48.
22. Методологические замечания к организации подготовки библиотечных работников на Украине. – Укр. библиот. журнал. 1926 г.
23. Международное сотрудничество библиотек: Журнал бібліотекознавства і бібліографії. I, 130–138.
24. Из жизни заграничных библиотек. Ibid. I, 138–145; II, 125–133; III – 122–130.
25. К вопросу о подготовке научных библиотечных работников. Ibid. III, 68–70.
26. Подготовка научных библиотечных работников. Бібліот. збірник. II, 93–106.
27. Несколько рецензий в журналах: Бібліологічні вісті і Журнал бібліотекознавства і бібліографії.
- 28^a. Библиотечное дело в МАО. Йошкар-Ола 1935, 48 стр.
28. Библиотечное дело в Марийской Автономной Области. Красн. Библиот. 1935, XI, 34–40.

* Рукопис В. Ф. Иваницкого, додаток до Автобіографії.

Повний список наукових праць В. Ф. Иваницкого (опублікованих та в рукописах), підготовлений Г. І. Ковальчук, публікується у наступному розділі «Бібліографія».

29. К истории библиотеки Киевской академии (1740).
30. Национальная библиотека как определенный тип библиотеки.
31. Ретроспективный взгляд на работу Всенародной библиотеки Украины (анализ прошлого и задания для будущего).
32. Обзор библиотечной жизни запада за 1921–1923 гг.
33. «Кабинетная» система в организации научной библиотеки.
34. Резервные фонды, их состав и организация.
35. Нормальный состав библиотечный фондов.
36. Что такое «научная» библиотека.
37. Библиотечное завещание Ленина.
38. Шесть указаний товарища Сталина в их применении к работе научных библиотек.
39. Ленин как читатель.
40. Систематический каталог.
41. Методика классифицирования книг.
42. Десятичная классификация в обработке Троповского.
43. Организация и техника проверки книжного фонда библиотеки.
44. Задача, содержание и объем «истории библиотечного дела».
45. О коллективном авторе.
46. К вопросу об организации педагогического процесса в деле подготовки библиотечных кадров.
47. Справочно-библиографический отдел Мар. респ. б-ки.
48. О проверке книг по систематическому каталогу.
49. Организация занятий по курсу «Книжные фонды и каталоги».
50. Как работать над книгой.
51. Ряд докладных записок в ОблОНО МАССР.
52. _____ в НКПр РСФСР.
53. Ряд докладов на библиотечных конференциях МАО.

В. Библиография

54. Систематический указатель к журн. Труды КД Академии. Киев 1915, 88 стр.
 55. «Библиотековиана» ВБУ. Бібл. вісті. 1923, 4, 45–48.
 56. Библиотечная литература на иностранных языках. Журн. Библиот. и библиогр. I, 157–164; II, 142–[148]; III, 142–145.
 57. Материалы для библиографического указателя по мариведению. МАО 1934, 11/12, 146–1[60].
 58. Систематический указатель к журн. Мар. хоз., Марий Эл и МАО. – МАО, 1936, 11/12, 73–108.
 59. Анализ указателя к Кр. библиотекарю.
 60. Ряд рецензий.
- Примеч. [Иваницького]: № 29–52 и 58–59 в ркп [рукописях].
14/IX – 1939.

В. Иваницкий.

Архів Марійського державного університету, м. Йошкар-Ола. Ф. 380. Оп. 1. Од. зб. 72. Арк. 7–10. (1934–1939). Оригінал.

**Документи щодо розгляду Центральним бюро скарг
Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції УРСР
заяви В. Ф. Іваницького
про його звільнення з посади заступника директора
Всенародної бібліотеки України (23.08–05.10.1933)***

(*Джерела*: Центральний державний архів вищих органів влади. Ф. 539: Міністерство державного контролю УРСР, м. Київ. Оп. 11: Центральне бюро скарг. Спр. 1334. Документи про розгляд Центральним бюро скарг Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції УРСР заяв робітників системи Наркомосвіти УРСР (постанови, накази, виписки з протоколів, заяви, листування). 9 травня 1933 року – 21 березня 1934 року.)

**[Копія наказу про звільнення В. Ф. Іваницького з посади зам. директора
Всенародної бібліотеки України від 23.08.1933 року]**

ВИТЯГ З НАКАЗУ ПО ВСЕНАРОДНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ
№ 100 від 23/VIII 1933 р.

§ 1.

Звільнити від роботи в ВБУ з 23/VIII 33 р. ІВАНИЦЬКОГО В. Ф., як українського націонал-фашиста, який посідаючи керівну посаду в ВБУ – заступник директора – вперто боровся проти радянзації ВБУ, злочинно поведився з державним майном, не забезпечив охорони соціалістичної власності, об’єктивно сприяв гноїнню цінних книжкових фондів у коморах ВБУ, був за основну постать у ВБУ, навколо якого купчились класово-ворожі елементи, вихідці із попів тощо. За використання посади для переведення явно антирадянської лінії в роботі, гноїння книжок у коморах справи Іваницького передати до прокуратури з проханням організації над ним суду громадським порядком.

Підписав ДИРЕКТОР ВБУ

/ЗАВАЛЬНИЙ/

З оригіналом згідно /Уч. секретар /підпис/

ЦДАВО України. Ф. 539. Оп. 11. Од. зб. 1334. Арк. 87. Машинопис.

**[Заява В. Ф. Іваницького до Центрального бюро скарг
Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції УСРР від 15.09.1933 р.]**

Комісія, що переводила обслідування ВБУ¹, кинула мені дуже великі обвинувачення і зробила щодо мене дуже суворі організаційні висновки. Комісія ухвалила «справу Іваницького передати до прокуратури з проханням

* Коментарі до тексту подано наприкінці документів, за відповідними посиланнями.

організації над ним суду громадським порядком». Кинуті мені обвинувачення я вважаю за неправильні, а висновки за несправедливі. На жаль, усі мої спроби дізнатися про факти, що лежать в основі цих обвинувачень, не дали позитивних наслідків. Я вважаю, що Комісія розглядала мене як вихідця з класово-ворожих шарів (попівства) і як кол. проф. духовної академії й під цим кутом зору розцінювала й мою роботу. Тому перш ніж говорити про свою роботу, мушу подати правдиві дані про свою особу.

Так, мій батько один час був попом, але це факт, якого я ніколи не затаював у анкетах, хоча мав повну можливість зробити це, бо і в моїй метриці і у свідоцтві про приписку до призивного участку, і в воїнському білеті я прописаний (і цілком правильно) як син учителя². Так, я був і проф. Духовної Академії (з 1907 р.), але

а) Крім Дух. Академії я з 1911 р. почав читати лекції з історії давнього сходу по різних ВИШ'ах Києва (Жіночі курси, Універс., Археол. Інститут і т. д.).

б) Курс, який я читав в Академії, офіційно називався «библейская история» і «библейская география», але фактично я читав «давню історію євр. народу» та «історичну географію давньої Палестини».

в) У своїх лекціях в Дух. Академії я майже весь час вів свідому і досить одверту боротьбу з богословським напрямком в історичній науці. Думаю, що для Духовної Академії, особливо часів глухої реакції (1912–13 р.) такий напрямок лекцій не був звичним явищем.

г) Цей напрямок моїх лекцій призвів навіть до писаного (хоча анонімного) протесту одного з студентів – а для Духовної Академії це ж жахлива річ – в якому він докоряє мені, що я не «богослов», що я відкидаю «научну доказуемость целесообразности исторического процесса» і т. д. і т. д.

д) З плином часу моє розходження в поглядах і з студентами і з професурою призвело до того, що я примушений був звернутися до Ради Академії з заявою, яку кінчив так: «не желая ни замалчивать свои научные взгляды, ни проводить их контрабандою, я вынужден поставить на решение совета Академии ... вопрос: могут ли я при указанном расхождении во взглядах с моими коллегами по Академии ... читать лекции в Духовной Академии». Про обурення, яке викликала ця заява, говорити не буду; однак офіційного ходу їй не було дано, справу свідомо затягали, почали надсилати до мене «парламентьорів» ... Кінець кінцем Академію було закрито³. Так хід історії, розрубивши кілька вузлів світового масштабу, розв'язав і мою персональну справу (усе зазначене можу довести відповідними документами).

Отже, певні ідеологічні злами у мене почалися ще задовго до революції. Тому то й саму революцію я сприйняв інакше ніж інші професори духовної Академії.

А оскільки останні роки для мене було чужим те оточення, у якому я виріс, вчився, свідчить моя громадська робота: у ВБУ я був один з активніших членів гуртка безвірників, для колективу ВБУ прочитав кілька лекцій – і не без успіху – про походження християнства, читав антипасхальні лекції на підприємстві, а останній рік був головою гуртка безвірників і у порівнянні з попередніми роками провів досить значну роботу.

Це основні факти, що характеризують моє справжнє обличчя, а комісія підійшла очевидно до мене з даними «формулярними» як до «поповича» і професора духовної Академії.

Перехожу тепер до самих обвинувачень.

І. «Український націонал-фашист».

З приводу цього обвинувачення буквально розвожу руками. Я навпаки весь час відчував, що мої акції саме як українця стоять дуже не високо. Особливо я підмочив свою репутацію як українця під час ювілею Грушевського ⁴, коли, незважаючи на досить енергійний і кількаразовий нажим з боку таких впливових у той час осіб, як акад. Тутковський, Я. Савченко, К. Дорошкевич, Л.М. Левицький я одмовив дати для банкету на пошану Грушевського читальну залю ВБУ. Цим фактом я себе буквально скомпроментував в українських колах. Не краще стояла справа й далі, пригадую такі факти:

1) 1927–8 р. на засіданнях Науково-Дослідчої Комісії Бібліотекознавства і Бібліографії (НДКБ) обговорюється питання про український бібліографічний репертуар, що потім був кваліфік[ований] як нацдемівський. Хто виступає проти цієї ідеї по суті? – Іваницький.

2) 1929 р. у Раді ВБУ висувається питання про потребу мати спеціальний українознавчий каталог. Хто виступає проти? Знову Іваницький, який зазначає, що є важливіші тематичні каталоги (техніка, економіка і т. д.), ніж українознавство.

3) Підвідділ II українського обов. примірника весь час був яскравим виявом націоналістичної закоханости в українську друковану продукцію, тому мав дуже специфічні умови опрацювання, використання й збереження (щоб вітер на нього не подує, муха не сіла). Хто поставив питання про ненормальність такого становища (ще в січні 1933 р.) – Іваницький. А коли на засіданні НДКБ доповідач (Олексієв ⁵) і усі без винятку присутні висловилися за збереження status quo, хто один проти всіх доводив і виробничу доцільність і політичну неправильність такого становища II укр. обов. прим? – Знову Іваницький.

4) На чію пропозицію з плану відд. опрацювання на 33 р. знято було опрацювання збірки чужомовних книжок «Україніка» і замість того встановлено чужомовні книжки з економіки? З пропозиції Іваницького.

5) Коли один з відділів ВБУ ⁶, опрацьовуючи збірку Шевченкіана, задумав

створити для неї якісь виняткові умови збереження й використання, хто викрив цей «націоналістичний іконостас» і припинив дальшу роботу? – Іваницький. Не хочузатримувати увагу на дальших фактах цілком аналогічного порядку (в разі потреби можу навести й їх), але мушу згадати, ще

б) 1927 р. я надрукував статтю: «Чи знав Сковорода євр. мову?». Ця стаття направлена проти націоналістичних тенденцій українських істориків (Багалій та інш.), які виставляють Сковороду людиною універсальних знанів, що знала силу мов, у тому числі і єврейську. Я довожу, що Сковорода євр. мови не знав. Статтю було надруковано тільки після спеціальних переговорів з Багалієм і одержання його згоди.

Як при наявності таких фактів мене можна обвинувачувати в націонал-фашизмі – абсолютно не розумію. Звичайно, я припускаю, що в роботі окремих відділів могли прориватися націонал-фашистські моменти, припускаю те, що не всі факти такого порядку я помітив, але категорично стверджую, що ті факти, які я помічав, негайно викорінював. Недогляди у мене могли бути, але націонал-фашистської лінії – не було.

II. «Був за основну постать, коло якої купчилися класово-ворожі елементи, вихідці з попів тощо».

Комісія брала за увагу очевидно лише факт наявності у ВБУ вихідців з класово-ворожих елементів і безпосередньо пов'язувала це з тим, що посаду Заст. Директора опосідає проф. Духовної Академії. Однак, аналіза самих фактів жодних підстав для таких висновків не дає.

1) У комплектуванні наявного штату ВБУ брали участь

а) Тимчас. Комітет по заснуванню ВБУ

б) Директор ВБУ Меженко ⁷

в) « » Пастернак ⁸

г) « » Миколенко ⁹

д) Заст. Директ. Іваницький

е) Упрнаука

Клясово-ворожі елементи приймали до ВБУ усі перелічені особи та установи, а відповідальність за це перекладають тепер на плечі одного Іваницького. Він був ніби-то тим магнітом, що тягнув до себе клясово-ворожі елементи.

Однак, факти, повторюю, говорять інше; подаю ці факти у формі таблиці:

Хто саме приймав	Кількість		%%
	прийнятих	звільнених	
Тимчас. Комітет	9	4	44,4%
Директор Меженко	6	33	50,0%
Дир. Пастернак	45	13	30%
Дир. Миколенко	31	6	20%
Заст. Дир. Іваницький	43	1	2,3%

Ці підсумки, що їх зроблено на підставі книги наказів, з очевидністю доводять, що у справі прийому нових співробітників найвитриманіша позиція була моя.

2) Підхожу до цієї ж справи з другого боку. Коли я вступав до ВБУ, то там вже було 5 «класово-ворожих» елементів; за той час, коли я до адміністрації не належав (з 4/І 21 р. до /Х 23 р.) цих елементів прийнято було ще 9; нарешті під час мого перебування Заст. дир. (майже 10 років) цих елементів прийнято 14. Отже, помічається якийсь дивне явище: за той час, коли я до адміністрації ВБУ не належав – класово-ворожих елементів приймалося пересічно від 2,5 до 3 осіб щороку, а коли я став Заст. дир., це число відразу падає до 1,4, причому з тих 43 співробітників, що їх прийняв я особисто, виявлено як класово-ворожих елементів (кол. нотар) лише одного. Мені здається, що з усього попереднього можна зробити лише один висновок: немає жодних даних обвинувачувати мене у притяганні до ВБУ, а тим більше доборі класово-ворожих елементів.

3) Навпаки я весь час дбав за те, щоб оновити персонал ВБУ для того а) на бібліотечні посади я систематично просував техперсонал (один з них посідає посаду навіть ст. бібліотекаря).

б) усяких заходів вживав для партизації апарату ВБУ; звертався в цій справі і до голови спілки РОБОС, не один раз говорив про цю справу з директором ВБУ Миколенко, з Головою МК Грибівською ¹⁰ (член ЛКСМУ), звертався в справі кандидатів на посади до т. Сороки ¹¹ (член ЛКСМУ) і т. д. і т. д.

в) Всіляко дбав за те, щоб удержати в ВБУ кожного партійця або комсомольця, надаючи їм певні пільги, напр., у формі зручних годин для роботи, скорочення робочого дня, просування на вищі посади.

І якщо мої заходи не дали бажаних наслідків, то це вже через інші причини. ... Одверто скажу: у цій справі, починаючи з 1931 р., я був майже самотнім. Навпаки, мене весь час засипали або непрацездатними (Скрипка, Копаняєва, Шкот, Берло ¹² і т. д.), або навіть підозрілими (Сільвестров) особами, але з рекомендаціями дуже впливових осіб.

4) Друга сторона добору кадрів полягає в тому, щоб позбутися непридатних для потреб соцбудівництва осіб. Що я робив у цій, другій справі?

По-перше, протягом досить довгого часу до І/ХІІ. 1930 р. я сам належав до тих осіб, яких треба було позбутися у ВБУ. По-друге, я чекав на авторитетні вказівки, щоб взяти правильну лінію в справі очистки апарату ВБУ від вихідців з класово-ворожих шарів. Які ж вказівки я одержав? А вказівки були ось які:

а) з приводу залишення роботи Терлецьким ¹³, якого комісія 1930 р. ухвалила зняти з роботи, один з членів тої самої комісії, що раніше голосував

за звільнення Терлецького, тепер на засіданні Президії ВБУ заявляє: «в особі Терлецького ВБУ втратила вийняткового, з ініціативою і відданого бібліотечній справі робітника» (Протокол з 1/ХІІ-30 р.).

б) У проханні співробітниці Барзилович¹⁴ – нині звільненої як клясово-ворожий елемент – відпустити її з роботи в ВБУ, Директор категорично відмовив;

в) З приводу залишення посад кількома співробітниками ВБУ, здається – 9, з них – 5 з клясово-ворожих шарів, а 2 родичі залишені. Президія ВБУ винесла (1/ХІІ.30 р.) таку ухвалу: «констатуючи, що останніми часами з ВБУ перейшло до інших бібліотек кілька т.т., визнати це явище за ненормальне, просити колектив вплинути на т.т. і перевести відповідну до цього активну роботу»...

Ось ті вказівки, що 1930 р. повинні були правити для мене за провідні лінії в роботі по оздоровленню апарата ВБУ. Я зрозумів їх так (почасти також і на підставі розмов з Директором), що нині, при партійному проводі, не мають вже такого значення ні соціальне походження, ні родинність. Однак, у половині 1931 р., під впливом бібліографічної конференції, у мене знов повстали сумніви у цій справі і я подав Директорові доповідну записку (Протокол Президії 17/VI), де між іншим пропонував «поставити й обговорити питання про можливість та потребу певних організаційних висновків персонального характеру до окремих співробітників ВБУ (не виключаю й себе)». Цю пропозицію Президія відхилила. Більше того: того ж таки 1931 р. МК за головуванням члена ЛКСМ т. Грибівської вів активну кампанію на закріплення за ВБУ її співробітників до кінця п'ятирічки, при чому жодної різниці неробив між вихідцями з клясово-ворожих шарів і рештою співробітників. Звичайно, такі ухвали Президії, як з 1/ХІІ.30 р. та 17/VI.31 р., а також лінія МК на оздоровлення складу колективу ВБУ не могли стимулювати мене на очищення апарату ВБУ від клясово-ворожих елементів. Однак, коли Дир. Б-ки призначив виконувати обов'язки вчен. секр. Полуляха¹⁵ (з освітою Дух. Академії), я категорично проти цього заперечував і згодом Полулях таки лишив цю посаду; далі, коли на посаду наукового робітника була висунута кандидатура Оксіюка¹⁶ (проф. Дух. Акад.) я теж заперечував проти цього і одмовився брати участь в самих виборах. У вересні 1931 р. передбачалася чистка апарату ВБУ, почалося й готування до неї, а потім раптом усе було припинено, бо з'ясувалося, що чистки не буде. Цей факт усі зрозуміли так, що склад апарату ВБУ не такий вже поганий, щоб його треба було чистити. Однак, і цей акт не розв'язав моїх сумнівів щодо потреби оздоровлення апарату ВБУ. Тому, наприкінці 1931 р. (мабуть початок листопаду), переглядаючи штатний розрахунок ВБУ та наявний штат, я подав Директорові записку, де, між іншим, пропонував звільнити

або пересунути на нижчі посади 5 ст. бібл. (і серед них Ткаченкову¹⁷, нині звільнену як класово-ворожий елемент). Жодних результатів ця записка не мала. На самім початку 1933 р. я двічі подавав Директорові писані пропозиції про звільнення 7 чи 8 співробітників; твердо пам'ятаю, що серед них були прізвища: Кордт Б.¹⁸ (потім я її сам звільнив), Ковтунової¹⁹, Чехівської²⁰, Радзівського²¹, Лесгілье²², Зельницького (помер)²³, Вайнберга²⁴ (звільнений мною) та інш. Ці пропозиції (здається за винятком Кордт), теж не пройшли. Нарешті, на самім початку квітня я порушив питання про перегляд усіх співробітників ВБУ на трикутників. Співробітників було переглянуто, зроблено певні організаційні висновки, але Директор бібліотеки не на всі з них пристав. Ось ті основні факти, що характеризують моє ставлення до комплектування кадрів ВБУ. Гадаю, що з наведених даних треба зробити два висновки:

1) У справі набору співробітників у мене за весь час була лише одна помилка.

2) У справі розсіяння того кубла, що створилося у ВБУ, я може робив не все, але, без сумніву, у цій справі я зробив більше, ніж інші члени адміністрації, і те, що я зробив, я зробив, не завдяки підтримці керівного персоналу ВБУ, а не зважаючи на брак підтримки й навіть прямий опір.

III. «Посаду (заст. Дир.) використовував для переведення явно антирадянської лінії в роботі. Вперте боровся проти радянізації ВБУ»:

І тут знову конкретні факти обвинувачення мені невідомі, тому я можу посилатися лише на факти протилежного порядку, які свідчать за те, що я боровся іменно за радянізацію ВБУ. Найясніше це виявлялося під час обговорення на Президії звітів і плянів річної роботи відділів. Перелічувати окремі факти у цій справі значило б просто переписувати свої зауваження до звітів відділів. Тому я прошу розглянути хоча б мої висновки до плянів 1933 р. і звітів 1932 р. або опросити Зав. відд. Стародруків²⁵ та Бібліотекознавства²⁶, які вказівки й настановлення я давав цим відділам і які зауваження робив щодо їх роботи. Називаю ці відділи лише тому, що Завідувачів їх не знято з роботи.

Взагалі, я цілком припускаю, що я міг не помітити, не доглянути тих або тих помилок в роботі відділів, але я рішуче відкидаю обвинувачення в тому, що я проводив якусь антирадянську лінію в роботі. Коли я вирішив працювати з радянською владою, моє рішення було чесним й твердим; чесно і сумлінно я й працював весь час. Перебираючи нині окремі факти, що свідчать про напрям моєї роботи, я зупиняюся на тих, які зафіксовано у спеціальних доповідних записках Директорові:

1) 7–9/VI 31 р. у Києві відбулася бібліографічна конференція. Під свіжим впливом цієї конференції я подав Директорові ВБУ доповідну записку, де між іншим пропонував:

а) ще раз переглянути, піддати ревізії, критиці наукову та бібліотечно-оперативну роботу всіх відділів ВБУ в напрямкові дальшого, ще глибшого, органічного просякнення її основними засадами діалектичного матеріалізму та ще щільнішого пов'язання її з завданнями реконструктивної доби;

б) передумати ще раз питання про форми ув'язки роботи ВБУ: 1) з роботою інших б-к, б) з потребами організованого селянства й робітництва;

в) переглянути основні бібліотечно-оперативні процеси і вже цього року поставити й розрубати питання про систематичний і предметний каталог, бо спроби розв'язати це питання ні до чого не приводять досі;

г) уточнити завдання ВБУ щодо комплектування та консультативно-бібліографічної роботи в деталях;

д) уточнити основні форми й методи наукової роботи, зокрема чітко розмежуватися в роботі з УНІК'ом, Одеською Науков. Б-кою та УКП;

е) обговорити в Президії конкретні заходи, що їх кинуте було на адресу ВБУ в УІМЛП²⁷ та на конференції, і, якщо їх визнано буде за правдиві, усунути відповідні хиби.

Я вважав тоді і нині вважаю, що лише така, цілком конкретна постановка, яку надав висновкам роботи бібліографічної конференції я, могла привести до реальних наслідків. Однак, замість конкретних ухвал, Президія прийняла загальну декларацію і в результаті на практиці получився майже чистий «0». Однак, це вже інша справа, а факт той, що з усього складу Президії на висновки бібліографічної конференції відгукнувся один я.

2) Відповідно до своєї власної пропозиції (п. 1) я особливу увагу звернув на своє ідеологічне виховання (поруч з самостійним штудіюванням творів клясиків М.-Ленінізму, участь у всіх семінарах з діямату та ленінізму при ВБУ, а почасти й у ВУАН), а у кількох виступах в НДКБ піддав ревізії і свою наукову роботу з бібліотекознавства і організаційно-адміністративну (є живі свідки).

3) Наприкінці червня надруковано було історичну промову т. Сталіна на нараді господарників. Ця промова справила на мене колосальне вражіння. Я сприйняв її як програм перебудувати по новому і бібліотечну роботу. Тому, виїхавши 5/IX 31 р. у відпустку, я 27/IX надіслав Директорові доповідну записку у справі часткового запровадження у ВБУ відрядної системи оплати. Мою записку було заслухано на Президії 9/X, але жодної ухвали не зроблено, тобто фактично справу було поховано. Однак, я цієї справи так не лишив, почав збуджувати громадську думку ВБУ (стаття у стінгазеті, доповіді на загальних зборах, велика стаття до журналу), а поруч з цим – з одного боку почав явочним порядком запроваджувати у роботу ВБУ окремі вказівки т. Сталіна (реорганізував плянування, звітність, по новому поставив облік праці, встановив точні норми виробу, завів у практику

контроль роботи карбованцем, точний розподіл функцій окремих посад і т. д.), а з другого боку – я почав добиватися у Директора й НКО дозволу на частковий перехід на відрядну систему оплати. Таким чином, завдяки лише моїй особистій енергії й настирливості шість вказівок Сталіна значною мірою вже реалізовано в роботі ВБУ.

4) Згідно з настановами Укрнауки ВБУ є центральною науковою б-кою і має виконувати своє основне завдання – «обслуговувати наукового робітника та практика високої кваліфікації» (Протокол Президії ВБУ від 27/V 30 р.). Однак, у мене досить рано з'явилися сумніви щодо правильності такого настановлення: вже 9/VI 1931 р. у доповідній записці Директорові я пропонував між іншим: «передумати ще раз питання про форми ув'язки роботи ВБУ з роботою інших бібліотек та з потребами організованого селянства й робітництва». Президія цю пропозицію відхилила. Однак я не одмовився від своєї думки. Начавши частково здійснювати її явочним порядком (в організації виставок, конференцій або гуртків читачів, виїздах на виробництва по лінії шефства), я нарешті 24/V 32 р. подав Директорові спеціальну умотивовану записку про потребу масової роботи ВБУ та її форми, але на обговорення Президії цю записку було поставлено лише 19/VII, до того під час моєї відпустки. Основні настановлення моєї записки було схвалено. Після того почався довгий процес боротьби з млявістю та консерватизмом зав. відділів по реалізації масової роботи; однак, на сьогодні основні настановлення заведено у життя, складено робочі плани, які й реалізуються.

При наявності таких фактів і таких виробничих настановлень (а я навіть лише основні факти), я буквально не розумію, як мене можна обвинувачувати в антирадянській лінії роботи, та ще й упертість; якщо у мене й була упертість, то тільки в щирому запровадженні радянської лінії в роботі. Про це свідчить і моя виробнича практика, і мої статті в стінгазеті, і мої численні виступи на загальних зборах співробітників і спеціальні накази проти техцизму й діляцтва. На все це є документи й правдивість моїх тверджень дуже легко перевірити.

IV. «Злочинно поведився з державним майном, не забезпечив охорони соціалістичної власності, об'єктивно сприяв гноїнню цінних книжкових фондів у коморах ВБУ».

Важке обвинувачення подано у такій загальній формульовці, що я примушений говорити про ті заходи, яких я взагалі вживав у справі охорони книжкового майна. Питання це досить складне й тому я розчленю його на окремі моменти:

А) Загально-організаційні заходи.

Б) Спеціальні заходи щодо кількісного збереження майна (облік, забезпечення від крадіжок, утечки).

В) Профілактика й гігієна книги.

Д) Дезинсекція.

А) По-перше я мушу констатувати, що безпритульного щодо відповідальності книжкового майна у ВБУ немає. Кожна частина фондів має окремих відповідальних за їх цілість осіб.

По-друге, у ВБУ існує спеціальна комісія по охороні книги. Нині склад її такий: Голова – Марковський ²⁸, члени – Зданевич ²⁹, Полулях, Попов ³⁰ (Прот. Презид. ВБУ з 30/V 30 р.).

По-третє: оскільки частина фондів ВБУ знаходиться у приміщеннях, які абсолютно непридатні для збереження книжок, Адміністрація ВБУ прийняла до неухильного виконання скупчення принаймні найбільше небезпечних щодо охорони фондів в основних своїх книгосховищах. Однак, в реалізації цієї думки ВБУ весь час (починаючи з 1930 р.) наштовхується на систематичний опір колишнього Директора ВМГ ³¹ Куріного та НКО.

Четверте: щоб постійно держати в полі свого зору справу охорони книжок і щоб примусити до цього й завід. відділів, я, розробляючи стандартний бланк квартальної звітності, заніс сюди спеціальну рубрику: «охорона книги», з такими підрозділами: чищення книжок від пороху, зовнішнє упорядкування, дезинсекція, контрольний перегляд фондів.

Б. а) До осені 1929 р. ВБУ не мала справжнього обліку свого майна, не було жодних інвентарів, охоронних записів тощо. І лише в листопаді 1929 р., коли до викон. обов'язків директора вступив я, заведено було спеціальні акти, куди записується кожна книга, що вступає до ВБУ;

2) Іменно я точно регламентував спеціальними правилами порядок одержання й повернення ключів від усіх приміщень б-ки.

3) Іменно я завів, як правило, опечатувати по закінченні роботи приміщення геть усіх відділів ВБУ, де є книжки, і до останнього часу досить часто перевіряв виконання цього правила (свідки: Павловський ³², Гречина ³³, Козловський ³⁴, Марковський ³⁵).

4) Б-ка кол. Дух. Академії з 1919 р. до 1924 р. перебувала у віданні Університету і за весь цей час жодних заходів не було зроблено до повернення кол. абонентами б-ки взятих їми книжок. Лише з приєднанням цієї б-ки до ВБУ почалася робота коло стягнення цих книжок. Але робота йшла і кволо і з переборами; тоді я взяв її під свій безпосередній контроль і результати цього ось які: з 9756 кн. повернуто або належно компенсовано 8803 (справу ще не кінчено) (Прот. Президії ВБУ з 20/IV 33 р.). Такого ж ударного характеру я надав і другій, теж позабутій справі – повернення задоволеної заборгованості абонентами кол. Університетської бібліотеки та книжок виданих безпосередньо з книгосховища ВБУ різними установами або відділами ВБУ.

5) З моєї пропозиції 1931 р. було переведено першу генеральну перевірку фондів загального книгосховища;

6) Не обмежуючися контролем над окремими сторонами справи охорони книжкового майна, я у жовтні 1932 р. обслідував стан охорони книжкових фондів ВБУ у цілому, поставив це питання 25/XII на Президії і провів відповідні ухвали. З того часу я не спускав цієї справи з ока, систематично контролював виконання ухвал Президії (свідки Заввідділів: Козловський, Марковський, Оксіюк, Ясинський ³⁶, Карпінська ³⁷), а 29/VI знову поставив на Президію свою інформацію про виконання ухвал 26/XII в справі охорони книжкових фондів ВБУ.

Взагалі, поновивши тепер в пам'яті всю свою роботу в справі охорони книжок, я прихожу до висновку, що цій ділянці роботи я приділяв чи ненайбільше уваги, тому, що саме тут бачив найбільше розхлябаности.

В. Яких заходів вживав я у справі книжкової профілактики й гігієни? Звичайно, максимальну увагу було приділено сталим книжковим фондам, тобто книгосховищу, що ж до книжкових комор, склад яких є плинним (вилучення книжок до обмінного фонду та резервного фонду, на продаж, на утиль, до відд. опрацьовання), то до них профілактичні заходи застосовувались не так часто й регулярно, як у книгосховищі. Основні профілактичні заходи були такі:

- 1) Систематичне провітрювання усіх приміщень з книжками,
- 2) систематичне чищення книжок пилосмоком,
- 3) обтирання пороху з книжок ганчирками,
- 4) генеральне чищення від пороху геть усіх книжок книгосховища перед переведенням їх до нового будинку.

5) Організація ремонту пошкоджених книжок – робота, яку обстежила спеціальна бригада МК й визнала за дуже вигідну й корисну, а також організаційні заходи до влаштування власної палітурні.

6) Систематичне обстеження фахівцями приміщень підозрілих на вогкість, що переводилося кілька разів і під моїм безпосереднім доглядом лабораторією акад. Шапошникова.

7) Рішуче заперечення проти організації в новому будинкові бібліотеки їдальні, а коли їдальню все ж таки було організовано і скоро з'явилися таракани й миші, я негайно ув'язався с ТСОАвіяхемом, а крім того вжив низку інших заходів, щоб забезпечити цілість книжок (Протокол През. з).

8) Нарешті, 1932 р. Керсправами ВУАН Левадний вселив у будинок, де міститься Подільська філія ВБУ, майстерню автогенного тресту. Робота цих майстерень уявляла величезну небезпеку для книжок не тільки з пожежного боку, а й взагалі з боку гігієни книги (неймовірний чад, що

проходив до приміщень бібліотеки). Усі мої клопотання перед ВУАН не дали жодних наслідків. Тоді я сам порушив і довів до кінця виселення цих майстерень через прокуратуру.

Д. Перехожу тепер безпосередньо до справи дезинсекції. Роботи по дезинсекції книжок у спеціальних коморах переводилась 1929 р. і 1930 р. повним темпом над тими книжками, що переходяться у коморах старого будинку. З цією метою організовано було спеціальний карантин для всіх нових вступів (проти канцелярії), звідки був безпосередній вихід до дезинсекційних камер. Однак, у літку 1931 р. господарча частина ВУАН, зруйнувала усе пристосування камер й використала його як матеріал, а самі камери закинула на горище. У цій надзвичайно важливій справі я подавав Директорові спеціального рапорту, однак ні мені, ні директорові не пощастило здобути сарая назад. А оскільки він був єдиним місцем, де можна було переводити дезинсекцію (над книжками старого будинку), довелося радикально змінити весь план цієї роботи; поставити дезинсекційні камери у новім будинкові і замість перепускати через дезинсекцію усі надходження з старих книжок, пускати до камер лише ті книжки, що вступають до книгосховища, тобто на постійне переховання. Така робота й переводиться, але, звичайно, така примусова зміна у напрямкові роботи забезпечує від шкідників книжки книгосховища, але не гарантує відсутність шкідників у книжкових коморах. Мушу додати, що я особисто вважаю, що всі ті заходи, які переводить у справі гігієни книжок ВБУ – недостатні. Але для того, щоб нормально поставити цю справу, треба мати не 10 приборальниць (на що дає право штат; фактично 7–8), а мінімум 20. Тільки тоді можна нормально організувати чищення книжок від порохи, а порох головна причина поширення шкідників. Тим часом НКО у своїх штатних розрахунках абсолютно не рахується з специфікою становища ВБУ і з тими факторами, що обумовлюють збільшення штату і тому, напр., на 33 р. замість 4 швейцарів 1932 р. дав одного, а це призвело до того, що трьох поприятниць довелося зняти з уборки приміщень і поставити за швейцарів.

Кінчаючи свої пояснення, мушу знову повторити думку, що її подав раніше. Цілком припускаю помилки, недогляд і т. д. у своїй роботі, але категорично відкидаю думку, що я свідомо провадив націонал-фашистську лінію, вперто борюся проти радянзації ВБУ і злочинно ставився до державного майна. Цього ніколи не було. Що ж до причин своїх помилок, недоглядів, то вони полягають у колосальному збільшенні роботи на посаді заст. директора. Досить нагадати такі факти, що 1929 р. ВБУ мала 117 співроб., одержала 199.012 крб. асигнувань на рік і приймала 182.222 од. нових вступів; а 1933 р. – 178 співробітників, 367.560 крб. асигнувань і 545.869 нових вступів (це 1932 р.); тим часом членів Дирекції, що переводила

бібліот.-оперативну роботу 1929 р. було 3, а 1933 р. стало 2^{1/2}, бо директор не менше як місяців 6–7 бував у різних відрядженнях. Отже робота колосально збільшилася, а кількість робітників зменшилась. Я кілька разів порушував справу про ненормальність цього становища, і говорив, і писав директорові, що я не встигаю всього зробити. Але мої заяви жодних наслідків не мали.

Прошу звернути увагу на наведені факти й міркування, а також урахувати й те, що як науковий робітник я працюю вже 26 років, з них 15 років при Рад. владі; що я був одним з основних будівників ВБУ, що ВБУ у значній мірі іменно мені зобов'язана і наявним приміщенням і обладнанням його, і своїми фондами (на 1/І 33 р. понад 2.500.000 кн. та журналів крім аркушівок, газет, нот тощо) і упорядкуванням їх (коло 1.500.000 цілком опрацьованих) і взагалі усією своєю організацією.

Я прошу урахувати всі ці факти, зняти з мене ганебну пляму і дати можливість переводити далі роботи на користь соціалістичному будівництву.

Іваницький

ЦДАВО України. Ф. 539. Оп. 11. Од. зб. 1334. Арк. 89–106. Машинопис.

**[Заява В. Ф. Іваницького до Центрального бюро скарг
Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції УСРР
від 16.09.1933 року]**

Центрального бюро скарг РСІ УСРР

У серпні цього року було переведено – після виключення з партії Директора Всенародної Бібліотеки України при ВУАН Миколенка – комісією НКО обслідування роботи Бібліотеки. Після того наказом по Бібліотеці мене 23/VIII було знято з роботи й мою заяву ухвалено передати до прокуратури.

Вважаючи цю ухвалу за цілком неправильну, я подав до Сектору науки НКО (тов. Покровський) заяву з проханням переглянути ухвалу комісії щодо мене. Сьогодні тов. Покровський повідомив мене, що Зам. НКО Хвиля вирішив моєї справи не переглядати й ухвали комісії щодо мене не міняти.

Я вважаю, що ухвала комісії неправильна. Прикладаючи до цього копію наказу про своє звільнення, список наукових праць та копію моєї заяви, що я подав її до НКО, я прошу зняти з мене – чесного радянського робітника – тяжку пляму, накладену цілком несправедливо.

Підкреслюю, що в моїй заяві не використано й половини відповідних фактів.

Іваницький Віктор Федорович
Київ, Іллінська 5, 4

16/ІХ-33 г.

ЦДАВО України. Ф. 539. Оп. 11. Од. зб. 1334. Арк. 86–86 зв. Автограф.

[Заява В. Ф. Іваницького до Центрального бюро скарг
Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції УСРР
від 20.09.1933 року]

В Центральное бюро жалоб РКИ
Иваницкого Виктора Федоровича
Киев, Ильинская 5, 4

Заявление

В дополнение к моему заявлению от 15/IX прошу обратить внимание на следующие факты и соображения.

Мне доселе остаются неизвестными те конкретные факты, которые легли в основу пред'явленных именно мне обвинений. Этот вопрос имеет для меня не какой-либо академический интерес, а совершенно реальное значение, так как при тех методах и в той спешке, с которою комиссия НКО проводила свою работу, в ее выводах не только возможны ошибки, но они уже и обнаружены. Так, 23/VIII вр. и. об. Директора ВБУ Завальный об'явил наказом по библиотеке об увольнении целого ряда сотрудников с соответствующею мотивировкою для каждого. Между тем, уже 28/VIII тот же Завальный специальным наказом перевел т. Радзиевского из разряда «классово-ворожих элементов, що бібліот. роботу ВБУ скеровували на буржуазно-нацдемівські рейки» в ряд уволенных просто «за неприцездатністю». В отношении т. Ковтуновой такая же точно замена произведена наказом от 1/IX, между 12–17/IX аналогичный наказ дан также в отношении т. Лезгилье. И однако, в группе тех классово-враждебных элементов, которые скеровували работу ВБУ на буржуазно-нацдемівські рейки» остались и после этих перемен такие лица, которые ни по характеру своей работы (элементарнейшие технические процессы), ни по своим дарованиям никаким «скеруванням» не только не занимались, но и не могли заниматься. С другой стороны, дело других т.т. полностью (Кравченко ³⁸) или частично (Максименко ³⁹) уже пересматривается НКПр.

Упоминаю об этих фактах для того, чтобы показать, что работа комиссии далеко не является такою безупречною и бесспорною. Я убежден, что и с теми фактами, на которых построено мое обвинение, что далеко не все обстоит благополучно. Поэтому

во первых я убедительно прошу дать мне возможность ознакомиться с этими фактами или затребовать от меня по поводу их об'яснения.

Далее, из пояснений Завального, зав. сектора науки Покровского и из постановления коллегии Киевской РКИ от 23/ VIII (см. газ. «За радянську

Академию» № 20 (56)) я заключаю, что как один из членов администрации ВБУ я несу ответственность за состояние библиотеки в целом. Таким образом, администрация ВБУ рассматривается как единое целое, связанное единством ответственности, независимо от того, кто из членов администрации что именно делал; т.е. получается полная обезличка ответственности. Поэтому

вовторых я прошу точно установить вину каждого из членов администрации в отдельности и соответственно этому будет дифференцировано наказание.

в третьих, я прошу присоединить к фактам, изложенным в моем заявлении в ЦБЖ от 15/IX нижеследующие факты.

Группирую их по основным обвинениям наказа.

I. Меня обвиняют в том, что я – украинский националист; между тем я

1) задержал реализацию постановления президиума ВБУ от 9/III-29 г. «скласти спеціальний каталог українознавчої літератури». Этого каталога не составлено доселе.

2) В июне 1930 г. Президиум ВБУ – если не по моей инициативе (точно уже не помню), то во всяком случае при моем активном содействии – постановил: «замість українознавчої журнальної бібліографії складати бібліографію взагалі журнальної наукової літератури».

3) По моему настоянию упразднен самостоятельный каталог книг на украинском яз.; этот каталог влит в единый общий каталог для всех книг кириллицей.

4) По моему настоянию в каталожном описании книг на украинском языке сведено к минимуму ту схедеографическую специфику, которая существовала до 1930 г., вносила ряд усложнений в работу и схедеографов и каталогизаторов и вообще была выявлением националистической привязанности к несущественным деталям именно украинской книги и стремления поставить ее в особое положение по сравнению с русской книгой.

Когда отдел обработки книги (зав. Козловский) задумал создать совершенно исключительные условия для описания и хранения коллекции «Шевченкіяна», я обнаружил это ненормальное явление и я ликвидировал этот националистический «иконостас».

5) Когда отд. комплектования (зав. Иноземцев ⁴⁰) распорядился положить в основу картотеки отдела украинский алфавит (при преобладающем количестве русских книг), я тотчас отменил это распоряжение.

7) По моему предложению Президиум ВБУ 4/IV-31 г. снял из плана работы отдела рукописей «як неактуальну» выставку автографов Кулиша.

8) Когда в 1929 г. в президиуме ВБУ подняли вопрос о необходимости поделить фонды ВБУ между двумя зданиями старым и новым, я предлагал

перенести в новое здание, т.е. поместить в непосредственном соседстве с читальнею только «обязательный украинский экземпляр», т. е. новую советскую украинскую книгу, а все остальные украинские фонды, как неактуальные, оставить в старом здании (см. проэкт распределения фондов).

9) Вопреки моему проэкт Президиум ВБУ в § 4 статута отд. карт и графики включил (9/Х-31 г.) такой абзац: «при обох підвідділах мапографічного відділу існує окремий український сектор, присвячений спеціально мапам і графічним матеріалам України».

II. По поводу обвинения меня в подборе или сохранении специфического состава сотрудников ВБУ (п. 4 постановления РКИ) основное уже сказано в моем предшествующем заявлении. Поэтому здесь добавлю только, что кандидатуру членов ЛКСМУ Грибовской на пом. зав. отдела книгопользования и Сороки на зав. спецчасти выдвинул я; во-вторых, из двух принятых мною членов ЛКСМУ комиссией по обследованию ВБУ обе оставлены на работе, из двух партийцев, принятых Директором, оба сняты с работы и исключены из партии.

Кроме того, я прошу исправить ошибку, вкравшуюся в мое предшествующее заявление. Количество лиц из классово-враждебных элементов, принятых в течение пяти лет в ВБУ, без какого бы то ни было моего участия – 18(!), а за десять лет моего пребывания в составе администрации ВБУ таких лиц принято только 9, цифры – достаточно красноречивы.

III. Наказ и. об. Директора ВБУ обвиняет меня в том, что я проводил антисоветскую линию в работе и вообще упорно боролся против советизации ВБУ. Противопоставляю этому такие факты:

1) Начиная с 1930 г. Библиотека принимает особенно деятельное участие в разного рода политических кампаниях (посевная, уборочная, шефская работа и т.д.) путем организации книжных выставок на специальные темы, составления списков рекомендуемой литературы, организации долгосрочного абонемента, посылки на места сотрудников библиотеки и т.д. Конечно, можно говорить, что библиотека не все в этом направлении делала, можно самую работу признавать неудовлетворительной, но это уже – другой вопрос; во всяком случае были: и установки на ув'язку с рабоче-крестьянскими массами, производилась и сама работа (детали см. отчеты б-ки за 1931, 1932 г. и план массовой работы на 1933 г.).

2) Для характеристики тех установок, которые давались администрацией, я привожу далее ряд буквальных выдержек из статута отделов. Напр. Конс.-библиограф. отдел ставит своей задачей «активно просувати у маси трудящих потрібну для соцбудівництва книгу, вивчати теорію й практику консуьлт.-бібліограф. роботи на базі діалект. матеріалізму, пов'язуючи її

з вимогами реконструктивної доби, скеровувати увагу читача на літературу корисну для соціалістичної науки й практики, поширити своє обслуговування на виробництво, бібліографічну роботу пов'язати з актуальними потребами соцбудівництва, характеристики літератури подавати ... у розрізі клясово-ідеологічному, визначаючи соціальне й виробниче призначення матеріалу». Или статут отд. Библиотековедения: «популяризувати серед бібліот. робітників ідеї сучасного наукового бібліотекознавства, побудованого на засадах марксизму-ленінізму і тим сприяти розвиткові бібліотечної справи в УСРР та перебудові її відповідно до завдань сучасного реконструктивного періоду соцбудівництва». Не умножаю виписок из статутів других отделов, так как они совершенно аналогичного характера.

3) А что указанные установки не оставались только на бумаге, это видно из того, как реагировал Президиум б-ки и, в частности, я лично на случаи уклонения отделов от этих установок. Напр. а) в отношении комплектования: 11/III-32 г. Президиум возвращает отделу поданный им план работы на 32 г. с предложением «детальніше розробити політичні настановлення роботи відділу». Тому же отделу 15/III-32 г. Президиум предлагает: «активізувати роботу над придбанням актуальної сучасної літератури, купуючи її в кількох примірниках».

б) в отношении обработки книги: «у практику опрацювання ввести позачерговість для літератури з найбільш актуального тематичного репертуару» (Прот. 15/I-31 г.); или: «з літератури, виділеної для спрощеного опрацювання виділяти під час сортування всю актуальну літературу, передаючи її до негайного повного опрацювання (Прот. 18/V-32 г.); или «роботу над неактуальними частинами карт та графіки з плану відділу зняти, замість того остаточно впорядкувати революційний плякат та почати роботу над каталогом революційного плакату» (Прот. 18/V-32 г.); еще пример: передавая в 1931 г. (по случаю отъезда в отпуск) разные дела Директору, я между прочим пишу: «основне настановлення – сортування актуальної для нас і для потреб експорту книжок. Доводиться систематично боротися: сортування для сортування, формалізм сортування (напр. додатки до «Нивы» сортують тому, що черга дійшла до літери «Н»). Поэтому, напр., оценивая работу отд. старопечатных книг, Президиум отмечает (предложение лично мое); что отдел «не приділив достатньої уваги актуальним частинам пляну, як от розшук найактуальніших з погляду реконструктивної доби раритетів XIX–XX вв., розшук і опис матеріалістичної літератури у виданнях до 1800 р. тощо, натомість ... збільшив проти запланованого кількість часу неактуальні частини пляну» (Прот. 14/III-32 г.)

в) в отношении работы читальни сектор науки НКО предлагал «обслуговувати наукового робітника й практика високої кваліфікації» (Прот.

27/V-30 г.), но я лично всегда держался того взгляда, что читатель ВБУ «ненауковий читач – українознавець (у некоторых членов Президиума были и такие взгляды!), а читач з серйозними науковими інтересами – академік, студент, красноармієць – все одно, аби з серйозними науковими інтересами», и далее еще: «установка читальні не на професора, академіка, члена СНР, а на всіх взагалі, хто потребує книги для наукової роботи» (см. мой доклад на Президии 12/XII-28 г.). Исключение – не члены профсоюзов, которых можно пускать в читальню «кожного з окремого дозволу зав. читальні, маючи на увазі класову лінію» (Наказ читальні з 4/I-31 р., мой дневник № III). Поэтому вплоть до последнего времени я предлагал зав. читальнею обращать внимание не на официальное положение читателя, а на его интересы: «взагалі по всій лінії [читальні] взяти настановлення на активізацію не тільки ідеологічно витриманої, а й серйозної книги для погл. роботи» (Прот. 5/IV-33 г.).

В связи с этим я должен коснуться п. 9 постановления Киевской РКИ: а) утверждение, что «не допускала робітничих, червоноармійських та студентських мас» [в читальню] – совершенно неправильно. Правда, число рабочих и красноармейцев в читальных залах никогда не было выше 10%, но студенты всегда заполняли читальные залы ВБУ (до 50%). ВБУ есть б-ка Академии наук, потому я прошу сравнить состав ее читателей (статист. данные имеются в годовых отчетах библиотеки) с составом читателей в Б-ке Всесоюзной Академии наук; б) утверждение, что «об'єктом обслуговування ВБУ були націоналістичні елементи» – абсолютно неправильно. В составе читателей ВБУ украинцев – 50,7%, русских – 33 %, евреев – 12,2%. Но количество выданных на украинском языке книг – только 7,4%!

в) утверждение, что «учасники контрреволюційних організацій (Дорошкевичи, Козориси, Залевські тощо) вільно користалися з таємних фондів ВБУ» – также неправильно. Пользоваться материалами тайного отдела разрешалось только на основании письменного разрешения администрации, а не «вільно»; 2) разрешения на право пользования тайным отделом Козорису⁴¹ и Залевскому⁴² я, кажется, не давал; 3) что касается Дорошкевича⁴³, то он допущен был к материалам тайного отдела не как «контрреволюционер», а как Директор Киевск. филии Ин-та Шевченка и вообще как очень авторитетный в Киеве научный работник. А Киевская РКИ хочет, очевидно, чтобы администрация ВБУ знала о Дорошкевиче больше, нежели органы ГПУ!

г) в отношении библиографической работы я всегда следил за надлежащей актуальностью ее тематики, поэтому напр. (только примеры!) в план работы Конс.-библиогр. отдела на 1932 г. Президиум включает такие темы: шесть указаний Сталина, коллективизация, Оборона СССР; в план работы картографического отдела – карты первой пятилетки, плакат первой

пятилетки, и т.д. Поэтому как недостаток работы отд. Комплектования отмечается то, что он не отработал картотек дезидерат по технике и экономике, что в картотеках отд. Конс.-библ. преобладает беллетристика и т. д. и т. д.

д) за последние 4 года особенно интенсивно шла выставочная работа ВБУ, т.е. работа по активному продвижению к читателю. Так, было организовано

в 1929 г. – 41 выставка на 7.388 экспонатов

в 1932 г. – 191 выставка на 38.510 экспонатов.

В тематике выставок происходит радикальный перелом (XVI парт. с'езд, XVII партконференция, ряд выставок по посевной ударной и т. д. кампаниям), планы наиболее крупных и ответственных выставок обсуждаются на Президиуме, особенное внимание обращается на максимальную эффективность выставок. Из ряда относящихся сюда примеров приведу только один: по поводу выставки к XVII партконференции Президиум выносит такое постановление: «вжити всіх заходів, щоб найширше популяризувати виставку до XVII партконференції, максимально притягуючи відвідувачів та екскурсії» (Прот. 19/II-1932 р.).

Снова повторяю: я решительно не понимаю, как можно при наличии приведенных фактов, пред'являть мне те тяжелые обвинения, которые фигурируют в постановлении РКИ и наказе Завального.

IV. По вопросу об охране книжных фондов основное уже сказано в моем предшествующем заявлении. Но в связи с постановлением Киевск. РКИ (п. 8) должен подать следующие пояснения:

1) Я категорически утверждаю, что таких тюков («наукових пакунків!»), которые лежали бы нераспакованными «по 2 і більше років», в б-ке нет; речь идет очевидно о книгах, привезенных из Житомира и К-Подольска летом и осенью 1932 г. Часть этих материалов доселе, действительно, не распакована, но исключительно вследствие полного отсутствия и места и рабочей силы.

В 1932 г. б-ка приняла вместо обычных 120–130.000 кн. – 320.436 кн., т. е. количество, почти втрое большее ежегодного среднего прироста; понятно, что освоить такую массу книг в течение одного года невозможно; однако, о темпах работы б-ки красноречиво говорит тот факт, что если в 1931 г. было индивидуально описано 55.539 кн., то в 1932 г. – 195.744 кн. ед., несмотря на то, что часть библиотечных помещений совершенно не отапливалась, а в отапливаемых помещениях средняя t° 8–9°.

2) Ценные фонды «знищували шкідники». Подчеркиваю, что в данном случае речь идет именно о «коморах», т.е. помещениях, куда отовсюду свозятся книги, а не о книгохранилище, а это огромная разница; во-вторых,

книжных вредителей б-ка получила из Житомира, а не сама расплодила их; в третьих, бороться с вредителями в «коморах» ВБУ по причинам подробно изложенным в предшествующем заявлении.

3) «Консервувалась і знищувалась цінна поточна політична література». По поводу этого обвинения удобнее было бы давать устные объяснения, так как только они могут быть в достаточной мере детальными. Коротко же отмечу следующее: Несмотря на то, что количество библи.-оперативного персонала ВБУ значительно превышает его количество в других б-ках Украины, оно совершенно не отвечает масштабу работы ВБУ и в частности, – количеству новых поступлений. Для того, чтобы своевременно освоить всю ту массу разнообразнейшего материала, который ежегодно вливается в фонды ВБУ, нужно или а) увеличить штат, б) или колоссально поднять выработку, или в) внести дифференциацию в обработку книг.

В 1930 или 1931 г. ВБУ подала в НКО детальный расчет количества персонала, необходимого для освоения старых залежей (2 варианта: на 3 года или 5 л.); в удовлетворении просьбы было отказано.

С целью увеличения выработки проведено было ряд рационализаторских мероприятий, а кроме того, благодаря применению социалистических методов работы поднято продуктивность труда. Наличие в работе б-ки и первого и второго фактора очень легко проверить. Однако, одни эти мероприятия не могут покрыть всей той потребности в рабочей силе, которую испытывает б-ка. Более широкие перспективы открывает введение дифференциации в обработку книг (по примеру таких б-к, как б-ка Комакадемии и т. п.). В отношении полноты обработки ВБУ делит все свои фонды на три группы: а) наиболее актуальная и необходимая для удовлетворения потребностей соцстроительства книга подвергается индивидуальной обработке (2, а иногда и больше карточек на каждую книгу); б) менее актуальная литература описывается группами, с составлением одной карточки на ряд книг, в) неактуальная дореволюционная литература только сортируется по языкам, научным дисциплинам и алфавиту, и как правило, совершенно не подлежит каталогизации.

Категорически утверждаю, что та литература, о «консервации» которой говорит постановление РКИ относится именно ко второй группе. Начиная с 1932 г. б-ка приступила к ее сортированию, но работа далеко еще не окончена.

Наконец, что касается «знищення цінної політичної літератури» – то категорически утверждаю, что таких фактов не было.

В заключение я прошу ЦБЖ:

Рассмотреть мое дело по возможности скорее, так как труд является единственным источником моего существования, а при тех обвинениях,

которые брошены мне, я совершенно не могу найти приложения своему труду, даже в форме самой скромной технической работы;

Факты и соображения, приведенные в настоящем заявлении, рассматривать в связи с данными, изложенными в предшествующем заявлении;

Учтесть все то положительное, что сделано мною для ВБУ в течение 10 лет работы.

20/IX-33 г.

Иваницкий

ЦДАВО України. Ф. 539. Оп. 11. Од. зб. 1334. Арк. 110–116. Автограф.

**[Заява В. Ф. Іваницького до Центрального бюро скарг
Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції УСРР
від 03.10.1933 року]**

До Центрального бюро скарг
ЦИК РСІ
Іваницького Віктора Федоровича,
Київ, Іллінського 5, 4

Заява

15/IX я подав до ЦБС заяву про перегляд ухвали НКО та Київ РСІ⁴⁴ у справі мого звільнення з ВБУ. 21/IX я надіслав додаткові матеріали у цій справі. Зам. зав. ЦБС т. Дубовий сказав мені, що для розгляду моєї справи, як складної, треба днів 10. З того часу вже минуло 18 днів і я досі не маю жодних повідомлень ЦБС про долю моєї скарги.

Якщо мою справу вже вирішено, прошу повідомити мене про ухвалу; якщо її ще не вирішено, прошу прискорити розгляд справи, бо та невизначеність становища, у якій я перебуваю досі, не дає мені можливості знайти будь-яку роботу і тим позбавлений самих джерел існування.

3/Х-33 р.

Іваницький

ЦДАВО України. Ф. 539. Оп. 11. Од. зб. 1334. Арк. 85–85 зв. Автограф.

**[Копія постанови Центрального бюро скарг
Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції УСРР
про відмову в перегляді справи В. Ф. Іваницького]**

УСРР
НАРОДНИЙ КОМІСАРІАТ РОБІТНИЧО-СЕЛЯНСЬКОЇ ІНСПЕКЦІЇ
ЦЕНТРАЛЬНЕ БЮРО СКАРГ

И-18-120

5/Х 1933 р.

Іваницькому В. Ф.

П О С Т А Н О В А
ЦБ-Скарг НК РСІ УСРР від 27/ІХ-33 року

П р и с у т н і: т. ГРОМІЦЬКИЙ, НАУМОВ.

С л у х а л и: Скаргу гр. ІВАНІЦЬКОГО В.Ф., бувш. професора духовної академії і звільненого з посади заст. директора Київської Всенародної бібліотеки України за наказом № 100 з 23/VIII-33 р. як націонал-фашиста.

У х в а л и л и: Визнати, що мотивів для перегляду справи немає, а тому скаргу залишити без наслідків.

ЗАСТ. ЗАВ. ЦБС НК-РСІ УСРР
СЕКРЕТАР

/ГРОМІЦЬКИЙ/
/ПЕРЛІНА/

ЦДАВО України. Ф. 539. Оп. 11. Од. зб. 1334. Арк. 83. Машинопис.

¹ Див.: Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 422. Арк. 1.

² Див. «Автобіографію» у цьому збірнику (с. 153–154).

³ Академія закрита в 1919 році радянською владою, неофіційно діяла до середини 20-х років. Див. докладніше: Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии. 1819–1920-е гг. : материалы из собрания проф. протоиерея Ф. И. Титова и архива КДА: в 4-х т. – Т. 1: А–Й / [сост. В. И. Ульяновский]. – Киев, 2014. – 576 с.

⁴ Йдеться про ювілейні заходи з нагоди 60-річчя акад. М. С. Грушевського в 1926 році.

⁵ Алексеєв Теофан (Феофан) Павлович (09.09.1896, Миколаїв Миколаївського воєнного губернаторства Херсонської губ. – 1970-ті роки, Баку) – історик, книгознавець. Працював н. с. (24.07.1932–23.08.1933), зав. від. книгосховища ВБУ. Репресований. Докладніше про нього див.: *Дубровіна Л. А.* Всенародна бібліотека України під час реорганізації її діяльності в 1929–1934 рр. // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : наук. пр. НБУВ. – Київ, 1998. – Вип. 1. – С. 4–17; *Гарбар Л. В.* Українська бібліотечна справа в іменах (кін. ХІХ ст. – 1941 р.): матер. до біогр. дов. / авт.-уклад. Л. В. Гарбар ; ред. кол.: Л. А. Дубровіна (голова), В. І. Попик, Г. В. Боряк та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. – Київ, 2017. – С. 15.

⁶ Йдеться про відділ опрацювання на чолі з В. О. Козловським.

⁷ Меженко (Іванов-Меженко) Юрій Олексійович (справжнє ім'я – Іванов Георгій Олексійович) (06.06.1892, Харків – 24.11.1969, Київ) – бібліограф, літературознавець, історик укр. театру, колекціонер. Був членом Тимчасового Комітету із заснування Всенародної (Національної) бібліотеки України (10.08.1920–1922), головою Ради бібліотекарів (07.08.1920–1922), старшим бібліотекарем (директором) (до 07.08.1922) ВБУ. Про нього див. докладніше: Нескорений лицар української книги // Дашкевич Я. Постаті : нариси про діячів історії, політики, культури. – 3-тє вид., допов. / упоряд.: М. Капраль, Г. Сварник, І. Скочиляс, А. Фелонюк; Львів, відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України. – Львів: Літ. агенція «Піраміда», 2016. – С. 613–620.

⁸ Постернак Степан Пилипович (27.04.1880, с. Степанівка Ніжинського пов. Чернігівської губ. – 19.01.1938) – педагог, бібліограф, бібліотекознавець. Працював директором ВБУ (28.03.1922–1929). Заарештований за звинуваченням у приналежності до СВУ та «Братства української державності» (18.10.1929). Вдруге заарештований (30.12.1937). Засуджений до вищої міри покарання – розстрілу (31.12.1937). Реабілітований (04.04.1989). Про нього див. докладніше: *Степченко О. П.* Українські вчені – фундатори спеціалізованих відділів Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського (1918–1934) / О. П. Степченко; відп. ред. Л. А. Дубровіна; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2008. – С. 128–139.

⁹ Миколенко Нечипір (Никифор) Миронович (1888, с. Шиловка Буринської вол. Путивльського пов. Курської губ. – 08.12.1937, урочище Сандармох біля Медвеж'єгорська Карельської АРСР) – економіст. Працював директором ВБУ (1930–1933). Комісією з чистки апарату ВУАН «як класово ворожий елемент, який направив роботу на буржуазно-націоналістичні рейки» звільнений (постанова Київ. обкому КП(б)У від 21.07.1933). Заарештований (27.08.1933). Засуджений до 5 років позбавлення волі ВТТ (14.02.1934). Відбував покарання у таборі особливого призначення («Кремль», територія кремля Соловецького монастиря). Розстріляний (08.12.1937). Про нього див. докладніше: *Ковальчук Г. І.* Директори Всенародної бібліотеки України (20–30-ті рр.) // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2000. – № 2/4 (13/15). – С. 179–206.

¹⁰ Грибівська (Грибовська) Катерина Михайлівна (1907, Київ – ?). Закінчила Харківській державний бібліотечний інститут (1952). Працювала підручним майстра приватної кондитерської ф-ки (1925); ткачом-художником текстильної майстерні при худож. школі (Київ, 1926–1927); санітаркою Подільської район. поліклініки (Київ, 1928); зав. від. (таємничим) секретної л-ри (1928–1931), т. в. о. наук. співроб. II розр. (1931–1932) ВБУ при ВУАН; інструкт. культвід. облпрофради (Київ, 1932–1933); заст. дир. обл. бібл. колектору (Київ, 1933); н. с., зав. від. комплектування (1933–1934; 1938–1941; 1946–1948), зав. сектором фондів і обслуговування читачів (1935–1936), зав. від. періодики та соц.-екон. л-ри (16.11.1936–04.07.1941) БАН УРСР; вчит. старших класів середньої школи № 17 (Воткінськ Удмуртської АРСР, 1941–1942); лектором-конс. (1942), інструкт. від. пропаганди (1942–1944), зав. парткаб. (1944–1946) Воткінського міському ВКП(б); заст. дир. з наук. частини (1948–1951), т. в. о. дир. (1949), в. о. дир. (з 31.05.1951) ДПБ УРСР; голов. бібліотекарем, зав. від. комплектування ДРБ УРСР ім. КПРС (з 1953). *Джс.*: Арх. НБУВ. Оп. 1 л. Спр. 58. Арк. 4; Оп. 2 л. Спр. 59. Арк. 134–136 (особ. спр. К. М. Грибовської).

¹¹ Сорока Броха Фроїм-Гершівна (Броніслава Григорівна) (1908, Київ – 1959, Київ). Закінчила механічну профшколу; факультет ХДБІ в м. Києві (без відриву від

виробництва). Працювала тех. бібліотекарем (з 24.11.1929), пом. бібліотекаря (з 16.05.1930), тех. бібліотекарем-спеціалістом (з 20.10.1930), старш. бібліотекарем (з 01.09.1931), зав. спец. сектором книгосховища (з 16.04.1934), заст. зав. сектором наук. бібліогр. (з 26.09.1935), м. н. с. (з 08.02.1936), заст. зав. від. рукоп. (з 16.09.1937), зав. сектором опрац. (з 21.10.1937), зав. підвід. схедеографії від. опрац. (з 13.11.1938), пом. зав. від. опрацюв. з метод. питань (11.05.1940–11.07.1941) Бібліотеки АН УРСР; зам. голови артелі по культмасовій частині (12.09–26.12.1941); зав. діловодством військової прокуратури Північно-Кавказького військового округу (17.04–07.08.1942); контролером міського торгового відділу (28.10.1942–10.04.1944); старш. бібліотекарем Московського інституту марксизму-ленінізму при ЦК ВКП(б) (10.07.1944–02.11.1947); зав. бібліогр. сектором (з 01.11.1947), зав. каб. марксизму-ленінізму (з 24.02.1948), зав. бібліогр. сектором (15.05.1948), зав. сектором комплектування (з 10.06.1948), старш. бібліотекарем від. обробки та каталогізації (з 01.09.1955) Державної публічної бібліотеки УРСР. *Дж.*: Арх. НБУВ, трудова книжка Б. Г. Сороки.

¹² Берло Ганна Львівна (05.09.1859, с. Вороньків Переяславського пов. Полтавської губ. – 1942, Київ) – педагог, громад.-культ. діячка, дослідниця історії укр. інтелігенції XIX – XX ст. Походила зі старовинного дворянського роду. Закін. із золотою медаллю Ольгинську г-зію (Київ, 1876). Працювала бібліотекарем б-ки ВУАН; пом. бібліотекаря (до 18.12.1931), бібліотекарем (до 31.08.1933) ВБУ. Про неї див. докладніше: *Герасимова Г. П.* Берло і київські науковці кінця XIX – поч. XX ст. // *Україна XX ст. : культура, ідеологія, політика* : зб. ст. – Київ, 2002. – Вип. 6. – С. 31–48; *Гарбар Л. В.* Вказ. праця. – С. 40–41.

¹³ Терлецький Павло Федорович (06.05.1884, Прилуки Полтавської губ. – ?). Народився в родині священика. Закінчив Прилуцьку гімназію; Чернігівську духовну семінарію; кооперативні курси Центрального кооперативного комітету (Київ, 1918); історично-філологічний факультет Українського державного університету (1921); Вищий кооперативний технікум (Київ, 1926). Працював бібліотекарем-фахівцем читальні (05.06.1923–1927), бібліотекарем-спеціалістом підвід. обміну секції комплектування (1928–1929), зав. обмінним фондом (1929–1931) ВБУ. *Дж.*: ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 7616 (особ. спр. П. Ф. Терлецького).

¹⁴ Барзілович Ганна Григорівна (1889, с. Чутово Полтавського пов. Полтавської губ. – ?). Народилася в родині священика. Закінчила Київські Вищі Жіночі Курси (1915). Працювала бібліотекарем-фахівцем заг. від. (з 16.05.1923), підвід. додатков. фондів від. книгосховища (1931), старш. бібліотекарем (16.06–23.08.1933) ВБУ. Член редкол. «Бібліотечного журналу» ВБУ (1925). Див. докладніше про неї: *Гарбар Л. В.* Вказ. праця. – С. 35.

¹⁵ Полулях Олександр Іванович (08.08.1890, с. Берестове Берестовської вол. Бердянського пов. Таврійської губ. – ?) – бібліотекознавець, педагог. Народився в родині селянина. Закін. КДА. Працював бібліотекарем-спеціалістом від. бібліотекознав. (04.05.1923–1924), т. в. о. зав. від. бібліотекознав. (з 03.03.1925), т. в. о. вчен. секр. (1931), зав. Музею-лабораторії бібліотекознав. (19.11.1931–1932), зав. від. (каб.) бібліотекознав. (1926–1935), н. с. І розр. (1931–10.01.1935) БАН УРСР; під час нім. окупації Києва – т. в. о. дир. БАН УРСР (з 03.10.1941). Увійшов до першого складу НДІБ (1925), член секції бібліотекознав. НДКБ (1927–1932); член пед. ради бібл. курсів при ВБУ (1927–1928). Див. докладніше про нього: *Гарбар Л. В.* Вказ. праця. – С. 357.

¹⁶ Оксіюк Михайло Федорович (в чернецтві – митрополит Варшавський та всієї Польщі Макарій; крипт.: М. О.; 17.09.1884, с. Луковисько Костянтинівського пов. Седлецької губ. – 02.03.1961, Одеса) – філолог-візантолог. Брат архієпископа УАПЦ – Й. Ф. Оксіюка (1894–1991). Навч. в Варшав. духов. уч-щі (1897–1901). Закін. Холм. духов. семінарію (1907), КДА (1911). Працював н. с. (з 01.06.1926), пом. зав. від. періодики (1926–1927), зав. Лаврського від. (1927–1930), бібліотекарем-спеціалістом підвід. наук. систематики секції книгоопрацювання каталожного від. (1931), н. с. II розр. (1931–23.08.1933), зав. підвід. «уcгаініса» (з 24.07.1932), зав. від. книгосховища (1932–1933) ВБУ. Див. докладніше про нього: *Бурега В. В.* Життєвий шлях митрополита Макарія (Оксіюка), випускника та професора КДА // *Труди КДА.* – 2013. – № 19. – С. 212–222; *Гарбар Л. В.* Вказ. праця. – С. 325–326.

¹⁷ Романович-Ткаченко Наталія Данилівна (псевд.: *Панас Яхненко*; 07.07.1884, Сквиря Єрковецької вол. Київської губ. – 17.09.1933, Київ) – письменниця-прозаїк, редактор, педагог. Народилася в родині нар. вчителя. Дружина діяча соц.-демократ. руху М. С. Ткаченка (1879–1920). Працювала старш. бібліотекарем ВБУ (18.10.1931–23.08.1933). Див. докладніше про неї: *Гарбар Л. В.* Вказ. праця. – С. 386–387.

¹⁸ Кордт Берта Олександрівна (1878–?). Працювала бібліотекарем Київ. ун-ту св. Володимира (1912–1917); бібліотекарем Київ. ІНО (1918–1927); бібліотекарем II розр. підвід. наук. систематики секції книгоопрацювання ВБУ (1927–20.07.1933). *Джс.*: Арх. НБУВ. Оп. 1л. Спр. 33. Арк. 8.

¹⁹ Ковтунова Марія Степанівна (1879–?). Народилася в родині дяка. Закін. Вищі жіночі курси (ВЖК). Працювала вихователем Черніг. епарх. жін. школи (1898–1905); пом. бібліотекаря Київ. ВЖК (1909–1920); бібліотекарем Київ. ІНО (1920–1927); бібліотекарем II розр. (з 01.10.1927), бібліотекарем I розр. (16.01.1929–23.08.1933) ВБУ. *Джс.*: Арх. НБУВ. Оп. 1л. Спр. 37. Арк. 123; Спр. 50. Арк. 40.

²⁰ Чехівська Валентина Мусіївна (1884, с. Гороховатка Київського пов. і губ. – ?). Народилася в родині вчителя-священника. Сестра М. М. Чехівського (1878–1938) – коменданта м. Києва (1919), військ. аташе дипломат. місії УНР (Тифліс), засудженого в справі СВУ (1930). Закін. іст. від. іст.-філол. ф-ту Київ. ВЖК (1916). Працювала бібліотекарем II кат. ВБУ (з верес. 1920); бібліотекарем-фахівцем читальні (з 11.05.1923–1927), старш. бібліотекарем (1930–1931), бібліотекарем I розр. підвід. вечір. зміни від. книгокористування (1931–23.08.1933) ВБУ. Член бібліогр. секції НДКБ (з 28.12.1926). *Джс.*: ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 8462 (особ. спр. В. М. Чехівської).

²¹ Радзівеський Олександр Іванович (1868–?). Закін. КДА. Працював викл. 2-ї жін. духов. школи (Київ, 1893–1919); мол. пом. бібліотекаря б-ки Укр. від. Київ. ун-ту св. Володимира (1918); бібліотекарем Київ. ВІНО ім. М. П. Драгоманова (1920–1927); бібліотекарем II розр. підвід. наук. систематики секції книгоопрацювання (01.10.1927–1931), бібліотекарем (1931–23.08.1933) ВБУ. *Джс.*: Арх. НБУВ. Оп. 1л. Спр. 31. Арк. 126; Спр. 37. Арк. 221; Архів м. Києва. Ф. Р-936. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 20.

²² Лесгільє Ніна Фомінічна (1891, Латвія – ?). Працювала бібліотекарем I розр. від. опрацюв. (до 23.08.1933), бібліотекарем I розр. підвід. книгосховища (1938–1941) БАН УРСР; під час нім. окупації Києва – співроб. КБК (1943). *Джс.*: Арх. НБУВ. Оп. 1л. Спр. 37. Арк. 146; Спр. 59. Арк. 4 зв.

²³ Зельницький Михайло Євдокимович (13.06.1878, с. Нова Прилука Бердичівського

пов. Київської губ. – 11.04.1933). Закін. класич. г-зію (Бердянськ Тавр. губ, 1901); юрид. ф-т Київ. імп. ун-ту св. Володимира (1906). Працював бібліотекарем-спеціалістом (з 31.08.1920), бібліотекарем-фахівцем заг. від. (1920–1927) та читальні (1926), каталож. від. (з 14.02.1928), бібліотекарем І розр. підвід. наук. систематики секції книгоопрацювання (1930–1931) ВБУ. Див. докладніше про нього: *Гарбар Л. В.* Вказ. праця. – С. 167–168.

²⁴ Вайнберг Яків Назарович (1880–?). Працював приват. лектором (1898–1930); бібліотекарем ВБУ (1930–01.06.1933). *Джс.*: Арх. НБУВ. Оп. Іл. Спр. 37. Арк. 44.

²⁵ Йдеться про Маслоу Сергія Івановича, зав. від. стародруків ВБУ (06.04.1926–05.11.1937). Докладніше про нього див.: Перші книгознавчі читання : зб. наук. пр. – Київ, 1997. – С. 4–101.

²⁶ Йдеться про Полуляха Олександра Івановича.

²⁷ Український інститут марксизму-ленінізму; мається на увазі нарада, що відбулася там наприкінці травня 1931 р.

²⁸ Марковський Євген Михайлович (06.11.1893, с. Папужинці Уманського пов. Київської губ. – ?) – мовознавець, літературознавець, театрознавець, бібліограф. Народився в родині літературознавця, педагога *М. М. Марковського* (1869–1947). Закін. із золотою медаллю 1-шу Київ. г-зію (1912) та іст. ф-т Київ. ун-ту св. Володимира (1917). Працював мол. бібліотекарем-бібліографом (з 01.10.1926), зав. від. обов'язкового примірника секції україніки (1927–1931), зав. від. комплектування (24.07.1932–23.08.1933), учен. секр. (1931–23.08.1933), н. с. (до 23.08.1933) ВБУ. Див. докладніше про нього: *Гарбар Л. В.* Вказ. праця. – С. 278–279.

²⁹ Зданевич Борис Іванович (22.07.1886, с. Киданівка Канівського пов. Київської губ. – 01.12.1966, Київ) – книгознавець, мовознавець; канд. філол. н. (1944). Народився в родині священника. Закінчив 1-шу Київ. г-зію (1904); Лазарев. ін-т сх. мов (Москва, 1910). Працював мол. бібліотекарем від. «орієнталія» (з 01.01.1921), пом. зав. від. читальні, т. в. о. дир. (груд. 1924), н. с. (1931–1937), пом. зав. від. стародруків та «orientalia» (1927–1934), зав. від. стародруків (05.11.1937–1941) БАН УРСР; с. н. с. Ін-ту сусп. наук (1941–1942), в. о. дир. БАН УРСР (Уфа, 1942–1944), с. н. с. Ін-ту мови і л-ри ім. Т. Г. Шевченка (1942–1944), с. н. с. від. укр. мови та діалектології Ін-ту мовознав. ім. О. О. Потебні АН УРСР (1944–1960). Див. докладніше про нього: *Ковальчук Г. І.* Зданевич Борис Іванович // Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2010. – Т. 10. – С. 476.

³⁰ Попов Павло Миколайович (16.07.1890, с. Миколаївка Буринської вол. Путивльського пов. Курської губ. – 04.04.1971, Київ) – літературознавець, мистецтвознавець, фольклорист; чл.-кор. АН УРСР (з 1939), д-р філол. н. (1946). Закін. Рильське духов. уч-ще; Курську духов. семінарію (1910); Ун-т св. Володимира (1916). Навч. в Варшав. ун-ті (1910–1913); в аспірантурі Київ. ІНО (1922). Працював н. с., зав. від. рукоп. ВБУ (15.09.1929–15.03.1934). Див. докладніше про нього: *Степченко О. П.* Вказ. праця. – С. 110–127.

³¹ ВМГ – Всеукраїнський музейний городок; НКО – Народний комісаріат освіти. Курінний Петро Петрович (01.05.1894–25.10.1972) – історик, археолог, етнограф, музеєзнавець, організатор пам'яткоохоронної справи. Працював дир. Держ. іст.-культ. заповідника «Всеукраїнський музейний городок» (1926–1932). Див. докладніше про нього: *Білоконь С.* Курінний Петро Петрович // Вчені Інституту історії. – Київ, 1998.

³² Павловський Петро Федорович (17.10.1889, Київ – 15.07.1937, Київ). Працював

бібліотекарем (1929–1932), старш. бібліотекарем газ. від. (1933–1934), заст. зав. газ. від. (1934), старш. бібліотекарем від. іноз. л-ри (1936–22.02.1937) ВБУ. Військ. колегією Верх. суду СРСР засуджений за звинуваченням у «терор. та диверсійних актах, підготовці до контрреволюц. злочинів» за ст. 54-8, 54-9, 54-11 КК УРСР до вищої міри покарання – розстрілу (14.07.1937). Див. докладніше про нього: *Ковальчук Г. І.* Український науковий інститут книгознавства (1922–1936). – Київ, 2015. – С. 524.

³³ Гречина Параскева Юхимівна (1888–?) Закін. г-зіно. Працювала зав. б-ки (з 01.11.1927), бібліотекарем І розр. (1929) б-ки Кам'янець-Поділ. ІНО; бібліотекарем (1932), старш. бібліотекарем (1932–1935) БАН УРСР. Див. докладніше про неї: *Гарбар Л. В.* Вказ. праця. – С. 109.

³⁴ Козловський Всеволод Олександрович (18.04.1877, с. Ленківці Проскурівського пов. Подільської губ. – ?) – громад. діяч, бібліотекознавець, перекладач. Народився в родині священика. Закін. Кам'янець-Поділ. духов. семінарію (1897); юрид. ф-т Юр'євського ун-ту (1904). Прослухав курс лекцій з історії польс. та укр. л-ри в Львів. ун-ті (1908–1909); однорічні курси абітурієнтів Торг. акад. у Відні (1911–1912). Працював секр. ред. коміс. щоден. укр. газ. «Громадська думка» (Київ, 1905–1906); позаштат. співроб. книгарні «Киевской старины» та вид-ва «Вік» (з 1902); співроб. Львів. ред. ЛНВ, НТШ та Української Видавничої Спілки (Львів, 1906–1912); торг. кореспондентом Т-ва пароплавів «Hollindischer Lloyd» (Відень, 1912–1918); секр. «Загальної Української Ради» (Відень, 1915); секр. ред. коміс. Союзу Визволення України (Відень, 1914–1918); секр. посольства Укр. Уряду в Німеччині під кер. барона *Ф. Р. Штейнгеля* (Берлін, з 01.07.1918); старш. бібліотекарем (з 25.01.1921), зав. заг. (лип. 1921–1927) та каталож. (1927–1930) відділами, зав. від. книгоопрацюв. та н. с. І розр. (1931–16.09.1933) ВБУ. Див. докладніше про нього: *Гарбар Л. В.* Вказ. праця. – С. 210–212.

³⁵ Йдеться про Марковського Євгена Михайловича.

³⁶ Ясинський Михайло Ілліч (крипт.: *М. Я.*; 05.11.1889, Київ – 12.05.1967, Київ) – історик укр. бібліографії. Працював зав. від. «україніка» ВБУ (17.04.1923–23.08.1933). Див. докладніше про нього: *Степченко О. П.* Вказ. праця. – С. 153–165.

³⁷ Карпінська Ольга Євдокимівна (18.04.1880, Азов Ростовського пов. Катеринославської губ. – ?) – бібліотекознавець. Народилася в родині вчителя. Закін. іст.-філол. ф-т Варшав. ун-ту (1915). Працювала позаштат. співроб., каталогізатором (з 23.04.1919), підстарш. бібліотекарем, зав. читальнею (1920–1926), кер. лабораторної пр. вечір. зміни заг. від. (1920–1923), зав. від. книгокористування (1927–1931), н. с. І розр. (1931–23.08.1933) ВБУ. Член Ради ВБУ (з кінця 1920). Член секції бібліотекознав. та книгокористування НДІБ–НДКБ (з 1925). Член пед. ради бібл. курсів при ВБУ (1927–1928). Див. докладніше про неї: *Гарбар Л. В.* Вказ. праця. – С. 195–196.

³⁸ Максименко-Кравченко Неоніла Василівна (25.11.1900, с. Лезезина Уманського пов. Київської губ. – 1996, Львів) – біолог. Народилася у родині священика. Дружина бібліографа, книгознавця *Ф. П. Максименка* (1897–1983). Закін. Київ. жін. епарх. уч-ще (1919); літ.-лінгв. від. ф-ту профосвіти Київ. ІНО ім. М. П. Драгоманова (1926); етногр. від. КАІ; біол. ф-т КДУ (1940). Канд. праця: «Франко – критику» (1926). Учениця *М. Зерова*. Навч. в аспірантурах: ВБУ (з 1927), Ін-ту фізіології АН УРСР (з 1940), Київ. (з 1944) та Львів. (з 1946) мед. ін-тів. Працювала інструкт. з обліку наук. майна, каталогізатором (з 16.07.1920), позашт. (до 01.11.1922) бібліотекарем-фахівцем від. україніки (10.07.1922–

1930); н. с. (з 16.08.1930), бібліотекарем-спеціалістом підвід. наук. систематики секції книгоопрацювання (1931), н. с. II розр. (1931–1933) ВБУ. Див. докладніше про неї: *Гордій М.* Неоніла Василівна Кравченко-Максименко – книгознавець, громадянка, дружина // *Збірник пам'яті українського бібліографа Федора Максименка / упоряд.: Г. Домбровська, Л. Панів.* – Львів, 2008. – С. 140–145.

³⁹ Максименко Федір (Теодор) Пилипович (23.01.1897, с. Біленьке Катеринославського пов. і губ. – 06.07.1983, Львів) – бібліограф, книгознавець. Народився в родині священника-автокефаліста, згодом репресованого. Закін. Катеринослав. духов. семінарію (1917); іст. від. ф-ту гуманіт. наук Київ. ІНО (1925). Навч. на іст.-філол. ф-ті Київ. ун-ту св. Володимира (1917–1918); аспірантурі ВБУ (з листоп. 1930). Працював бібліотекарем Донец. від. народів (1919); зав. шкільним музеєм Бахмут. земства (Бахмут Катеринослав. губ., 1919); зав. центр. повіт. краєзнав. музеєм Бахмут. від. народів (1920–1921); зав. бібл. секцією Бахмут. від. народів (Костянтинівка Бахмут. пов., 1921); бібл. інструкт. Костянтинів. р-ну (1921); зав. Костянтинів. центр. б-кою (1922); співроб. конс.-довідкового від. (з 14.06.1923), пом. зав. від. україніки (1927), пом. зав. університет. від. (28.01.1928–1930), пом. зав. від. комплектування (з 19.03.1929), зав. газ. від. (1931), н. с. II розр. мапограф. від. (07.09.1931–23.08.1933) ВБУ. Див. докладніше про нього: *Збірник пам'яті українського бібліографа Федора Максименка / упоряд.: Г. Домбровська, Л. Панів ; редкол.: В. Кметь (голова), С. Білокінь, Я. Дашкевич та ін.* – Львів, 2008. – 364 с. : іл., портр.

⁴⁰ Іноземцев Петро Федорович (01.02.1888, Тифліс – 12.06.1934, Київ) – історик. Народився в робітн. родині. Навч. на юрид. та фіз.-мат. ф-тах Київ. імп. ун-ту св. Володимира (1907–1911). Закін. екстерном іст. від. ф-т профосвіти Київ. ІНО (1928); аспірантуру УНІКу (1931). Працював бібліотекарем, старш. бібліотекарем, конс., пом. зав., головою колегії з керування (1920) Київ. міської публ. б-ки (пізніше – Центр. робітн. б-ка ім. ВКП(б)) (1911–1914; 1918–1930); одночасно – зав. лекторським бюро, зав. метод. каб. Київ. губполітосвіти (1922–1924); викл. історії к-ри Держ. центр. технікуму та Вищ. муз.-драм. ін-ту ім. М. В. Лисенка (з 1923); бібліотекарем (з 05.10.1930), зав. від. волянсії, зав. від. комплектування (з 15.10.1931), н. с. I розр. (1931–12.06.1934), т. в. о. зав. від. (1933) ВБУ. Член семінару вищ. типу ІНО (1925–1926). Кер. семінару «Книга» Будинку робітників преси (1924). Нагороджений орденом св. Станіслава 2-го ст. Заарештований (1919). Див. докладніше про нього: *Ковальчук Г. І.* Вказ. праця. – С. 450–451.

⁴¹ Козоріс Михайло Кирович (02.03.1882, Калуж Королівства Галичини і Володимирії Австро-Угорської імп. – 03.11.1937, урочище Сандармох біля Медвеж'єгорська Карельської АРСР) – письменник, книгознавець. Народився в родині хлібороба-міщанина. Навч. в польс. г-зії (Станіслав). Закін. укр. академ. г-зію у Львові (1905); юрид. ф-т Львів. ун-ту (1911); аспірантуру УНІКу (1930). Заарештований у справі «Української військової організації» (14.02.1933). Суд. трійкою при Колегії ГПУ УСРР засуджений до 5 років ВТТ (01.10.1933). Відбував покарання у таборах особливого призначення (з 19.11.1933, Карлаг, Казахстан; з груд. 1935 – «Кремль», територія кремля Соловецького монастиря). Особливою трійкою УНКВС Ленінгр. обл. засудж. до вищої міри покарання – розстрілу (09.10.1937). Реабілітований (1959). Див. докладніше про нього: *Гарбар Л. В.* Вказ. праця. – С. 215.

⁴² Залевський Йосип Олександрович (1894, с. Нетта Августовського пов.

Сувалківської губ. Царства Польського – ?). Н. в родині малоземельного селянина. Закін. чотирикласну школу (Августов), дворічні пед. курси (Сувалки, 1914). Навч. на Вищ. польс. іст.-літ. курсах (Польс. ун-т) (Петроград, 1916–1917); в аспірантурі УНІКу (з січ. 1931), згодом – у ВБУ (01.12.1931–01.01.1933). Працював н. с. Каб. вивч. читача при УНІК (з 01.05.1931). Див. докладніше про нього: *Ковальчук Г. І.* Вказ. праця. – С. 441–442, 493–496.

⁴³ Дорошкевич Олександр Костянтинович (1889–1946) – український літературознавець.

⁴⁴ «Постановление объединенного заседания Президиума Киевской Гор. КК-РКИ и Коллегии Гор. РКИ от 22.08.1933 г. «О Всенародной библиотеке Украины при ВУАН». *Джс.*: ЦДАВО України. Ф. 539. Оп. 14. Спр. 681. Арк. 3–10.

СПОГАДИ В. Ф. ІВАНИЦЬКОГО

Мои воспоминания. II. Годы учебы. Киевская Духовная Академия. 1902–1906*

Перехожу к наиболее ответственной части своих воспоминаний – к учебе в Киевской Духовной Академии. Я считаю эту часть своих воспоминаний наиболее ответственной потому, что Академия играла в моей жизни гораздо большую роль, чем духовное училище и семинария; с другой стороны, говоря об Академии, мне трудно сохранить объективность, так как в Академии я не только учился, но и сам учил. Академию, ее порядки, ее работу, ее профессоров я наблюдал не только как студент, но и как профессор Академии.

Совершенно отбрасываю нелепую поговорку древних: *de mortuis aut bene aut nihil*, отвергаю и слащавую снисходительность Жуковского:

Наставникам, хранившим юность нашу,
Не помня зла, за благо воздадим.

Правда, одна только правда – вот моя цель. Ничего не буду прикрашивать, ничего не буду и замалчивать; постараюсь нигде не сгущать красок, хотя предвижу, что неприятного по адресу Академии придется сказать много.

_____ x _____ x _____ x _____

В последние годы семинарской учебы настроение моего класса было очень далеким и от «церковности» и даже религиозности. В церковь мы, правда, ходили, но потому, что нельзя было не ходить; в положенное время «говели», но потому, что нельзя было не говеть; в посты ели постное, но потому, что другой пищи нам не давали. Одни более, другие – менее усердно зубрили учебники по богословию, говорили проповеди и даже отстаивали истинность православия в прениях со старообрядцами и штундистами. Но все это делалось по тому же, почему мобилизованный носит военную форму, ходит в караулы, отдает офицерам «честь». Раз уже попал в семинарию, то нужно и выполнять все, чего требует семинария. – И выполняли, но «душа» была в стороне. «Душу» отдавали: одни – выпивке, другие – женщинам, третьи – более легким развлечениям, иные, наконец, –

* Рукописний оригінал «Спогадів» зберігається в приватному архіві С. І. Білоконя (1 зошит, с. 1–66, 73–84). Передрук С. В. Шпаргало.

углубленному изучению «преступной» (Спенсер, Писарев, Ницше и т. д.) литературы.

Духовной карьере думали посвятить себя лишь те, для кого не было иного выхода, т.е. кто не надеялся окончить семинарию по I разряду. О поступлении в духовную академию никто не думал; одни хотели поступать в военные училища, а прочие идти в Ун-т. К последней категории принадлежал и я; остановился на математическом факультете; поэтому, начиная с V кл. усиленно – хотя и тайком – занимался математикой. Однако, когда я, по переходе в VI кл., приехал на летние каникулы домой, у меня произошел очень серьезный разговор с отцом.

– Ты посуди, Виктор, сам; ведь за тобою пять братьев и три сестры; всех их надо обуать, одеть, всем дать образование. Трое твоих братьев уже учатся, и за правоучение их нужно платить, так как учатся они не блестяще. А тут еще катастрофа с Борисом (брат Борис с треском вылетел из IV кл. духовного училища, без права поступления в семинарию), за подготовку которого в Юнкерское училище нужно платить по 100 руб. каждый месяц. Давать деньги еще тебе я не имею никакой возможности. Если ты пойдешь в Ун-т, на мою помощь не рассчитывай. А поступишь в Академию – там ты будешь и обуат, и одет, и сыт.

Подумал я, подумал – и продал Ун-т за сытую и спокойную жизнь в Духовной академии. Что же, думал я: ведь место учителя гимназии обеспечено мне и после окончания Академии; и если я не буду преподавать математику, то могу преподавать историю... Поэтому, когда осенью я вернулся в семинарию и ректор Флоровский предложил мне ехать в Киевскую Академию на казенный счет, я ответил согласием. Вот как получилось, что вместо Ун-та – предмета моих мечтаний – я пошел в Духовную Академию.

В Академию поступали исключительно семинаристы, гимназисты были редчайшим исключением (на моем курсе был только один гимназист – какой-то Брянских, впоследствии, конечно, епископ); среди семинаристов попадались иногда и лица духовного звания. Обыкновенно это были вдовы священники, которые шли в академию в надежде, приняв монашество, стать епископами. И их надежды, конечно, сбывались...

Часть свободных вакансий бронировалась для «казенных», остальные предоставлялись «своекоштным». Разница между нами заключалась в том, что у первых была рекомендация от семинарского начальства и на проезд в Академию они получали деньги от семинарии. У своекоштных же не было ни первого ни второго преимущества. Поэтому, в случае провала на приемных экзаменах они не доставляли семинарскому начальству никаких хлопот:

– Мы его не посылали, мы его не рекомендовали, было ему не ехать и т. д.

Но если проваливался «казенный», то за него приходилось краснеть:

получать замечания, оправдываться, да, кажется, возвращать казне выданные на проезд в Академию деньги.

После приемных испытаний обе категории перемешивались и зачисление на академические стипендии производилось исключительно на основании результатов приемных испытаний. И если обыкновенно большинство стипендий замещалось «казенными», то потому лишь, что «казенные», как «первые» ученики всегда были сильнее «своекоштных».

В том году, когда поступал в академию я, экзаменационные требования были резко повышены: нужно было держать экзамены а) по догматическому богословию, б) по Св. писанию Ветхого Завета (это – новое); в) Св. Писанию Нового Завета; г) по общей церковной истории (это – новое); а кроме того написать проповедь и экспромт по философии.

И вот, окончив одни экзамены – в семинарии – я, вместо отдыха, начал готовиться к другим. Никаких программ для поступления в Академию не было; известно было лишь, что «испытания будут производиться в объеме полного курса духовных семинарий». А практически это значило: «извольте «сдавать» все, что учили в семинарии, начиная с I кл.».

С «Догмат. богословием» дело обстояло не плохо. Был учебник – «Малый Макарий» – были записки Спасского, а кроме того «Догмат. Богословие» учили не так давно – в V и VI кл. Труднее было по церковной истории; ее учили в II–IV кл. и многое забылось. Трудно было и по св. Писанию Нового Завета, хотя и был учебник. Но что делать по Ветхому Завету, где существовали только «Записки» Бекешовского, а выходить на академический экзамен с ними – мне было стыдно. В конце концов я решил вызубрить «вводные» сведения о каждой библейской книге, да так наз. «мессианские» места библии, а в остальном положиться на волю божию. Работал я аккуратно, но без особого напряжения. Во всяком случае, к началу августа прошел все, что наметил. Но вообще я ехал в Академию без всякой надежды на успех; поэтому ехал «налегке» – взял с собой только одну перемену белья.

После суток езды в душном, пыльном и грязном вагоне, перерезав на извозчике весь город – такой же душный и пыльный, как и вагон – я вечером 12 или 13 августа попал в Академию, как в какой то прекрасный оазис. За высоким трехэтажным зданием – усадьба с огромными, вековыми деревьями, вдыхаю аромат цветов, откуда-то доносится журчание фонтана.

Нас встречает швейцар Академии – старик Агафон и направляет прежде всего «представиться» инспектору Академии.

– А, будущие студенты, пожалуйста, пожалуйста – открывает нам двери старик лет 60, борода клочками, смуглое лицо прорезано глубокими морщинами. Одет по домашнему, пиджак прямо на ночную рубаху с расстегнутым воротом.

– Мои-то еще на даче и я живу по холостому. В семинарии курили, конечно; ну, давайте покурим и здесь. У нас в этом отношении свободно.

Спрашивает, кто из какой семинарии – нас «представлялось» человек пять, завязывается легкий разговор о семинариях. Минут через 10 поднимаемся, инспектор пожимает нам руки, мы уходим. – Первое впечатление – прекрасное.

– Ну разве можно сравнить этого инспектора с рыкающим «дядькой». Этот и сесть предложил, и руки пожал, и даже папиросами угостил! Вот она какая Академия. Все довольны.

Оформляем свое положение у «смотрителя» – маленького, худого старичка с огромной, до пояса бородой – настоящий Черномор. Он указывает нам наши места в спальне, столовой, в занятых комнатах, а со своекоштных получает какую-то ничтожную плату за стол и помещение на время экзаменов.

«Какая смесь одежды лиц, племен, наречий, состояний» – среди приехавших на экзамены. Преобладают северяне – новгородцы, вятичи, рязанцы, сибиряки и т. д. Тот óкает, этот áкает, а иного даже и не разберешь сразу, что он говорит – это все политика русификации в ее конкретном действии. Одни – в форменных тужурках; другие – в блузах, третьи – в рубахах-косоворотках. Стриженные, бритые, но есть и почтенные дяди с бородой и усами. Особняком держатся три человека духовных.

Устраиваюсь на новом месте, знакомлюсь с сожителями, а больше присматриваюсь к ним. Что меня особенно удивляет, так это «ты», с которым великороссы обращаются чуть ли не с первых слов. – «Ну, что же, раз так принято в этой новой среде, буду и я говорить «ты». Но замечаю, что после моего «ты» часто следует обращение на «вы». Начинаю говорить «вы», а мне опять отвечают «ты». Так я и не приспособился к великорусскому безразличию «ты» и «вы».

Своекоштные не только все время держатся особняком, но некоторые даже хвалятся:

– Погодите, погодите, вот на экзаменах мы покажем вам, казенникам. – Многие с опасением поглядывают на маленького невзрачного семинариста в длинном сюртуке. Это костромич Вертоградский. Говорят, что «Догматическое Богословие» он знает по «Большому Макарию». А «Большой Макарий» – это три огромных тома – и все сплошные тексты из Библии или древних церковных писателей! С уважением поглядываю на Вертоградского и я, сравнивая свой легковесный груз («малый Макарий» да записки Спасского) с «большим Макарием». Другие хвалятся своими семинарскими успехами, задают друг другу разные каверзные вопросы и, нередко, то один, то другой, торжествуя, восклицает:

– Так как же вы на экзамен выйдете, если даже этого не знаете?

Я больше прислушиваюсь и присматриваюсь, но в душе начинаю уже потрухивать. И дернула же меня нелегкая поехать в Академию – а теперь – чего доброго еще оскандалюсь! Спокойной, сытой жизни захотел! Не так-то легко, оказывается, ее получить! На 40 или 45 вакансий приехало 80 кандидатов!

15 августа – храмовый праздник в Лавре, торжественное богослужение с участием митрополита. Подбирается компания и утром мы едем в Лавру. Однако, проникнуть в монастырскую ограду не так-то легко: вся площадь запружена народом; перед воротами – наряд полиции. Однако, действуя дружно, не обращая внимания на брань и встречные толчки, мы пробились к воротам, а затем, улучив момент, когда внимание городских было отвлечено в другую сторону, прошмыгнули и в ворота.

– Куда? Куда? Назад – слышим мы за собою крик блюстителей порядка – кто пропустил этих в блузах?

Но мы юркнули за открытые ворота и здесь притаились. Позиция оказалась очень удобной, и с нее мы прекрасно видели самое интересное во всей церемонии: шествие лаврских монахов (знати!) на литургию. Каких только типов тут не было! И желтые, без всякой растительности на лице, скопцы, и гориллообразные великаны с лицами до глаз заросшими бородой, и высокие, худые аскеты, и пузатые жизнерадостные толстяки в стиле Раблэ, и древние старики, еле передвигающие ноги, с какими-то крестами на мантиях (схимники). В самой церкви сверх ожидания оказалось свободно, но вниз нас не пустили, а заставили идти на хоры. А здесь мы попали в такую давку, в какой я не бывал ни раньше, ни позже. Мы рады уже были бы и назад, но куда там! Сзади напирали все новые и новые толпы. Пришлось стоять всю обедню до конца. Моя черная суконная блуза стала совершенно мокрою, а сколько после обедни мы выпили монастырского квасу – и сказать нельзя!

В начале были письменные экзамены! Для проповеди был дан текст: «убо образом ходит человек, обаче всуе мятется, сокровиществует и не весть кому соберет я». Смысл текста был ясен и я сразу начал писать. Но вижу, как некоторые, более предусмотрительные, чем я, товарищи вынимают из кармана листки с печатным текстом и начинают переписывать его. Вот ловкачи, думаю я; как же они заранее узнали текст для проповеди? С таким народом мудрено тягаться. – Однако, когда я заглянул к соседу, то увидел, что он переписывает «Слово на день рождения благочестивейшей Государыни Императрицы Александры Федоровны!» «Как же, думаю, ты приспособишь эту парадную и, конечно, в мажорных тонах выдержанную проповедь к теме о пессимизме? – А тот и не думал приспособлять ее; он просто добросовестно переписал ее от начала и до конца и в таком виде

подал пом. инспектора. – По философии была тема о сходстве и различии между законами мышления и нравственными законами. Послеэтого испытания сразу отпало человек десять.

Устные экзамены прошли у меня очень хорошо, а на экзамене по Догматическому богословию, когда я начал отвечать об антихристе, по запискам Спасского, то Ястребов даже спросил меня, откуда мне известно это. Но на экзамене по «Ветхому Завету» я оскандалился. О пророке Осии я, правда, кое-что рассказал, но на два вопроса – где, т. е. в каком месте библии находится история Валаама и Валака и где помещен перечень еврейских «станов» в пустыне – я не ответил. У меня осталось впечатление, что по В. Завету я провалился.

Экзамены тянулись дней восемь, а спустя еще два дня вывешен был и список принятых в Академию. Читаю... и глазам своим не верю: на первом месте – «Иваницкий». Впоследствии я узнал, что меня вытянули вверх две пятерки по письменным работам. Письменные работы засчитывались в Академии в тройном размере. А по В. Завету была тройка.

Не могу сказать, чтобы этот успех меня особенно обрадовал. Так вот какая Академия! Вот как легко здесь быть первым! Право, если бы я попал последним по списку, то я с большим уважением отнесся бы и к Академии и к своим будущим товарищам.

Первые наблюдения и общие впечатления.

Поступив в Академию, мы оказались «на полной нашей воле: куда хочешь иди, когда хочешь возвращайся, никаких «отпусков», никаких переключек. Мы почувствовали себя, как телята, которых после долгого зимнего держания взаперти, в темных сараях, весной выпустили вдруг на луг и они, совершенно ошалевшие, бегают задрав хвосты, делают какие-то дикие прыжки, сами не зная, как использовать эту неожиданно свалившуюся на них свободу. Понятно, что и у нас этот резкий переход от «стойлового» содержания к открытому воздуху вызвал не мало разного рода эксцессов.

Во-первых, нужно было надлежащим образом отпраздновать наше вступление в Академию. Мы проделали это небольшой компанией в ресторане Летецкого. Наш «парадный» обед затянулся до позднего вечера и закончился целым рядом брудершафтов – с соблюдением всех, положенных на этот случай обрядов (продев правые руки друг другу и держа в них по рюмке водки, выпить в таком положении эту водку и затем поцеловаться). Впрочем, обед окончился вполне прилично; мы благополучно вернулись в Академию и мирно улеглись спать.

Далее началось освоение академической жизни и быта. Под руководством инспектора мы посетили лавру и осмотрели ее достопримечательности; причем нам показывали многое для рядовых паломников недоступное:

открывали мощи, извлекали старинные, двухпудовые евангелия, показывали «облачения», пошитые из платьев имп. Елисаветы и т. д. А в заключение угостили хорошим обедом и знаменитым лаврским хлебным квасом, от которого «дух занимает» и во рту делается холодно (квас – с мятой) и к которому даже близко не подпускают обыкновенных смертных.

Начали мы и сами бродить по городу, осматривая церкви и музеи. Вместе с тем студентов старших курсов мы спрашивали об академических профессорах, о лекциях, о распорядке академической жизни. – Нужно было решить три вопроса: а) на какое отделение записаться, б) какой из древних языков избрать для специального изучения, в) какой из новых языков изучать. По совету земляков я записался на историческое отделение; а из языков избрал латинский и французский. Казалось – поступил разумно: выбрал те предметы, лекции по которым читали наиболее толковые профессора. Но жизнь посмеялась надо мною: историк по специальности, я больше всего преподавал литературу; специально изучив в Академии латинский язык, я кандидатскую и магистерскую диссертацию писал по источникам на греческом языке; пришлось специально изучить греческий. А французский язык для моих научных работ – как оказалось впоследствии – был мало пригоден; пришлось учить – уже по окончании Академии – английский язык.

В осмотре Киева, в освоении академического быта, в организации жизни на новом месте незаметно кончился Август и начался Сентябрь – начало занятий в Академии. – Дня два-три мы целыми толпами ходили от одного профессора к другому, заглядывали осторожно даже на старшие курсы. В то время репутацией блестящих профессоров пользовались проф. русской истории Завитневич, проф. истории русской литературы Малинин и проф. педагогики – Маккавейский. – Завитневич первую лекцию курса всегда посвящал какому-нибудь общему вопросу русской истории. В 1902 г. – год моего поступления в Академию – темой его вступительной лекции был обзор отношений между русским правительством и обществом. Задолго до начала лекции аудитория была уже переполнена студентами всех курсов; негде было сидеть, многие стояли в дверях. Прочитанная с большим подъемом и с целым рядом резких выпадов по адресу правительства – лекция показалась мне блестящей. По душе пришлись мне и основные тезисы лекции: общество стремится вперед – к культуре, к свободе, а правительство тянет назад; общество патриотично и альтруистично, правительство себялюбиво и эгоистично.

Лекции Малинина и Маккавейского не произвели на меня никакого впечатления. У Малинина – развязный, самоуверенный тон красноречивая, огромный апломб, деланное воодушевление; и – вода, вода, вода, бесконечная

вода. Лекция Маккавейского оставила впечатление пустой болтовни. Из прочих профессоров I к. одни (Мухин, Попов) были неинтересны и скучны; в отношении других (Рыбинский, Кудрявцев) мнения расходились: одни с удовольствием слушали лекции по Ветх. Завету Рыбинского, но не переносили Кудрявцева; другим нравился Кудрявцев и скучным казался Рыбинский. Но, кажется мне, и первые и вторые в своих оценках исходили больше из наружности лектора и его лекторской манеры, чем из содержания лекций. Психологию читал Олесницкий, а библейскую историю – Покровский. Олесницкого при некотором навыке и известном самообладании еще можно было слушать, но на лекциях Покровского, я душился от смеха, я закрывал рот, нагибался под парту и, в конце концов, все же, не выдержав, – стрелой вылетал из аудитории – до того нелепа была дикция Покровского и все вообще его поведение на кафедре.

После двух-трех недель знакомства с профессорами, мы охладели к лекциям и в дальнейшем бывали на них только редкими гостями. У нас пробудились новые интересы, которые почти целиком подчинили нас себе.

Как и отчего это получилось – не знаю, но мой курс – в целом, конечно! – представлял как будто нарочитый подбор людей, равнодушных к академической науке, критически настроенных по отношению ко всему укладу академической жизни, безразличных в отношении к религии и церкви. Конечно, все это было и на других курсах, но то, что там было редким исключением, у нас казалось преобладающим настроением. Конечно, и у нас были типичные «первые ученики» (Чернышев, Петров, Вертоградский, Померанцев, Победоносцев), они усердно посещали лекции, аккуратно ходили на молитву и в церковь, не принимали участия в студенческих развлечениях – иногда довольно бурных, но все это были исключения; большинство же дышало иным духом. Одни попали в Академию по экономическим соображениям (дешевизна учебы), другие просто катились по рельсам, на которые были поставлены еще в детстве: из духовного училища – в семинарию, из семинарии – в академию. Третьих, наконец, (южан) пугали далекие и холодные Томск и Юрьев (Дерпт) – в мое время только эти два университета и принимали семинаристов. Поэтому у одних студентов моего курса было равнодушное отношение к Академии, у других – снисходительно пренебрежительное, а третьи стояли на грани, близкой к идейному нигилизму.

Вспоминая теперь годы своей учебы в Академии – особенно на первом курсе – я вижу, что это было сплошное бездельничанье, такое бездельничанье, в которое трудно и поверить. Пользуясь царившей в Академии свободой, мы спали до 9–10 часов, на утреннюю молитву не ходили, лекций почти не посещали. Хорошо еще, что в Академии существовали особые дежурные,

на обязанности которых лежала запись прочитанной профессором лекции в специальном журнале. Эти журналы были своеобразной формой контроля за профессорами: насколько их чтения отвечают программам. Впрочем, профессора нашли очень удобный выход из этого положения. Наиболее робкие из них (Мухин, Покровский), поднявшись на кафедру, молча клали листок с кратким конспектом лекции и дежурный механически переносил текст в контрольный журнал. А большинство профессоров предоставляли вести записи самим студентам. Студенты же заносили в журнал случайно пойманные фразы и даже отдельные слова; и профессор – не читая – скреплял этот вздор своей подписью! – Во всяком случае, хорошею стороною института «дежурных по лекции» было то, что лекция могла «сорваться». Хоть один слушатель, да был на лекции. Хуже бывало, когда дежурный забывал, что он создает «аудиторию» для профессора, и тогда бедные Мухин, Песоцкий, или Покровский уныло ходили по коридору, пока их не выручал кто-нибудь из «перваков».

Вообще, единственными обязательными работами в Академии, от которых никак нельзя было отвертеться, были экзамены да «сочинения» – но о них ниже. – Но в таком случае возникает вопрос: а что же мы делали в Академии? – «Набирались сил для будущего служения церкви и отечеству» – так иронизировали мы сами над собой. А конкретно говоря, – мы занимались вот чем.

Во-первых, мы устремились в свет, в общество, благо почти у каждого в Киеве оказались земляки. Сделал несколько попыток «выезда» в свет и я, но интереса не получил. Та же духовная среда, те же разговоры о епископах, о разных казусах приходской жизни, а в заключение – ужин с обильной выпивкой. Поэтому, хотя и батюшка и матушка Рыбинские были очень приветливы и гостеприимны и угощали нас, своих земляков, без всяких матримониальных целей: их дочерям было одной лет 10, а другой лет 7, – но я скоро отпал от этого дома. Пробовал вытянуть меня в «свет» другой земляк – Днотовский; повел он меня к какой-то вдове семинарского преподавателя; но не понравилось мне и здесь: перезревшие и очень развязные дщери Шереметинской, еле прикрытая бедность, визгливое пение сердцещипательных романсов девицами, – оставил я и это знакомство. А когда «поп Василий» (вдовый священник, товарищ по курсу) начал набирать компанию, чтобы вести к своему родственнику – прот. Богородицкому, то я решительно отказался. Слишком уж откровенно происходило тут все: во-первых, поп Василий – очевидно на основании соответствующих инструкций – приглашал только тех, кто был принят в Академию в первом десятке; во-вторых, он подробно расписывал, сколько чего дают в приданное за той или другой дочерью, и что они получают после

смерти отца; в-третьих, он все время напирал на то, что Богородицкий – член консистории. А вы знаете, кто дает места? Митрополит ведь только титул, а все делает консистория... Окончательно же отбил у меня охоту к знакомству с этой семьей один из студентов старших курсов. Увидев как-то особое оживление в нашем номере: чистятся ботинки, извлекаются диагональные брюки, пришиваются к мундирам воротнички – и узнав, что цель этого парада вечер у Богородицких, он рассказал, как там принимают студентов. Тотчас же по приходе – ужин. Стол заставлен бутылками всех форм и цветов; студентов усиленно накачивают, а затем, доведя их до определенной точки, батюшка с матушкой скромно удаляются и молодежь оставляют одних с барышнями – очевидно в надежде, что кто-нибудь из подвыпивших студентов зарвется и скажет или сделает что-либо «обязывающее». А матушка уже тут как тут: прилипла к дверям. Эти информации окончательно отбили у меня всякую охоту идти к Богородицким. Но кое-кого из товарищей «попу Василию» все же удалось завербовать. И, действительно, у Богородицких все делалось согласно продуманному плану: ужин, обильная выпивка, *tete á tete* с девицами. А зимою допускалось и катанье с девицами на санках. Скоро нашлась и жертва – смазливый, безвольный алкоголик Шурка Сапожков (ныне епископ Уфимский Нифонт). Едет он с одной из девиц Богородицких кататься на санках, проезжают мимо гастрономического магазина Аристархова. Шурка моментально прочь с саней.

– Подождите меня немного, я сейчас.

А у Аристархова в задней комнате всегда можно было и закусить и выпить. И вот Шурка сидит и выпивает, а девица терпеливо мерзнет на извозчике; наконец, он вышел, поехали; но по дороге пивная; Шурка снова встает, а девица снова мерзнет в одиночестве и т. д. После таких катаний Шурка возвращается в Академию изрядно заправившись. В конце концов его женили таки на одной из девиц Богородицких.

Желания жениться у нас не было, но как развлечься в женском обществе мы были не прочь, но как развлечься? Прежде всего надо научиться танцевать. И вот, как только были готовы наши студенческие мундиры и тужурки, мы почти каждый день и не обращая внимания на погоду, отправлялись на урок в школу танцев Линчевского. Мы были юношами совершенно неотесанными – особенно великоросы – и нашему учителю было с нами немало хлопот: нас нужно было учить, как поклониться, как подать руку, как сесть и т. д. После этого началось изучение отдельных элементов танцев, а затем и самих танцев. Мне эта наука далась сразу же и очень легко, но многие товарищи в вальсе прыгали, как козлы, а кланялись с грацией ученого медведя. Некоторые же так и бросили учебу,

видя бесплодность своих усилий. Недели через две Линчевский начал устраивать для нас совместные уроки с девицами, а еще спустя некоторое время разрешил нам показаться и на его платных танцевальных вечерах, устраиваемых по субботам. На этих вечерах преобладала практикующаяся в танцах молодежь, но попадались и дамы «бальзаковского» возраста, посещавшие эти вечера специально для того, чтобы присмотреть себе какого-нибудь смазливового «Иосифа». Но времена целомудренных библейских «Иосифов» уже прошли, и «Иосифы» наших дней не дорожили своим целомудрием...

По мере усвоения техники танцев нас уже перестали удовлетворять вечера Линчевского, тем более, что присмотревшись внимательнее к женской половине, мы начали обнаруживать здесь и девиц с Крещатика. – И вот мы пустились в более ответственное плавание: мы начали посещать вечера («журфиксы») в купеческом и коммерческом клубах: студенческий мундир открывал доступ всюду. – Прийдешь, бывало, в Академию с такого вечера часа в 3–4 ночи и под собою ног не чувствуешь: ни согнуть их – не выпрямить, все неудобно лежать. Кто же из танцоров будет вставать в 8 ч., чтобы поспеть на лекции?

Другим нашим «занятием» в Академии были карты. Особенно процветал «банчок». Еще не окончились лекции, а банчок уже начался; люди церковные собираются в церковь, а банчок продолжается; люди церковные вернулись из церкви, а банчок еще не закончился. В игре принимали участие «благочестивцы», но, делая ставку, они не забывали перекрестить карты, а открывая карту, с верой и великим упованием взирали на икону, висевшую в номере. Проигрывали немного, так как больших капиталов ни у кого не было, а играть в долг было не принято. Особенно широко шла игра по возвращении с каникул, когда все бывали при деньгах, но постепенно распыленные деньги переходили в руки немногих счастливых и количество игроков сокращалось. Скоро выявились большие любители карт, игравшие до тех пор, пока не проигрывались до нитки. Напр., уже упоминавшийся ранее Шурка Сапожков (епископ Нифонт) проиграл не только все свое небольшое наследство, но и приданное сестры (несколько сот рублей), опекуном которой он был. Скоро же выявились и большие таланты в этой области – особенно Алфавитов и Нагорный. За картами они проводили все свободное время, играли не только в Академии, но и вне ее, часто нарывались на еще больших знатоков этого дела, попадали в руки шулеров, много проигрывали, но каждая такая неудача обогащала их знания и эти знания они с успехом применяли потом на «пижонах» из Академии. Алфавитов и Нагорный всегда сидели за картами; не было партнеров – играли вдвоем; отсутствует Нагорный – Алфавитов играет с двумя «болванами»,

совершенствуя свою технику, изучая разные ходы, комбинации карт и т. д.

Азартные игры были не в моем вкусе; я решил учиться игре в винт. Купили мы в складчину специальное руководство и принялись за новую, непредусмотренную учебными планами Академии «науку». Наука оказалась не сложной, но довольно занимательной. Скоро мы постигли теорию и принялись за практику: сели за винт вплотную. Вечером проходит кто-нибудь мимо нашего номера; все, кажется, в порядке. Другие номера или пусты, или обитатели сгрудились на диване и ведут какие-то разговоры. А в нашем номере все на лицо, тишина, все сидят за столами. Вот прилежный народ! А «прилежный» народ преспокойно играет в винт! И если банчок процветал только по возвращении студентов с каникул, то винт и преферанс был в ходу в течение всего года, вытесняя не только лекции, но даже танцы.

Нужно отметить и третью черту студенческого времяпровождения – выпивки. Правда, мы пили только в компании, но пили довольно часто. Были так наз. «летучие» выпивки. Кто-нибудь – чаще всего Стернов – вдруг, как бы неожиданно осененный блестящей идеей, вскрикнет: «Братцы, а перед обедом хорошо бы выпить!». Тотчас же организуется складчина – 5–10 человек и Валька Кленов, освобожденный от взноса деньгами, так как он участвует личным трудом, отрягается к Аристархову за выпивкой и закуской. Распили 1/2 бутылки, бутылку, пообедали. Обыкновенно на этом дело и кончалось. Но иногда после обеда следовало продолжение: покупали пива или шли в пивную, где и засиживались довольно долгое время.

Легкие пирушки устраивались обыкновенно на Подоле, в ресторане Летецкого, или «Белый слон». Но для более основательных выпивок отправлялись почему-то на Бессарабку, в ресторан «Россия». Здесь мы обыкновенно встречали «Новый год», провожали масленицу и т. д. Готовиться к выпивке начинали приблизительно за месяц; отказывались от пива, от предобеденных выпивок, а некоторые производили «внутренний заем» у проф. Экземплярского, который щедро одолжал деньги студентам и никогда не напоминал об отдаче. На ужин нужно было собрать рублей 5–7, но зато ужинали со всеми «операми»: семга, балык, икра и т. п. деликатесы. Посмотреть со стороны – можно подумать, что сидят какие-нибудь «белоподкладочники». А у нас весь капитал исчерпывался 5–10 рублями. – Ни Ваньку Кленова, ни Ваську Стернова на эти ужины мы не брали; они портили бы нам «стиль». Засиживались обыкновенно до самого закрытия ресторана, и на улицу выходили изрядно нагруженными. Шли обнявшись, иногда – с пением студенческих песен, по дороге устраивали шуточные облавы на крещатицких девиц и т. д. Отчетливо помню масленицу 1905 г., когда возвращаясь домой, мы чуть не попали в полицию. Кому-то из нас

захотелось курить; папиросы есть, но спичек нет, купить негде и прикурить не у кого. Ближе к рассвету, погашено электричество; горят лишь газовые фонари. У одного из фонарей стоит городовой.

- Го-ро-до-вой, спичек!
- Нету, господин студент.
- Как, нету; давай закурить!

Но в это время кому-то приходит в голову блестящая идея.

- Да вот же огонь!
- Где?
- А фонарь для чего?
- Да, огонь; так доберись до него.

– А вот мы сейчас используем этого представителя бюрократического режима и добудем огонь.

И прежде чем кто-либо из нас успел опомниться, он вскочил городовому на спину, прочно оседлал его, сжал, как лошади, бока коленями и кричит:

- Стой, бюрократ, я хочу прикурить!

Городовой пытается освободиться:

- Что вы, господин студент, пустите, нехорошо так делать!

Не тут-то было, всадник сидит прочно; тогда городовой достает свисток и начинает свистеть. Насилу мы стащили Х с городского, а затем, сунув ему в руку рублевку, замяли инцидент.

Нерушимым законом студенческой жизни было празднование именин. Конечно, «индивидуальные» именины проходили довольно скромно – в кругу ближайших приятелей: на 10 р. не угостишь весь курс. Но коллективные именины («Иванов», «Василиев» и особенно «Николаев») организовывались на широкую ногу: приглашались приятели из других номеров и даже курсов, причем для большей свободы празднование устраивалось где-либо на частной квартире. На первом курсе эти выпивки были естественной данью молодости и результатом неожиданно свалившейся свободы. Пили весело, бездумно, с шутками, смехом, анекдотами, однако – в меру. Но на III к. (после январских событий 1905 г.) к выпивке начали примешиваться гражданские мотивы: провозглашались тосты за товарищеское объединение, за светлое будущее родины, пели революционные песни («Вы жертвою пали в борьбе роковой», «Отрешимся от старого мира» и т. п.); люди с более издерганными нервами искали в водке забвения, хотели уйти от тяжелой русской действительности; они пили молчаливо и мрачно. Но по мере того как росла батарея пустых бутылок, тосты и речи прекращались, вместо революционных песен затягивали украинские. Няга – лучший бас Академии (но ничто в сравнении с семинарским Неждановым) исполнял в честь именинников «На земле весь род людской», причем «хохот» Мефистофеля

подавал «пан» (т. е. Баржицкий), обладавший лошадиными легкими. – Однако, по мере дальнейшего повышения температуры песенный репертуар меняется. Вот «папаша» (Яковенко) – красный толстяк, никогда не пьянеющий, затянул «Среди долины ровныя». Пропев один куплет в спокойных, меланхолических тонах, с гиком и визгом орут: «Ах вы, сашки, канашки мои, разменяйте мне бумажки мои» и т. д. А после этого – тихо и торжественно: «Помилуй мя, боже, помилуй мя». А в это же время другая группа поет «Блажен муж, иже не иде на совет нечестивых» великого лаврского распева; а третья, стараясь перекричать всех, орет дикими голосами «Чернявую» или совершенно нецензурную песню о Дунином сарафане. Кончается празднование тем, что Ванька Кленов доходит «до точки», т. е. начинает изрыгать не поддающуюся никакой передаче ругань; его бьют, ему затыкают рот, но на него уже ничто не действует. Это – сигнал к тому, что пора расходиться. Более благоразумные уходят спать, но и после этого остаются 5–6 человек, на которых не действуют никакие уговоры; а на другой день они сами не могут объяснить, как один очутился в ночлежке, другой – в комнате у проститутки, а третий – на одной кровати с каким-то совершенно незнакомым дядей.

Особенно осталась у меня в памяти выпивка в складчину в Феврале 1905. Участвовало человек 50–60, взнос – 50 коп. Купили 5 четвертей водки, 50 бутылок пива, а для непьющих – вина и печенья. Были, как водится, речи, тосты, пели революционные песни, а в антрактах – для очищения воздуха – переходили в соседний номер, где устраивали танцы. Было, правда, несколько шумно, но все же прилично – ни одного пьяного. Но дернула же нелегкая инспектора Ястребова зайти в номер, где был буфет. Там было только пять человек; зашел, покачал укоризненно головой, язвительно улыбнулся. На этом бы ему и закончить свой визит; но он пошел еще в соседний номер, где была основная масса учащихся. Тотчас же кто-то потушил лампу, начали свистеть, поднялись крики: «вон», «долой». Кто-то пустил бутылкой, но, к счастью, в Ястребова не попал. Более разумные схватили Ястребова под руки и вывели его из номера. Не успел он, однако, сделать и 10 шагов, как вслед ему загрохотало полено; к счастью, тоже мимо. Впрочем, этот инцидент никаких дальнейших последствий не имел.

По мере того как выпивки все прочнее входили в наш быт, начали обнаруживаться и большие мастера по этой части – Ванька Кленов, Васька Стернов, Шурка Сапожков. Все трое были воспитаны в правилах строгого благочестия, дома их держали в ежовых рукавицах, такая же строгая дисциплина была и в семинарии. И вот, в Академии, дорвавшись до «свободы», они и пустились во вся тяжкая. В трезвом виде это были самые скромные юноши. Но стоило им выпить 3–4 рюмки, как их уже нельзя было

остановить. Они пили до тех пор, пока не ложились трупами. Пили водку, пиво, вино, потом опять водку, пили смесь пива с водкой, вина с водкой; вкусовые ощущения для них уже не существовали; они стремились только к тому, чтобы поскорее дойти до того блаженного состояния, когда совершенно утрачивается представление о действительности. Помню, в «курилке» (нечто вроде клуба) вывешен был какой-то такой рисунок: стол, уставленный пустыми бутылками и под столом три трупа: Кленов, Сапожков и Стернов, а внизу надпись: «Странник, возвести Лакедемонянам, что мы легли здесь все, верные своим законам».

Особенно печальную известность приобрел Кленов, который, дойдя до известного градуса опьянения – «до точки» – начинал виртуозно ругаться; это было нечто неслыханное по своему бесстыдству, по соединению самых несоединимых вещей. Некоторые лицемеры нарочно напаивали Кленова смесью пива с водкой, чтобы довести его «до точки», а затем наслаждаться его виртуозной бранью. Кленов был человеком способным и зарабатывал он порядочно тем, что писал для товарищей проповеди, семестровые сочинения, составлял экзаменационные конспекты, а за студентов Ун-та держал экзамены по богословию. Но все это уходило на выпивку и проституток. И с каждым годом Кленов опускался все ниже и ниже. На IV курсе это был уже настоящий алкоголик: слезящиеся глаза, дрожащие руки и после 3–4-х рюмок – блаженный, расслабленный смех. За стакан водки Кленов готов был уже на все. Уже на III к. он свел знакомство с босяками, а с одним из них – по прозвищу «копченка» – он даже дружил; был своим человеком у проституток самого низшего разряда. И если бы академический курс был не 4 года, а 5 или 6 лет, то Кленов несомненно совершенно спился бы и погиб.

В конце концов и Кленов, и Сапожков и Стернов окончили – хотя и с некоторыми затруднениями – Академию и благополучно женились. Стернов был преподавателем женской гимназии, а Кленов – священником. Оба попали в руки жен с характером, которые держали их в руках и не давали пить.

Театр не пользовался у студентов особым успехом. Антрепренеры оперы и драмы ежедневно бронировали для студентов несколько билетов по удешевленной цене (на галерке). На долю студентов духовной академии приходилось что-то билетов 6–8. Цена их была какая-то баснословно дешевая: от 17 до 32 коп. Большинство товарищей устремлялось в оперу, но я, несмотря на любовь к музыке, к опере был равнодушен – слишком уж много было в ней «вампуковщины». Поэтому в оперу я ходил только тогда, когда в Киев приезжали такие артисты, как Шаляпин, Собинов, Баттистини и т. п. Вообще же я предпочитал русскую драму. Особенно

восторгался я – даже не без некоторого оттенка влюбленности – артисткой Дарьял в пьесе «Заза». Иногда я ходил в фарс, в оперетку, в цирк, но предлагаемые здесь студентам льготы – 1 р. на свободное место в партере – были мне не по карману. Но вообще никогда я не бывал так часто в театре, как в дни своего студенчества.

Говорил я о своих попытках выхода в свет, об увлечении танцами, картами, о студенческих выпивках. Но хотя мы и усердно «занимались» всем этим, но ведь это же не «занятия» в собственном смысле слова!, а тем более – «не дело», не «работа». А что же мы делали на I курсе? Да ничего; так-таки решительно ничего! И, перебирая теперь еще раз свои воспоминания, относящиеся к I курсу, я не могу припомнить ни одного дела, ни одной работы, которою мы были бы заняты в это время. – Конечно, в этом безделье была значительная доля чисто физиологической реакции и на семинарский режим и на усиленные занятия летом: ведь в течение трех месяцев пришлось дважды готовиться и пройти через два цикла экзаменов. Но преобладала, конечно, лень; в семинарии мы привыкли работать из-под палки, с переходом в Академию палка исчезла; вот мы и распустились. И результаты этого не замедлили сказаться. Если в Академию я был принят первым по разрядному списку, то на II к. я перешел пятым или шестым. Однако, это меня не тревожило и не волновало. Если ничего, буквально ничего не делая, я все же смог перейти пятым или шестым, то что же было бы, если бы я занимался, как Чернышев, Петров и прочие «зубрилки»? И насколько они, значит, были бесталанны! А вторых, даже удачные результаты приемных экзаменов ни разу не заставили меня задуматься над тем, а не добиваться ли мне профессуры в Академии? Эта мысль была мне абсолютно чужда в течении всех четырех лет академической учебы. Мои планы относительно будущего были очень скромны: преподаватель истории в какой-либо гимназии.

Помещение. Организация жизни и быта.

Киевская Академия находилась на Подоле, в одной усадьбе с Братским монастырем, и занимала огромную площадь, ограниченную четырьмя улицами. В старом, так наз. «Мазепинском» корпусе находилась фундаментальная библиотека, Церковно-археологический музей и так наз. «Конгрегационный зал», открывавшийся только раза три-четыре в год: для годичного акта да магистерских диспутов. Отдельное здание было отведено под больницу и канцелярию. А кроме того, у Академии был еще огромный трехэтажный дом на углу Ильинской и Волосской улиц, где находились квартиры некоторых профессоров, технических работников и служащих Академии. В перемену с академическими зданиями находились и монастырские строения. В академии была своя церковь, но богослужение совершалось в ней только

раз в год, на храмовый праздник. Академия пользовалась монастырскими церквами; академия не имела и своей бани; студенты пользовались монастырской баней – очень тесной, очень неблагоустроенной.

Студенческое общежитие помещалось в огромном трехэтажном здании; здесь же находились квартиры инспектора, двух пом. инспектора, эконома, а также кухня, столовая, аудитории, читальный зал, спальни, умывальные, гардеробные, шинельная. Что мне особенно бросилось в глаза – это обилие уборных и чистота, в какой они содержались. Впрочем, в Академии вообще было чисто; в спальнях, напр., я не видал ни одного клопа.

Студенты жили в «номерах», т. е. отдельных небольших комнатах; на первом курсе в номере жило по 12 человек, но количество обитателей номера постепенно сокращалось и на IV к. не превышало четырех. Обстановка номеров была самая простая: крытые клеенкой четырехугольные дубовые столы – один стол на четырех, такие же массивные дубовые стулья, конторка, диван, шкаф – по идее для хранения книг, а фактически – пустых бутылок от водки и пива. Освещение в номерах – керосиновое, на коридорах – газовое, в аудиториях – электрическое. Двери в номера были застеклены, но мы заклеивали их специальной бумагой и инспекция не возражала против этого; очевидно стекла в №№ были сделаны не в целях надзора, а для того чтобы в коридорах было светлее.

Распределяла студентов по №№ инспекция и она поступала очень просто: шла по курсам, начиная с IV, и алфавиту фамилий; и студенты не возражали против такого порядка, так как всегда можно было поменяться местами – нужно было только найти охотника. «Номерной» порядок (т. е. по курсам, а в пределах курса – по алфавиту фамилий) был положен и в основу размещения в спальнях, гардеробных, столовой: у каждого был один и тот же номер всюду. – В целом все было устроено просто, но очень удобно и мы – люди вообще неприхотливые – чувствовали себя в новой обстановке прекрасно. Разве можно было сравнить все это с грязью и бестолковщиной семинарии?!

Хороши были и спальни – светлые, просторные, чистые, хотя холодноватые. Матрацы из морской травы, подушки мягкие; хороши были и гардеробные – в них были даже зеркала. Все ящики и шкафы были с индивидуальными замками; и я не помню случая, когда у кого-либо из студентов что-либо пропало. Видно и за техработниками был хороший надзор. А в семинарии кражи бывали!

На содержание каждого студента отпускалось по 220 р. год. Правда, были частные стипендии и в 250 р. и даже в 300 р., но академическое начальство было в таких случаях очень щепетильно; на содержание студента оно удерживало 220 р., а остальное выдавало на руки стипендиату. За 220 р.

нам давали помещение, стол, баню, стирку белья, полное обмундирование – при окончании Академии даже форменный сюртук – а в конце года какую-то мелочь деньгами (5–7 р.). – Не помню, в каком количестве выдавали одежду; кажется 2 шинели (летнюю и зимнюю), 2 тужурки с брюками, мундир, но помню превосходно, что на четыре года академической учебы одежды хватало с избытком и мои студенческие тужурки носили братья, а после них донашивал еще и кучер. Значит и материал на одежду отпускали хороший.

Академический портной – знаменитый Иван Иванович – был небольшим мастером своего дела. Если ему сразу не удавалось что-нибудь, то потом, сколько уже он не перешивал вещь – ничего не получалось; приходилось иногда шить мундир и наново. Впрочем, со студентами Ив. Иван. ладил, так как он охотно шел на разные комбинации: выдать деньгами вместо летней шинели или второй тужурки, пошить вместо форменного мундира статский сюртук, вместо черных брюк пошить синие или зеленые диагональные и т. д. – все это, конечно, за соответствующую доплату.

Стол в Академии был превосходный – и обильный и очень вкусный. Чай и сахар выдавали на руки; сахару всегда хватало, а чай я привозил даже домой; по-видимому, чай выдавали в предположении, что каждый будет пить его в одиночку, а мы собирались компаниями в 6–8 человек: получалась экономия и на чае – и на чайной посуде. К утреннему чаю – «французская» булка в 5 к., но к вечернему чаю только черный хлеб. Завтраков не было, но обеды и ужины были прекрасны. Обед из 3-х блюд: наваристый борщ, суп или щи с изрядным куском мяса, жаркое или котлеты с подливкой или гарниром и (гречневая, пшенная, перловая) каша – с салом или маслом (по желанию каждого) – порция такой величины, что не все могли ее одолеть. При этом, каши или борща можно было получить и добавочную порцию. На ужин – котлеты или жаркое; в постные дни вместо мяса – рыба; на масляной, конечно, блины. По воскресеньям и праздникам вместо каши – сладкое (и не только кисель или компот – как в семинарии – но и кремы, мусы, и просто кондитерские пирожные). Кроме того, в праздники была еще и закуска: кусок колбасы, ветчины, холодца, а в посты – отварная осетрина или половник селедки с маслом, уксусом, луком. Понятно, что уже одно предвкушение этой закуски располагало к выпивке. При этом сколько угодно прекрасного черного хлеба, не только без мякины, но и без суррогатов и без всяких признаков того, что пекари гнались за «припеком». Не хлеб, а просто пряник! На столах – графины с хлебным квасом, крепким, густым; пьешь его и оторваться не можешь!

Вообще, вся внешняя обстановка академической жизни: помещение, стол, одежда – приводили нас в восхищение. Чего же больше и желать

скромному и неприхотливому бурсаку? Видно, академические экономы были во много раз честнее семинарских. При мне сменилось два эконома и я видал, как скромно они жили, и точно знал, что ни один из них ничего не приобрел от своей экономской службы. Да и никаких «выездов» не было ни у эконома, ни у Инспектора Академии.

Казалось бы, что при таких благоприятных внешних условиях жизни единственное, что нам оставалось делать – это работать. И, однако, именно работы у нас и не получалось. И теперь, на склоне лет, с каким тяжелым чувством я вспоминаю о бесплодно растроченных годах, о четырех годах полного почти безделья. Ну, не имел я склонности к богословским предметам, но ведь оставались же светские предметы: русская и общая гражданская история, логика, философия, психология, педагогика, древние языки?! Почему же я не занимался ими?

Приближаясь к концу своих дней я честно и с полной прямою ставлю этот вопрос. В чем же тут дело? Где корень зла?

Основная причина лежит отчасти во мне самом. Я сразу, в годы, когда формируется характер, пошел не по своей дороге. Чуждый всем своим и психическим и умственным складом и особенностями бытового уклада религиозно-церковным интересам, я приобрел в семинарии какое-то цинически безразличное отношение ко всем предметам. – Учить церковную историю? Пожалуйста, будем учить. – Учить психологию? Что же, будем учить и психологию. Заниматься догматическим богословием? – Не возражаю и против этого. – С такой настроенностью я перешел в Академию. Очевидно нужно было, чтобы академические лекции глубоко всколыхнули меня, задели за живое. А этого они и не сделали.

Завитневич? Но он почти весь выдохся на первой лекции. А говорить о том, что Мухин, Розов, Покровский, К.Д. Попов, Олесницкий могли привить кому-либо любовь к науке – прямо смешно. Прививать себе любовь к науке, к научному труду мне пришлось самому, преодолевая российскую лень и академическую распущенность. И не скрою, лет через 6–7 по окончании Академии, я преодолел вредные влияния семинарии и Академии; только тогда наука стала захватывать меня. Но тут разразилась первая мировая война и учебная жизнь Академии пришла в полное расстройство: библиотека была эвакуирована в Казань, здание Академии было занято для военных нужд; а далее началась революция и гражданская война, когда нужно было думать уже не о науке, а о том, чтобы не умереть с голоду...

Академия, как духовная школа.

Я не помню, как сформулированы задачи духовной Академии в академических уставах. Но несомненно, что даже и по наиболее реакционному из этих уставов – уставу 1910 г. – целью академий не была подготовка

священников. И если в настоящее время некоторые очень авторитетные лица говорят, что «Академія виховувала попів», то это просто самоуверенное невежество. Церкви нужны были образованные, знающие люди на разных поприщах – административном, учебном, церковном и т. д. Академия и готовила всех этих специалистов. Поэтому, по окончании Академии одни шли в преподаватели духовных семинарий (лучшие) и духовных училищ (более слабые), другие шли в секретари духовных консисторий, или в чиновники центральных синодальных учреждений, иные – в священники, а некоторые – в преподаватели гимназий. Последних было очень немного – человек 10–12, так как свободно уходить из Духовного ведомства могли только своекоштные, а казеннокоштные обязаны были за каждый год учебы в Академии прослужить два года, или сразу уплатить всю затраченную на их содержание в Академии сумму, т. е. 880 р. А таких капиталов, конечно, ни у кого не было. Поэтому большинство оставалось в духовном ведомстве, несмотря на все свое отвращение к этому миру.

Конечно, высшее церковное начальство стремилось к тому, чтобы воспитать нас в духе благочестия, в духе преданности интересам церкви и верности ее уставам. Однако, это делалось так неуклюже и при помощи таких негодных средств, что результаты и здесь – как ранее в семинарии – получались отрицательные.

Академия помещалась не только в ближайшем соседстве с Братским монастырем, но и на одной территории с ним. Предполагалось, очевидно, что при территориальной близости Академии к монастырю последний будет оказывать свое благотворное влияние на студентов. Однако эта цель совершенно не достигалась и на деле территориальная связь Академии с монастырем влекла за собою целый ряд неудобств и для Академии и для монастыря. Академия считала, что монастырь мешает ей, а монастырь считал, что Академия мешает ему. Правда, Ректор Академии был вместе с тем настоятелем Братского монастыря; и, казалось, что эта «личная уния» сгладит и устранил все шероховатости, все острые углы в отношениях принудительно связанных между собой учреждений, но этого не получалось. Для Ректора Академии, как монаха, естественно ближе были интересы монастыря, чем Академии, в которой он был лишь временным гостем. Раз как-то дело дошло даже до того, что ректор Академии (Феодосий) дал монастырю ссуду из академических капиталов в несколько сот тысяч рублей, а оборотливые монахи тотчас же построили на эти деньги огромный трехэтажный дом и начали сдавать в этом доме квартиры в наем профессорам Академии! Как будто Академия не могла сама построить на эти деньги дом для своих профессоров?!

Академия «пользовалась» – так говорила монастырская братия –

монастырскую церковь. Но это «пользование» сводилось к тому, что студенты Академии посещали эту церковь, но ведь в церковь мог войти всякий, кто хотел, прямо с улицы, а между тем посещение монастырской церкви студентами монахи рассматривали как какое-то одолжение, делаемое ими Академии. Студенты, а иногда и профессора Академии произносили в монастырских церквах проповеди – дело, к которому братские монахи по своему колоссальному невежеству были совершенно непригодны. И эти проповеди – особенно профессорские – пользовались значительным успехом.

Далее, служение ректора Академии, как епископа, с присущей этому служению пышностью, привлекало в монастырские храмы больше посетителей, чем служение игумена монастыря – рядового архимандрита. А больше посетителей в церкви – значит больше продано свечей, просфор, больше монет опущено в монастырские кружки и т. д.

Наконец, для обслуживания своего ректора Академия содержала специальный хор. Партии альтов и дискантов в этом хоре пели мальчики – ученики Подольского духовного училища *; эти мальчики жили в одном из академических корпусов, для надзора за ними выделялся один из студентов Академии, Академия давала им стол. Но пели они в монастырской церкви. Вообще, если подсчитать и сравнить то, что монастырь давал Академии с тем, что Академия давала монастырю, то окажется, что монастырь все время жил на счет Академии. Давно, давно, в XVII–XVIII вв. монастырь содержал Академию, давал квартиры («кельи») ее профессорам, отпускал им провизию, свечи, даже водку, но потом братский монастырь и Академия поменялись ролями, и Академия начала содержать монастырь.

(Пропуск в оригіналі, вирвано аркуші 67–72 в зошиті).

предмет можно читать так, что в нем не будет ничего специфически богословского. Ведь читал же я под официальным названием «Библейская история» самую обычную «древнюю историю евреев», а под названием «библейская география», – «историческую географию древней Палестины». Конечно, это было контрабандой; но возможность такой контрабанды говорит о том, как плохо был поставлен (никак не поставлен) контроль над профессорскими лекциями. Наоборот, можно и преподаванию любого из «светских» предметов сообщить такое направление, что он будет – пользуясь богословским термином – «детоводителем ко Христу». Между тем, в преподавании богословских предметов в Киевской Академии (то же, думаю, было и в других академиях) не было – за очень небольшими исключениями – ничего богословского. Были темы и вопросы религиозно-церковного характера, но не было богословского духа, богословской целеустремленности.

* Одним из этих мальчиков был известный в настоящее время тенор Козловский.

Большинство профессоров – так мне казалось впоследствии, когда я сам немного поразмыслил над тем, что представляла собою и чем должна была быть Академия, как духовная школа – даже не понимали того, как и о чем им нужно было бы говорить для того, чтобы их наука, богословская по названию и предмету, была бы фактически, на деле богословскою. Таким образом, изложение богословских наук было таково, что не достигало основной своей цели – не создавало и не укрепляло религиозно-церковной настроенности. К этому нужно добавить и то, что наши профессора все время копались где-то в пыли веков (за исключением, пожалуй, Мищенко и Экземплярского). Они извлекали на свет божий, излагали, а затем – как и в семинарии – критиковали такие теории и системы, которые имели только историческое значение. А живые вопросы современности, то, что действительно интересовало и волновало церковно настроенных студентов они обходили молчанием. То ли они находили безопаснее копаться в пыли веков, то ли эта пыль действительно интересовала их – сказать не могу.

Так было с преподаванием богословских предметов. А что касается «светских», то в них и подавно не было ничего богословского. А ведь даже преподаванию гражданской истории можно было бы – при желании и умении сообщить богословскую постановку, как это делается, например, в католических университетах Бельгии. Но ведь для этого нужно много и самостоятельно думать, нужно творить, а не пережевывать зады католической и протестантской науки; для этого нужно самому быть пронизанным насквозь живым и действительно религиозным чувством. А у академических профессоров не было ни творческой мысли, ни своей религиозной изюминки. Это были – в огромном большинстве – люди шаблона и трафарета в науке, люди мертвого обряда в религии. А вдобавок их больше чем религия и наука интересовали: одного голуби, другого – дела Киевской городской Управы, третьего – коммерческие операции и т. д.

В силу всего этого и получалось, что академическое преподавание, давая нам ряд фактических сведений богословского характера, не создавало – да и не могло создать религиозно-церковной настроенности.

Академический быт? – С внешней стороны здесь все как будто было благополучно: общие молитвы утром и вечером, соблюдение постов, посещение церкви, говение. В Академии эта сторона была поставлена несравненно лучше, чем в семинарии. И на молитву и в церковь нас не тащили силою, не устраивали никаких проверок, переключек, не запирали во время «богослужения» ни читального зала, ни занятных комнат. А «говеть» было поставлено настолько либерально, контроль был здесь так слаб, что многие вместо «исповеди» ограничивались проставлением крестика против своей фамилии в списке «исповедавшихся», за других делали это товарищи, а

некоторые прямо просили у духовника разрешения проставить крест, так как они не расположены говеть – и разрешение всегда давалось.

Характерно при этом то, что некоторые из товарищей, уклонявшиеся от исповеди у академического духовника, шли затем в одну из приходских церквей и там исповедывались по настоящему, уже без всяких «крестиков». Помню я и то, как в то время, когда в наших отношениях к ректору Платону прошла «весна» и настал Sturm-und-Drang-период, многие не хотели причащаться у ректора, но шли в приходскую церковь и причащались там. Как видно, организация студенческого быта, основанная на доверии, давала не плохие результаты, и они были бы гораздо большими, если бы их не срывала целая система поощрений церковности со стороны ректора Академии и некоторых профессоров. Мы видели, как Ректор за уши перетаскивал с курса на курс некоторых монахов; видели, что он приходил на экзамены той именно группы, в которой были монахи и пропустив их, тот час же удалялся. Мы видели и то, как милостиво и благосклонно относился ректор при посещении наших номеров к тем студентам, которые принимали активное участие в богослужении в качестве жезлоносцев, книгодержателей, рипидоносцев и к певчим «левого» клироса. Этот, так наз. «левый» клирос был у нас вообще убежищем всех скудоумных, но «верных». Сюда становились желающие получить казенное содержание, денежную ссуду из Братства, сюда шли четвертокурсники, которым нужно было загладить грехи прошлого – вообще все те, которые честным и законным путем не могли получить желаемого. Невольно бросалось нам в глаза и то, как неожиданно высоко поднимались в разрядном списке все эти «книгодержцы», певчие левого клироса и тому подобная мразь. А в печатных протоколах Академии мы читали откровенную до бесстыдства рецензию проф. Дмитриевского на кандидатское сочинение некоего Левицкого. Раскритиковав в пух и прах эту работу, признав ее совершенно не удовлетворяющей своему назначению, Дмитриевский заканчивал свою рецензию так: «впрочем, принимая во внимание другие качества Левицкого, как студента (а Левицкий был архиерейским жезлоносцем и вообще отличался церковностью), я нахожу возможным признать его работу удовлетворительной». – На почве всех этих фактов и создалось циническое толкование известного изречения ап. Павла: «благочестие на все полезно есть». Да, и в семинарии и в Академии мы постоянно наблюдали, как полезно для преуспевания в жизни это показное благочестие. А замечая иногда, что Ректору известны такие мелочи нашей жизни, о которых знали только студенты, и сопоставляя это с вечерними – по образу евангельского Никодима – визитами к Ректору «благочестивцев», мы невольно подозревали их если не прямом шпионаже, то во всяком случае в излишней болтливости в беседах с Ректором.

Результаты этой политики начальства были далеко не блестящи:

1. Кто пришел в Академию, не будучи человеком церковным, того и Академия не сделала церковным.

2. Некоторые из товарищей, воспитанные в благочестии дома и пронесшие церковную настроенность через семинарию, в Академии совершенно отошли от церкви.

3. За время моего пребывания в Академии передо мной прошло 7 курсов (три курса передо мной, мой курс и три после меня). И вот, из этих семи курсов, т. е. из 300–350 человек Ректору удалось уловить в монашество только трех: Грисюка, Белоликова и Брянских. Стоило ли из-за трех человек огород городить, стоило ли капусту садить?

Инспекция

В год моего поступления в Академию в составе академической верхушки произошли большие перемены. Ректор Академии еп. Димитрий (Ковальницкий) был переведен архиепископом в Казань, на его место был назначен инспектор, архимандрит Платон, а инспектором был назначен проф. Ястребов – светский.

Эти перемены в личном составе повлекли за собой крупные перемены и в академической политике. Димитрий долгое время был проф. общей церковной истории и снискал репутацию знающего специалиста. В свое время много шуму наделала его полемика с проф. Ун-та Кулаковским по вопросу о так наз. «гонениях» (на христиан первых веков), в которой Димитрий проявил большую эрудицию, большую плодовитость (по несколько печатных листов в месяц), огромный темперамент и блестящее дарование полемиста. С огромным наслаждением читал я также рецензию Димитрия на докторскую диссертацию Розова, который умудрился написать огромную книгу об «Источниках истории христианства в Нубии», не зная ни эфиопского ни арабского и вообще ни одного восточного языка.

Еще больше шуму наделала семейная жизнь Димитрия. Уже в почтенных годах Ковальницкий женился на только что соскочившей со школьной скамьи гимназистке. Однако, скоро жена подала прошение о разводе по неспособности мужа к супружеской жизни, получила развод и вышла замуж за какого-то офицера, а Димитрий принял монашество и начал делать обычную карьеру «ученого монаха»; был возведен в сан архимандрита, назначен инспектором академии, а после ухода «на покой» (т. е. в отставку) ректора академии, еп. Сильвестра, потерявшего зрение от усиленных научных занятий, был назначен ректором Академии.

Димитрий был человеком очень строгим, властным и энергичным. Он держал в руках всю Академию; он был грозой не только для студентов, но и для профессоров. При нем все в Академии ходило по струнке, и

академические порядки немногим отличались от порядков семинарских. Студенты старших курсов, учившиеся при Димитрии, рассказывали, что в 12–1 ч. ночи Димитрий нередко выходил на Александровскую ул. (это епископ-то!!) ловить запоздавших из отпуска студентов; Димитрий завел отпуска в город после 6 ч. вечера, он строго преследовал даже такую мелочь, как трости у студентов, а в свое время много шума в Академии вызвало предложение Димитрия (*в оригіналі не завершено*).

О Владимире Петровиче Рыбинском *

Из воспоминаний б[ывшего] проф[ессора]
Киевской Духовной Академии В. Ф. Иваницкого

Кафедру Св. Писания Ветхого Завета (т. е. истории древнееврейской литературы в богословском освещении) занимал Владимир Петрович Рыбинский. О Р[ыбин]ском дней моего студенчества я ничего не помню. Не помню ни одной лекции его (а ведь Р[ыбин]ский читал нам два года!), не помню ни одного экзамена. Рыбинскому я писал семестровое сочинение – писал с интересом и успехом – Рыбинскому писал «кандидатское», – и все же о Р[ыбин]ском, как профессоре, моя память не сохранила почти ничего. Знаю лишь, что Р[ыбин]ский многим товарищам нравился как лектор, нравился своей спокойной, деловитой, вдумчивой манерой говорить; его приходили слушать даже те, кого ни в малейшей степени не интересовала преподаваемая им наука. И тот факт, что Р[ыбин]ский, как профессор, оставил так мало следов в моей памяти, очень характерен. Р[ыбин]ский вообще не был яркой, бросающейся в глаза личностью. Конечно, он не был человеком серым, незначительным. Рыбинский был очень умен, обладал крепкой головой, вообще был большим человеком. Но ни в его наружности, ни в манере держаться, ни в его приемах как лектора не было ничего запечатлевающегося в памяти. Всегда спокойный, сдержанный, Р[ыбин]ский сам не способен был загораться, не мог он ни увлечь, ни взволновать студентов. А на своих лекциях Р[ыбин]ский не позволял себе ни либеральных выпадов, ни шуток, ни каких-либо выразительных жестов, вообще ничего того, чем профессора, жаждавшие лекторских лавров, оживляли внимание студентов. Вот этим-то отсутствием ярких внешних данных я и объясняю то, что Р[ыбин]ский, как профессор, выступает в моей памяти очень бледно.

* В. П. Рибінський (1867–1944) – випускник і викладач КДА, богослов-біблієст, церковний історик, публіцист. Після закінчення КДА обіймає кафедру Св. Письма Старого Завіту, науковий керівник з підготовки кандидатських творів та магістерських дисертацій випускників Академії. Серед його вихованців був і В. Ф. Іваницький. Кандидатський твір В. Ф. Іваницького «Филон Александрийский. (Его жизнь и обзор литературной деятельности)», відзначений професором В. П. Рибінським найвищою оцінкою, зберігається у фонді «Коллекція дисертацій студентів Київської духовної академії» (ф. 304) Інституту рукопису (ІР) НБУВ.

У фондах ІР НБУВ зберігаються і рукописи самого В. П. Рибінського, зокрема його кандидатська робота «Древнееврейская суббота. Критический разбор мнений о происхождении субботы и ее история. Древнееврейский субботний обряд. 1891 г.»

Р[ыбин]ский был очень знающим специалистом, хотя и не перегруженным «ученостью», а тем более ученостью мелочной. Он был в курсе новейших течений своей науки, внимательно следил за научной литературой; кроме обязательных работ (двух диссертаций и актов речи) он поместил немало статей в академическом журнале, причем оказался большим практиком в этом отношении. Дело в том, что помещаемые в «Трудах» Академии статьи профессоров Академии, если они превышали некоторый, установленный неписанной традицией объем, обычно премировались. И В[ладимир] П[етрович] несомненно учитывал эту сторону дела. Я помню его замечание по адресу одного из профессоров Академии. – Эх, как же он так неудачно устроился, что в прошлом году напечатал слишком много, а в этом году – ничего. Вот и премии не получил! В[ладимир] П[етрович] умел «устраиваться»: свои статьи он распределял с мудрой предусмотрительностью – так, чтобы, по возможности, в каждом году получать премии. Говорю об этом вовсе не в осуждение покойному: других профессоров не пробуждали от умственной спячки ни авторский гонорар, ни возможность получить премию. И, однако, практиком Р[ыбин]ского никак нельзя было назвать. В то время, когда товарищи его приобретали дачи или дома, он жил на частных квартирах. Приобретательской жилки у него не было. Жили Р[ыбин]ские скромно; В[ладимир] П[етрович] был человеком экономным и знал цену деньгам, но, человек очень общительный, В[ладимир] П[етрович] любил и у себя принять: на четные «среды» у Р[ыбин]ских собиралось много народу всякого звания.

(ф. 304, од. зб. 1236) та конспекти лекцій зі Священного Писання Ветхого Завіту у фонді «Архів та зібрання рукописів Київської духовної академії» (ф. 160, од. зб. 1854). Крім того, у фонді С. І. Маслова зберігаються рукописні спогади В. П. Рибінського «К истории Киевской духовной академии (курс 1887–1891 гг.)» (ф. 33, од. зб. 973) та машинописні уривки з його спогадів про професорів Академії (ф. 33, од. зб. 974–981).

Під час систематизації автором даної студії архівного фонду О. М. Апанович було виявлено машинописну копію спогадів В. П. Рибінського про Київську духовну академію з припискою такого змісту: «Воспоминания проф. Киевской академии Вл. Петровича Рыбинского были переданы им проф. Киевской академии П. П. Кудрявцеву, чтобы тот пристроил их на хранение в «надежное место». Кудрявцев умер, не успев это сделать. А жена передала их в библиотеку Киевского Университета, откуда они «перешли» к настоящему владельцу рукописи, к духовной академии не имеющему никакого отношения. – Примечание переписчика – В. Иваницкого. Воспоминания переписаны с полной точностью В. И.».

Запропоновані до публікації спогади В. Ф. Іваницького про свого вчителя В. П. Рибінського, що датовані 1951 р., зберігаються у особовому архівному фонді С. І. Маслова (ІР, ф. 33) і пропонуються широкому науковому загалові вперше.

(Коментар підготувала О. Степченко.)

Я читал почти все написанное Р[ыбин]ским, а его докторскую диссертацию даже рецензировал. Поэтому о научных приемах Р[ыбин]ского, о его особенностях, как ученого, могу судить самостоятельно.

Р[ыбин]ский был большим мастером делать резюме, подводить итоги. Он был рожден для председательствования. Дать возможность – с полной терпимостью – высказаться каждому, каждого внимательно выслушать, а затем, отбросив мелочи и частности, подвести итог прениям, выделив для него только самое существенное, внести – на основе уже закончившегося обсуждения вопроса – свое предложение, всегда трезвое и дельное – все это Р[ыбин]ский делал мастерски.

Таков был умственный склад Р[ыбин]ского в целом. Эти же черты присущи и его научным работам. Р[ыбин]ский не был создан для того, чтобы прокладывать новые пути в науке, идти по невспаханной целине; но там, где поле было уже вспахано, где существовало несколько гипотез, теорий, мнений – там Р[ыбин]ский работал прекрасно. Не в натуре Р[ыбин]ского была и углубленная научная разработка того или другого вопроса, а тем более – разработка детальная, складывающаяся из анализа мелочей и на него опирающаяся. Р[ыбин]ский не мог из массы мелочей, из мелких разрозненных фактов создать целостную картину; мозаика не была его стилем работы, но на основе нескольких картин Р[ыбин]ский мог создать одну. Прирожденный «резюмист», Р[ыбин]ский и в научной работе более резюмировал, обобщал, синтезировал, чем углублял, анализировал и детализировал. Но голова у Рыбинского была крепкая, он мог распутать самый сложный научный клубок и, отбросив все мелочи, все, что только осложняло существо дела, вышелушить основное зерно теории, научного мнения и дать ей правильную оценку.

По своей натуре Р[ыбин]ский не был ни богословом, ни художником. Р[ыбин]ский читал нам «Св. Писание Ветхого Завета», т. е. историю происхождения и образования книг, которые в своей совокупности называются «библией». По своему основному содержанию это – произведения религиозные, а по своему характеру – художественные. Поэтому для того, чтобы успешно работать в области «Ветхого Завета», нужно быть или богословом, или художником, поэтом в душе. Богословом, т.е. человеком не только с религиозно-философским складом ума, но и с большой склонностью к мистике, к религиозному «парению». А умственный склад Р[ыбин]ского характеризовали ясность, трезвость, деловитость. Эти черты умственного облика Р[ыбин]ского оказывали ему очень плохую услугу в наиболее ответственных – с богословской точки зрения! – моментах его работы – при объяснении мессианских мест, т. е. пророчеств о Христе. К этим местам нужно подходить очень деликатно и осторожно – в сумерках вечера,

когда очертания предметов делаются неясными и расплывчатыми, или в дымке тумана. Яркого солнечного света они не выносят, они требуют нарочитой осложненности и туманности. Поэтому, совершенно помимо желания Р[ыбин]ского – он был человеком искренно верующим и церковным, а в научной области большим консерватором – получалось, что когда Р[ыбин]ский брался за толкование «мессианских» мест, то они, осво[бо]жденные от всяких затемняющих дело прикрас, от всякого тумана, таяли, расплывались, как небольшое облачко на ясном небе в яркий солнечный день и теряли – после анализа Р[ыбин]ского и, повторяю, помимо его желания – девять десятых своей убедительности. Р[ыбин]ский, по-видимому, и сам сознавал, что религиозная мистика не его сфера: поэтому когда по уставу 1910 г. кафедра Св. Писания Ветхого завета была разбита на две, то он взял себе так наз[ываемое] «Общее введение» и исторические книги, предоставив толкование пророчеств А. А. Глаголеву.

С другой стороны, для того, чтобы успешно работать в области «Ветхого завета», нужно понимать и ценить красоты библии, как художественного произведения. А такое соединение научных интересов с эстетической жилкой встречается очень редко. Даже в огромной армии западных библеистов того времени я мог бы назвать только двух богословов, чувствующих художественные красоты библии – Грессмана и Дума. – Не было этой художественной жилки и у Вл[адимира] П[етровича]. Умом он, может быть, и понимал красоты библейской поэзии, но едва ли он чувствовал их непосредственно, а вопроса о том, чтобы осознать эту красоту в ее движущих силах; понять, что именно хорошо в ней, и какими средствами достигается это эстетическое впечатление, – Р[ыбин]ский, по-видимому, и не ставил перед собою.

Таким образом, не будучи по самой природе своей ни богословом, ни эстетом, Р[ыбин]ский не мог увлечься «Ветхим Заветом» ни в первом аспекте, ни во втором. А не увлекаясь сам, он, понятно, не мог увлечь своим предметом и студентов. Вообще я полагаю, что Р[ыбин]ский, как и другие профессора Академии, пошел не по своей дороге. Не по своей дороге пошел и я, когда попал на кафедру «библейской истории», т. е., как я понимал, христианской философии истории древних евреев. Но я скоро – уже на третьем году академической работы – нашел выход из этого положения: вместо «библейской истории» я стал читать обыкновеннейшую «историю Древних евреев». Р[ыбин]ский не стал на аналогичный путь; он не превратил «Св. Писание Ветхого Завета» в «историю древне-еврейской литературы», но не смог сделать ее и наукой богословской.

По своим научным взглядам Р[ыбин]ский был консерватором. Он держался традиционных церковных взглядов на автора той или другой библейской

книги, на время ее происхождения, состав и т. д., а доказывая правильность своего понимания того или другого места библии, он ссылаясь на так наз. «отцов церкви», т. е. особенно чтимых церковных писателей. Р[ыбин]ский не принимал теории Велльгаузена, даже не признавал деления Пятикнижия на Ягвиста, Элогиста и т. д. Этот научный консерватизм Р[ыбин]ского в значительной степени объяснялся его «церковностью». Как-то уже так повелось в академии, что кто усердно посещает церковь, строго соблюдает церковные обряды, тот является консерватором и в научной области. А Р[ыбин]ский был человеком иск[ренно] церковным.

Впрочем, в научном консерватизме Р[ыбин]ского была огромная терпимость к так наз[ываемым] «рационалистическим» взглядам и теориям. И эта терпимость объяснялась не только уравновешенностью характера Р[ыбин]ского (в политической области он далеко не отличался такой терпимостью). Нередко мне приходилось частным образом (уже когда я был сослуживцем Р[ыбин]ского) беседовать с ним по разным научным вопросам, особенно о теории Велльгаузена, и он никогда не высказывался о ней безусловно отрицательно.

– Конечно, это так, это верно – говорил он – но видите ли, а такой, напр[имер], факт? ... А это как объяснить?

И Р[ыбин]ский указывал действительно слабые места теории...

В конце концов я думаю, что в научном консерватизме Р[ыбин]ского была также и значительная доля инерции. За новое нужно бороться, новое нужно отстаивать, нужно ломать традиции, а жить по старинке и спокойнее и безопаснее. В глубине души Р[ыбин]ский может и не был таким убежденным консерватором, каким выступал на лекциях и в печати.

Если бы когда-либо была написана история Киевской Академии за последние 15 л[ет], то Р[ыбин]ский занял бы в ней место не как выдающийся научный работник, не как блестящий профессор-лектор, а как видный общественный деятель Академии. До 1905 г. Р[ыбин]ский едва ли выделялся очень заметно в рядах академической профессуры. Но 1905-й год выдвинул его на первое место. Он стал молчаливо признанным лидером академических «левых». Я очень жалею, что в свое время не расспросил Р[ыбин]ского о его роли в студенческом движении 1905/6 г.г. По-видимому какое-то скрытое участие в этом движении Р[ыбин]ский все же принимал. Староста нашего курса А. В. Попов, имевший очень большое влияние на курс, бывал довольно часто у Р[ыбин]ского. Возможно, что Р[ыбин]ский информировал его об общем положении дел в церковных сферах, о настроениях академической профессуры; допускаю, что Попов получал от Р[ыбин]ского советы, как вести себя студентам, какую позицию занять в том или другом вопросе и т. д.

Р[ыбин]ский принимал участие, кажется, в комиссии по выработке «временных правил»; одно время он был Инспектором Академии, исполнял обязанности Ректора. А после антониевской ревизии, в полосу реакции, Р[ыбин]ский по-прежнему возглавлял группу академических «левых». Р[ыбин]скому принадлежит львиная доля работы в ответе на клеветнический отчет Антония о ревизии им Киевской Академии («Правда» о Киевской Духовной Академии. Киев 1910), Рыбинский дал блестящий ответ на открытое письмо к нему проф. Ф. Я. Покровского; своим ответом он морально убил Покровского. Р[ыбин]ский и впоследствии играл руководящую роль в подготовке «левыми» различных дел на Совет Академии. Прекрасный председатель, очень сдержанный, тактичный, авторитетный, Р[ыбин]ский был для «левых» связующим центром, «мужем совета и разума». Авторитет Р[ыбин]ского признавали и наши, очень самолюбивые старики – Петров и Дроздов. В тяжелые годы (1904–1919) Р[ыбин]ский принес много пользы Академии.

После Октябрьской революции Р[ыбин]ский читал лекции на разных курсах, а затем пристроился в Еврейской Археографической Комиссии Академии Наук. Тяжело ему было работать здесь с самовлюбленным и нахальным Галантом, который всю работу Комиссии сводил к разработке единственно знакомых ему тем – о еврейских погромах. Зарплата была ничтожная и В[ладимиру] П[етровичу] жилось плохо. Он переехал к сестре, в Баку; некоторое время был переводчиком в каком-то тресте, а затем получил кафедру старославянского языка и др[евне]-русской лит[ерату]ры (?) в Азербайджанском Ун[иверсите]те. В то время Р[ыбин]скому было уже лет 70, предмет был для него совершенно новым, но преподавание он вел с большим успехом: очень любили его студенты, очень ценила Администрация. Умер Р[ыбин]ский, как часовой, на своем посту. Идя на очередную лекцию, почувствовал себя плохо, зашел в какой-то знакомый дом и здесь часа через 2–3 умер...

Может быть в своем стремлении к объективности я переусердствовал и оценил научную деятельность Вл[адимира] П[етровича] Рыбинского ниже ее действительного значения. – Прости, дорогой учитель и товарищ !

В. Иваницкий
Каменец-Подольский
22/V1 – 1951 г.

Как человек, Вл[адимир] П[етрович] отличался простотой, выдержанностью и большой общительностью.

Я знал его и как профессора, и как инспектора, и как Ректора Академии. И ничего начальственного, официального у него никогда не было. «Приемных часов» у него не существовало. Студенты шли к нему в любое время дня

и шли без всякого «парада»: не в застегнутых на все пуговицы мундирах, как, напр[имер], к Платону или Иннокентию, а в чем пришлось: и в тужурке, и в рубахе-косоворотке; да и сам Инспектор или ректор мог принять студента в пиджаке, надетом на ночную рубаху.

Время, когда Вл[адимир] П[етрович] нес административные обязанности по академии, было очень трудное: все вокруг кипело и бурлило: студенты волновались и часто заявляли претензии одна нелепее другой; в корпорации шла борьба «правых» и «левых»; заседания Совета были очень бурными и оканчивались нередко скандалами. Но Вл[адимиру] П[етровичу] никогда не изменяло его самообладание, огромная выдержка и редкий такт – и педагогический и административный. В эти трудные годы (1908–1909) Вл[адимир] П[етрович] нес огромную нагрузку – и умственную и нервную – и нес с честью. Да, не ошиблась корпорация, выдвинув его на пост Инспектора Академии.

Вл[адимир] П[етрович] был на редкость общительным человеком: знакомых у него была масса и всюду он как-то успевал бывать; всегда помнил и дни именин, а иногда и дни рождений; заглядывал и вечерком, запросто, на чашку чая. Но характерно: Вл[адимир] П[етрович] любил не столько сам говорить, сколько «разговорить» своего собеседника; он был большим мастером по части «выуживания» всяких новостей и информации. Поэтому всегда был в курсе всяких дел – и академических, и общественно-политических.

IP НБУВ, ф. 33, од. зб. 888.

ІНСТРУКЦІЇ, РОЗРОБЛЕНІ В. Ф. ІВАНИЦЬКИМ У ВБУ *

Правила для користування книгами Всенародньої бібліотеки на дому (проект)

§ 1. Книгами Всенародньої Бібліотеки дозволяється користуватися в приміщенні бібліотеки, а також у кабінетах та читальних залах при окремих відділах.

§ 2. Як тимчасовий виняток, дозволяється брати книги до дому: а) дійсним та почесним членам ВУАН, б) тим науково-працюючим при ВУАН особам, яким Радою Бібліотеки під її відповідальність дано буде спеціального дозволу для наукових робіт для Академії; в) співробітникам бібліотеки; г) членам Правління Товариства Прихильників Всенародн[ької] Бібліотеки та головам його секцій.

§ 3. Книги Бібліотеки для читання на дому можна одержувати як через Читальню, так безпосередньо із відділів.

§ 4. До дому не видаються зовсім: рукописи, книги з автографами, інкунабули, рідкі та цінні видання, твори, що їх заборонено цензурою, секретні видання, газети, книги справочного відділу, дублетного та обмінного фонду.

Примітка 1. В разі сумніву про можливість видачі тої або другої книги до дому, справа передається на вирішення директору Бібліотеки.

Примітка 2. Ходові книжки, які маютья в одному примірнику і на які є щоденний запит Читальні, до дому не видаються.

§ 5. Нижчий технічний персонал Бібліотеки (кур'ери, двірники тощо) мають право брати одночасно по одній книжній одиниці, бібліотекар, спеціалісти, молодші бібліотекарі, співробітники канцелярії і т. ін. по 3 кн[ижні] од[иниці]; решта бібліотечного персоналу по 6 кн[ижних] од[иниць]; дійсні та почесні члени ВУАН – 10 кн[ижних] од[иниць]. Члени Правління Т[овариств]ва прихильників та голови його секцій мають право брати одночасно по дві кн[ижні] од[иниці]. Особи, що беруть книги з особого окремого дозволу Ради, можуть одержувати одночасно не більше 3-х кн[ижних] од[иниць], причому Рада Бібліотеки одразу зазначає, по якому фаху їм дозволяється брати книги і в якій кількості.

Примітка: За постановою Ради Бібліотеки у виключних випадках для певної наукової роботи кількість книжок може бути збільшена.

ІР НБУВ. Ф. 52. Од. зб. 18.

* Підготували до друку О. П. Степченко, Г. І. Ковальчук.

Матеріали щодо поділення книжок по відділах

Прим[ітка] I. До від[ділу] Україніка належать книжки тільки загального відділу, себто Графіка, Стародр[уки], Періодика, Рукоп[иси] сюди не поступають.

Прим[ітка] 2. До від[ділу] Стародруків належить все, що надруковано до 1799 р. включно, себто не тільки книжки, але і Періодика I/, Волянція, Орієнталія на Західно Європ[ейських] мовах 2/ а може і Графіка 3/.

Прим[ітка] 3. В першу чергу задовольняються книжками спеціальні відділи, і тільки решта іде до Загального відділу.

§ 1. Поділення книжок по Відділах провадиться Комісією зі старших бібліотекарів.

§ 2. Після прийому від[ділу] постачання нових книжок, перш за все, за допомогою загального абеткового каталогу, з'ясується, чи є даний твір в бібліотеці і в якій кількості примірників, в залежності від чого і на підставі інструкції дублетного та обмінного фонду він або передається до одного з цих відділів, або поділяється проміж других відділів.

§ 3. Поділення книжок провадиться таким чином, що після того, як з'ясовано, до якого відділу або відділів належить даний твір, на поворотній сторінці картки зазначається шифр відділу; цю картку вкладається в кожну книгу або додається до купи книг, і в такому виді книги передаються Відділом Постачання Лабораторіям відповідальних відділів.

§ 4. Самий поділ книжок провадиться на підставі таких принципів:

I. Усе, що надруковано або написано на східних мовах, одразу передається до від[ділу] Орієнталія, незважаючи на те, чи це буде Волянція, Графіка, Стародрук, Рукопис і т. ін.

II. З творів на Західно-Європейських мовах перш за все одбирається і передається до від[ділу] рукоп[исів] все, що на підставі § Інструкції від[ділу] рукоп[исів] належить до цього відділу.

III. До від[ділу] Стародр[уків] передається все, що надруковано до 1799 р. включно, себто не тільки книжки, але і Періодика I/ Волянція, Орієн[талія] на західно-європейських мовах 2/, а може і Графіка 3/ (див. крім 2).

IV. З творів, що їх надруковано починаючи з 1800 р. (з винятками, яких зазначено в інструкціях від[ділів] РКП (рукописів. – О. С.) та Стародрук[ів] дві категорії:

A.

Все, що належить до відділів Періодика, Волянція, Графіка, тільки в один який-небудь відділ.

Прим[ітка]. Періодична Граф[іка] іде до від[ділу] Граф[іка] 4/;

Періодична Волянція до від[ділу] Періодика 5/. З Граф[іки], які належать одночасно до від[ділу] Книгознавства – I-й прим[ірник] – Книгознавство; 2-й – Графіка.

В.

I-й прим[ірник].

Книгознавство Підручна Б[ібліоте]ка Справочний відділ тільки в який-небудь один з цих відділів по зазначеній черзі.

2-й примірник – Україніка

3-й ‘ ‘ ‘ ‘ – Орієнталія на західно-європ[ейських] мовах.

4-й ‘ ‘ ‘ ‘ – Загальний відділ.

Прим[ітка]: Якщо книга належить до відділу Періодики та книгознавства абосправочного від[ділу] тоді: I-й прим[ірник] – Книгознавство, абосправочний (в один з них по зазначеній черзі).

2-й – Періодика 3-й Орієнталія на західно-європ[ейських] мовах.

Може задля того, щоб не завалювати Бібліотеку зайвою кількістю книжок, розділу В дати таку форму:

В.

I-й прим[ірник] Книгознавство тільки в який-небудь

Підручна Б[ібліоте]ка, Справочн[ий] в[ідділ] один з цих в[ідділів] по зазначеній черзі.

2-й примірник Україніка

3 – Орієнталія на західно-європ[ейських] мовах.

Прим[ітка] (така сама, як в першій формі В.).

С.

Решта – до Загального Відділу.

В. Іваницький

5/XI – [19]22 р.

Прим[ітка] 1. Періодики до 1800 р., я гадаю, за найбільш доцільно відносити до стародруків. В цьому разі я виходжу з поняття про саму суть та мету організації відділу стародруків. Книги, які надруковано до 1800 р., відокремлюються в особливий відділ а) тому, що в значній частині своїй ці книги дуже рідкі – значить цінні і тому вимагають особливих засобів задля охорони їх, б) тому, що ці книги уявляють з себе інтерес не стільки по своєму змісту, скільки з зовнішнього друкарського боку, в залежності від чого с) вони вимагають особливої підготовки і знань, а також особливих прийомів задля описання їх, відмінних від описання поточних книг. Між тим ті друковані твори, які ми відокремлюємо в Відділ періодика, об’єднані досить випадковим, дуже розпливчатим (див. «журнали» і «збірки») і, власне кажучи, неістотним ознаком – періодичністю виходу їх в світ. Тому перенесення періодики 1800 р. з від[ділу] Стародруків до від[ділу] Періодика а) порушує

ту хронологічну картину історії друку (в широкому розумінні слова), яку має на увазі дати відбором своїх книжок від[діл] стародруків; значить позбавляє цю картину суцільності, видирає одну з глав цієї історії, а це буде такий мінус, якого ні в якому разі не покриває випадковий розпливчатий принцип, що на йому збудовано від[діл] Періодика; б) перенесення періодики до 1800 р. до від[ділу] Періодика вимагало б прийняття тут особливих засобів задля охорони цих творів і значить виділення їх в окрему купу^x; с) вимагало б і від персоналу відділу Періодика таких знань, сподіватись на які ми можемо тільки від фахівця по стародруках, який спеціально працює в цій галузі; д) якщо строго триматись принципу виділення творів, які виходять періодично, то довелось би дійти майже до абсурду, до передачі від[ділу] Періодика навіть рукописних газет, напр[иклад], римських та венеційських *scrittori d'avis novellanti*, і т. ін. кінця XV в. і далі, які існували майже до кінця XVIII в.

^x Примітка Я навіть і подумати не можу про те, щоб, напр[иклад], *..... 1660 р. зберігати тими самими засобами, як і 1900 р., або 1665 р., також як і то й же журнал, напр[иклад], за 1865 р. Других прикладів не привожу, бо це зовсім ясна річ.

Прим[ітка] 2. На великий жаль, примушений визнати, що на підставі зазначених вище міркувань краще і стародруки Орієнталія на західно-європейських мовах також залишити у від[ділі] Стародруків.

Прим[ітка] 3. Відносно графічних стародруків я хитаюсь; праця над Графіка вимагає особливої підготовки; нормально штудіювати Графіка можна тільки шляхом історичного підходу до них; тому всю Графіка можна зосередити в одному місці, але і праця над стародруками – до відомої міри є працею над Графіка, через те, що в стародруках багато мініатюр, малюнків, віньеток, мап, нот і інших інгредієнтів Графіка. Тому всі Графіка до 1800 р. можуть бути і в відділі стародруків.

Прим[ітка] 4. Графіка, яка видавалась періодично, краще відносити до Графіка, бо періодичність видання тут чисто зовнішній ознак, а головне штудіювання буде над змістом, над текстом, для чого потрібен фахівець саме на Графіка, а не Періодика.

Прим[ітка] 5. Напроти, періодичну Волянція краще віднести до Періодика, бо ознак Волянція ще більш зовнішній, ніж Періодика.

В. Іваницький
5/XI-[19]22р.

IP НБУВ. Ф. X. Од. зб. 5915^a

*Так в документі.

Проект інструкції Відділу Бібліотекознавства ¹⁾

§ 1. У Всенародній бібліотеці організується як окрема топографічна, а де якій мірі й адміністративна, одиниця – Відділ Бібліотекознавства.

§ 2. Відділ Бібліотекознавства має своїм завданням зібрати докупи всі друковані твори, що торкаються до книг та бібліотек взагалі, а почасти твори й по таких питаннях, що знаходяться в найтіснішому та безпосередньому зв'язку з зазначеними вище основними питаннями.

§ 3. Таким чином, Відділ Бібліотекознавства уявляє з себе, до відомої міри, Підручну бібліотеку для всієї Бібліотеки в цілому, аналогічно до тих спеціальних бібліотек, що знаходяться при тому або другому відділі окремо.

§ 4. Тому до Відділу Бібліотекознавства належать всі твори про книгу взагалі і її історію (002), про письмо взагалі (00.33), про його засоби й матеріали (00.35), про бібліографію (01), Бібліотекознавство та бібліотекономію (02; окрім 029)²⁾, бібліофілія і бібліоманія (090. 13), торгівля, продаж та ціна на ріжні книжки (090. 15), про екслібрис, марки власників та видавництва (097), про робітничі та шкільні бібліотеки (331, 85, 371, 64), про долю друку (закреслено В. Ф. Іваницьким. – О. С.) (342.732), про літературну власність та авторське право (347.78), правила друку (закреслено В. Ф. Іваницьким. – О. С.), закони про друк, цензуру (закреслено В. Ф. Іваницьким. – О. С.) (351.751) про офіціальні склади (засоби) за для охорони книжок (347.788.2), про бібліотеку в адміністративному праві (351.852. 11), про книжне діло (655), про папір для писання, про друкарський папір та ін. (676.3), про оправлення книжок (686), про архітектуру бібліотечних будинків (72.78), а також ті книжки, де зазначені індекси уявляють з себе детермінанту відношення.

§ 5. Орієнталія на східних мовах, рукописи, книги з автографами (091.6; 099.3), рідкі та дорогі видання (092; 093; 094; 095; 096; 099.4; 099.5), книжки, які належать до відділу Стародруків та відділу Волянція, а також ті Періодика, альманахи, збірки та взагалі книжки, з котрих тільки поодинокі статті або частина змісту підходять під ознаки § 4, до відділу Бібліотекознавства не належать.

§ 6. Якщо книга належить до від[ділу] Бібліотекознавства і одночасно з тим до від[ділу] Графіка, Орієнталія (на західно-європ[ейських] мовах), Україніка, Загального, Підручної Бібліотеки або Справочного (інформаційного) відділу і не підходить під ознаки § 5, – до від[ділу] Бібліотекознавства належить перший примірник.

§ 7. Відділ Бібліотекознавства має лабораторію, спільну з лабораторією Загального Відділу, де праця проводиться на підставі інструкцій Загального Відділу.

§ 8. Книги до від[ділу] Бібліотекознавства поступають з лабораторії

Загального Відділу, куди передаються після сортування в відділі постачання.

ПРИМІТКА. Отбор книжок по Бібліотекознавству та лабораторна праця над ними провадиться в першу чергу.

§ 9. Відділ Бібліотекознавства не має окремого Завідуючого; завідування відділом сполучається з якою-небудь другою посадою в Бібліотеці.

§ 10. Книги у від[ділі] Бібліотекознавства розкладаються на полицях згідно з загальною системою, яка вживається в Бібліотеці (без виділення Періодика, Україніка, Графіка, Орієнталія і т.і.) з виділенням в окрему топографічну одиницю «Бібліографії» (01).

§ 11. Відділ Бібліотекознавства має каталоги: абетковий, систематичний, предметний, включаючи картки на ті книжки, що знаходяться в других відділах (§ 5).

§ 12. Видача книжок до читальні і до дому провадиться на загальних підставах.

§ 13. Топографічний знак відділу – Б; для Бібліографії – Бб (поперед індексу).

§ 14. Якщо книга належить тільки до від[ділу] Бібліотекознавства і мається в двох примірниках, то обидва примірники ідуть до від[ділу] Бібліотекознавства і займають звичайне топографічне місце (§ 10), себто без виділення другого примірника в окремий дублетний відділ.

§ 15. Якщо книга належить тільки до від[ділу] Бібліотекознавства і мається в трьох або більш примірниках, то 2 примірника ідуть до від[ділу] Бібліотекознавства, а решта – до обмінного фонду.

§ 16. Якщо книга належить до від[ділу] Бібліотекознавства і кількох других відділів, тоді до обмінного фонду передається решта, що залишається після задоволення всіх відповідних відділів (дивись інструкцію про поділ книжок між відділами § 4, особ[ливо] п. IV А.Б.).

§ 17. Підручної бібліотеки відділ не має (дивись § 3).

¹⁾ Може краще: Книгознавства, тоді зміни по всіх §§, особливо § 13 (шифр).

²⁾ Може цього випадку непотрібно.

³⁾ Деякі сумніви є.

Ще треба §§ про обмінний та дублетний фонди.

4/XI – 22 р.

В. Ф. Іваницький

Організація книжкових фондів спеціальних відділів

1. Комплектування матеріалами спеціальних відділів ВБУ можна організувати за ознакою формальною, реальною (змістом) або мішаною.

II. Цих ознак не можна застосовувати з механічною одноманітністю до всіх відділів, тобто не можна всі відділи будувати за ознакою формальною, або всі – за ознакою реальною, або всі – за ознакою мішаною. У застосуванні цих принципів конче потрібна індивідуалізація.

III. Відділи: стародруків, рукописів, газетний, аркушівок можна будувати лише за ознакою формальною. Тому, наприклад, до відділу рукописів не можна передавати все те, що стосується змісту рукописів, які має відділ; до відділу волянсія не можна передавати всі книжки, що їх написано на теми аркушовочного матеріалу відділу й т.д.

IV. Відділ Бібліотекознавства можна будувати лише за принципом реальним, принципом змісту.

V. Решта відділів Нотно-Музичний, мапо-графічний, єврейський, та орієнталія можна будувати і за принципом реальним, і за принципом формальним, і за принципом мішаним.

VI. Основним питанням є питання про те, яку ж саме з цих ознак (реальну, формальну чи мішану) треба покласти в основу комплектування цих відділів.

VII. Після того, як буде вирішено це основне питання, треба поставити й вирішити друге: як розв'язувати можливі конфлікти щодо розподілу спірних матеріалів між відділами, тобто: якому з відділів давати перевагу в разі, якщо на той самий матеріал претендуватимуть кілька відділів.

A. Основне питання.

а) Методи розв'язання його.

I. Бібліотечна теорія не подає розв'язання цього питання у стандартизованих формах для всіх бібліотек або окремих типів їх. Конкретні умови роботи даної бібліотеки та властивості її організації природньо примушують розв'язувати це питання під кутом зору цих умов, а значить – розв'язувати його індивідуально для кожної даної бібліотеки.

II. Бібліотечна практика щодо складу матеріалів спеціальних відділів різноманітна. По одних бібліотеках відділи мапо-графіка, Нотний, Орієнталія, Єврейський збудовані за формальною ознакою і збирають лише мапи, графіка (Союзна Акад[емія] Наук), ноти, книги східними або єврейською мовою (Ленінська Публічна). По других бібліотеках відділ мап – це географічний відділ; відділ графіка – відділ мистецтва (Бібліотека конгресу), Паризька Національна; Нотний відділ – Музичний, Орієнталія = книги про схід (Пруська державна Б-ка), Єврейський відділ – книги,

що стосуються єврейства. Через таку різнобіжність бібліотечної практики нею можна доводити цілком протилежні погляди і значить цей аргумент обов'язкового значення не має, бо практиці одної бібліотеки можна протиставляти практику другої бібліотеки. Взагалі треба сказати, що аргументами від бібл[іотечної] практики треба оперувати дуже обережно, бо практика б[ібліоте]ки завше консервативна, б[ібліоте]ка живе під великим тягарем певних традицій порвати з ними, застосувати у життя нові раціональніші, організаційні форми надто дорога і складна справа. Тому часто бібліотека свідомо певних організаційних хиб своєї роботи; і однак не наважується усовувати їх. Отже, і під цим кутом зору бібліотечна практика не може мати вирішального значення для розв'язання організаційних проблем даної б[ібліоте]ки.

III. Тому при вирішуванні основного питання про те, за якою ознакою – формальною, чи реальною – треба виділити матеріали для від[ділів] мапограф[ічного], нотно-муз[ичного], Орієнтал[іі], Євр[ейського], треба орієнтуватися на специфічні умови роботи Всенародньої бібліотеки та на специфічні властивості її організації та структури.

б) Постановка питання.

Формування від[ділів] мапо-граф[ічного], нотно-муз[ичного], Орієнтал[іі] та Євр[ейського] за ознакою реальною, за змістом матеріалу перетворює ці відділи: відділ мап – на від[діл] географії, від[діл] графіка на від[діл] образотворчого мистецтва; від[діл] нотний – на від[діл] музики і т.д. Отже, беручи ці відділи за змістом Б[ібліоте]ка стає на шлях системи кабінетів, тобто утворення замість однієї б[ібліоте]ки, кількох бібліотек, кількох держав у державі. Така форма організації бібліотечного матеріалу для обслуговування читачів досить відома і в теорії й на практиці.

Тому перш за все, повстає питання, чому таку перевагу давати лише певним і досить обмеженим колам читачів, комплектуючи для них спеціальні бібліотеки і залишаючи поза увагою численні й важливіші для сучасної реконструктивної доби кадри. Чому ставити у привілейоване становище музик[антів], орієнталістів, мистців і т. д., коли у нас є хеміки, техніки, економісти і т. д., про яких треба подбати у першу чергу й найкраще обслужити їх. Утворення кабінетної системи для обслуговування лише музик, орієнталістів, мистців і т. д. цілком порушило б інтереси інших категорій читачів і взагалі було б неправильним напрямком бібліотечної політики. Тому треба поставити принципове питання про організацію всіх книжкових фондів ВБУ: система кабінетів, чи система функціональних відділів поєднана з спеціальними від[ділами] за формальною ознакою. А реорганізувати лише існуючі спеціальні відділи у кабінети, не розв'язавши попередню принципове питання про доцільність застосування у ВБУ кабінетної

системи взагалі – це значить вносити повну випадковість у розв’язання дуже важливої проблеми.

в) Роз’язання питання.

I. Система кабінетів руйнує ідею єдиного книгосховища, тобто позбавляє б[ібліоте]ку можливості держати свої книжкові фонди у нормальних умовах збереження.

II. Система кабінетів значно ускладнює всі бібліотечні процеси, а значить вимагає для того, щоб держати для опрацювання книги на попередньому рівні, більше персоналу, і більше коштів; зокрема при цій системі:

а) набуває зовсім іншого характеру процес розподілу книжкового матеріалу поміж кабінетами; напів технічна – в цілому – функція перетворюється на відповідальну роботу з безліччю між-відділових конфліктів, які доведеться кінець кінцем розв’язувати не *ad rem*, а *ad personam*, тобто випадково.

б) дуже ускладнюється всі схедеографічні процеси, а саме:

аа) збільшується кількість карток, що їх треба виготовлювати на дану книгу, бо книга топографічно закріплена за одним відділом, повинна лишити каталожний слід по собі в інших відділах;

бб) утруднюється до плутанини проходження книги через схедеографічну лябораторію, бо замість 5 теперішніх окремих груп доведеться окремо вести й доглядати за 15 групами книжок (а в кожній з цих груп можуть бути ще окремі «ударні» книжки).

в) збільшується робота по складанню каталогів, бо теперішній єдиний систематичний каталог буде розбито на кілька окремих каталогів, а крім того може доведеться мати окремі абеткові каталоги по кабінетах.

г) ускладниться процес топографізації (бо збільшиться кількість шифрів), а через це і процес розшукування книги, в разі її вимагатимуть не з її відділу.

II. Примітка: В разі заведення при кожному з кабінетів ще своєї лябораторії, опрацювання книги буде ще дорожчим.

III. Система кабінетів якщо не знищує цілком, то значно звужує масштаб застосування в організації бібліотечної роботи принципу диференціації робочих процесів, значить і побудованого на ньому принципу функціональності, тобто того принципу, за яким лише й можна з надією на найбільшу ефективність організувати виробництво у великому масштабі.

IV. Перехід на систему кабінетів є поворотом назад до кустарницької організації виробництва, дотих форм організації виробництва, які вже перейдено, подолано.

V. Звичайно, на питанні: про організацію ВБУ за системою кабінетів треба було б – не зважаючи на робочі незручності цієї системи – дуже і дуже замислитися, якби ця система мала би спірні переваги щодо обслуговування читачів. Однак її плюси щодо цього дуже і дуже сумнівні:

а) інтереси наукових дослідників ніколи не збігаються й не можуть збігатися з поділом книжкових фондів Бібліотеки по Кабінетах. Науковий дослідник завше вимагатиме книжки не тільки свого кабінету, а й інших;

б) бажання наукового дослідника мати завше під руками на поготові, там, де він працює всю потрібну йому літературу, що є в Бібліотеці, є бажання ділетантське, занадто претензійне, і в умовах роботи великої б-ки універсального типу, не здійснимо. Воно виникає з намагання поставити себе і свої наукові інтереси в центрі уваги всієї бібліотеки;

в) тому фактично на практиці система кабінетів зводиться до того, що одні кабінети мають якнайширший склад матеріалів, мають, навіть те, що лежить на периферії їх завдань (і це – лише завдяки впливовості того або того одвідувача кабінету), а склад других – урізаний, приборканий навіть в основних настановленнях. Тому, г) для кращого обслуговування й задоволення потреб читача відділів треба продумати й проробити цілу систему спеціальних заходів у межах загальної структури й організації бібліотеки, а не переверачувати всю бібліотеку обличчям до одного, або до кількох порівнюючи менш важливих відділів і менш ударних кадрів читачів.

Тому б-ки, по яких запроваджено кабінетну систему, стогнуть під цим тягарем (наприклад б-ка Ком. Академії) і лише складність її ліквідації та впливовість окремих читачів не дозволяють раціональніше організувати роботу б-ки.

Б.

Зважаючи на наведені вищемотиви, спеціальні відділи б-ки найдоцільніше організувати не за реальною ознакою, як кабінети, а за ознакою формальною. Однак, оскільки в основу організації цих відділів не можна покласти якогось одного формального принципу, природньо виникають конфлікти, щодо розподілу матеріалів, які різними ознаками своїми належать до кількох різних відділів.

Ці конфлікти, або колізії треба розв'язувати, зважаючи на такі моменти:

- а) збереження матеріалів,
- б) опрацювання їх,
- в) використання.

Зважаючи на ці моменти можна встановити такий склад кожного зі спеціальних відділів ВБУ.

1) Стародруки.

а) книжки, журнали, газети, аркушівки, до 1800 р. включно, крім надрукованих єврейською або взагалі східними мовами, включаючи матеріали, що належать до відділу Бібліотекознавства. Зі стародрукованих нотів, мап, графіки, книжок євр[ейською] або взагалі східними мовами найцінніше за індивідуальним підходом із мотивів найдоцільнішого збереження передається на переховання до відділу Стародруків.

б) На стародруки Бібліотекознавства відділ дає картку, крім зведеного абеткового каталогу, ще до відділу Б-знавства.

в) на стародр[уковані] аркуш[івки] від[діл] Стародруків дає картку до відділу аркушівок.

г) На стародр[уковані] книжки – картку – до зведеного абеткового каталогу.

д) На стародр[уковані] журнали – до каталогу журналів.

е) На стародр[уковані] газети – картку до каталогу газет.

є) На стародр[уковані] ноти, орієнт[алію] та євр[ейський] картка до своїх відділів.

2) Відділ рукописів.

Рукописи східними або євр[ейськими] мовами, рукописи бібліотекознавчого змісту, рукописні ноти, рукописні мапи, оригінальна графіка, рахуючись за відповідними відділами, переходять у від[ділі] рукописів. Винятки можуть бути зроблено для сучасних актуальних матеріалів, що не мають виключної цінності. Рукописні матеріали, що вже мають відповідні описи, залишаються, як правило, у від[ділі] рукописів.

3) Мапографічний.

а) всі матеріали незалежно від того, якою мовою зроблено написи.

б) про рукописні матеріали, або автографи – відповідно до редакції у § 2.

в) стародруковані матеріали – найцінніше за індивідуальним підходом у порозумінні між відділами передається на переховання до відділу стародруків з мотивів найдоцільнішого збереження.

г) про матеріали, де сполучається текст з мапами або малюнками відділ розробляє правило сам. Матеріали бібліотекознавчі передаються до відд[ілу] Б-кознавства.

4) Єврейський відділ.

Книжки, журнали, газети, аркушівки єврейськими мовами, включаючи стародруки та рукописи. Стародруки та ркп. виключної цінності за індивідуальним підходом у порозумінні зацікавлених відділів передавати на переховання до відділу ркп. та стародруків. Ноти з єврейським текстом, мапи, граф. з євр. текстом – до своїх від. На матеріали б-кознавчі – картка до від. б-кознавства.

5) Орієнталія.

Комплектує і організує свої фонди відповідно до євр[ейського] відділу.

б) Нотно-музичний

Усі ноти так у формі книжок, як і журналів та газет, крім того рукописні, стародруковані ноти в цілому – до нот[но]-музичного відд[ілу], особливо цінні матеріали за індивідуальним одбором передаються з метою кращого

збереження на переховання до від[ділу] Ркп[рукописів], або стародруків. Музика на слова зі східним текстом до нот музичного відд[ілу].

7) Відділ Аркушівок.

Всі аркушівки за винятком стародруків, східними мовами, єврейською мовою, бібліотекознавчого змісту. Відповідні відділи дають картку на свої аркушівські матеріали до Відділу Аркушівок.

8) Відділ Газетний.

Всі газети за винятком стародруків, східними мовами, єврейською мовою, газет-нотів, газет бібліотекознавчого змісту. Відповідні відділи дають картку на свої газетні фонди до Газетного відділу.

9) Бібліотекознавство.

Всі книжки, журнали, газети, аркушівки (крім східн[ими] та євр[ейськими] мовами, мапи, графіка, ноти). До відповідних відділів Бібліотекознавство дає картку. Стародруки та рукописи у від[діл] Ркп.[рукописів] та стародруків; ці відділи передають картку на ці матеріали до відділу бібліотекознавства. Відділ Євр[ейський] та Орієнт[алії] дає картку на свої бібліотекознавчі матеріали до відділу Бібліотекознавства.

10. Усі люксусові видання та раритети (крім ркп [рукописних]) переховуються у підвідділі раритетів відділу Стародруків; відповідні спеціальні відділи мають лише картку для свого каталогу.

[В. Ф. Іваницький]

ІР НБУВ. Ф. 33. Од. зб. 889.

Правила скороченої праці у відділі стародруків

Інструкція від. Стародруків дає загальні правила щодо нормальних форм праці відділу, не зазначаючи їх послідовності, а також можливих скорочень. Між тим сучасне становище Бібліотеки взагалі, а від. Стародруків зокрема надає особливу гостроту цим питанням. Маючи це на увазі я й подаю на обговорення ради бібліотекарів план скороченої праці в від. Стародруків з зазначенням різних послідовних стадій її.

Стадія перша: Всі стародруки розкладаються по хронологічному принципу на 4 купи: I – до 1525 року включно; II – з 1526 до 1599 р.; III – з 1600 до 1699 р.; IV – з 1700 до 1799 року. Крім того, в межах кожної хронологічної купи всі книжки поділяються по мовах. Така форма сортування книг дасть можливість: а) виділити ті книги, які вимагають особливо бережного та сохрального відношення (інкунабули); б) одразу заповнити всі 4 підвідділи відділу, що їх зазначено в інструкції; в) означити характер книжних багатств від. Стародруків, а значить і тих спеціальних знань та підготовки, яких бажано мати у персоналу від. Стародруків для того, аби підібрати відповідний штат відділу; г) при потімному опису стародруків легше одбирати книги для кожного співробітника, відповідно його підготові.

Примітка 1. В цій стадії праці Періодика не відокремлюється, бо це значно ускладнило б роботу, вимагаючи додивлятися до самого змісту назви у кожній книжці. На цих же підставах поки що краще не виділяти видання Альдів, Ельзевірів та Етьєнів, тим більше, що кількість їх зовсім невідома.

Примітка 2. Для виконання праці в першій стадії можна обійтись без полиць; книги можна складати в стоси по зазначених групах. При цьому поки що сортування можна проводити над тим матеріалом, який вже підібраний в коморах бібліотеки; але до того часу, як буде закінчена ця праця, необхідно зібрати до купи всі стародруки, що їх розкидано по різних приміщеннях для того, аби другу стадію праці проводити вже над всіма книгами одразу.

Стадія друга: Книги, що їх розкладено по мовах, розміщують далі в межах мов та століть по абетковій черзі прізвищ авторів, причому Періодика виділяється тепер в окрему групу, де розкладаються по абетці назв та роках. Ця стадія сортування дасть можливість: а) одразу механічно виявити примірники, які належать до дублетного та обмінного фондів, тому не треба буде витратити зайвого часу й праці на описування цих примірників і на звірку кожної книги окремо; б) підібрати повні збірки творів того або другого автора разом; в) в потімній стадії описувати книги не підряд, а з вибором, маючи на увазі бібліографічну цінність книги, а також запит на неї з боку

одвідувачів читальні. При цьому, якщо знайдеться досить примірників видань Альдів, Етьєнів та Ельзевірів, їх можна буде виділити в окрему групу.

Примітка: для виконання цієї праці безумовно необхідні полиці.

Стадія третя: Опис стародруків проводиться у такій черзі: а) інкунабули, б) українські та білоруські стародруки; в) видання Альдів, Етьєнів, Ельзевірів; г) решта стародруків по черзі їх порівнюючи бібліографічній вартості, а також вимог читальні. Самий опис стародруків у цій стадії має своїм завданням тільки можливість розшукати для студіювання той або другий твір; тому стародруки до інвентаря не записуються (§ 10 Інструкції), наукові покажчики на картках (§§ 11–14 Інструкції) до них не пишуться; складається тільки у 2-х примірниках картка по загальній формі, яка вживається в Бібліотеці. Одночасно з цим проводиться штампування і топографізація стародруків. Такого ж загального типу картки складаються і на періодику. Один примірник цих карток передається до читальні, а другий залишається у відділі для внутрішнього вжитку.

Стадія четверта: Запис стародруків до інвентаря, складання наукових карткових покажчиків, а також науковий опис стародруків. Цю стадію праці можна проводити майже поруч з третьою, але до того треба вже переглянути інструкцію, у якій, на мою думку, необхідно дещо змінити. Проте, ця праця вже далекого часу і тому її можна обговорити після.

В. Іваницький.

Архів НБУВ. Од. зб. 64. Арк. 27–28.

Про хронологічні рамці відділу стародруків

На протязі 4-х років свого існування Національна бібліотека збрала чималі багатства, які містять у собі книги, ноти, мапи, журнали, рукописи, афіші і т. п. Перше і так би мовити елементарне завдання бібліотеки є в тім, аби найкраще зберегти ці багатства. Але очевидячки, вже їх різноманітність виключає можливість однакових засобів збереження; інакше Б-ка повинна зберігати звичайну книгу, інакше – бібліографічну рідкість, інакше – гравюру, інакше – газету, інакше – рукопис. Таким чином вже різниця у зовнішній формі друкованих творів та їх цінності вимагають поділу книжних багатств Б-ки на кілька куп в залежності від особливостей засобів зберігання. Надалі, завдання Б-ки не тільки зберегти книгу, але й зробити приступним користування нею через читальню. А для цього є необхідним опис книги (найпростішою формою якого є каталогізація). Очевидячки й форми такого опису не можуть бути зовсім однаковими. Одній форми опису вимагає рукопис, другої – газета, третьої – мапа, четвертої – афіша і т. д., причому, зрозуміло, різні форми опису тільки тоді можна проводити раціонально, коли кожна група співробітників спеціалізується в залежності від своєї підготовки – тільки над відомими формами опису, значить над відомими купами творів. Нарешті, позаяк остання мета праці Б-ки йти назустріч вимогам читальні, то очевидячки для Б-ки має значення й питання про топографічне розміщення книг у такій чи іншій близькості до читальні (книги, що їх вимагають до читальні частіш, повинні стояти ближче та взагалі бути більш приступними, ніж книги менш ходові). Значить і завдання зберігання книг і завдання опису їх і змагання до належного контакту з читальнею неминуче тягнуть за собою розподіл усіх книжних багатств Б-ки на купи, себто вимагають утворення в Б-ці окремих адміністративних одиниць, особливих «відділів». Склад цих відділів і визначають три вищеназвані основні завдання роботи Б-ки.

Звичайно, в цьому поділі книжних багатств Б-ки на купи можна піти дуже далеко; можна ще звернути увагу на принцип культури, змісту книги і т. п. Тому питання про те, які саме відділи треба сформувати з різних куп друкованих творів, що їх зберігає Б-ка, може бути вирішено усяко. Зручніш всього, певне, вибрати середній шлях, себто, з одного боку, не множити занадто кількість відділів, не зводити через край дрібної спеціалізації, а з другого боку й не з'єднувати зовсім різноманітних куп в одну одиницю. Статут Національної Б-ки й потомні постанови Комітету передбачають утворення відділів; Ркп. [рукописів], Орієнт. [Орієнталія], Період. [Періодика], Вол. [Волянсія (листівки, аркушеві видання)], Граф. [Графіка], Справочного, Підручної Б-ки читальні, Стародруків, Загального (про відділ Україніка та

бібліотекознавства я не говорю, бо вони мають свої спеціальні завдання). Підстави виділення й склад перших семи відділів у цілому ясні. Але що повинен включати в свій склад від. Стародруків, і як розмежуватись з загальним відділом? Очевидячки, оба разом вони об'єднують те, що залишається після заповнення попередніх 7-ми відділів, а саме: 1) рідкі та цінні видання, 2) видання безумовно неходкі (у протилежність справочному відділу та підручній Б-ки читальні, де зосереджуються особливо ходкі видання), 3) книги загального характеру, які не підходять під дві перші категорії. Розклад трьох останніх категорій книг по відділах може мати різні форми. З цих трьох категорій можна утворити 3 відділи, але можна утворити й два, причому другу купу книг можна відносити до першої або до третьої категорії.

Виділення в окрему купу рідких та цінних книг цілком натурально й зрозуміло. Але що розуміти під рідкими та цінними виданнями? Певне, це питання треба вирішувати індивідуально щодо кожної окремої книжної одиниці. Ідеальна вимога дійсно є така й в окремих випадках її необхідно триматись. Однак, при великій кількості книг, що належать до експертизи, і при вимозі механізації отбору, що необхідно витікає звідси, треба мати деякі загальні вказівки відносно того, які не окремі книги, а які категорії книг виділяти до купи рідких. Історія книги та друку особливо увагу звертає на так звані «інкунабули», себто твори, друковані до 1500, 1515 або 1525 рр. Однак, обмежити відділ Стародруків зібранням тільки інкунабул не можна, бо 1) при загальному, порівняно невеликому числі відомих досі інкунабул (коло 20 000), кількість їх у Національній Б-ці буде занадто мала (навіть чи більш сотні, а сподіватись на значне збільшення в Нац. Б-ці цих творів у будучому нема підстав – між іншим і тому, що більшість старовинних приватних б-к розграбовано, а для зібрання нових колекцій інкунабул потрібні великі, навіть колосальні кошти. При таких умовах утворювати для інкунабул окрему адміністративну одиницю, виділяти їх до особливого відділу є розкіш, яка не має для себе раціональних підстав. Статут Національної Б-ки з'єднує інкунабули з рукописами; навряд чи зручно з'єднання різноманітних явищ у одну категорію; не слід забувати того, що коли рукописи цікаві головним чином по своєму змісту, то інкунабули – головним чином по своїй формі, яко первістки друкування. 2) Інкунабули далеко не вичерпують собою усіх категорій рідких книг. Не менш бережного відношення до себе (= збереження) і не менш пильного опису вимагають і другі категорії рідких книг. Друкування з'явилося, як це відомо, у половині XV в., але воно розповсюджувалося порівнюючи не швидко, чому до деяких країн прийшло лише в XVI ст. і навіть пізніш. Напр., у Сербії першу книгу надруковано у 1531 році; у Мексиці – в 1540 р.; в Ісландії – в 1551 р.; в Ірландії – в 1588 р.; у північній Америці

– в 1639 р. Остільки ж порівнюючи пізно друкування прийшло на територію України та Росії. Московські першодруки Ів. ФЕДОРОВА вид. 1553–1564 рр., його ж Львівські – 1574 р., Острозька Біблія – 1580 р. і т. п. Ці першодруковані видання, певно, не можна назвати інкунабулами в розумінні сучасно вживаємої термінології; однак, для історії друкування у відповідних країнах, а також для їх культурної історії вони уявляють не меншу цінність, ніж інкунабули у власному розумінні слова. Тому містити їх всі до загального відділу, себто кажучи конкретною мовою прикладів, ставити на однакові умови щодо збереження й опису романи Вербицької й Острозьку Біблію, або Венеційські чи хорватські слов'янські видання XVI в. суперечило б здоровому розуму; більш раціонально та природно й зазначені «першодруки» (у дослівному розумінні) того або іншого народу об'єднувати в одне ціле з інкунабулами в точному розумінні цього терміну. Певне, коли за інкунабули рахувати друковані твори тільки до 1500 р., то кількість рідких не інкунабул значно збільшиться. Далі, за прежніх часів культурний мент у діяльності друкарень висувався значно сильніш та виразніш, ніж у сучасний мент; тому багато старовинних творів друкарства, які, може бути, і не завше уявляють інтерес з точки погляду історії друку, важливе значення мають у культурному відношенні, для знайомства з історією освіти тої чи іншої частини державної території, тої або іншої місцевості, города і т. п. Зокрема для України важливе значення мали Києво-Печерські, Віленські, Львівські, Чернігівські друкарні, видання яких вже відносяться до XVII в. (Києво-Печерський Часослов 1617 р., Словник Памви Беринди 1627 р., найрідчайший Ірмологіон 1630 р. і т. п. А у Сибіру, напр., перша друкарня з'явилась тільки в 1789 р., в Тобольску). Очевидячки, і ці видання цілком підходять під категорію рідких книг. Потім, багато друкованих творів цінно в тому відношенні, що вони знайомлять нас з початковими стадіями тих форм творів, що широко розповсюджено у сучасний мент: напр., енциклопедичні словники, газети, журнали, календарі, підручники і т. д.; тому і ці книжки також мають чимале значення, а більшість їх припадає на 16, 17, 18 ст., особливо щодо з'явлення їх на Україні та Росії.

Нарешті, та або друга книга, незалежно від часу свого з'явлення, має цінність і по своїй зовнішній формі, по особливостях набору, шрифту, друкарських марках, матеріалу і т. і. В історії друкарства особливо цінними визнаються видання Альдів (1495–1597), Етьєнів (1523–1627) і Ельзевірів (1592–1681). Найприродне й ці видання включити у ту купу, що основу її складають інкунабули. Щодо України та Росії, то тут у 1710 р. зробилася, як відомо, переміна колишнього слов'янського шрифту на сучасний «гражданський». Перші видання цим шрифтом (які з'явилися проте ще у 1708 р.) також дуже цінні й тому змішувати їх з книгами загального відділу не доводиться.

Таким чином, як видно, найбільший % рідких та дорогих видань, що їх можна відокремити цілими купами, себто механічно, падає на 15, 16, 17 та 18 вв. Притому, позаяк усі ці видання, яких уже давно надруковано, то «а'пріорі» можна припустити, що й серед решти книг цього періоду знайдеться немало поодиноких рідких творів, які мають значення, як «едітіонес принціпес», по особливостям своєї судьби, напр., IV т. Атлантика Рудбека, 1702; своїх коректурних помилках, напр., Біблія Бекера 1632 р., де у сьомій заповіді упущено «не»; своїх друкарях, напр., одне з тюлерійських видань 1718 р. надруковано Людовиком XV; він'єтках, напр., так звана Біблія Лоди; гравюрах, що до них додано, напр., перша російська гравюра на міді 1647–1648 р. при книжці «Учення и хитрость ратного строєнія», і т. д., і т. д.; а це певне, ще збільшує % рідких видань, що їх відокремлюється по зазначеному принципу. Всі вище згадані міркування та факти дають, на мою думку, досить тверду підставу як для об'єднання зазначених категорій друкованих творів в одну купу, так і для установаження твердих хронологічних рамок, належність до яких книги одразу, механічно відокремлює її зі складу загального відділу.

Певно, не можна стверджувати, що зазначені хронологічні рамці цілком будуть заповнені книгами рідкими та цінними; і тут знайдеться досить книжок не рідких і порівнюючи мало цінних. Але відносно щодо них, то тут безспірна друга характеристика: в цілому це книги, які безумовно задавнені і уявляють з себе інтерес тільки для вузьких аматорів та спеціалістів. А ця сторона діла займає показне місце в питанні про топографізацію книг і через порічне збільшення продукції книжного ринку й ріст книжних багатств Б-ки ці питання «пространственного» характеру (Раумпроблема) щороку набувають все більшу гостроту. У бібліотечній літературі останніх років – оскільки вона мені приступна – вже давно піднято питання про бажаність поділу книжок на «мертві» та «живі» й уміщення перших далі від читальні, де-небудь на периферії бібліотечного будинку. Отже, якщо ми звернемо увагу на те, що на 15, 16, 17 та 18 ст. падає найбільший % не тільки рідких та цінних книг, але й книг безумовно задавнених, то вийде, що при принципі механічно-хронологічного виділення й самі по собі будуть – до відомої міри – розв'язані і «Раумпроблема».

Таким чином, послідовне проведення принципу, що на йому є збудований від. Стародруків, приведе до наслідків змішаного характеру: з одного боку – це збірка рідких та цінних книг (але, певне, яких мало запитують), а з другого боку – збірка книг задавнених та може бути не рідких. Звичайно, таке вирішення питання далеке від ідеалу; хронологічний принцип у зазначених рамцях є невід, куди потрапляють різні риби, великі й малі; однак а) досить крупне й цільне «щось» досягається і при такому принципі; б) з плином часу

книги просто старовинні чи за давнини переходять у розряд «рідких». У цьому відношенні нема сумніву, що вже роки революції з їх знищенням цілої низки старовинних приватних бібліотек перевели чимало книг з розряду просто старовинних у розряд рідких; значить, надалі від. Стародруків щороку буде набувати все більшу суцільність, одноманітність та одноцінність; в) індивідуальна оцінка в бібліографічному відношенні кожної книги окремо остільки складна та довгочасна, що навряд чи вона викупить ту працю й час, що їх витрачено на неї. Проте при операціях над цілими категоріями книг і при механізації отбору деяка грубість наслідків неминуча. З їх неудоконаленістю задалегідь доводиться миритися, вживаючи лише засобів для ослаблення їх. А таким засобом є індивідуалізація в одній з дальших стадій бібліотечної праці, в опису книг. Через зазначену складність та різноманітність складу від. Стародруків, форми опису книг тут не можуть бути однаковими; тут зійдуться дві крайності: не вимагатиме особливого спеціального опису те, а) що остільки цінно, що вже науково описано (головним чином інкунабули), б) що взагалі не вимагає спеціального та подрібного опису через свою малоцінність (певне, умовну та тимчасову). Тому, не входячи поки що в обговорення деталей опису книг від. Стародруків, зазначу, що форми цього опису тут повинні бути дуже різноманітні і індивідуалізуватись в залежності від характеру кожної окремої книги.

Наприкінці треба ще розв'язати питання про те, який саме хронологічний термін взяти, яко крайній пункт при отборі книг відділу Стародруків. Попередні справки свідчать за те, що при механізації отбору рідких книг, при виділенні їх цілими групами, крайню гранню є XVIII в. взагалі, позаяк при переході у XIX в. вимагатиметься вже безумовно індивідуалізація отбору. Однак, питання про те, який саме рік XVIII ст. рахувати гранню від. Стародруків, навряд чи можна вирішити з точки погляду історії книги та друкарства. Тут доводиться перейти до більш широкої царини – до історії культури взагалі. І ось, якщо мати на увазі періодизацію, яку вживають історичні науки, зокрема виділення XIX ст. у осібний період так званої «найновішої історії», то гранню від. Стародруків можна визнати або той рік, що його зазначено в інструкції від. Стародруків, себто 1799 р., або французьку революцію, себто 1789 р. Певно, ця дата є умовною і не вільною від суперечок, але остільки ж умовним та спірним буде всяке друге вирішення зазначеного питання у точних хронологічних термінах. Такими термінами могли бути ще 1789 р. (французька революція), 1805 р. (імперія), 1815 р. (кінець наполеонівських війн), або 1825 р. для російських та українських і 1815 для всіх закордонних.

Для справки можу ще додати, що в Петербурзькій публічній бібліотеці самостійними є, між іншим, I) збірка інкунабул, альдів та ельзевірів, II) книги

а) церковнослов'янського друку, б) книги, надруковані гражданським шрифтом під час Петра В., в) книги на слов'янських мовах, що надруковано кирилицею. Таким чином, від. Стародруків у тому розумінні, як пропонує інструкція цього відділу в Національній бібліотеці, там нема, але легко побачити, що § 1 і 2б цілком входять у від. Стародруків, а § 2а і 2в – у значній своїй частині.

4/2–23 р.

В. Іваницький

Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 76. Арк. 4–6 зв.

Робота «наукової» бібліотеки

1. Робота «наукової» бібліотеки головним чином технічна і лише почасти наукова.

2. Пропорційне відношення між технічною та науковою роботою бібліотеки по різних бібліотеках різне – в залежності від різних конкретних обставин.

3. Згідно сучасного стану ВБУ за нормальне треба вважати перевагу технічної роботи понад науковою.

4. «Наукова творчість» є наслідком певної підготовки, вона мусить мати свій і досить довгий інкубаційний період; якість наукової творчості (= продукції) залежить від якості та довгочасності цього інкубаційного потайного періоду.

5. Значить нормально наукова робота ВБУ мусить мати досить скромні рамці й скромні завдання.

II.

6. Наукова робота бібліотеки мусить бути тісно зв'язана з головним її завданням, головним її прямуюванням.

7. Значить вона буде роботою головним чином по бібліотекознавству, менш по бібліографії, ще менш по книгознавству – у будь-якому розумінні цього терміну.

8. Наукові роботи по філології, історії, медицині і т.п., або як робить наша філія по ботаніці – не є органічно зв'язаними з бібліотекою як такою, – є нездоровим наростом на бібліотечному тілі – крім тих робіт історико-літературного характеру, що їх зв'язано з бібліографією (публікації нових рукописних матеріалів, відомості про устав книжки і т. д.).

III.

9. Для нормальної організації наукової роботи треба мати відповідні кадри відповідних наукових фахівців.

10. Для цього треба: а) функціональна організація роботи у бібліотеці (це перше); б) висунути й поширити ті відділи, що їх робота по самій суті стоїть найближче до наукової роботи, де навіть технічні процеси мають якщо не науковий, то у всякому разі науково подібний характер (рукописів та стародруків).

11. Наукові робітники мусять мати час для наукової роботи.

12. Вони мусять мати відповідну зброю, інструменти, себто потрібну літературу.

13. Оскільки наукова творчість є творчістю індивідуальною, треба мати на увазі здібності, підготовку та інтереси індивідууму.

IV (конкретна).

14. По суті згоджуюсь з думками В. О. Козловського (наукова робота при інституті), але чи не буде організації, що він її намічає, занадто детальною та широкою. Зараз потрібно не стільки секції, скільки конкретні й вузькі теми («статті»), що їх мусять розробити окремі групи під відповідальним керівництвом одної особи чи окремих осіб).

15. Треба помітити ці теми й розподілити.

16. Відповідно для тем придбати літературу.

17. В найближчому часі скликати пленум, запропонувавши його членам подати списки тем а) щоб вони могли їх розробити; б) що взагалі би варто розробити.

10.ІІ.1925.

В. Іваницький

Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 114. Арк. 1-1 зв. Рукопис.

Кілька уваг до роботи з аспірантами

Гадаю, що справжньої інструкції для роботи з аспірантами – інструкції, що передбачала б усі деталі і цілком вводила б цю роботу в певне річище, не можна дати, з одного боку, через обмежену кількість аспірантів ВБУ, а особливо через те, що робота аспірантів є роботою науковою або науково-подібною. Така робота завше буде роботою індивідуальною, точна й детальна фіксація її приведе до механізації, яка може витруїти з неї живу душу і взагалі зле відбитися на самій роботі. До кожного з аспірантів потрібен індивідуальний підхід, один потребує більш опікування, більш керівництва й контролю, другому, навпаки, треба дати волі й мати на ним лише загальний догляд. І справа такту керівника уяснити собі індивідуальність аспіранта у цілому, в залежності від цього збудувати відповідну систему, відповідний метод керування ним. Тому в справі керування аспірантами треба, на мою думку, подати лише такі загальні рамці, в які можна було б вкласти кожен аспірантську індивідуальність, які не були б для одних аспірантів вузькими, а для других – широкими.

Поділ керування роботою аспірантів між кількома особами, хоч і цілком зрозумілий, проте є незручним. Для кожного з аспірантів – в залежності від його наукових інтересів – треба призначити одного керівника, для того, щоб зберегти єдність проводу й забезпечити певну відповідальність. Звичайно, це не виключає співробітництва з іншими керівниками.

В роботі з аспірантами треба мати на увазі три основні моменти: а) провід або керування роботою; б) учот роботи; в) контроль роботи. Звичайно, так різко відрізнити ці елементи можна лише в теорії – щоб краще з'ясувати справу. На практиці ж керування роботою аспіранта завше буде збігатись з контролем роботи, а контроль з учотом її.

Форми керування, контролю й учоту роботи аспірантів в різні роки аспірантської підготовки будуть мати свої відміни. Форми керування, контролю й учоту роботи аспірантів щодо практичного ознайомлення з бібтехнікою звичайно мусять відрізнитись од цих моментів у науковій частині роботи аспіранта.

Керування

I. Оскільки перший рік аспірантської підготовки призначається на загальне ознайомлення з усіма позначеними у загальному плані дисциплінами – треба встановити чергу студіювання окремих частин загального плану для всіх аспірантів одну, чи індивідуальну для кожного. Чи не краще було б виділяти з розділу IV бібліотечну техніку й поставити її на першому місці, щоб полегшити практичне ознайомлення з різними стадіями бібтехніки.

«Положення» вже на першому році передбачає індивідуальний план для кожного з аспірантів. Оскільки цей індивідуальний план повинен бути пристосованим до основних індивідуальних наукових напрямлень аспіранта, оскільки, далі, аспірант у першому році ще не має досить знань, щоб самостійно скласти такий план, індивідуальний план аспірант складає спільно з тим керівником, що по його фаху він передбачає поглиблення своєї наукової роботи. Для того і аспірант, і найближчий керівник його мусять мати під руками більш детальний програм окремих дисциплін, що входять у загальний план, зі списком відповідної літератури і з зазначенням її послідовності для поглибленого студіювання.

Найважливішою стороною керування будуть звичайно персональні зносини керівника з аспірантом. Ці зносини будуть пронизувати усі форми роботи аспіранта й дадуть його керівникові змогу мати не тільки зовнішнє, формальне уявлення про аспіранта і його роботу, а й більш інтимне, внутрішнє. Разом з тим ці зносини дадуть змогу й до певної міри контролювати роботу аспіранта.

Контроль

I. Персональні зносини.

II. Аспірант повинен брати участь у засіданнях НДКБ, у першому році по-можливості активно, а далі й обов'язково активно – щоб увійти в життя й інтереси великої наукової бібліотеки і виявити себе як наукового робітника.

III. Крім «основної теми» (Положення, § II) аспірант повинен подати кілька доповідей на теми, ухвалені його керівниками і у призначені терміни, по одній доповіді з загальної частини плану, книгознавства, бібліографії й бібліотекознавства.

IV. У третьому році аспірант з доручення Ради ВБУ виконує практичні завдання з обсягу його спеціальності (порів. § II «Положення»).

Учот

I. Щопівроку аспірант подає керівникові (у зазначений термін) звіт про свою роботу.

II. По закінченні певного комплексу загального плану аспірант складає іспит-колоквіум, що може бути зв'язаним з його доповідями або звітом.

«Практичне ознайомлення з різними стадіями біб. роботи» повинно йти скороченим темпом, порівнюючи з роботою практикантів, оскільки треба сподіватись, що інтелектуальний рівень аспірантів вище за практикантський; 2) аспіранти готуються не до виконання обов'язків технічного характеру, а наукового або адміністративного.

Для аспірантів досить 4–6 годин щотижня на протязі року, а може й коротшого терміну.

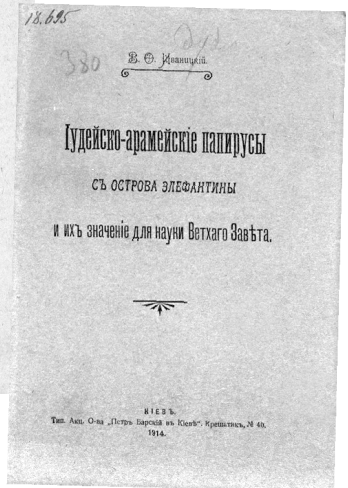
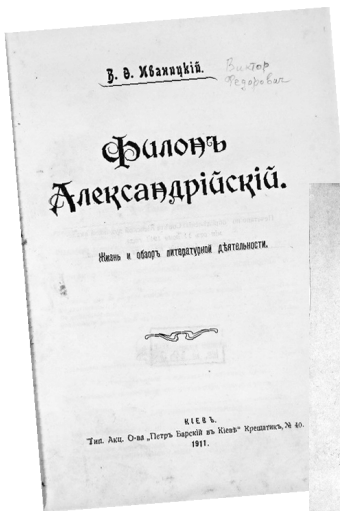
Спочатку аспіранти мусять ознайомитися вдома з бібтехнікою, а практичні справи – для зручності керівничого персоналу ВБУ – проводити усі разом. По закінченні вправ – іспит в комісії з керівників аспірантів.

[08.01.1927].

[В. Іваницький]

Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 145–147. Рукопис.

Бібліографія

**ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК
НАУКОВИХ, НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ,
НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНИХ, НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ
ПРАЦЬ В. Ф. ІВАНИЦЬКОГО
ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДІВ ¹**

1. *Филон Александрийский (его жизнь и обзор деятельности) : Курсовое сочинение студента Виктора Иваницкого 1905/6 года.* Рукопис, 1906. 489 с. IP НБУВ. Ф. 304. Дис. 1896. Копія, підпис переписувача не ідентифіковано.

2. **О сочинении студента Владимира Бошко на тему: «Письменные памятники религиозного творчества (видения, знамения, сказания) в эпоху великой Московской смуты»** // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1908–1909 учебный год : Труды Киевской духовной академии. 1910. – № 10. – С. 378–382.

3. **О сочинении студента Александра Коробкина на тему: «Религиозно-философское мировоззрение Ивана Васильевича Киреевского»** // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1908–1909 учебный год : Труды Киевской духовной академии. 1910. – № 10. – С. 463–465.

4. **О сочинении студента Симеона Рождественского на тему: «Иов Борецкий, митрополит киевский»** // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1908–1909 учебный год : Труды Киевской духовной академии. 1910. – № 10. – С. 519–523.

5. **О сочинении студента Георгия Соболева на тему: «Св. Иоанн Златоуст в славяно-русской письменности»** // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1908–1909 учебный год : Труды Киевской духовной академии. 1910. – № 10. – С. 545–548.

6. **О сочинении студента Леонида Струминского на тему: «Критическая оценка взглядов А. П. Щапова относительно происхождения, сущности и значения раскола в русской церкви»** //

¹ До покажчика включені описи як друкованих, так і ненадрукованих праць, у т. ч. тексти інструкцій, доповідей, лекцій, рецензій, перекладів, тобто архівні документи, з вказівкою на місце зберігання. Значну кількість документів, на відміну від видань, датовано орієнтовно. Деякі праці, вказані самим В. Ф. Іваницьким, або інформація про які є в архівних документах НБУВ, наведено без місця зберігання, але з зазначенням джерела інформації. Жирним шрифтом виділено назви друкованих праць, курсивом – не опублікованих.

Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1908–1909 учебный год : Труды Киевской духовной академии. 1910. – № 10. – С. 564–567.

7. О сочинении студента священника Сергея Бижана на тему: «Пророк Аввакум (Введение и комментарий)» // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1910–1911 учебный год. 1911 года 6, 8, 9 и 11 июня : Труды Киевской духовной академии. – 1911. – Т. III. – С. 465–467.

8. О сочинении студента священника Валентина Корчак-Чепурковского на тему: «Участие южно-русского духовенства в общественно-политической жизни народа в XVII веке» // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1910–1911 учебный год. 1911 года 6, 8, 9 и 11 июня : Труды Киевской духовной академии. – 1911. – Т. III. – С. 562–565.

9. Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности. – Киев: Типография акц. об-ва «Петр Барский в Киеве», 1911. – VIII, 606 с.; URL: <http://books.e-heritage.ru/book/10071793>

10. О происхождении иудейского эллинизма Александрии [Речь, произнесенная 22 декабря 1911 года, перед защитой диссертации «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности»] // Труды КДА. – 1912, февраль. – С. 253–269; окремих відбиток: Киев, 1912. – 17 с.

11. Отзывы о рукописном сочинении кандидата Николая Балабухи на тему: «Древнееврейское уголовное законодательство по Библии и памятникам древнееврейского предания. Библейско-археологическое исследование», представленном на соискание степени магистра богословия // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1911–1912 учебный год. 1912 года 13 марта : Труды Киевской духовной академии. 1912, октябрь. – Кн. X. – С. 301–328 ².

² У деяких пізніших списках власних праць В. Ф. Іваницького зазначено: Древнееврейское уголовное законодательство. – Киев, 1911. – 30 с. Такої брошури не виявлено. Можливо, він мав на увазі опубліковану в Трудах КДА вище названу рецензію на дисертацію М. Балабухи. На користь цієї гіпотези свідчить і той факт, що О. Глаголев у своїй рецензії на магістерську працю М. Балабухи, що опублікована там само (С. 298–301), зазначив, що досі не було окремої праці на цю тему. Це підтверджує і Іваницький, зазначаючи на початку рецензії, що ця тема залишається «незатрутою» у вітчизняній літературі. Рецензія Іваницького становить справжнє дослідження, обсяг – 28 с. Твір Балабухи він визнав незадовільним для ступеня магістра богослов'я. Рада академії ухвалила повернути працю автору для переопрацювання відповідно до зауважень рецензентів (Отчет о состоянии Киевской духовной академии за 1911–1912 учебный год : Труды КДА. 1913. Январь. С. 45). У фонді дисертацій КДА в ІР НБУВ дисертація М. Балабухи відсутня, відомо, що 1911 р. він подав в ун-т магістерську працю «О

12. **Рыбинский В., Глаголев А., Иваницкий В., Попович Г.** [О необходимости изучения еврейского языка в академии всеми студентами] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1911–1912 учебный год. 1912 года 13 марта. – С. 341–348.

13. **О сочинении студента Вонифатия Зерчанинова на тему: «Христианская свобода. Изложение и критическая оценка теории христианской свободы проф. М. М. Тареева»** // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1911–1912 учебный год : Труды Киевской духовной академии. – 1912, декабрь. – Кн. XII. – С. 436–438.

14. **О сочинении студента свящ. Георгия Спиная на тему: «Самобытность первобытных библейских преданий и независимость основных черт библейского вероучения от влияния религиозных преданий и учений Ассири-Вавилонии. (Библейско-апологетический опыт)»** // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской дух. академии за 1911–1912 учебный год : Труды Императорской Киевской духовной академии. – 1913. – Май. – Кн. V. – С. 609–612.

15. **О сочинении студента Анатолия Хмилькована на тему: «Учение св. подвижников древней церкви о молитве»** // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской дух. академии за 1911–1912 учебный год : Труды Императорской Киевской духовной академии. – 1913. – Май. – Кн. V. – С. 652–653.

16. **О сочинении студента Владимира Юнонина на тему: «Юродство Христа ради, как подвиг в истории Церкви и в жизни христианина, его нравственная высота и ценность»** // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской дух. академии за 1911–1912 учебный год : Труды Императорской Киевской духовной академии. – 1913. – Июнь. – Кн. VI. – С. 690–692.

17. [**Маккавейский Н., Мухин Н., Иваницкий В.** Донесение комиссии от 24 сего сентября ... рассмотрела труды наставников и воспитанников академии, помещенные в академических изданиях за 1911 год, и нашла заслуживающими премий...] // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской дух. академии за 1912–1913 учебный год: Труды Императорской Киевской духовной академии. – 1913. – Сентябрь. – Кн. IX. – С. 86–93.

18. **К вопросу о самарянах.** – Киев, 1913. – 40 с.³; [**Отзыв доцента В. Иваницкого на сочинение ... В. Рыбинского под заглавием: «Самаряне. Обзор источников для изучения самарянства. История**

посмертных наказаний в древне-языческом, еврейском и христианском мире» (IP НБУВ. Ф. 175. Д. 1157. Арк. 1–2).

³ Так зазначено у власноручних списках В. Ф. Іваницького. Такої брошури не виявлено.

и религия самарян» (Киев, 1913)] // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской Дух. Академии за 1912–1913 учебный год : Труды Императорской Киевской Духовной Академии. – 1914. – Январь. – С. 312–352.

19. **О сочинении студента Ивана Бериева на тему: «Учение книги Псалмов о Промысле Божиим»** // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской дух. академии за 1912–1913 учебный год : Труды Императорской Киевской духовной академии. – 1914. – Февраль. – Кн. II. – С. 387–389.

20. **О сочинении студента Николая Бессарабова на тему: «Учение ветхозаветных пророков о грядущем «дне Господнем». (Библейско-богословский очерк)»**⁴ // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской дух. академии за 1912–1913 учебный год : Труды Императорской Киевской духовной академии. – 1914. – Февраль. – Кн. II. – С. 390–394.

21. **О сочинении студента Владимира Правдолюбова на тему: «Вероучение, воззрения на обрядовую сторону религии и нравственное учение книги пророка Иеремии»** // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской дух. академии за 1912–1913 учебный год : Труды Императорской Киевской духовной академии. – 1914. – Май. – Т. II. – С. 554–556.

22. **Иудейско-арамейские папирусы с острова Элефантины и их значение для науки Ветхого Завета.** – Труды КДА. – 1914, ноябрь. – С. 259–301; декабрь. – С. 367–419; окремих відбиток: Киев : Тип. акц. о-ва «Петр Барский в Киеве», 1914. – 95 с.

23. **К вопросу о рехавитах** // Труды КДА. – 1915. – Т. II, май. – С. 39–69; окремих відбиток: Киев : Тип. акц. о-ва «Петр Барский в Киеве», 1915. – 31 с.; у зб.: К 300-летнему юбилею Киевской Духовной Академии (1615–1915): сборник статей, принадлежащих членам корпорации Киевской духовной академии. – Киев : Тип. акц. об-ва «Петр Барский в Киеве», 1917. – Вып. 1. – С. 215–245.

24. **О сочинении студента Радослава Вешовича (серба) на тему: «Мирозерцание Екклезиаста и превосходство его пред философскими учениями классического мира»** // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской духовной академии за 1913–1914 год. – Труды КДА. – 1915. – Февраль. – С. 401–403.

25. **О сочинении студента Андрея Куца на тему: «Адам Зерникав и его учено-литературная деятельность»** // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской духовной академии за 1913–1914 год. – Труды КДА. – 1915. – Март. – С. 459–460.

⁴ Див. позицію 31.

26. Систематический указатель статей, помещенных в журнале «Труды Императорской Киевской духовной академии» за 1905–1914 гг. – Киев, 1915. – 88 с.

27. О сочинении студента Константина Бенедиктова на тему: «Старейшины у библейского Израиля» // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1914–1915 год. – Труды КДА. – 1916. Январь. – С. 280–283.

28. О сочинении студента Владимира Прозорова на тему: «Нравственное учение книги Притчей Соломоновых» // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1914–1915 год. – Труды КДА. – 1916. Июль–август. – С. 532–534.

29. О сочинении студента священника Петра Чельцова на тему: «Изложение содержания и очерк богословия книги пророка Иезекииля» // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1914–1915 год. – Труды КДА. – 1916. Сентябрь–октябрь. – С. 596–597.

30. Письмо Аристея к Филократу. I. Введение // Труды КДА. – 1916, июль–август. – С. 153–198; II. Перевод. Аристей Филократу // Труды КДА. – 1916, сентябрь–октябрь. – С. 1–37; ноябрь–декабрь. – С. 197–225; окремих відбиток: Киев, 1916. – 111 с.

31. К учению о [Йом Яхве (день Господень, судный день)]⁵. – Киев, 1917. – 21 с. Инф. зі списку власних праць В. Іваницького 1939 р.⁶ Див. позицію 20.

32. Перевод немецкого пособия по грамматике еврейского языка: Steurnagel K. Hebraische Grammatik. Breslau [без дати]. – Російська державна бібліотека⁷. Відділ рукописів. Ф. 388. К. 1. № 16. 174 арк. Инф. про цей переклад наведена В. Іваницьким у Списку 1939 р.

33. К вопросу о значении чтения еврейской Библии в подлиннике [без дати]. – РГБ. ОР. Ф. 388. К. 1. № 17. 39 арк. Автограф.

34. Лекції з біблійної історії : конспект [без дати]. – ЦДІАК. Ф. 711. Оп. 3. Од. зб. 3601.

35. Програма і лекційний матеріал з курсу біблійної історії, прочитаний у 1918–1919 навчальному році. – ІР НБУВ. Ф. 160. Од. зб. 2629. 56 арк.

⁵ Частина назви наведена в нижче вказаному Списку наукових праць В. Ф. Іваницького єврейською мовою, у квадратних дужках подано переклад.

⁶ Список научних работ В. Ф. Іваницького. 14.IX.1939. Рукопис. – Архів Марійського державного університету. Ф. 380. Оп. 1. Од. зб. 72. Далі – «Список» Іваницького 1939 р.

⁷ Архів В. Ф. Іваницького зберігається у відділі рукописів Російської державної бібліотеки, фонд 388. Далі, з метою уніфікації з прийнятими скороченнями, посилання на це джерело – РГБ, ОР.

36. *Пер. з грец. : Philonis Alexandrini opera, quae supersu* (по вид.: [L.] Cohn, [P.] Wendland, vol 1.). Рукопис [без дати]. Інф. зі «Списку» В. Іваницького 1939 р.

37. *Пер. з лат. : Questionum Hebraicorum in Genesin*. Т. 1. Рукопис [без дати]. Інф. зі «Списку» В. Іваницького 1939 р.

38. *Пер. з нім. : Schüren. Geschichte d. Volker Israel*. Т. 1. Рукопис [без дати]. Інф. зі «Списку» В. Іваницького 1939 р.

39. *Пер. з нім. : Ungnad [A.]. Babylonisch-assyrische Grammatik* [1906]. Рукопис [без дати]. Інф. зі «Списку» В. Іваницького 1939 р.

40. *Очерки по исторической географии древней Палестины*. Рукопис [без дати]. Інф. зі «Списку» Іваницького 1939 р.

41. *Проект інструкції відділу «Orientalia»*. 1921 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. № 50. Арк. 18–19; ІР НБУВ. Ф. 52. № 171. 2 арк. Машинопис.

42. *Проект правил щодо складання інструкцій у ВБУ*. Інф. з протоколу засідання Ради бібліотекарів ВБУ № 75 від вересня 1922 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 96.

43. *Проект інструкції по улаштуванню та опису стародруків у Всенародній бібліотеці при Українській академії наук*. 1922 р., жовтень. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 50. Арк. 13–13 зв.

44. *Проект інструкції відділу бібліотекознавства*. 4.XI.1922. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 50. Арк. 8–9. Машинопис.

45. *Про дублетний фонд*: інструкція. 5.XI.1922. – Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 22–23; РГБ. ОР. Ф. 388. К. 6. № 1. 11 арк. Кілька редакцій: автограф, машинопис. Матеріали та міркування про дублетний фонд. Правила, регулюючі роботу в дублетному фонді Всенародньої бібліотеки України при Українській Академії Наук. – Архів НБУВ. Ф. X. Од. зб. 5914, 5915.

46. *Матеріали щодо поділення книжок по відділах*: інструкція. – ІР. НБУВ. Ф. X. Од. зб. 5915а; Інф. про відповідну доповідь з протоколу засідання Ради бібліотекарів ВБУ № 83 від 24.XI.1922 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 116.

47. *Про систему розстановки книжок у ВБУ*: доповідь. Інф. з протоколу засідання Ради бібліотекарів ВБУ № 92 від 18.XII.1922 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 126.

48. *Проект правил для користування книгами Всенародньої бібліотеки на дому*. 30.XII.1922 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 64. Арк. 24–25; ІР НБУВ. Ф. 52. Од. зб. 18.

49. *Про хронологічні рямці відділу стародруків*. 4.II.1923 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 76. Арк. 4–6 зв.

50. *До Ради бібліотекарів Всенародньої бібліотеки* [пропозиція обговорити та обґрунтування питання про щорічне святкування «Дня

Гутенберга»]. 5.02.1923 р. – ІР НБУВ. Ф. 52. № 23. 1 арк. Машинопис.

51. *Проект інструкції Справочного відділу*. Квітень 1923 р. Інф. з протоколу засідання Ради ВБУ № 2 від 17 квітня 1923 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 4 зв.

52. *Правила скороченої праці у відділі стародруків*. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 64. Арк. 27–28. Проект обговорено 15.V.1923. – Там само, од. зб. 62. Арк. 10 зв.

53. **Відділ бібліотекознавства Всенародної бібліотеки** // Бібліологічні вісті. – 1923. – №. 3. – Ствп. 40–42. – Хроніка. – Підпис: В. І.

54. **Бібліотековіана Всенародної бібліотеки України** // Бібліологічні вісті. – 1923. – №. 4. – Ствп. 45–48. Бібліогр.: 33 назви праць про Бібліотеку.

55. [*Науково-методичні основи організації підручної бібліотеки*]. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 78 зв., 79, 82. Інф. з протоколу засідання Ради ВБУ № 43 від 18 березня 1924 р.

56. **Від Комітету по влаштуванню святкування 350-літнього ювілею українського друку** / Ю. Меженко, В. Іваницький, С. Маслов, Я. Стешенко // Література, наука, мистецтво : додаток до газети «Вісті ВУЦВК». – 1924. – 1 червня.

57. *Про каталожні картки і шухлядки ВБУ* : доповідь. Інф. з протоколу засідання Ради ВБУ № 62 від 5.XII.1924 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 137.

58. *Про життя й діяльність бібліотеки за минулий рік* : доповідь. Інф. з протоколу засідання Ради ВБУ № 68 від 25.II.1925 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 158.

59. *Робота «наукової» бібліотеки*. 10.II.1925 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 114. Арк. 1–1 зв. Рукопис.

60. *Про книги Київської філії ВБУ, не повернуті особами, що одержали їх до переведення бібліотеки кол. Київської духовної академії в склад ВБУ* : доповідь. Інф. з протоколу засідання Ради ВБУ № 79 від 9.VI.1925 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 190.

61. [*Пропозиції про організацію сітки вузівських бібліотек м. Києва*]. 3.VIII.1925 р. – ІР НБУВ. Ф. 52. № 55. 4 арк.

62. *Про бібліотечне життя за кордоном по війні* : доповідь. Інф. зі Звіту про роботу бібліотеки за 1924–25 бюдж. опер. рік (з 1 жовтня 1925 по 30 вересня 1925 р.). – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 110. Арк. 47–48. Під назвою «Огляд бібліотечного життя Заходу за 1921–1923 рр.» є в «Списку» В. Іваницького 1939 р., п. 32.

63. *Про роботу комісії в справі організації Музею книги в Києві* : доповідь. Інф. з протоколу засідання Ради ВБУ № 91 від 8.XII.1925 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 62. Арк. 219.

64. **Науково-дослідча праця в галузі книгознавства та бібліотекознавства у зв'язку з підготуванням бібліотекарів та встановленням аспірантури при наукових бібліотеках:** [доп. на Першій конф. наук. б-к УССР, 28–31 грудня 1925 р.] // Бібліотечний збірник. – 1926. – № 1. – С. 29–39.

65. **Кілька уваг до організації підготування бібліотечних робітників на Україні:** [доп. на прилюдному засіданні Науково-дослідного інституту бібліотекознавства ВБУ 17.05.1926 р.] // Бібліотечний журнал. – 1926. – № 4–5. – С. 12–21.

66. *Підготування бібліотекарів у Америці.* Травень 1926 р. – Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9⁸. Арк. 64, 65.

67. *До столітнього ювілею карткового каталогу* (історична довідка) : про підготовку цієї статті 1926 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 142. Арк. 53.

68. *Кілька етюдів із історії бібліотеки колишньої Київської духовної академії.* Про підготовку цієї статті 1926 р. : Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 142. Арк. 53. Інф. про працю «К истории библиотеки Киевской академии (1740– ?)» є в «Списку» Іваницького 1939 р., п. 29.

69. *Про завдання ВБУ у справі орієнталістики.* Про підготовку цієї статті 1926 р. : Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 142. Арк. 53.

70. *Доповідна записка Всенародної бібліотеки України про сучасний стан книгознавства та про завдання УНІК і ВБУ.* 16.09.1926 р. – ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 6. № 613. Арк. 5–7. Опубліковано: Книга и книжное дело в Украинской ССР : сб. док. и мат-в 1917–1941. Киев, 1985. С. 165–169, № 101. Інф. про авторство Іваницького: листи В. Ф. Іваницького С. П. Постернаку від 9 грудня 1925 р. та від 31 серпня 1926 р. – ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 61064, 61065.

71. *Господарча частина ВБУ за 1925/26 бюдж. р.* – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 142. Арк. 59–61.

72. *Виноградов – Дубов. До історії роману Л. Леванди «Горячее время» (по рукописах ВБУ).* Про підготовку цієї статті 1925–1926 р. : Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 142. Арк. 53; інф. про цю працю є в «Списку» В. Іваницького 1939 р.

73. *До історії вивчення єврейської мови на Україні (1738–1817 рр. – по рукописах ВБУ, шість біографічних нарисів).* Інф. про підготовку праці 1925–1926 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 142. Арк. 53; є в «Переліку праць» Іваницького. – ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Од. зб. 2846. Арк. 3, а також у «Списку» праць Іваницького 1939 р.

74. *Єврейські елементи в українській культурі давніх часів.* Інф. з

⁸ Справу перенумеровано, колишній номер – Оп. 1. Од. зб. 336а.

«Переліку праць» Іваницького. – ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Од. зб. 2846. Арк. 3.

75. *Книжкова справа у євреїв*. Інф. з «Переліку праць» Іваницького. – ЦДАВОУ. Ф. 166. Оп. 12. Од. зб. 2846. Арк. 3.

76. *Кілька уваг до роботи з аспірантами*. 08.01.1927 р. – Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 144–147. Рукопис.

77. *Статут Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії при Всенародній бібліотеці України*. Проект. 22.02.1927. – ІР НБУВ. Ф. 52. № 105–106. 3 арк. Машинопис.

78. *З приводу видання кварталника* : доповідь. Інф. з протоколу № 10 засідання Президії НДКБ від 11.02.1927 р. – Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 150.

79. *Про платний абонемент*. 12.03.1927. – ІР НБУВ. Ф. 52. № 20. 1 арк. Рукопис.

80. **Міжнародне співробітництво бібліотек** // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1927. – № 1. – С. 136–138. – Підпис: В. І.

81. **Бібліотекознавча література чужими мовами** // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1927. – № 1. – С. 157–164, 93 назви (без підпису).

82. **З життя закордонних бібліотек** // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1927. – № 1. – С. 138–146. – Підпис: В. І. (Хроніка).

83. **Підготування наукових бібліотекарів і взагалі наукових робітників у галузі бібліотекознавства та бібліографії** // Бібліотечний збірник. – 1927. – № 2. – С. 93–102.

84. **Положення про аспірантів у галузі бібліотекознавства та книгознавства**: затв. Президією Укрнауки 3.Х.1925 № 4358 // Бібліотечний збірник. – 1927. – № 2. – С. 103–105.

85. *Відділ Орієнталія* [за 1927/28 бюдж. опер. рік]. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 229. Арк. 21.

86. *Господарча та фінансова частина ВБУ за 1927/28 бюдж. опер. рік*. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 229. Арк. 27–27 зв.

87. *До питання про нормальний склад бібліотечних фондів* : тези доповіді. 1928. – Архів НБУВ. Оп. 1д. Од. зб. 9. Арк. 125.

88. *Вступ до організації бібліотеки* : курс лекцій, 6 год. Інф. з програми курсів. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 229. Арк. 23.

89. **З життя закордонних бібліотек** // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1928. – № 2. – С. 125–130. – Підпис: В. І. (Хроніка).

90. **Бібліотекознавча література чужими мовами** // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1928. – № 2. – С. 142–147, 105 назв (без підпису).

91. **Жидівська мова у Г. С. Сковороди** // Збірник праць Жидівської історично-археографічної комісії / за ред. І. Галанта ; ВУАН. – Київ, 1928. – Кн. I. – С. 98–104.

92. **Рец. на кн.: A survey of libraries in the United States conducted by the A. L. A. Chicago 1926–1927. Vol. I. 316 p.; vol. II. 370 p.; vol. III. 328 p.; vol. IV. 267 p.** / В. І. // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1928. – № 2. – С. 132–133.

93. **Рец. на кн.: Биковський Л. Бібліотечна справа в Чехословаччині 1904–1927. – Подєбради, 1928** / В. І. // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1929. – № 3. – С. 131.

94. **Рец. на кн.: Институт библиотекведения публичной библиотеки СССР им. В. И. Ленина. Словарь библиотечных терминов на русском, английском, немецком и французском языках с предисл. Л. Хавкиной.** – Москва, 1928. – 90 с. / В. І. // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1929. – № 3. – С. 133–134.

95. *До редакції «Журналу бібліотекознавства та бібліографії».* Пропозиції щодо необхідності вивчення та освітлення в українській бібліотечній літературі питань бібліотекознавства. 24.01.1929 р. – ІР НБУВ. Ф. 52. № 139. 2 арк.

96. **В справі підготування наукового бібліотечного персоналу** // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1929. – № 3. – С. 68–70.

97. **3 життя закордонних бібліотек** // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. 1929. № 3. С. 122–130. – Підпис: В. І. (Хроніка).

98. **Бібліотекознавча література чужими мовами** // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1929. – № 3. – С. 142–145, 93 назви (без підпису).

99. *До професійної підкомісії по обслідуванню ВБУ.* 13.III.1930. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 278. Арк. 62, 62 зв.

100. *Справка [по висновках урядової комісії].* 8.IV.1930. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 278. Арк. 69, 69 зв.

101. **Рец. на кн.: Termini d'usonelle bibliografie dei periodici. Roma, MCMXXIX** // Бібліологічні вісті. – 1930. – № 3. – С. 115–116.

102. **Всенародна бібліотека України** // Київ : провідник. – Київ, 1930. – С. 209–210.

103. **Університетський відділ Всенародної бібліотеки при ВУАН** / Іваницький В., Ернст Ф. // Київ : провідник. – Київ, 1930. – С. 256–260; іл.

104. *До УПРНАУКИ* [Міркування в справі видавничої продукції Книжкової палати]. 10.01.1930 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 326. Арк. 13–19 зв. Машинопис (спільно з М. М. Іванченком).

105. *Про основні досягнення та головні хиби в роботі відділів ВБУ*

протягом 1930 р. : доповідь на виробничій нараді. Інф. з річного звіту ВБУ за 1931 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 348. Арк. 67 зв.

106. *Звіт про наукове відрядження до м. Камінця.* 29.10.1931 р. Рукопис. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 394. Арк. 42–47.

107. *До питання про єдиний рукописно-бібліотечний фонд у зв'язку із завданнями відділу рукописів ВБУ та станом рукописних збірок на периферії* : співдоповідь на секції бібліотекознавства НДКБ 06.12.1931 р. Інф. з річного звіту ВБУ за 1931 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 348. Арк. 56 зв.

108. *Ретроспективний огляд роботи Всенародної бібліотеки України (аналіз пройденого шляху та завдання на майбутнє)* – на замовлення Ін-ту Єврейської культури. 1931 р. Інф. зі звіту ВБУ за 1931 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 348. Арк. 64 зв. Є в «Списку» Іваницького 1939 р.

109. *Організація книжкових фондів спеціальних відділів [1931].* – ІР НБУВ. Ф. 33. № 889. 6 арк. Машинопис.

110. *Статут відділу Орієнталія (та пояснювальна записка до нього про зміст терміну «Схід»)*: стаття та матеріали. 1932 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 417. Арк. 5–10; РГБ, ОР. Ф. 388. К. 1. № 18. 20 арк. Автограф, машинопис. Інф. про цю працю є в «Списку» Іваницького 1939 р.

111. *В справі утворення єдиного виставочного центру* : доп. записка. Інф. з Протоколу № 21 засідання Президії ВБУ від 18.V.1932 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 376. Арк. 33.

112. *В справі збереження книжкового майна ВБУ* : доп. записка. Інф. з Протоколу № 28 засідання Президії ВБУ від 26.XII.1932 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 376. Арк. 44.

113. *Відділ Орієнталія* : стаття. 1932 р. (прийнята до друку в Провіднику по ВБУ: інф. зі звіту бібліотеки за 1932 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 378. Арк. 81). – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 348. Арк. 38, 38 зв., 39.

114. *Відділ Орієнталія [у 1932 р.] (зі звіту про роботу ВБУ у 1932 р.)*. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 378. Арк. 53–54 зв.

115. *Висновки про роботу ВБУ в цілому протягом 1932 р.* – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 378. Арк. 96, 96 зв., 97, 97 зв., 98. Машинопис; за протоколом № 10 за 7.06.1933 – «Підсумки про роботу ВБУ за 1932 р. в цілому». – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 415. Арк. 60 зв. – 62, 63–65.

116. *Інструкція завгосподарства ВБУ.* 1933 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 417. Арк. 32, 32 зв.

117. *Шість указівок Сталіна у їх застосовунні до бібліотечної роботи* : стаття. [1932 р.] – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 204. Арк. 10–39; РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 6. 30 арк. Машинопис.

118. *Бібліографія творів Маркса – Енгельса східними мовами* : наукова

інформація на пленумі НДКБ. 25.04.1933. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 418. Арк. 28.

119. *Що таке «наукова» бібліотека?* (стаття в декількох редакціях). [1930-ті рр.] : РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 11. 41 арк. Автограф.

120. *Висновки на звіти й плани відділів функціональних: а) комплектування; б) опрацювання; в) книгокористування; д) книгосховища* : доповідь на засіданні Президії ВБУ. 5.04.1933 р. Інф. з протоколу № 4 за 1933 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 415. Арк. 20–21, дебати і додатки: Арк. 22–29 зв.

121. *Відділ комплектування* : висновки (до планів на 1933 р.). 1933 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 421. Арк. 130, 130 зв., 131.

122. *Відділ опрацювання* : висновки (до планів на 1933 р.). 1933 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 421. Арк. 136–142.

123. *Відділ Орієнталія* (до планів на 1933 р.). 1932 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 421. Арк. 152–154 зв.

124. *Висновки на план і звіт консультативно-бібліографічного відділу*. 1933 р. – Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 415. Арк. 53, 53 зв., 54.

125. *«Кабинетная» система в організації научної бібліотеки* [без дати] : інф. зі «Списку» Іваницького 1939 р.

126. *Резервные фонды, их состав и организация* [без дати] : інф. зі «Списку» Іваницького 1939 р.

127. *Национальная библиотека как определенный тип библиотеки* [без дати] : інф. зі «Списку» Іваницького 1939 р.

128. *Николай Андреевич Виноградов* : стаття [без дати]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 5. № 8. 6 арк. Автограф.

129. *Основные задачи и потребности обласной научной библиотеки в отношении комплектования* : стаття. 1934, 26 жовтня. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 4. 15 арк. Автограф.

130. **Критико-библиографический очерк на «Материалы для библиографического указателя по мариведению» Я. Ялкаева** // Марийская автономная область. – 1934. – № 10/12. – С. 146–160.

131. *Письма в редакцию журнала «Красный библиотекарь» с оценкой деятельности редакции и замечаниями в адрес тематического указателя к журналу за 1934 год, высказанными библиотечными работниками Марийской автономной республики*. 1935 р. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 5. 19 арк. Автограф, машинопис.

132. *Краткосрочные библиотечные курсы в Марийской автономной области* : стаття. 1935, 22 лютого. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 7. 15 арк. Автограф.

133. *Библиотеки и библиотечное дело Сернурского района (по*

официальным данным и моим наблюдениям – отчет о командировке). 1935, лютий. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 39. 37 арк.

134. Библиотечное дело в Марийской автономной области // Красный библиотекарь. – 1935. – № 11. – С. 34–40.

135. Систематический указатель к журналам «Вестник Марийского обласного экономического совещания», «Марийское хозяйство», «Марий Эл» и «МАО» за 1923–1934 гг. // Марийская автономная область. – 1935. – № 11/12. – С. 73–107.

136. Библиотечное дело в Марийской автономной области (по данным Всесоюзной библиотечной переписи 1934 г.). – Йошкар-Ола, 1935. – 46 с. Відбиток із ж-лу «Пролетар культур вэрч», 1935, № 5–6.

137. Материалы, отправленные в Народный комиссариат просвещения РСФСР : чернетки. 1935. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 40. 22 арк. Відбиток із журналу “Пролетар культур вера”, 1935, № 5–6.

138. Об организации школьных библиотек : стаття. 1936 р. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 8. 12 арк. Автограф.

139. Материалы, связанные с преподаванием на библиотечных курсах в Йошкар-Оле. 1937 р. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 9. 218 арк.

140. Систематический каталог [доповідь, прочитана в Марійській республіканській бібліотеці в січні 1938 р.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 10. 49 арк. Автограф.

141. Методика классифицирования книг [без даты] : інф. зі «Списку» Іваницького 1939 р.

142. Десятичная классификация в обработке Троповского [без даты] : інф. зі «Списку» Іваницького 1939 р.

143. Задача, содержание и объем «истории библиотечного дела» [без даты] : інф. зі «Списку» Іваницького 1939 р.

144. О коллективном авторе [без даты]. РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 17. 38 арк. Автограф.

145. К вопросу об организации педагогического процесса в деле подготовки библиотечных кадров [без даты] : інф. зі «Списку» Іваницького 1939 р.

146. Справочно-библиографический отдел Марийской республиканской библиотеки [без даты] : інф. зі «Списку» Іваницького 1939 р.

147. О проверке книг по систематическому каталогу [без даты] : інф. зі «Списку» Іваницького 1939 р.

148. Организация занятий по курсу «Книжные фонды и каталоги» [без даты] : інф. зі «Списку» Іваницького 1939 р.

149. Библиотечное завещание Ленина [без даты] : інф. зі «Списку» Іваницького 1939 р.

150. *Библиотечное дело в Марийской АССР*: исторический очерк [рукопис]. 1939. 282 арк. – Архив Нац. б-ки им. С. Г. Чавайна Республики Марий Эл. Д. 84.

151. *Библиотечное дело в Марийской АССР*: исторический очерк (машинопис). – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 6. 222 арк.

152. *Библиотека Британского музея*. Машинопис від 5.X.1936 в архіві С. І. Білоконя. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 3. 22 арк. Автограф.

153. *Встречный иск. Об организации библиотечной прессы* [1930-ті pp.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 42. 21 арк.

154. *Как читать художественное произведение* : стаття. [1930-ті pp.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 16. 9 арк. Автограф.

155. *О библиотечной технике* : стаття [1930-ті pp.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 13. 21 арк. Автограф.

156. *Комплектование* : стаття [кін. 1930 – поч. 1940-х pp.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 14. 111 арк. Автограф.

157. *Работа с книгой* : тези, виписки, бібліографія, стаття [1930–1940 pp.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 17. 193 арк. Інф. про працю є також у «Списку» Іваницького 1939 р.

158. *Статті з бібліотекознавства та бібліографії* [1910–1940-і pp.] : рукописи, машинописи. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 18. 188 арк.; № 21. 216 арк.

159. *Проверка книжного фонда библиотек* : стаття. [1930–1940 pp.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 15. 23 арк. Автограф.

160. *Статті й кореспонденції, опубліковані в газеті «Марийская правда»*. 1936–1948. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 20. 9 арк. Друк.

161. *Справочно-информационная работа библиотек, изб-читален* (доповідь, прочитана на нараді політпросвіт працівників Марійської АРСР 12 липня 1942 р.). – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 20. 31 арк.

162. *Элементы справочно-информационной работы в отделе обслуживания* : доповідь. 1942, 14 грудня. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 21. 15 арк.

163. *Корни любви Горького к книге* : доповідь на засідання кафедри літератури Марійського педінституту. 1942 р. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 15. 24 арк. Автограф.

164. *Петр I в художественной литературе* : лекція. 1944 р. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 3. № 2. 19 арк. Машинопис.

165. *Пушкин – драматург* : лекція. 1944, 18 квітня. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 6. 14 арк. Машинопис; архів С. І. Білоконя.

166. *Библиотечное дело у древних евреев* : ист. очерк. 1944. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 1. 14 арк. Машинопис; архів С. І. Білоконя.

167. *Иван Андреевич Крылов*. 1944. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 3. 30 арк. Автограф, машинопис, друк; відбиток з альманаху «За Родину» (Йошкар-Ола. 1944. № 5. С. 59–71), що не вийшов з друку; архів С. І. Білоконя.

168. *Великий просветитель XVIII века* : лекція. 1944, 12 грудня; Вольтер : скорочений варіант лекції, підготовлений для радіопередачі 20 листоп. 1945 р. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 5. № 3. 56 арк. Машинопис.
169. *Ленинградская публичная библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина* : стаття. 1944. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 7. 17 арк. Автограф.
170. *Маркс – Энгельс – Ленин – Сталин о Пушкине* : бібліограф. довідка [1944]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 7. 5 арк. Машинопис.
171. *Грибоедов*. 1945, 1 жовтня. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 5. 13 арк. Машинопис; архів С. І. Білоконя. 1945. 10 січня. 18 с.
172. *Русский народ в изображении Толстого* : лекція. 1945, 16 листоп. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 12. 27 арк. Автограф.
173. *Джованни Бокаччо* : лекція. 1945, 21 грудня. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 5. № 4. 4 арк. Машинопис.
174. *Киплинг* : текст передачі на радіо. 1945, 28 грудня. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 5. № 5. 5 арк.
175. *Иван Грозный* : текст виступу перед показом кінофільму С. М. Ейзенштейна. 1945 р. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 3. № 3. 9 арк. Автограф, машинопис.
176. *Великая Отечественная война в художественной литературе* : лекція [після 1945 р.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 4. № 2. 29 арк. Автограф.
177. *О значении преподавания латинского языка в школе* : лекція. 1946, 28 серпня. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 5. № 9. 12 арк. Автограф.
178. *Толстой и западная литература* : лекція, прочитана на засіданні кафедри літератури Марійського педінституту 12 вересня 1948 р. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 13. 13 арк. Автограф.
179. **Библиография Марийской библиографии**. – Йошкар-Ола : Маргосиздат, 1948. – Вып. 1. – 22 с. В прим. в архіві С. І. Білоконя – рукоп. доповн. В. Іваницького та Ф. Максименка.
180. *Выступление на библиотечном совещании РСФСР*. 1948 р. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 8. 11 арк.
181. *Пушкин и Горький* : лекція. 1949, травень. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 9. 29 арк. Машинопис, 2 редакції.
182. *Художественные произведения лауреатов сталинских премий* : стаття. 1949, 18 травня. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 4. № 6. 31 арк. Машинопис.
183. *Библиотечное дело в Марийской АССР: исторический очерк* (машинопис). 1949, 30 серпня. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 9. 15 арк.
184. *И. В. Сталин в художественной литературе* : лекція. 1949, 21 листоп. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 4. № 5. 12 арк. Машинопис.
185. *О справочниках к сочинениям В. И. Ленина и И. В. Сталина* : стаття. 1949 р. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 10. 2 арк. Машинопис.
186. *Рецензии та відгуки на праці різних осіб [1920–1940-і рр.]*. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 22. 82 арк. Автограф, машинопис, друк.

187. *Александрйская библиотека* : стаття [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 4. 5 арк. Автограф.
188. *Библиотека Конгресса* : стаття [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 5. 22 арк. Автограф.
189. *Библиотеки в христианскую эпоху* : стаття [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 2. 8 арк. Автограф.
190. *Библиотечные вопросы* : замітки [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 16. 14 арк. Автограф.
191. *В. И. Ленин как читатель* : стаття [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 18. 33 арк. Машинопис; архів С. І. Білокопя. Зшиток. 53 с.
192. *Выступление на совещании учителей* [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 5. № 11. 3 арк. Автограф.
193. *Иван Грозный в исторической науке и художественной литературе* : лекція [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 3. № 4. 25 арк. Автограф.
194. *Идея патриотизма в русской литературе* : лекція [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 1. 20 арк. Машинопис.
195. *Инструкция каталогизации книжных фондов библиотек* : проект виступу [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 11. 1 арк. Машинопис.
196. *История библиотек* (стаття). [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 3. 17 арк. Автограф.
197. *К вопросу о том, что такое «научная работа»* : стаття [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 5. № 12. 12 арк. Автограф.
198. *Книга в литературных приемах Горького. Горький и книга* : статті [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 17. 12+14 арк. Автограф.
199. *Книга и библиотека* : лекція [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 6. № 19. 7 арк. Машинопис.
200. *Конспекты лекций по древней и средней истории для заочников Высшей партийной школы* [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 5. № 6. 78 арк. Автограф.
201. *Краевая библиография республиканской библиотеки Марийской АССР* : виступ на Всеросійській нараді бібліотечних працівників [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 15. 6 арк. Машинопис.
202. *Латинские слова и фразы у Ленина* : виписки, бібліографія [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 5. № 10. 104 арк. Автограф.
203. *Лекции по советской литературе* [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 14. 264 арк.
204. *Ленин в творчестве Горького* : лекція [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 16. 13 арк. Автограф.
205. *Лермонтов – патриот* : лекція [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 10. 4 арк. Машинопис.

206. *Литература о Пушкине* : бібліограф. огляд [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 8. 8 арк. Машинопис.

207. *Литература о Крылове* : бібліографічний огляд [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 4. 14 арк. Автограф.

208. *Лицо врага в русской художественной литературе* : лекція [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 2. 76 арк. Автограф, машинопис.

209. *Методика лекторской работы* : лекція [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 5. № 14. 16 арк. Автограф, машинопис.

210. *Методика проведения библиографических обзоров* : стаття. Друга пол. 1940-х рр. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 13. 9 арк. Машинопис.

211. *Н. А. Некрасов. Жизнь и творчество* : лекція [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 2. № 11. 19 арк. Автограф, машинопис.

212. *Новинки художественной литературы* : лекція [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 4. № 3. 30 арк. Автограф.

213. *О «Марийской правде»* : стаття [1940-і рр.]. РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 17. 38 арк. Автограф. РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 19. 2 арк. Машинопис.

214. *О работе республиканской библиотеки МАССР в области рекомендательной библиографии и о помощи, оказываемой ей центральными библиотечно-библиографическими учреждениями* : доповідь [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 14. 2 арк. Машинопис.

215. *О систематическом каталоге* : стаття й матеріали до неї [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 7. № 12. 91 арк.

216. *Основные вопросы подготовки и чтения массовой лекции* : доповідь [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 5. № 13. 32 арк. Машинопис.

217. *Роль античной литературы в процессе развития западноевропейского и русского классового общества* : лекція [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 5. № 2. 17 арк. Автограф.

218. *Сталин о литературе* : лекція [1940-і рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 4. № 4. 14 арк. Автограф.

219. *Лекции по античной и зарубежной литературе. 1940–1950-ті рр.* – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 4. № 7. 640 арк.

220. *Лекции по зарубежной литературе. 1940–1950-ті рр.* – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 5. № 1. 313 арк.

221. *Книга в жизни и творчестве Горького* : монографія [II пол. 1940 – I пол. 1950-х рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 3. № 1. 678 арк. Автограф; арх. С. І. Білоконя: оглав та дод. 70 с. Машинопис

222. *Перевод грамматики вавилонского языка* [II пол. 1940 – I пол. 1950-х рр.]. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 1. № 19. 123 арк. Автограф.

223. *О происхождении христианства* : лекція. 1950 р. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 5. № 7. 34 арк.

224. **Указатель литературы о Марийской АССР за 1949 г.** – Йошкар-Ола, 1951. – 116 с.

225. *О Владимире Петровиче Рыбинском* : Из воспоминаний б. проф. Киевской духовной академии В. Ф. Иваницкого (Каменец-Подольский, 22.06.1951). – IP НБУВ. Ф. 33. № 888. 17 с. Рукопис.

226. *Краевая библиография Республиканской библиотеки Марийской АССР*. – Государственный архив Республики Марий Эл. Ф. Р-993. Оп. 1. № 60. арк. 13–24.

227. *Перевод сочинения Филона Александрийского «О Флакке»*. Автограф. 1953. 46 л. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 1. № 1.

228. *Перевод сочинения Филона Александрийского «О добродетелях первая [книга], т. е. о его посольстве к Гаю»*. Автограф. 1954, 7 апр. 125 л. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 1. № 2.

229. *Перевод сочинения Филона Александрийского «О творении мира по Моисею»*. Автограф. 1954, 23 апр. 74 л. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 1. № 3.

230. *Перевод сочинения Филона Александрийского «Три книги священных законов аллегории»*. Автограф. 1954, 19 мая. 176 л. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 1. № 4.

231. *Перевод сочинения Филона Александрийского «О жизни созерцательной»*. Автограф. 1954, 23 мая. 33 л. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 1. № 5.

232. *Перевод сочинения Филона Александрийского «О том, что всякий порядочный свободен»*. Автограф. 1954, 9 июня. 46 л. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 1. № 6.

233. *Перевод сочинения Филона Александрийского «О херувимах»*. Автограф. 1954, 16 июня. 44 л. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 1. № 7.

234. *Перевод сочинения Филона Александрийского «О рождении Авеля и о жертвоприношении его и брата его Каина»*. Автограф. 1954, 24 июня. 54 л. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 1. № 8.

235. *Перевод сочинения Филона Александрийского «О том, что худший нападает обыкновенно на лучшего»*. Автограф. 1954, 30 июня. 58 л. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 1. № 9.

236. *Перевод сочинения Филона Александрийского «О неуничтожимости мира»*. Автограф. 1954, 21 июля. 53 л. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 1. № 10.

237. *Перевод сочинения Филона Александрийского «О частных предписаниях»*. Автограф. 1955, 25 янв. 189 л. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 1. № 11.

238. *Переклади творів Філона Александрійського* (уривки, виписки). Чорнові автографи. Пояснювальна записка В. Іваницького щодо роботи над перекладами. Автограф. 1955. 195 арк. – РГБ, ОР. Ф. 388. К. 1. № 13.

239. *Мои воспоминания. II. Годы учебы. Киевская духовная академия. 1902–1906*. Автограф. Пер. пол. 1950-х рр. 1 зошит. Арк. 1–66, 73–84. – Приватний архів С. І. Білоконя.

**АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК НАЗВ
ПРАЦЬ В. Ф. ІВАНИЦЬКОГО ***

- Александрійська бібліотека* 187
- Бібліографія Марійської бібліографії** 179
- Бібліотека Британського музею* 152
- Бібліотека Конгреса* 188
- Бібліотеки в християнську епоху* 189
- Бібліотеки і бібліотечне дело Сернурського району* 133
- Бібліотечне дело в Марійській автономній області (по даним Всесоюзної бібліотечної переписи 1934 г.)** 136
- Бібліотечне дело в Марійській автономній області** 134
- Бібліотечне дело в Марійській АССР* 150, 151, 183
- Бібліотечне дело у древніх євреїв* 166
- Бібліотечне заповіщення Леніна* 149
- Бібліотечні питання* 190
- Бібліографія творів Маркса – Енгельса східними мовами* 118
- Бібліотекарів Всенародної бібліотеки України** 54
- Бібліотекознавча література чужими мовами** 81, 90, 98
- В справі збереження книжкового майна ВБУ* 112
- В справі підготовки наукового бібліотечного персоналу** 96
- В справі утворення єдиного виставочного центру* 111
- Велика Отечественная війна в художественній літературі* 176
- Великий просвітителі XVIII століття* 168
- Виноградів – Дубів. До історії роману Л. Леванди «Горячее время» (по рукописах ВБУ)* 72
- Виноградів Николай Андреевич* 128
- Висновки на звіти й плани відділів функціональних: а) комплектування; б) опрацювання; в) книгокористування; д) книгозберігання* 120
- Висновки на план і звіт консультативно-бібліографічного відділу* 124
- Висновки про роботу ВБУ в цілому протягом 1932 р.* 115
- Від Комітету по влаштуванню святкування 350-літнього ювілею українського друку** 56
- Відділ бібліотекознавства Всенародної бібліотеки** 53
- Відділ комплектування* 121
- Відділ опрацювання.* 122
- Відділ Орієнталія* 85, 113, 114, 123

* Після назви вказано номер позиції в Хронологічному покажчику праць В. Ф. Іваницького.

- Всенародна бібліотека України** 102
- Встречный иск. Об организации библиотечной прессы* 153
- Вступ до організації бібліотеки* 88
- Выступление на библиотечном совещании РСФСР* 180
- Выступление на совещании учителей* 192
- Государча та фінансова частина ВБУ за 1927/28 бюдж. опер. рік* 86
- Государча частина ВБУ за 1925/26 бюдж. р.* 71
- Грибоедов* 171
- Десятичная классификация в обработке Троповского* 142
- Джованни Бокаччо* 173
- До історії вивчення єврейської мови на Україні (1738–1817 рр. – по рукописах ВБУ, шість біографічних нарисів)* 73
- До питання про єдиний рукописно-бібліотечний фонд у зв'язку із завданнями відділу рукописів ВБУ та станом рукописних збірок на периферії* 107
- До питання про нормальний склад бібліотечних фондів* 87
- До професійної підкомісії по обслідуванню ВБУ* 99
- До Ради бібліотекарів Всенародної бібліотеки [обґрунтування питання про щорічне святкування «Дня Гутенберга»]* 50
- До редакції «Журналу бібліотекознавства та бібліографії»* 95
- До столітнього ювілею карткового каталогу* 67
- До УПРНАУКИ [Міркування в справі видавничої продукції Книжкової палати]* 104
- [Донесение комиссии от 24 сего сентября]** 17
- Доповідна записка Всенародної бібліотеки України про сучасний стан книгознавства та про завдання УНІК і ВБУ* 70
- Єврейські елементи в українській культурі давніх часів* 74
- Жидівська мова у Г. С. Сковороди** 91
- З життя закордонних бібліотек** 82, 89, 97
- З приводу видання квартальника* 78
- Задача, содержание и объем «истории библиотечного дела»* 143
- Звіт про наукове відрядження до м. Камінця від 29.10.1931 р.* 106
- Иван Грозный* 175
- Иван Грозный в исторической науке и художественной литературе* 193
- Идея патриотизма в русской литературе* 194
- Инструкция каталогизации книжных фондов библиотек* 195
- История библиотек* 196
- Иудейско-арамейские папирусы с острова Элефантины и их значение для науки Ветхого Завета** 22

Інструкція завгосподарства ВБУ 116

К вопросу о значении чтения еврейской Библии в подлиннике 33

К вопросу о рехавитах 23

К вопросу о том, что такое «научная работа» 197

К вопросу об организации педагогического процесса в деле подготовки библиотечных кадров 145

К учению о [Йом Яхве (день Господень, судный день)] 31

«Кабинетная» система в организации научной библиотеки 125

Как читать художественное произведение 154

Киплинг 174

Кілька етюдів із історії бібліотеки колишньої Київської духовної академії 68

Кілька уваг до організації підготування бібліотечних робітників на Україні 65

Кілька уваг до роботи з аспірантами 76

Книга в жизни и творчестве Горького 221

Книга в литературных приемах Горького. Горький и книга 198

Книга и библиотека 199

Книжкова справа у євреїв 75

Комплектование 156

Конспекты лекций по древней и средней истории для заочников Высшей партийной школы 200

Корни любви Горького к книге 163

Краевая библиография республиканской библиотеки Марийской АССР 201, 226

Краткосрочные библиотечные курсы в Марийской автономной области 132

Критико-библиографический очерк на «Материалы для библиографического указателя по мариведению» Я. Ялкаева 130

Крылов Иван Андреевич 167

Латинские слова и фразы у Ленина 202

Лекции по античной и зарубежной литературе 219

Лекции по зарубежной литературе 220

Лекции по советской литературе 203

Лекції з біблійної історії 34

Ленин в творчестве Горького 204

Ленин как читатель 191

Ленинградская публичная библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина 169

Лермонтов – патріот 205

Литература о Крылове 207

- Литература о Пушкине* 206
Лицо врага в русской художественной литературе 208
Маркс – Энгельс – Ленин – Сталин о Пушкине 170
Материалы, отправленные в Народный комиссариат просвещения РСФСР 137
Материалы, связанные с преподаванием на библиотечных курсах в Йошкар-Оле 139
Материалы щодо поділення книжок по відділах 46
Методика классифицирования книг 141
Методика лекторской работы 209
Методика проведения библиографических обзоров 210
Міжнародне співробітництво бібліотек 80
Мои воспоминания. II. Годы учебы. Киевская духовная академия. 1902–1906 239
Н. А. Некрасов. Жизнь и творчество 211
Науково-дослідча праця в галузі книгознавства та бібліо-текознавства узв'язку з підготуванням бібліотекарів та встановленням аспірантури при наукових бібліотеках 66
[Науково-методичні основи організації підручної бібліотеки] 55
Национальная библиотека как определенный тип библиотеки 127
Новинки художественной литературы 212
О «Марийской правде» 213
О библиотечной технике 155
О Владимире Петровиче Рыбинском 225
О значении преподавания латинского языка в школе 177
О коллективном авторе 144
[О необходимости изучения еврейского языка в академии всеми студентами] 12
О проверке книг по систематическому каталогу 147
О происхождении иудейского эллинизма Александрии 10
О происхождении христианства 223
О работе республиканской библиотеки МАССР в области рекомендательной библиографии и о помощи, оказываемой ей центральными библиотечно-библиографическими учреждениями 214
О систематическом каталоге 215
О сочинении студента Александра Коробкина на тему: «Религиозно-философское мирозерцание Ивана Васильевича Киреевского» 3
О сочинении студента Анатолия Хмилькована тему: «Учение св. подвижников древней церкви о молитве» 15

О сочинении студента Андрея Куца на тему: «Адам Зерникав и его учено-литературная деятельность» 25

О сочинении студента Владимира Бошко на тему: «Письменные памятники религиозного творчества (видения, знамения, сказания) в эпоху великой Московской смуты» 2

О сочинении студента Владимира Правдолюбова на тему: «Вероучение, воззрения на обрядовую сторону религии и нравственное учение книги пророка Иеремии» 21

О сочинении студента Владимира Прозорова на тему: «Нравственное учение книги Притчей Соломоновых» 28

О сочинении студента Владимира Юнонина на тему: «Юродство Христа ради, как подвиг в истории Церкви и в жизни христианина, его нравственная высота и ценность» 16

О сочинении студента Вонифатия Зерчанинова на тему: «Христианская свобода. Изложение и критическая оценка теории христианской свободы проф. М. М. Тареева» 13

О сочинении студента Георгия Соболева на тему: «Св. Иоанн Златоуст в славяно-русской письменности» 5

О сочинении студента Ивана Бериева на тему: «Учение книги Псалмов о Промысле Божиим» 19

О сочинении студента Константина Бенедиктова на тему: «Старейшины у библейского Израиля» 27

О сочинении студента Леонида Струминского на тему: «Критическая оценка взглядов А. П. Щапова относительно происхождения, сущности и значения раскола в русской церкви» 6

О сочинении студента Николая Бессарабова на тему: «Учение ветхозаветных пророков о грядущем «дне Господнем». (Библейско-богословский очерк)» 20

О сочинении студента Радослава Вешовича (серба) на тему: «Миросозерцание Екклезиаста и превосходство его пред философскими учениями классического мира» 24

О сочинении студента свящ. Георгия Спиная на тему: «Самобытность первобытных библейских преданий и независимость основных черт библейского вероучения от влияния религиозных преданий и учений Ассири-Вавилонии. (Библейско-апологетический опыт)» 14

О сочинении студента священника Валентина Корчак-Чепурковского на тему: «Участие южно-русского духовенства в общественно-политической жизни народа в XVII веке» 8

О сочинении студента священника Петра Чельцова на тему:

«Изложение содержания и очерк богословия книги пророка Иезекииля» 29

О сочинении студента священника Сергия Бижана на тему: «Пророк Аввакум (Введение и комментарий)» 7

О сочинении студента Симеона Рождественского на тему: «Иов Борецкий, митрополит киевский» 4

О справочниках к сочинениям В. И. Ленина и И. В. Сталина 185

Об организации школьных библиотек 138

Организация занятий по курсу «Книжные фонды и каталоги» 148

Організація книжкових фондів спеціальних відділів 109

Основные вопросы подготовки и чтения массовой лекции 216

Основные задачи и потребности обласной научной библиотеки в отношении комплектования 129

Отзыв на сочинение экстраординарного профессора В. Рыбинского под заглавием: «Самаряне. Обзор источников для изучения самарянства. История и религия самарян» (Киев, 1913) 18

Отзывы о рукописном сочинении кандидата Николая Балабухи на тему: «Древнееврейское уголовное законодательство по Библии и памятникам древнееврейского предания. Библейско-археологическое исследование», представленном на соискание степени магистра богословия 11

Очерки по исторической географии древней Палестины 40

Перевод грамматики вавилонского языка 222

Перевод немецкого пособия по грамматике еврейского языка 32

Перевод с греч. : Philonis Alexandrini opera, quae supersu 36

Перевод с лат. : Questionum Hebraicorum in Genesin 37

Перевод с нем. : Schüren. Geschichte d. Volker Israel 38

Перевод с нем. : Ungnad [A.]. Babylonisch-assyrische Grammatik 39

Перевод сочинения Филона Александрийского «О добродетелях первая [книга], т. е. о его посольстве к Гаю» 228

Перевод сочинения Филона Александрийского «О жизни созерцательной» 231

Перевод сочинения Филона Александрийского «О неуничтожимости мира» 236

Перевод сочинения Филона Александрийского «О рождении Авеля и о жертвоприношении его и брата его Каина» 234

Перевод сочинения Филона Александрийского «О творении мира по Моисею» 229

Перевод сочинения Филона Александрийского «О том, что всякий порядочный свободен» 232

Перевод сочинения Филона Александрийского «О том, что худший нападает обыкновенно на лучшего» 235

Перевод сочинения Филона Александрийского «О Флакке» 227

Перевод сочинения Филона Александрийского «О херувимах» 233

Перевод сочинения Филона Александрийского «О частных предписаниях» 237

Перевод сочинения Филона Александрийского «Три книги священных законов аллегории» 230

Переводы сочинений Филона Александрийского 238

Петр I в художественной литературе 164

Письма в редакцию журнала «Красный библиотечарь» с оценкой деятельности редакции и замечаниями в адрес тематического указателя к журналу за 1934 год, высказанными библиотечными работниками Марийской автономной республики 131

Письмо Аристея к Филократу 30

Підготування бібліотечарів у Америці 64

Підготування наукових бібліотечарів і взагалі наукових робітників у галузі бібліотекознавства та бібліографії 83

Положення про аспірантів у галузі бібліотекознавства та книгознавства: 84

Правила скороченої праці у відділі стародруків 52

Про бібліотечне життя за кордоном по війні 62

Про дублетний фонд 45

Про життя й діяльність бібліотеки за минулий рік 58

Про завдання ВБУ у справі орієнталістики 69

Про каталожні картки і шухлядки ВБУ 57

Про книги Київської філії ВБУ, не повернуті особами, що одержали їх до переведення бібліотеки кол. Київської духовної академії в склад ВБУ 60

Про основні досягнення та головні хиби в роботі відділів ВБУ протягом 1930 р. 105

Про платний абонемент 79

Про роботу комісії в справі організації Музею книги в Києві 63

Про систему розстановки книжок у ВБУ 47

Про хронологічні рямці відділу стародруків 49

Проверка книжного фонда библиотек 159

Програма і лекційний матеріал з курсу біблійної історії, прочитаний у 1918–1919 навчальному році 35

Проект інструкції відділу «Orientalia» 41

Проект інструкції відділу бібліотекознавства 44

Проект інструкції по улаштуванню та опису стародруків у Всенародній бібліотеці при Українській академії наук 43

Проект інструкції Справочного відділу 51

Проект правил для користування книгами Всенародної бібліотеки на дому 48

Проект правил щодо складання інструкцій у ВБУ 42

[Пропозиції про організацію сітки вузівських бібліотек м. Києва] 61

Пушкин – драматург 165

Пушкин и Горький 181

Работа с книгой 157

Резервные фонды, их состав и организация 126

Ретроспективний огляд роботи Всенародної бібліотеки України (аналіз пройденого шляху та завдання на майбутнє) 108

Рец. на кн.: A survey of libraries in the United States conducted by the A. L. A. Chicago 1926–1927. Vol. I. 316 p.; vol. II. 370 p.; vol. III. 328 p.; vol. IV. 267 p. 92

Рец. на кн.: Termini d'usonelle bibliografie dei periodici. Roma, MCMXXIX 101

Рец. на кн.: Биковський Л. Бібліотечна справа в Чехословаччині 1904–1927 93

Рец. на кн.: Институт библиотековедения публичной библиотеки СССР им. В. И. Ленина. Словарь библиотечных терминов на русском, английском, немецком и французском языках с предисл. Л. Хавкиной. – Москва, 1928 94

Рецензії та відгуки на праці різних осіб 186

Робота «наукової» бібліотеки 59

Роль античної літератури в процесі розвитку західно-європейського і російського класового суспільства 217

Русский народ в изображении Толстого 172

Систематический каталог 140

Систематический указатель к журналам «Вестник Марийского обласного экономического совещания», «Марийское хозяйство», «Марий Эл» и «МАО» за 1923–1934 гг. 135

Систематический указатель статей, помещенных в журнале «Труды Императорской Киевской духовной академии» за 1905–1914 гг. 26

Справка [по висновках урядової комісії] 100

Справочно-библиографический отдел Марийской республиканской библиотеки 146

Справочно-информационная работа библиотек, изб-читален 161

Сталин в художественной литературе 184

- Сталин о литературе* 218
- Статті з бібліотекознавства та бібліографії* 158
- Статті й кореспонденції, опубліковані в газеті «Марийская правда»* 160
- Статут відділу Орієнталія (та пояснювальна записка до нього про зміст терміну «Схід»)* 110
- Статут Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії при Всенародній бібліотеці України* 77
- Толстой и западная литература* 178
- Указатель литературы о Марийской АССР за 1949 г.** 224
- Університетський відділ Всенародної бібліотеки при ВУАН** 103
- Филон Александрийский (его жизнь и обзор деятельности) : Курсовое сочинение студента Виктора Иваницкого 1905/6 года* 1
- Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности** 9
- Художественные произведения лауреатов сталинских премий* 182
- Шість указівок Сталіна у їх застосовунні до бібліотечної роботи* 117
- Що таке «наукова» бібліотека?* 119
- Элементы справочно-информационной работы в отделе обслуживания* 162

ДЖЕРЕЛАТА ЛІТЕРАТУРА ПРО В. Ф. ІВАНИЦЬКОГО

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ

Центральний державний архів вищих органів влади України (ЦДАВО УКРАЇНИ)

Ф. 166. Міністерство освіти (Народний комісаріат освіти УРСР).
Оп. 12ос. Особові справи співробітників
№ 2846. В. Ф. Іваницький. 4 арк.

Ф. 539. Міністерство державного контролю УРСР.
Оп. 11. Центральне бюро скарг

№ 1334. Документи про розгляд Центральним бюро скарг Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції УРСР заяв робітників системи Наркомосвіти УРСР (постанови, накази, виписки з протоколів, заяви, листування). 9 травня 1933 року – 21 березня 1934 року. Арк. 83, 85–85 зв., 86–86 зв., 87, 89–106, 110–116.

Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДАУК)

Ф. 711. Київська духовна академія.
Оп. 1.

№ 10918. Формулярний список о службе преподавателя КДА до ее закрытия в 1919 г. Арк. 1–4 (рукопис).

Оп. 3.

№ 3858. Арк. 58 зв. [Про ініціативу надання В. Іваницькому та іншим доцентам звання екстраординарного професора].

№ 3977. Арк. 46. Про затвердження В. Ф. Іваницького в якості штатного екстраординарного професора.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ)

Архів НБУВ

Оп. 1.

№ 5. Протоколи засідань Ради бібліотекарів Всенародної бібліотеки

України у Києві. 1921–1923. Арк. 15, 21, 34, 38, 42–43, 45, 52, 59 зв., 65, 87, 89, 92, 96, 100 зв., 102, 107 зв., 108–108 зв., 110, 116, 119–119 зв., 124–124 зв., 126, 130–132, 134 138, 142, 150.

№ 33. Протоколи засідань Комітету Всенародної бібліотеки України. Січень 1921 – квітень 1923. Арк. 1, 38, 46, 50, 62, 65, 93, 134–135.

№ 50. Правила внутрішнього розпорядку Бібліотеки, проекти правил та інструкцій відділів. 1922. Арк. 8–9, 13–14, 18–19 зв., 22–23.

№ 62. Протоколи засідань Ради бібліотекарів Всенародної бібліотеки України № 1–92. 13 квітня 1923 – 22 грудня 1925 р. Арк. 2, 4–4 зв., 10–11, 30, 44, 52, 74, 81, 82 зв., 99, 115, 135, 137, 157, 158, 160, 162, 172, 182, 188, 190, 193, 197 зв., 214, 218–221.

№ 110. Справоздання про роботу бібліотеки за 1924/25 бюдж. опер. рік (з 1 жовтня 1924 по 30 вересня 1925 р.). Арк. 22, 47–48.

№ 142. Звідомлення за 1925/26 опер. рік. 92 арк.

№ 346. Розпорядження по бібліотеці за 1931 р. 41 арк.

№ 348. Річний звіт про роботу бібліотеки за 1931 р. 72 арк.

№ 375. Накази і розпорядження по бібліотеці за 1932 р. 49 арк.

№ 376. Протоколи засідання Президії ВБУ. 1932 р. Арк. 38–39, 52, 56 зв., 57, 64 зв., 67 зв.

№ 378. Звіт про роботу бібліотеки за 1932 р. Арк. 54 зв., 79, 81, 87.

№ 415. Протоколи засідань Президії ВБУ за 1933 р. Арк. 9, 11, 16, 20, 22, 23, 24, 43, 46, 47, 48–54, 57, 59, 60, 60 зв., 61, 62, 63–65, 66 зв., 68, 69.

№ 419. План наукової роботи відділів на 1933 р. Проект видавничого плану на другу п'ятирічку (1933–1938). Арк. 12, 16, 18, 21, 22, 23.

№ 421. Плани роботи відділів Бібліотеки на 1933 р. Арк. 130–131, 136–142, 152–154.

№ 423. Звіт про роботу відділів за 1933 р. Арк. 23, 24, 27, 28.

Оп. 1д.

№ 9 (кол. № 336 а). Протоколи Президії Науково-дослідного інституту бібліотекознавства при ВБУ. 1925–1926–1930. 199 арк.

Оп. 1л.

№ 37. Облікові картки співробітників за 1932–1933 р. Арк. 88.

Інститут рукопису НБУВ

Ф. III. Листування

№ 13061. Іваницький В. – [Петрову] Николаю Івановичу. 1 листопада 1907 р. з Мінська. 2 арк.

№ 61061–61079. Листи В. Ф. Іваницького С. П. Постернаку. 1924–1927. 19 од.

Ф. X. Архів Української академії наук

№ 21547–21567. Протоколи та листування Семітологічної секції КФ ВУНАС.

Ф. 33. Архів С. І. Маслова.

№ 1184. Виписка С. І. Маслова з листа В. Ф. Іваницького Б. І. Зданевичу від 22 грудня 1943 р. з Йошкар-Оли з відповіддю на пропозицію обійняти посаду директора Бібліотеки Академії наук УРСР. 2 арк. Рукопис.

№ 2809–2815. Всенародна бібліотека України при Всеукраїнській академії наук. Науково-дослідча комісія бібліотекознавства та бібліографії. Плани роботи, запрошення на збори, засідання, тези доповідей членів комісії та ін. 1926–1932 рр.

№ 2976. [Ревізійна урядова комісія в ВБУ та її рішення]. Набросок речі, которую я [С. І. Маслов] говорив 4/17 юня 1930 г. Нар. Коміс. Освіти УРСР Ник. Алексеевичу Скрипнику по поводу заключения Урядової комиссии. Чернетка. 2 арк.

5862. Лист Ф. П. Максименка до С. І. Маслова 27.05.1951 [інф. про те, що Іваницький довго хворів, переніс інфаркт, переїхав до Кам'янець-Подільського].

Ф. 52. Архів С. П. Постернака

№ 139. До редакції «Журналу бібліотекознавства та бібліографії» про необхідність вивчення та освітлення в українській бібліотечній літературі питань бібліотекознавства [1928]. 2 арк.

№ 254–255. Листи С. П. Постернака до В. Ф. Іваницького: 29 липня 1928 р., 2 арк.; 2 серпня 1928, 2 арк. Чернетки.

№ 380–383. Листи В. Ф. Іваницького до С. П. Постернака: 20 січня 1923 р., 2 арк.; 15 вересня 1926 р., 5 арк.; 21 вересня [1926], 6 арк.; 7 серпня 1928 р., 1 арк.

Ф. 160. Київська духовна академія

№ 1364. Типографія «Петр Барский» – Киевской духовной академии: письма и счета. 1908–1915. Арк. 41, 49, 73, 90зв.

№ 2693. Контора журналу «Труды КДА». Книга для записи рассылаемых изданий. Арк. 67 зв., 75 зв., 91 зв., 92 зв.

Ф. 175. Архів Ф. І. Титова

№ 1493. Ответы на типовую анкету. Іваницький В. Ф. Автограф. Арк. 1–2.

Ф. 285. Архів П. М. Попова

№ 5020. Арк. 20. Лист Ф.П. Максименка П.М. Попову від 17.12.1955 р.

**Російська державна бібліотека (РГБ)
Відділ рукописів (ОР)**

Ф. 388. Іваницький В. Ф. (док. 1910–1956). 125 од. зб. Архівний фонд надійшов 1958 р., опрацьований 1979 р. 2017 року опис фонду введено до електронної бази: <http://search.rsl.ru/ru/record/01004745364>

К. 7. № 36. Биографические документы 1903–1951. 33 л.

К. 7. № 37. Диплом магистра богословия, выданный Советом Киевской духовной академии. 1911, декабрь. 1 л.

К. 7. № 38. Материалы, связанные с научной, педагогической и служебной деятельностью В. Ф. Иваницкого. 1919–1953. 48 л.

К. 7. № 41. Отчеты о работе в Лекционном бюро. 1944–1946. 3 л. Автограф, машинопись.

**Державний архів Республіки Марій Ел (ГА РМЛ)
Ф. Р-993. Оп. 1.**

№ 2. Арк. 17–25.

№ 3. Арк. 15.

№ 7. Арк. 1, 18.

№ 13. Арк. 10.

№ 22. Арк. 44.

№ 37. Арк. 25.

**Національна бібліотека ім. С. Г. Чавайна
Республіки Марій Ел (Йошкар-Ола)
Архів**

№ 84. Личное дело Иваницкого В. Ф. Арк. 3–5.

**Марійський державний університет (Йошкар-Ола)
Архів Марійського педагогічного інституту**

№ 380. Автобіографія. Машинопись. 2 с.; Список научных работ В. Ф. Иваницкого. Рукопись, оригинал. 14.09.1939. Л. 6–9.

ПУБЛІКАЦІЇ ПРО В. Ф. ІВАНИЦЬКОГО
В «ТРУДАХ КИЕВСКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ»

[Внесенную в Совет Преосвященным ректором епископом Феодосием ведомость о количестве лекций, опущенных наставниками академии в м. октябре текущего года: «А) по болезни: ... з) по библейской истории и. д. доцента В. Иваницким 1 л. (15 ч.);... Ж) по исполнению обязанностей присяжного заседателя – по библейской истории и. д. доцента В. Иваницким 2 л. (27 и 29 ч.)»] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1909–1910 учебный год. 1909 года 23 ноября. – Киев, 1910. – С. 152–153.

[Внесенную в Совет Преосвященным ректором ведомость о количестве лекций, опущенных наставниками академии в декабре месяце 1909 года: «А) по болезни: ... і) по библейской истории и. д. доцента В. Иваницким 7 л. (13, 14, 19, 21, 26, 27 и 28 ч.)] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1909–1910 учебный год. – Киев, 1910. – С. 242.

[Внесенную в Совет Преосвященным ректором ведомость о количестве лекций, опущенных наставниками академии в январе месяце текущего года: «А) по болезни: ... д) по библейской истории и. д. доцента В. Иваницким 3 л. (15, 16 и 17 ч.)] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1909–1910 учебный год. 1909 года 16 декабря. – Киев, 1910. – С. 227.

[Внесенную в Совет Преосвященным ректором ведомость о количестве лекций, опущенных преподавателями академии в декабре 1910 года: «По болезни: ... д) по библейской истории и. д. доцента В. Иваницким 2 л. (15 и 17 ч.)»] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1910–1911 учебный год. 1911 года 16 марта : Труды КДА. – 1911. – Т. II. – Киев, 1911. – С. 286.

Внесенную в Совет Преосвященным ректором ведомость о количестве лекций, опущенных наставниками академии в месяце феврале текущего года: «А) по болезни: ... з) по библейской истории и. д. доцента В. Иваницким 1 л. (14 ч.)»] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1910–1911 учебный год. 1911 года 31 марта : Труды КДА. – 1911. – Т. III. – Киев, 1911. – С. 319.

[Внесенную в Совет Преосвященным ректором ведомость о количестве лекций, опущенных наставниками академии в апреле текущего года: «В) по исполнению обязанностей присяжного заседателя: по библейской истории в связи с историей древнего мира доцентом В. Иваницким 4 л. (15, 18, 20е ч.)»] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1911–1912 учебный год : Труды КДА. – 1912. – Кн. XII. Декабрь. – Киев, 1912. – С. 385.

[Внесенную в Совет Преосвященным ректором ведомость о количестве лекций, опущенных наставниками академии в феврале текущего года: «А) по болезни: по библейской истории доцентом В. Иваницким 2 л. (1 теор. и 1 пр. – 28 ч.)»] // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской дух. академии за 1913–1914 учебный год : Труды КДА. – 1914. – Кн. XI. Ноябрь. – Киев, 1914. – С. 233.

[Внесенные в Совет Преосвященным ректором епископом Иннокентием ведомости о количестве лекций, опущенных наставниками академии: а) в декабре месяце 1911 года: «А) по болезни: ... г) по библейской истории и. д. доцента В. Иваницким 1 л. (19 ч.)»] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1911–1912 учебный год : Труды КДА. – 1912. – Кн. IX. Сентябрь. – Киев, 1912. – С. 210.

[Внесенные в Совет Преосвященным Ректором, Епископом Василием ведомости о количестве лекций, опущенных наставниками академии: а) в декабре 1914 года: «Б) по исполнению обязанностей присяжного заседателя: по библейской истории в связи с историей древнего мира доцентом В. Иваницким 4 л.»] // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской дух. академии за 1914–1915 учебный год : Труды КДА. – 1915. – Кн. XII. Декабрь. – Киев, 1915. – С. 186.

[Возражения со стороны официального оппонента В. Иваницкого на представленное на соискание степени магистра сочинение Н. Смирнова «Терапевты и сочинение Филона Иудея «О жизни созерцательной» // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1908–1909 учебный год. 1909 года 8 июня : Труды КДА. – 1909. – Т. 3. – Кн. IX. Сентябрь. – Киев, 1909. – С. 328–329.

[Глаголев А. Мнение о кандидате на кафедру Священного Писания Нового Завета, магистре богословия Михаиле Эммануиловиче Поснове] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1910–1911 учебный год. 1910 года 5 ноября. – Киев : Типография «Петр Барский», 1910. – С. 208.

Годичный акт в академии [О произнесении В. Ф. Иваницким речи «Иудейско-арамейские папирусы с острова Элефантины и их значение для науки Ветхого Завета»] // Труды КДА. – 1914. – Сентябрь–октябрь. – С. 200–201.

Доклад секретаря Совета // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1907–1908 учебный год : Труды КДА. – 1908. Январь. – С. 202 [об утверждении Виктора Иваницкого в должности доцента 30 ноября].

[Докладную записку библиотечной комиссии] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1912–1913 учебный год : Труды КДА. – 1913. Октябрь. – С. 129.

[Донесение комиссии из экстраординарных профессоров Н. Маккавейского и Н. Мухина и доцента В. Иваницкого, от 24 сего сентября] // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской дух. академии за 1912–1913 учебный год : Труды КДА. – 1913. – Кн. IX. Сентябрь. – С. 96–97.

Заявление профессорского стипендиата Виктора Иваницкого от 26 ноября сего года // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1906–1907 учебный год : Труды КДА. – 1907. – Май. – С. 253–254.

Из академической жизни [о защите 22 декабря 1911 г. В. Ф. Иваницким сочинения «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности» на соискание ученой степени магистра богословия] // Труды КДА. – 1912. – № 1. – С. 167–168.

[Из лекций в течение отчетного года более всего опущено: ...и. д. доцента В. Ф. Иваницким по библейской истории (14 л.)] : Отчет о состоянии Киевской духовной академии за 1909–10 учебный год // Труды КДА. – 1910. – № 11. Ноябрь. – С. 486.

Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1905–1906 учебный год [о признании дающими право авторам их на получение степени кандидата богословия, именно: сочинения студентов В. Иваницкого и А. Петрова признать отлично-хорошими] // Труды КДА. – 1906. – Октябрь. – С. 525.

Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1911–1912 учебный год : 1911 года 22 декабря [о защите В. Иваницким магистерского сочинения «Филон Александрийский»]. – Киев, 1912. – С. 201–202.

Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской духовной академии за 1912–13 учебный год [Иваницкий в составе комиссии для производства испытаний по греческому языку]. – Киев, 1913. – С. 25.

Извлечение из протоколов Совета Киевской духовной академии за 1902–1903 уч. год. – Киев, 1902. – С. 11, 25.

[Исправляющие должность доцента: По кафедре библейской истории, кандидат богословия Виктор Федорович Иваницкий; на службе с 1907 г. и с того же года при академии] : Отчет о состоянии Киевской духовной академии за 1908–09 учебный год // Труды КДА. – 1909. – № 11. Ноябрь. – С. 429.

[Исправляющие должности доцентов: По кафедре библейской истории, кандидат богословия Виктор Федорович Иваницкий; на службе с 1907 г. и с того же года в академии] : Отчет о состоянии Киевской духовной академии за 1909–10 учебный год // Труды КДА. – 1910. – № 11. Ноябрь. – С. 471.

Исправляющий должность доцента по кафедре библейской истории, кандидат богословия Виктор Федорович Иваницкий; на службе с 1907 г.

и с того же года – в Академии : Отчет о состоянии Киевской духовной академии за 1910–1911 учебный год // Труды КДА. – 1911. – Т. III. – С. 495.

[Испытание по Свящ. Пис. Ветхаго Зав. произвести в комиссии из инспектора академии проф. В. Рыбинского, экстраорд. проф. Н. Мухина и и. д. доцента В. Иваницкого] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1908–1909 учебный год. 1908 года 19 августа : Труды КДА. – 1909. Январь. – Кн. 1. – Киев, 1909. – С. 13.

[Испытание по Свящ. Пис. Нов. Зав. произвести в комиссии из инспектора ордин. проф. Д. Богдашевского, экстраорд. проф. Н. Мухина и и. д. доцента В. Иваницкого] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1910–1911 учебный год. Приложение 1-е. – Киев, 1911. – С. 23.

[Кандидата богословия Виктора Иваницкого считать избранным на кафедру библейской истории в звании исправляющего должность доцента]. 1907 года 25 октября // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1907–1908 учебный год : Труды КДА. – 1908. – Январь. – С. 106–107.

[О баллотировании Поснова и Иваницкого на кафедру Священного Писания Нового Завета] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1910–1911 учебный год. 1910 года 5 ноября. – Киев, 1910. – С. 185.

[О назначении оставленному при Академии на 1906/7 учебный год профессорскому стипендиату Виктору Иваницкому содержания в количестве 700 руб. в год] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1906–1907 учебный год : Труды КДА. – 1907. – Май. – С. 247–248.

[О переводе студентов III курса на 4 курс (на 10-й позиции – Иваницкий Виктор] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1905–1906 учебный год (1905 года 1 сентября): Труды КДА. – 1906. – Январь. – С. 97.

[О рассмотрении и признании достойным степени магистра богословия Виктора Федоровича Иваницкого за рукописное сочинение под заглавием «Филон Александрийский; жизнь и обзор литературной деятельности»] : Отчет о состоянии Киевской духовной академии за 1910–1911 учебный год // Труды КДА. – 1911. – Кн. III. – С. 506.

О сочинении студента Виктора Иваницкого на тему: «Филон Александрийский. (Его жизнь и обзор литературной деятельности)» а) Экстраординарного профессора В. Рыбинского. Б) Заслуженного экстраординарного профессора протоиерея Ф. Покровского // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1905–1906 учебный год : Труды КДА. – 1906. – Октябрь. – С. 401–404.

[Об одобрении и представлении на утверждение его Высоко-

преосвященства, Митрополита Киевского Флавиана, следующие темы для курсовых сочинений студентов IV курса на 1909–10 уч. год]: ...И. д. доцента В. Иваницкого: 122. Еврейский судья Самсон. 123. Восстание Маккавеев и история независимой Иудеи при Асмонеях. 124. Аристокл и его изъяснение Моисеевых законов] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1909–1910 учебный год. 1909 года 24 августа. – Киев, 1910. – С. 44.

[Об утверждении и. д. доцента Виктора Иваницкого в степени магистра богословия за представленное им на соискание сей степени сочинение под заглавием «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности», и в должности доцента названной академии] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1911–1912 учебный год. 1912 года 13 марта. – Киев, 1912. – С. 288–289.

Отзыв экстраорд. проф. В. Рыбинского о сочинении доцента академии Виктора Иваницкого под заглавием: «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности» (Киев, 1911), представленном на соискание первой юбилейной премии имени митрополита Московского Макария, учрежденной при Киевской духовной академии // Труды КДА. – 1913. – Октябрь. – С. 157–176.

Отзыв Заслуженного экстраординарного профессора протоиерея Ф. Покровского о представленном профессорским стипендиатом В. Иваницким отчете о занятиях его по библейской истории в том же учебном году // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1906–1907 учебный год : Труды КДА. – 1907. – Октябрь. – С. 546–548.

Отзывы о рукописном сочинении и. д. доцента академии Виктора Иваницкого под заглавием: «Филон Александрийский (Жизнь и обзор литературной деятельности)», представленном на соискание степени магистра богословия: а) Экстраординарного профессора свящ. А. Глаголева (С. 699–502); б) Экстраординарного профессора В. Рыбинского (С. 702–705) // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии : Труды КДА. – 1912. – Март. – С. 699–706.

Отзывы экзаменных комиссий, производивших в августе текущего года поверочное испытание воспитанников, явившихся для поступления в число студентов I курса академии: ...г) Комиссии из инспектора экстраординарного профессора В. Рыбинского, экстраординарного профессора Н. Мухина и и. д. доцента В. Иваницкого, производившей испытание по Священному Писанию Ветхого Завета. 1908 года 25 ноября // Извлечения из журналов Совета Киевской духовной академии за 1908–1909 уч. год : Труды КДА. – 1909. – Книга V. – С. 195–197.

Отчет о состоянии Богоявленского при Киевской духовной академии

Братства для вспомоществования служащим в Академии и студентам ее за 1907-й год // Труды КДА. – 1908. – Февраль. – В приложении. – С. 2 [о вступлении в действительные члены и. о. доцента академии Виктора Федоровича Иваницкого]; С. 19 [Иваницкий указан в списке действительных членов Братства].

Отчет о состоянии Киевской духовной академии за 1911–1912 учебный год // Труды КДА. – 1913. – Январь. – В приложении. – С. 30 [Служащие в Академии лица]; С. 36 [Указом Св. Синода от 22 февраля 1912 года за № 2501 исправляющий должность доцента по кафедре библейской истории в связи с историей древнего мира В. Иваницкий утвержден, согласно постановлению Совета Академии от 22 декабря 1911 года, в звании доцента Академии]; С. 42 [Иваницкий прочитал речь, составленную экстраординарным профессором М. Н. Скабаллановичем, «О символическом богословии»]; С. 43 [22 декабря 1911 года и. д. доцента Академии кандидат богословия В. Ф. Иваницкий защищал свое сочинение под заглавием: «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности»]; С. 45 [об утверждении Иваницкого в степени магистра богословия]; С. 48 [о вновь принятом 31 января 1912 года к рассмотрению представленное доцентом В. Ф. Иваницким на соискание первой юбилейной премии митрополита Макария сочинения «Филон Александрийский»]; С. 51 [в заседании Совета Академии 13 марта 1912 года, по выслушании докладной записки ... В. Рыбинского, А. Глаголева, В. Иваницкого и Г. Поповича, было решено в установленном порядке ходатайствовать пред Св. Синодом о введении в Академии преподавания еврейского языка всем студентам ее и непременно на первом курсе Академии]; С. 62 [И. д. доцента Академии В. Ф. Иваницкий напечатал отдельно: Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности, и поместил в «Трудах Киевской духовной академии»: «О происхождении иудейского эллинизма в Александрии»].

Отчет о состоянии Императорской Киевской духовной академии за 1912–1913 учебный год // Труды КДА. – 1914. – Январь. – С. 139 [В. Иваницкий указан в разделе «Служащие в Академии лица»]; С. 143 [доцент В. Ф. Иваницкий награжден орденом св. Станислава 3 степени]; С. 144 [Высочайшим приказом по гражданскому ведомству от 16 сентября 1912 года за № 60 доцент В. Ф. Иваницкий утвержден в чине надворного советника, со старшинством с 22 февраля 1912 года]; С. 153 [Из процентов с юбилейного капитала митрополита Московского Макария большая премия в 800 рублей доценту Академии В. Ф. Иваницкому за сочинение под заглавием «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности. Киев, 1911»]; С. 157 [Комиссии из ... доцента В. Ф. Иваницкого ... были заняты рассмотрением учебно-богословских трудов и проповедей наставников и

воспитанников Академии, напечатанных в академических изданиях].

Отчет о состоянии Императорской Киевской духовной академии за 1913–1914 учебный год // Труды Императорской КДА. – 1914. – Декабрь. – С. 546.

Отчет о состоянии Императорской Киевской духовной академии за 1914–1915 учебный год // Труды КДА. – 1916. – Июль–август. – В приложении. – С. 16, 22, 31, 36.

Отчет о состоянии Киевской духовной академии за 1905–1906 учебный год // Труды КДА. – 1906. – Декабрь. – В приложении. – С. 603 [указана, среди прочего, тема сочинения В. Иваницкого для получения степени кандидата].

Отчет Церковно-исторического и археологического общества при Киевской духовной академии за 1907 год // Труды КДА. – 1908. – Март. – В приложении. – С. 2 [Иваницкий назван среди вновь принятых членов Общества]; С. 20 [Иваницкий указан в списке действительных членов Общества].

[Поручение доценту В. Иваницкому составление актов речи для торжественного собрания академии 26 сентября 1914 года] // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской Духовной Академии за 1913–1914 учебный год : Труды Императорской КДА. – В приложении. – Киев, 1914. – С. 102.

[Постановление Совета Киевской духовной академии признать рукописное сочинение В. Иваницкого «Филон Александрийский (Жизнь и обзор литературной деятельности)» удовлетворительным для степени магистра богословия и напечатать его. По напечатании – допустить автора к защите] // Труды КДА. – 1912. – Март. – С. 705–706.

Предложение и. д. Ректора Академии [об оставлении Иваницкого сверхштатным стипендиатом] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1907–1908 учебный год : Труды КДА. – 1908. – Январь. – С. 96–97.

Прошение и. д. доцента академии В. Иваницкого от 7 сего января: «Покорнейше прошу Совет академии принять на соискание первой юбилейной премии имени Высокопреосвященного митрополита Макария мое сочинение: «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности. Киев. 1911 года» // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1911–1912 учебный год : Труды КДА. – 1912. – Кн. IX. Сентябрь. – С. 212.

[Прошение и. д. доцента академии В. Иваницкого, от 14 текущего августа, на имя Преосвященного Ректора] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1909–1910 учебный год. 1909 года 17 августа. – Киев, 1910. – С. 19.

[Рекомендованное доцентом В. Ф. Иваницким к приобретению в счет ценных изданий «Aramaische Papyrus und Ostraka aus Elephantine» // Извлечение из журналов Совета Императорской Киевской дух. Академии за 1913–1914 учебный год : Труды Императорской КДА. – 1915. – Февраль. – С. 378.

Рыбинский В. Отзыв о сочинении В. Ф. Иваницкого «Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности» // Труды КДА. – 1913. – Октябрь. – С. 157–176.

Списки книг, рекомендуемых к приобретению в акад. библиотеку след. наставниками [среди других упоминается В. Иваницкий] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1910–1911 учебный год. 1911 года 20 мая : Труды КДА. – 1911. – Кн. III. – Киев, 1911. – С. 336.

Список книг, продаваемых в конторе редакции журнала «Труды Императорской Киевской духовной академии. – Киев : Тип. акц. о-ва «Петр Барский в Киеве», [1913]. – С. 8.

Список лиц, возвративших долг Богоявленскому Братству в 1913-м году: ... Иваницкий Виктор Федорович, профессор Императорской Киевской Духовной Академии 36 р. : В приложении : Отчет о состоянии Богоявленского при Императорской Киевской духовной академии Братства для вспомоществования служащим в Академии и студентам ее за 1913-й год // Труды Императорской КДА. – 1914. – Февраль. – С. 31.

Список лиц, входящих в состав Церковно-исторического и Археологического общества при Киевской духовной академии, с обозначением годов поступления в члены Общества: ... Иваницкий В. Ф., и. д. доцента Киевской дух. академии (с 1907 г.): Отчет Церковно-исторического и Археологического общества при Киевской духовной академии за 1908 год // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1908–1909 учебный год. – Киев, 1909. – С. 22.

Список лиц, входящих в состав Церковно-исторического и Археологического общества при Киевской Дух. академии: ... Иваницкий В. Ф., доцент Киевской дух. академии (с 1907 г.): Отчет Церковно-исторического и Археологического общества при Императорской Киевской духовной академии за 1913 год // Труды Императорской КДА. – 1913. – Апрель. – В приложении. – Киев, 1913. – С. 17.

Список лиц, входящих в состав Церковно-исторического и Археологического общества при Императорской Киевской духовной академии: ... Иваницкий В. Ф., доцент Императорской Киевской дух. академии (с 1907 г.): Отчет Церковно-исторического и Археологического общества при Императорской Киевской духовной академии за 1913 год // Труды Императорской КДА. – 1914. – Март. – В приложении. – Киев, 1914. – С. 20.

Список лиц, входящих в состав Церковно-исторического и Археологического общества при Киевской духовной академии: ... Иваницкий В. Ф., и. д. доцента Киевской дух. академии (с 1907 г.) : Отчет Церковно-исторического и Археологического общества при Императорской Киевской духовной академии за 1914 год // Труды КДА. – 1915. – Май. – В приложении. Приложение 1-е. – Киев, 1915. – С. 19.

Список студентов Киевской духовной академии, коим выданы заимообразные пособия в 1905 году // Труды КДА. – 1906. – февраль. – В приложении : Отчет о состоянии Богоявленского при Киевской духовной академии Братства для вспомоществования служащим в Академии и студентам ее за 1905-й год. – С. 31.

Список членов Богоявленского при Киевской духовной академии Братства для вспомоществования служащим в Академии и студентам ее с обозначением сделанных некоторыми из них членских взносов и пожертвований в 1908 году... Иваницкий Виктор Федорович, и. о. доц. Киевской дух. академии // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1908–1909 учебный год. – Киев, 1909. – С. 18.

Список членов Богоявленского при Киевской духовной академии Братства для вспомоществования служащим в Академии и студентам ее с обозначением сделанных некоторыми из них членских взносов и пожертвований в 1909 году... Иваницкий Виктор Федорович, и. о. доц. Киевской дух. академии – 1 р. // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1909–1910 учебный год. Приложение 1-е. – Киев, 1910. – С. 19.

Список членов Богоявленского при Киевской духовной академии Братства для вспомоществования служащим в Академии и студентам ее с обозначением сделанных некоторыми из них членских взносов и пожертвований в 1910 году... Иваницкий Виктор Федорович, и. о. доц. Киевской дух. академии – 1 р. // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1910–1911 учебный год. Приложение 1-е. – Киев, 1911. – С. 20.

Список членов Богоявленского при Киевской духовной академии Братства для вспомоществования служащим в Академии и студентам ее с обозначением сделанных некоторыми из них членских взносов и пожертвований в 1912 году... Иваницкий Виктор Федорович, доц. Киевской духовной академии – 1 р. : Отчет о состоянии Богоявленского при Киевской духовной академии Братства для вспомоществования служащим в Академии и студентам ее за 1912 год // Труды Императорской КДА. – 1913. – Март. – В приложении. – С. 19.

Список членов Богоявленского при Императорской Киевской духовной академии Братства для вспомоществования служащим в Академии и студентам ее с обозначением сделанных некоторыми из них членских взносов и пожертвований в 1913 году... Иваницкий Виктор Федорович, доц.

Императорской Киевской духовной академии 1 р. // Труды КДА. – 1914. – Февраль. – В приложении: Отчет о состоянии Богоявленского при Императорской Киевской духовной академии Братства. – Киев, 1914. – С. 19.

Список членов Богоявленского при Императорской Киевской духовной академии Братства для вспомоществования служащим в Академии и студентам ее с обозначением сделанных некоторыми из них членских взносов и пожертвований в 1914 году... Иваницкий Виктор Федорович, доц. Императорской Киевской духовной академии 1 р. // Труды КДА. – 1915. – Март. – В приложении: Отчет о состоянии Богоявленского при Императорской Киевской духовной академии Братства. – Киев, 1915. – С. 19.

Список членов Богоявленского при Императорской Киевской духовной академии Братства для вспомоществования служащим в Академии и студентам ее с обозначением сделанных некоторыми из них членских взносов и пожертвований в 1915 году... Иваницкий Виктор Федорович, доц. Императорской Киевской духовной академии 1 р. // Труды КДА. – 1916. – Май–июнь. – Киев, 1916. – С. 20.

Список членов Богоявленского при Киевской духовной академии Братства для вспомоществования служащим в Академии и студентам ее за 1916 год... Иваницкий Виктор Федорович, доцент Киев. Дух. Академии 1 р. // Труды КДА. – 1917. – Март–август. – Киев : Типография «И. И. Чоколов», 1917. – С. 13.

[Темы для третьего в текущем уч. году семестрового сочинения, на срок с 1 февраля по 1 апреля сего года, по одному из предметов первых трех курсов (по выбору студентов этих курсов), предложенные г.г. наставниками: а) И. д. доцента В. Иваницким, по библейской истории. 1. Празднование язычниками иудейской субботы (эпизод из влияния иудейства на Греко-римский мир). 2. Молитва Езекии иудейского (к уяснению Ис. 38, 9–20). 3. Александр Великий в Иерусалиме (к критике свидетельства Иос. Флавия Annt. Jud. XI, 8, 4–5)] // Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1909–1910 учебный год. 1910 года 22 января. – Киев, 1910. – С. 231.

[Чтение семестровых сочинений]: Отчет о состоянии Киевской духовной академии за 1908–09 учебный год // Труды Киевской духовной академии. – 1909. – № 11. – Ноябрь. – С. 453.

ДРУКОВАНІ ТА ЕЛЕКТРОННІ ПУБЛІКАЦІЇ
ПРО В. Ф. ІВАНИЦЬКОГО

Алексеев В. О состоянии востоковедения в Киеве // Восток. – 1923. – Кн. 2. – С. 131.

Виктор Федорович Иваницкий // Марийский гос. университет. URL: https://www.marsu.ru/structur/BasicUnits/fackultet/if/cafe/krizl/new_section/ivanitsky.php

Выпускники КДА 1823–1869, 1885–1915 гг. URL: <https://ww.petergen.com/bovkaloduhov/kievda.html>

Відділ бібліотекознавства // Бібліологічні вісті. – 1923. – № 2. – С. 42. – Хроніка.

Воспитанники Одесской духовной семинарии // Музей Христианская Одесса. URL: <https://www.christmuseum.info/articles/49-vospitanniki-odesskoj-duhovnoy-seminarii.html>

Гарбар Л. В. Розвиток бібліотечної справи та бібліотекознавства у Національній (Всенародній) бібліотеці України (1918–1933) // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2012. – № 15. – С. 212–216.

Гарбар Л. В. Українські діячі та їх внесок у розвиток бібліотечної справи (1918–1941): автореферат дис. ... канд. іст. наук. – Київ: НБУВ, 2013. – С. 4–7, 9.

Годичный акт в Киевской Императорской духовной академии [О произнесении В. Ф. Иваницким речи] // Киевские епархиальные ведомости. – 1914. – № 40. – 5 октября. – Часть неофициальная. – С. 985.

Головащенко С. І. Викладання бібліологічних дисциплін у Київській духовній академії XIX – початку XX ст.: структура і зміст // Магістеріум: Історико-філософські студії. – 2012. – Вип. 47. – С. 60–67.

Головащенко С. І. Дослідження та викладання Біблії в Київській духовній академії XIX – початку XX ст. – Київ, 2012. – С. 88, портр.

Головащенко С. І. Київська духовно-академічна традиція XIX – початку XX ст. в історії вітчизняного біблієзнавства // Наукові записки НаУКМА. – Філософія та релігієзнавство. – 2001. – Т. 19. – С. 87–89.

Д. Г. Библиографическая заметка [В. Ф. Иваницкий. Филон Александрийский. Жизнь и обзор литературной деятельности. Киев, 1911] // Киевские епархиальные ведомости. – 1912. – № 3. – С. 64–65.

Дениско Л. М., Рудакова Ю. К. Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: каталог / наук. ред. Г. І. Ковальчук. – Київ, 2017. – С. 56–57.

Добко Т. В. Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України: становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.). – Київ, 2013. – С. 89, 91, 104.

Добко Т. В. Платні довідково-бібліографічні послуги бібліотек: історія і сучасність // Бібліотечний вісник. – 2013. – № 1. – С. 20.

Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті. – Київ, 2009. – С. 96, 99, 135, 181–182, 184, 189–190, 198–200, 202–203, 205, 214–215, 220–221, 223, 226, 478.

Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941. – Київ, 1998. – С. 30, 35, 41, 43–45, 97, 101–103, 105, 124–125, 128, 131, 139, 181, 183, 194, 196, 200, 202, 206–211, 215–216, 222–224, 229, 240, 243.

Емельянов Б. В., Куликов В. В. Русские мыслители второй половины XIX – начала XX века: опыт краткого биографического словаря. – Екатеринбург, 1996. – С. 128.

З історії бібліотекознавства і бібліографії. «Бібліотечний збірник» (1926–1927), «Журнал бібліотекознавства та бібліографії» (1927–1930): систематичний анотований покажчик змісту / авт.-упоряд. Т. М. Заморіна ; наук. ред. В. О. Кононенко ; Нац. парлам. б-ка України. – Київ, 2014. – С. 14, 23, 26–27, 32, 52–58, 60, 89–90.

Здановська В. Книгознавчі читання до 135-річчя від дня народження Віктора Федоровича Іваницького // Бібліотечний вісник. – 2017. – № 1. – С. 55–56.

Зміст дебатів [на доповідь В. Ф. Іваницького «Науково-дослідча праця в галузі книгознавства та бібліотекознавства у зв'язку з підготуванням бібліотекарів та встановленням аспірантури при наукових бібліотеках] // Бібліотечний збірник. – 1926. – № 1. – С. 39–41.

Зміст дебатів [по доповіді А. І. Козаченка «Про утворення Державного книжкового фонду УСРР» на Першій конф. наук. б-к УССР, 28–31 грудня 1925 р.] // Бібліотечний збірник. – 1926. – № 1. – С. 135–136.

Зміст дебатів [по доповіді Ф. С. Лісник «Наукова організація праці в наукових бібліотеках» на Першій конф. наук. б-к УССР, 28–31 грудня 1925 р.] // Бібліотечний збірник. – 1926. – № 1. – С. 139–140.

Иваницкий Виктор Федорович // Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии 1819–1920-е гг. : материалы из собрания проф. протоиерея Ф.И. Титова и архива КДА : в 4 т. [сост. В. И. Ульяновский]. – Киев : Издательский отдел Украинской православной церкви, 2014. – Т. 1. А – Й. – С. 542–543.

Иваницкий Виктор Федорович. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Иваницкий_Виктор_Федорович

Иваницкий Виктор Федорович // Марийская история в лицах. URL: <http://marihistory.ru/2011-01-01-20-07-03/4529-ivanitskij-viktor-fedorovich.html>

Иваницкий Виктор Федорович // Научное наследие России. URL: <http://library.ruslan.cc/authors/иваницкий-виктор-федорович>

Іваницький Віктор Федорович // Наука и научные работники СССР. Научные работники СССР без Москвы и Ленинграда : справочник. – Ленинград : Изд-во АН СССР, 1928. – Ч. 6. – С. 144.

Іваницький Віктор Федорович // Новый энциклопедический словарь / изд. Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – Санкт-Петербург, [1914]. – Т. 18. Жукова – Івниця. – Ст. 932.

Іваницький Віктор Федорович // Православная энциклопедия. – Москва, 2009. – Т. 20. – С. 640–641. URL: www.pravenc.ru/text/200464.html

[Іваницький Вікт. Феод.] // Весь Киев. – 1909. – С. 485; 1910. – С. 514; 1911. – С. 507; 1912. – С. 508; 1913. – С. 620, 626; 1914. – С. 72, 562, 669; 1915. – С. 449, 456, 641.

Іваницький Віктор Федорович. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/REF0007940>

Іваницький Віктор Федорович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Іваницький_Віктор_Федорович

Іванченко М. М. Науково-дослідча комісія бібліотекознавства та бібліографії ВБУ // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1928. – № 2. – С. 123–125; 1930. – № 4. – С. 93–94.

Карсим І. Церковно-археологічний музей при Київській духовній академії (1872–1923) // Україна православна. – 2003. – № 16. URL: http://pravoslavue.org.ua/2003/01/_karsim_tserkovno-arheologichniy_muzei_pri_kiivsky_duhovny_akademi_1872-1923/

Клос В., Парій Р. Рукописні напрацювання випускників Київської Академії (1893–1920) // Труды КДА. – 2015. – № 15. – С. 234.

Книгознавчі студії на пошану Віктора Федоровича Іваницького. URL: <http://nbuv.gov.ua/node/3202>

Книгознавчі студії на пошану Віктора Федоровича Іваницького (1881–1955) 22 листопада 2016 року [програма]. – Київ : Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут книгознавства, 2016. – 4 с.

Ковальчук Г. І. Архів С. І. Маслової як джерело з історії створення та діяльності відділу стародруків ВБУ // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство : міжвідомчий зб. наук. праць. – Київ, 1999. – Вип. 1 : Архів і особа. – С. 176.

Ковальчук Г. Директори Всенародної бібліотеки України (20–30-ті рр.) // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2000. – № 2/4. – С. 183–185.

Ковальчук Г. І. Доля репресованих директорів Всенародної бібліотеки України у 20–30-х роках // Рукописна та книжкова спадщина України. – 1998. – Вип. 4. – С. 4, 8–9.

Ковальчук Г. І. Дослідження співробітників бібліотеки НАН України – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – з історії книжкової

культури // Українська енциклопедистика : матеріали Третьої міжнар. наук. конф. (м. Київ, 22–23 жовтня 2013 року). – Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – С. 255–256.

Ковальчук Г. І. Іваницький Віктор Федорович // Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2011. – Т. 11. – С. 71–72.

Ковальчук Г. І. Іваницький Віктор Федорович // Українська бібліотечна енциклопедія. URL: <http://ube.nplu.org/article/Іваницький%20Віктор%20Федорович>

Ковальчук Г. І. К 80-летию отдела старопечатных и редких изданий Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : научно-практ. сб. – Киев, 2006. – Вып. 4. – С. 368.

Ковальчук Г. І. Керівники ВБУ–НБУВ (1918–1998) // Бібліотечний вісник. – 1998. – № 5. – С. 20–21. – портр. Іваницького (замальовка Н. Піскорської).

Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах. – Київ, 2004. – С. 140–141, 143, 175–177.

Ковальчук Г. І. Колекції стародруків і рідкісних видань у бібліотеках України: історія створення, проблеми обліку та інформаційного розкриття // Колекції пам'яток писемності та друку у бібліотечних фондах України: проблеми формування, збереження, розкриття : матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю відділу рідкісних видань і рукописів ХДНБ ім. В. Г. Короленка. – Харків, 2003. – С. 15–16.

Ковальчук Г. І. Український науковий інститут книгознавства (1922–1936). – Київ : Академперіодика, 2015. – С. 21, 23, 32, 76, 220, 221, 302, 345, 370, 376, 380–382, 384, 385, 401, 404, 410, 505, 562, 596, 607.

Ковальчук Г. І. Федір Пилипович Максименко як дослідник стародруків і знавець рідкісних видань // Рукописна та книжкова спадщина. – 2007. – Вип. 12. – С. 25 (про інформацію в листі Ф. П. Максименка до П. М. Попова щодо смерті В. Ф. Іваницького).

Колекція Віктора Федоровича Іваницького // Национальная библиотека имени С. Г. Чавайна Республики Марий Эл. URL: <http://nbmariel.ru/navigaciya/reestr-knizhnyh-pamyatnikov-kollekciy>

Колекція В. Ф. Іваницького // Книжные памятники РФ : Личные (владельческие) книжные коллекции. URL: <http://kp.rsl.ru/collections/personal?letter=%D0%98>

Кутасова В. Е. Крупный библиотечный работник – Виктор Федорович Иваницкий (первый заведующий справочно-библиографическим отделом Национальной библиотеки им. С. Г. Чавайна (1936–1950) // Библиотека в контексте истории: материалы 4-й междунар. науч. конф. 24–26 окт. 2001 г. – Москва : Пашков Дом, 2001. – С. 393–396.

Мансурова Л. Р. В. Ф. Иваницкий и просветительская деятельность

Марийского края (к 125-летию со дня рождения) // Библиотечный вестник. – 2006. – № 3. – С. 52–55.

Мансурова Л. Р. В. Ф. Иваницкий и просветительская деятельность Марийского края (к 125-летию со дня рождения) // Марийский архивный ежегодник – 2006 : научно-метод. сб. – Йошкар-Ола, 2006. – С. 329–333.

Мансурова Л. Р. В. Ф. Иваницкий и просветительская деятельность Марийского края (к 125-летию со дня рождения) // Румянцевские чтения : материалы междунар. конф. (11–13 апр. 2006 г.). – Москва, 2006. – С. 172–177.

Мансурова Л. Р. Главный библиограф Национальной библиотеки им. С. Г. Чавайна Республики Марий Эл в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 // Библиотекосведение. – 2006. – № 3. – С. 105.

Мансурова Л. Личная библиотека В. Ф. Иваницкого в фондах Национальной библиотеки имени С. Г. Чавайна // Библиография. – 2012. – № 2. – С. 99–102.

Мансурова Л. Р. Национальная библиотека им. С. Г. Чавайна Республики Марий Эл в годы Великой Отечественной войны (1941–1945) // Марийский архивный ежегодник-2006 : научно-метод. сб. – Йошкар-Ола, 2006. – С. 317–323.

Матвійчук Л. О. Біобібліографія гуманітарного циклу у Всеукраїнській академії наук (1918–1933): історіографічна та джерельна база досліджень, основні напрями // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2012. – Вип. 16. – С. 479, 483, 486, 493.

Матусевич В. В. Діяльність Науково-дослідної комісії бібліотекоснавства та бібліографії ВБУ в 1925–1933 рр. – Київ, 1998. – С. 14–15, 18–21, 24, 27, 36–39, 42, 47–48, 50–55, 94, 108, 111, 118.

Матусевич В. В. Науково-дослідна комісія бібліотекоснавства та бібліографії Всенародної бібліотеки України: завдання й напрями діяльності (1925–1929) // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 1998. – Вип. 4. – С. 26–27, 29, 32.

Меламед Е. И. Из истории независимых исследований в области иудаики в Украине: судьба Еврейской историко-археографической комиссии (1919–1929) // Архив еврейской истории. – Москва : РОССПЭН, 2008. – Т. 5. – С. 81, 83, 93.

Мень А. В. Иваницкий Виктор Федорович // Протоиерей Александр Мень. – Библиологический словарь. – Москва, 2002. – Т. 1. – С. 468.

Пастушенко Л. А. Іваницький Віктор Федорович // Київська духовна академія в іменах: 1819–1924 : енциклопедія : в 2 т. / упоряд. і наук. ред. М. Л. Ткачук ; відп. ред. В. С. Брюховецький. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. – Т. 1: А–К. – С. 546–549, портр.

Перша чоловіча гімназія 1847–50 // Звід пам'яток історії та культури. Вулиці Києва. URL: <http://pamyatky.kiev.ua/streets/shevchenka-bulv/persha>

cholovicha-gimnaziya-1847-50-de-mistilisya-generalne-sekretarstvo-osviti-utsr-ministerstva-narodnoyi-osviti-unr-i-ukrayinskoyi-derzhavi-narkomat-osviti-usrr-vsenarodna-biblioteka-ukrayini

Петрова Т. А., Мамонтова М. С. Библиотечное образование: история развития и современность // Вестник Марийского государственного университета. Серия «Исторические науки. Юридические науки». – 2016. – Т. 2. – № 3 (7). – С. 53.

Пискорська Н. Бібліотечні курси ВБУ в 1927–28 році // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1928. – № 2. – С. 125. – (Хроніка).

Піскова Е., Трегубова Т., Шевченко Л. Бібліотека (тепер Національна бібліотека України ім. В. Вернадського НАН України) 1914–17, 1929–30 // Звід пам'яток історії та культури. URL: <http://pamyatky.kiev.ua/streets/volodimirska/biblioteka-teper-natsionalna-biblioteka-ukrayini-im-v-vernadskogo-nan-ukrayni-1914-17-1929-30>.

Постернак С. П. Перша конференція наукових бібліотек // Бібліотечний збірник. – 1926. – Ч. 1. – С. 3–10.

Програма книгознавчих студій, присвячених Віктору Федоровичу Іваницькому. URL: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/201611_artilces_field_dopmat_files/programa_22_11_3.pdf

Резолюція на доповідь т. Іваницького «Наукова-дослідча праця в галузі книгознавства та бібліотекознавства в зв'язку з підготуванням бібліотекарів та встановленням аспірантури при наукових бібліотеках» // Бібліотечний збірник. – 1926. – Ч. 1. – С. 41–42.

Сануков К. Н., Колесников А. Ю. Іваницький Віктор Федорович // Марийская биографическая энциклопедия. Изд. 2-е, доп. и перераб. – Йошкар-Ола, 2017. – С. 163–164.

Сергеева І. З історії формування колекції єврейської літератури Національної бібліотеки України (1918–1939) // Бібліотечний вісник. – 1996. – № 6. – С. 13–14.

Солоіденко Г. І. Розвиток бібліотекознавчої термінології в Україні (20–30-ті рр. XX ст.) // Бібліотечний вісник. – 2003. – № 4. – С. 23–32.

Солоіденко Г. І. Розвиток бібліотечної термінології в Україні у другій половині XX століття : автореферат дис. ... канд. іст. наук. – Київ : НБУВ, 2006. – С. 6.

Солоіденко Г. І. Українська бібліотечна термінологія: становлення та основні етапи розвитку. – Київ, 2010. – С. 188.

Солонська Н. Періодичні видання Національної бібліотеки України (1919–1998) // Бібліотечний вісник. – 1998. – № 5. – С. 41–43, 45.

Ставицька Н. Діяльність наукових установ ВУАН з дослідження єврейського населення в Україні (1920–1930 рр.) // Історія України: маловідомі імена, події, факти : зб. наук. статей. – 2008. – № 35. – С. 86–98.

Степченко О. П. Віктор Федорович Іваницький як організатор

спеціалізованих фондів ВБУ // Бібліотекознавство, документознавство, інформологія. – 2008. – Вип. 4. – С. 14–22.

Степченко О. П. Іваницький Віктор Федорович – заступник директора ВБУ, зав. відділами бібліотекознавства, стародруків та орієнталії в 1920–1933 рр. // Степченко О. П. Українські вчені – фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–1934). – Київ, 2008. – С. 53–66.

Степченко О. П. Особові архівні фонди видатних українських учених як джерело з історії організації спеціалізованих фондів Всенародної (Національної) бібліотеки України (1918–1934) : автореферат дис. ... канд. іст. наук. – Київ, 1997. – С. 2, 6.

Стрішенець Н. Степан Постернак // Бібліотечний вісник. – 1998. – № 5. С. 32–33, 35.

Стрішенець Н. В. Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект. – Київ, 2011. – С. 23, 452.

Ткачук М. Л. Викладачі Київської духовної академії: матеріали до просопографічного портрета // Біографічний підхід у вивченні історії та спадщини Київської духовної академії (1819–1924). – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. – С. 22.

Ходак І. Науково-дослідна кафедра мистецтвознавства: початковий етап діяльності (1922–1924) // Студії мистецтвознавчі. – 2014. – № 2. – С. 112.

Циганкова Е. Г. Вивчення Сходу у Київській духовній академії // Східний світ. – 2007. – № 2. – С. 149, 150, 152.

Циганкова Е. Г. Іваницький Віктор Федорович // Сходознавство і візантологія в Україні в іменах : біобібліографічний словник. – Київ, 2011. – С. 101–102.

Циганкова Е. Г. Сходознавчі установи в Україні. Радянський період. – Київ, 2007. – С. 16–17, 67, 69, 71, 82, 84, 88, 169, 176, 263, 264.

Циганкова Е. Г., Кочубей Ю. М., Василюк О. Д. Передмова // Сходознавство і візантологія в Україні в іменах : біобібліографічний словник. – Київ, 2011. – С. 11, 16.

«Цій бібліотеці я віддав кращі роки свого життя...». До 135-річчя від дня народження Віктора Федоровича Іваницького. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/3227>

«Цій бібліотеці я віддав кращі роки свого життя...» : презентація / Л. А. Поперечна. URL: http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/201611_artilces_field_dopmat_files/prez_ivanishky.pdf

Цыганкова Э. Г., Василюк О. Д. Виктор Федорович Иваницкий (1881–1955) – историк Древнего Востока, гебраист и библиограф // Східний світ. – 2010. – № 2. – С. 147–160.

Шип Н. А. Київська духовна академія в культурно-освітньому просторі України (1819–1919). – Київ, 2010. – С. 126, 131, 217, 375.

Юркова О. В. Іваницький // Енциклопедія історії України. – Київ, 2005. – Т. 3. – С. 397. – портр.

Якубова Т. А. Документи архіву Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського про роль В. Ф. Іваницького в комплектуванні фондів релігійною літературою // Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 3–5 жовт. 2017 р.). – Київ, 2017. – С. 511–514.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК *

Авсенєв П. С.	16
Агафон	191
Александр Великий (Македонський)	68, 289
Александра Федорівна, імператриця	193
Алексєєв В.	290
Алексєєв (Олексієв) Т. П.	121, 162, 181
Алфавітов С. А.	199
Альди	233–234, 237
Антоній (Храповицький)	219
Апанович О. М.	215
Апостол Д. П.	52
Аристархов М. Д.	198, 200
Аристей (Псевдо-Аристей)	26, 39, 42, 69–70, 75, 158, 253, 273
Арістобул	284
Артакерк	69
Артемський А. Я.	49, 64
Багалій Д. І.	48, 53, 71, 81, 163
Балабуха М. (Н.)	250, 272
Балика Д. А.	78, 81, 110
Барвінок В. І.	59, 73
Баржицький О. І.	201
Барзилович (Барзілович) Г. Г.	165, 183
Бартольд В. В.	72, 76
Батгістіні М.	203
Бекер	134, 238
Бекешовський	191
Белоліков В. З.	212
Бенедіктов К.	253, 271
Беринда П.	237
Берієв І.	252, 271
Берлінер Е. А.	73
Берло Г. Л.	164, 183
Берлянд Е. С.	73
Бессарабов М.	252, 271
Биковський Л. Ю.	46, 62, 78, 83, 258, 274
Біжан С.	250, 272
Білокінь С. І.	8, 123, 185, 187, 189, 262, 266
Блау	135

* У покажчику не подаються номери сторінок, на яких згадується сам В. Ф. Іваницький, оскільки йому присвячено весь збірник.

Богдашевський Д. – див. Василій (Богдашевський Д. І.)	
Богітаник М. К.	73
Богородицький І. Г.	197–198
Бокаччо Д.	263, 268
Борецький І.	249, 272
Боряк Г. В.	181
Бошко В.	249, 271
Бродовська О. З.	78, 81
Бродський Д. П.	48, 71
Брюховецький В. С.	40–41, 294
Брянских П. А.	190, 212
Бурега В. В.	30, 41–42, 184
Вайнберг Я. Н.	166, 185
Вайнштейн Д.	48, 71
Василій	197–198
Василій (Богдашевський Д. І.)	13, 15–16, 36, 39–40, 281, 283
Василюк О. Д.	26, 44, 62, 67, 78, 296
Велльгаузен Ю.	218
Вербицька А. О.	237
Вернадський В. І.	141
Вертоградський І. М.	192, 196
Вешович Р.	252, 271
Виноградов	158, 256, 267
Виноградов М. А.	260, 267
Воблій К. Г.	111, 129
Вовк Г. Ф.	78
Водотика С. Г.	62, 64
Володимир (Богоявленський)	14
Вольтер	263
Гай (Юлій Цезар)	266, 272
Галант І. В.	48, 71–72, 219, 258
Галілей Г.	135
Гарбар Л. В.	78, 139, 153, 159, 181, 183–187, 290
Геппенер М. В.	78, 81, 85, 104
Герасимова Г. П.	183
Геродот	70
Глаголев О. О.	14, 36, 38, 46–48, 63, 71, 217, 250–251, 281, 284–285
Гогоцький С. С.	16
Головащенко С. І.	41, 290
Голубєв С. Т.	13, 16, 36
Гордій М.	187

Горохов Д. В.	16
Горький М.	7, 262–265, 269–270, 274
Грабовський С.	64
Грамзіна Т. А.	144
Грессман Т.	217
Гречина П. Ю.	169, 186
Грибовська К. М. (Грибівська)	114, 164–165, 175, 182
Грибоедов О. С.	263, 268
Гринько Г. Ф.	153, 155
Грисюк А. Г.	212
Грицак Я.	52, 64
Громіцький А.	181
Гросу М.	39
Грушевський М. С.	55, 60, 93, 162, 181
Гунгер І.	148
Гутенберг Й.	93, 255, 268
Д. Г.	290
Дарій	69
Дарьял А. В.	204
Дашкевич Я. Р.	182, 187
Декарт Р.	135
Дениско Л. М.	290
Денікін А. І.	40
Дживані Д.	149
Дзбановський О. Т.	78
Димитрій (Ковальницький)	212–213
Діккенс Ч.	149
Дінабург Б. З.	71
Діяковський Ю. П.	78, 81
Дмитрієвський О.	36, 211
Днотовський	197
Добко Т. В.	105, 127, 290–291
Добров О. С.	73
Довгань К. А.	122, 154, 156–157
Домбровська Г.	187
Дорошкевич О. К.	162, 177, 188
Дроздов М. М.	219
Дубнов С. М.	148
Дубовий І. Н.	180
Дубровіна Л. А.	6, 44, 57, 62, 64–65, 76–79, 87, 94, 124, 126, 129, 145, 156–157, 181–182, 291
Дубровський В. В.	103
Дум Б. Л.	217

Ейзенштейн С. М.	263
Екземплярський В. І.	200, 210
Ельзевіри	233–234, 237
Енгельс Ф.	117, 121, 259, 263, 267, 270
Ернст Ф. Л.	18, 26, 258
Етьєни	233–234, 237
Є	
Єзекія іудейський	289
Єлисавета, імператриця	195
Ємельянов Б. В.	291
Ж	
Жекуліна А. В.	16, 39, 47, 58, 60, 63, 154
Житецький Г. П.	78, 81, 84, 91, 100, 102
Жуковський В. А.	189
З	
Завадський В. О.	73
Завальний М. К.	122, 154, 156, 160, 173, 178
Завітневич В. З.	195, 207
Залевський Й. О.	177, 187
Заморіна Т. М.	88, 291
Запаско Я. П.	138
Зданевич Б. І.	[2], 7, 19, 27, 73, 78, 80–81, 96, 99, 122, 131, 169, 185, 278
Здановська В. П.	291
Здобнов Н. В. (М. В.)	149
Зельницький М. Є.	166, 184
Зеньковський В.	15
Зернікав А.	252, 271
Зеров М. К.	186
Зерчанінов В.	251, 271
Золотарьов Ю.	76
И	
Иннокентий (див. Ястребов І. І.)	
І	
Іван Грозний	263–264, 268
Іван Іванович (кралець КДА)	206
Іваницька К. Ф.	140
Іваницька М.	140
Іваницька М. Ф.	140
Іваницька Н. Ф.	140
Іваницька О. А.	21, 123
Іваницький Б. Ф.	190
Іваницький Володимир Ф.	140
Іваницький І. Ф.	140
Іваницький О. Ф.	140
Іваницький С. Ф.	140
Іванов, Іванов-Меженко – див. Меженко	

Іванченко М. М.	258, 292
Ізраельсон Я. І.	71–72, 78
Іноземцев П. Ф.	120, 174, 187
Інокентій – див. Ястребов І. І.	
Іоанн Золотоуст (Іоанн Златоуст)	249, 271
Іонафан	35
Ісаєвич Я. Д.	138
Йосип Флавій	70
Каган А. Ш.	71
Камінський В. А.	78
Капраль М. М.	182
Карпінська О. Є.	78, 81, 99, 170, 186
Карсим І.	292
Катерина І	51
Квітка К. В.	73, 99
Ківлицький Є. О.	78
Кіплінг Р.	263, 269
Кір	69
Кирєєвський І. В.	249, 270
Кіржаєв С. М.	66
Кленов І. П.	200, 202–203
Клос В.	292
Кметь В. Ф.	187
Ковалинський М. І.	53
Ковальчук Г. І.	6, 27, 44, 57, 62, 65, 76, 78, 88, 95, 125, 128, 131–132, 143, 145, 156–157, 182, 185– 188, 221, 290, 292
Ковтунова М. С.	166, 173, 184
Козаченко А. І.	291
Козловський В. О.	78, 81, 99–100, 108, 110, 120, 169–170, 174, 181, 186, 242
Козловський І. С.	209
Козорис (Козоріс) М. К.	177, 187
Колесников А. Ю.	295
Кононенко В. О.	88, 291
Копаняєва	164
Кордт Б. О.	115, 166, 184
Кордт В. О.	78, 81
Коробкін О.	249, 270
Корольков І.	36
Корчак-Чепурковський В.	250, 271
Коглярова Т. В.	8

Кочубей Ю. М.	296
Кравченко Н. В.	173, 186
Краківський М.	135
Кревецький І. І.	78
Крижанівські А. С. і К. П.	52
Крилов І. А.	262, 265, 269
Криловський А. С.	78, 81
Кримський А. Ю.	45, 48, 63, 71–73, 76, 86
Крупська Н. К.	149
Ксеркс	69
Кудринський Ф. А.	71
Кудрявцев П. П.	14, 16, 38, 47, 49, 52–53, 60, 63, 73, 196, 215
Кулаковський Ю. А.	212
Куліков В. В.	291
Куліш П. О.	174
Курінний П. П.	169, 185
Кутасова В. Є.	293
Куц А.	252, 271
Ламер Г.	148
Левадний М. С.	170
Леванда Л. О.	158, 256, 267
Левицький Л. М.	20, 74, 111, 114, 162
Левицький В.	211
Ленін В. І.	117, 149, 159, 261, 263–264, 267, 269–270, 272
Леонтовський В. П.	53, 71
Лермонтов М. Ю.	264, 269
Лесгільє (Лезгільє) Н. Ф.	166, 173, 184
Летецький	194, 200
Ліберберг Й.	49
Лінчевський	198–199
Лісник Ф. С.	291
Лозовик Г. Н.	73
Людвик XV	238
Майліс С. Г.	73
Макавейський (Маккавейський) М. К.	36, 195–196, 251, 282
Макар М.	63
Макарій – див. Оксіюк М. Ф.	
Макаров Н. П. (М. П.)	149
Максименко Ф. П.	5, 76, 78, 81, 86, 104, 123, 131, 173, 186– 187, 278–279, 293

Максименко-Кравченко – див. Кравченко Н. В.	
Малінін А. М.	149
Малінін В. М.	195
Малишевський І. Г.	50
Мамонтова М. С.	295
Мансурова Л. Р.	6, 27–29, 44, 62, 65, 76, 78, 88, 123, 131, 139, 143–146, 149–150, 293–294
Марковський Є. М.	78, 119–120, 169–170, 185–186
Марковський М. М.	78, 132–133, 138, 185
Маркс К.	117, 121, 259, 263, 267, 270
Маслов С. І.	5, 27, 58, 78–79, 81, 84–85, 91, 93, 114, 123, 129, 131, 136, 138, 185, 215, 219–220, 255, 278, 292
Матвійчук Л. О.	294
Матусевич В. В.	6, 78, 87, 98, 125, 294
Матяш І. Б.	26
Маяковський Я. Л.	81
Меженко Ю. О.	78–79, 84, 97, 163, 182, 255
Меламед Ю. І. (Е. И.)	294
Мень О. В.	47, 63, 68, 75, 294
Миколенко Н. М.	6, 86, 106, 114, 120, 128, 163–164, 172, 182
Мітельман І. І.	54, 86, 117
Міщенко Ф. І.	49, 58–60, 65, 210
Міяковський В. В.	78
Моргилевський І. В.	73
Мухін М. Ф.	36, 59, 196–197, 207, 251, 282–283, 284
Набок С.	65
Нагорний Є.	199
Наумов (Д. Б. ?)	181
Нежданов	201
Некрасов М. О.	265, 270
Нестеровський П. А.	78
Ніцше Ф.	190
Новицький О.	16
Носів (Носов) А. З.	73, 78
Носович Я.	52
Няга Ф.	201
Окиншевич Л. О.	49
Оксіюк Й. Ф.	184
Оксіюк М. Ф.	58–60, 73, 78, 165, 170, 184
Олексієв – див. Алексеев Т. П.	

Олесницький Я. О.	196, 207
Онищенко О. С.	44, 57, 62, 64–65, 76–79, 87, 94, 124, 126, 129, 145, 156–157, 291
Онкелос	35
Орлов М. Х.	49
Осьмак В. О.	93
Отмановський В. Д.	78
Павловський П. Ф.	169, 185
Панас Яхненко – див. Ткаченко	
Панів Л.	187
Парій Р.	292
Пастушенко Л. А.	11, 40–42, 294
Перліна	181
Песоцький С. О.	36, 197
Петро І	240, 262, 273
Петров М. І.	59–60, 65, 219, 277
Петров О.	34, 196, 204, 282
Петров С. Й.	5
Петрова Т. А.	295
Писарєв Д. І.	190
Піскова Е. М.	295
Піскорська (Піскорська) Н. В.	81, 97–98, 293, 295
Платон	67, 134
Платон (Рождественський)	211–212, 219
Плевако М. А.	93
Победоносцев С. Є.	196
Покровський М. М.	172–173
Покровський Ф. Я.	12–13, 23–24, 34–36, 196–197, 207, 219, 283–284
Полевщикова О. В.	8
Полонська-Василенко Н. Д.	63
Полулях О. І.	73, 78–79, 81, 120, 165, 169, 183, 185
Померанцев М. В.	196
Попельницький О. З.	118
Поперечна Л. А.	8, 296
Попик В. І.	181
Попов В. Д.	25
Попов К. Д.	13, 36, 207
Попов О. В.	196, 218
Попов П. М.	76, 78, 85, 104, 168, 185, 279, 293
Попович Г. Г.	46, 59, 71, 73, 251, 285
Порфирій (Успенський К. О.)	60, 66
Поснов М. Е.	13, 16, 36–37, 41, 281, 283

Постернак С. П. (Пастернак)	6, 19, 27, 44, 54–56, 64–65, 78–79, 81, 84, 86, 91, 93, 95, 97, 99–101, 103–105, 108, 110–111, 113, 126–129, 136, 138, 156, 163, 182, 256, 278, 295–296
Правдолюбов В.	252, 271
Приймаченко В. В.	75
Прозоров В.	253, 271
Птолемей Філадельф	70
Птуха М. В.	84
Пушкін О. С.	262–263, 265, 270, 274
Рабле Ф.	193
Радзівський О. І.	166, 173, 184
Раковський Х. Г.	155
Рамазанова Д. Р.	8
Ренан Е.	148
Рибінський В. П.	11–14, 23–25, 33–34, 36, 38, 41, 46–48, 50–52, 60, 67, 71–75, 196–197, 214–220, 251–252, 266, 270, 272, 283–285, 287
Рождественський С.	249, 272
Розанов Я. С.	122, 154, 156
Розов О. В.	207, 212
Романович-Ткаченко Н. Д. – див. Ткаченкова	
Рудакова Ю. К.	290
Рудбек О.	134, 238
Рудченко Д.	93
Ряппо Я. П.	155–156
Савченко Я. Г.	162
Сагарда М. І.	55, 58–59, 73, 78, 81, 84, 91, 102–103, 136
Самусь (Самійло Іванович)	53
Сануков К. Н.	295
Сапожков О. (єпископ Уфимський Нифонт)	198–199, 202–203
Сварник Г. І.	182
Сенгалевиц Ф. М.	73
Сергєєва І. А.	78, 88, 295
Сильвестр (Малеванський)	212
Сільвестров	164
Скабалланович М. М.	16, 285
Скворцов І. М.	16
Скворода Г. С.	17, 49, 53, 71, 96, 158, 163, 258, 268
Скоропадський І. І.	51
Скоропадський П. П.	15, 39, 50
Скочиляс І. Я.	182

Скрипко	164
Скрипник М. О.	58, 72, 114, 278
Смирнов Н.	281
Собінов Л. В.	203
Соболев Г.	249, 271
Соколов І. І.	59–60, 65–66
Соколов Л. О.	16
Солоіденко Г. І.	295
Соломон	69
Солонська Н. Г.	295
Сорока Б. Г.	164, 175, 182–183
Спаський (архімандрит Фотій)	191–192
Спенсер Г.	190
Сперанський М. Н.	149
Спіней Г.	251, 271
Спіноза Б.	135
Ставицька Н. П.	26, 295
Сталін Й. В.	105, 115, 117, 127–128, 159, 167–168, 177, 259, 263, 265, 270, 272, 274–275
Стебницький П. Я.	78
Стеллецький М. С.	53, 71
Степченко О. П.	6, 27, 44, 55, 62, 64–65, 76, 78–79, 87, 89, 94, 156, 182, 185–186, 215, 221, 295–296
Стернов В.	200, 202–203
Стешенко Я. І.	255
Стрішенець Н. В.	129, 296
Струмінський Л.	249, 271
Суслопарів М. З.	120
Таранець С. В.	8
Тарєєв М. М.	251, 271
Терлецький П. Ф.	80, 164–165, 183
Титов Ф. І.	13, 36, 40–41, 93, 181, 278, 291
Тихон (Беллавін)	15
Ткаченко М. С.	184
Ткаченко (Романович-Ткаченко Н. Д.)	166, 184
Ткачук М. Л.	40–41, 43, 295–296
Толстой Л. М.	263, 274–275
Трегубова Т. О.	295
Тронько П. Т.	26
Троповський Л. Н.	159, 261, 268
Тутковський П. А.	162
Ульяновський В. І.	40, 65–66, 181, 291

Успенський Ф. І.	60, 65
Фамінський В. І.	25
Федоров І.	237
Фелонюк А. В.	182
Феодосій (Олтаржевський)	208, 280
Філократ	26, 42, 69–70, 75, 158, 253, 273
Філон Александрійський	7, 12, 14, 22, 35, 47, 67–68, 75, 143, 146, 148, 153, 158, 219, 249–250, 254, 266, 272–273, 275, 281–287, 290
Флавіан (Городецький М. М.)	12, 13, 24, 34, 39, 103, 284
Флавій Й.	24, 35, 70, 289
Флакк А.	266, 273
Флоровський Г. В.	190
Франко І. Я.	50, 52–53, 64, 186
Хавкіна Л. Б.	83, 88, 149, 258, 274
Харлампович К. В.	60
Хвиля А. А.	172
Хвостов В. М.	148
Хітерер В.	63, 71, 76
Хмельницький Б.	51
Хмількован А.	251, 270
Ходак І. О.	296
Хрущов М. С.	50
Циганкова Е. Г.	26, 44, 49, 62–63, 66–67, 78, 296
Цицерон	135
Чельцов П.	253, 271
Чередниченко А. М.	59, 66
Черниш Н. І.	26
Чернишов С. І.	34, 196, 204
Чехівська В. М.	166, 184
Чехівський М. М.	184
Чикаго Л. А. – див. Chicago A. L. A.	
Шаляпин Ф. І.	203
Шамурін Є. І.	149
Шаповал Ю. І.	155
Шапошніков В. Г.	115, 170
Шевченко Л. І.	295
Шевченко Т. Г.	50
Шедель Г.	135

Шекера І. С.	8
Шереметинская	197
Шип Н. А.	43, 63, 66, 297
Шког	164
Шпаргало Є. В.	189
Шпигельберг В.	148
Штейнгель Ф. Р.	186
Шумський О. Я.	155–156
Шюрер Е.	68
Щапов О. П. (А. П.)	249, 271
Юнонін В.	251, 271
Юркова О. В.	297
Яковенко О.	201
Якубова Т. А.	297
Ялкаев Я.	150, 260, 269
Яременко А. М.	6, 119–120
Яригін А. А.	8, 139, 153
Ясинський М. І.	78, 81, 170, 186
Ясногородський М. Л.	117, 120
Ястребов І. І.	194, 202, 212, 220, 281
Chicago A. L. A.	83, 258, 274
Cohn L.	158, 254
Philonis Alexandrini – див. Філон Александрійський	
Sachau E.	75
Schüren	158, 254, 272
Steuernagel K.	158, 253
Ungnad A.	158, 254, 272
Wendland P.	158, 254

ЗМІСТ

Вступ	5
-------------	---

СТАТТІ

Пастушенко Л. Життєвий шлях Віктора Федоровича Іваницького	11
Бурега В. Віктор Іваницький як професор Київської духовної академії	30
Шип Н. Участь В. Ф. Іваницького та його колег по Київській духовній академії у розгортанні гебраїстичних і сходознавчих студій у Всеукраїнській академії наук і Всенародній бібліотеці України (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.)	43
Василюк О., Циганкова Е. Віктор Федорович Іваницький – історик Стародавнього Сходу та гебраїст	67
Дубровіна Л. Наукова та науково-організаційна діяльність В. Ф. Іваницького у Всенародній бібліотеці України (1923–1933)	77
Степченко О. В. Ф. Іваницький – теоретик і практик бібліотечної справи в Україні	89
Ковальчук Г. Віктор Федорович Іваницький: діяльність неординарного діяча в контексті історії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	95
Ковальчук Г. Внесок В. Ф. Іваницького в розвиток книгознавства	132
Гарбар Л., Яригін А. Особові документи В. Ф. Іваницького та їхнє джерелознавче значення	139
Мансурова Л. Деятельность В. Ф. Иваницкого в 1933–1950 гг. и его книги в Национальной библиотеке им. С. Г. Чавайна	146

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

Автобіографічні документи

Автобіографія	153.
Список научных работ В. Ф. Иваницкого	158
Документи щодо розгляду заяви В. Ф. Іваницького відносно його звільнення з ВБУ 1933 р.	160

Спогади В. Ф. Іваницького

Мои воспоминания. II. Годы учебы. Киевская Духовная Академия. 1902–1906	189
О Владимире Петровиче Рыбинском	214

Інструкції, розроблені В. Ф. Іваницьким у ВБУ

Правила для користування книгами Всенародної бібліотеки на дому (проект)	221
---	-----

Матеріали щодо поділення книжок по відділах	222
Проект інструкції Відділу Бібліотекознавства	225
Організація книжкових фондів спеціальних відділів	227
Правила скороченої праці у відділі стародруків	233
Про хронологічні рамці відділу стародруків	235
Робота «наукової» бібліотеки	241
Кілька уваг до роботи з аспірантами	243

БІБЛІОГРАФІЯ

Хронологічний покажчик наукових, науково-методичних, науково-організаційних, науково-популярних праць В. Ф. Іваницького та його перекладів	249
Алфавітний покажчик назв праць В. Ф. Іваницького	267
Джерела та література про В. Ф. Іваницького	276
Архівні документи	276
Публікації про В. Ф. Іваницького в «Трудах Киевской духовной академии»	280
Друковані та електронні публікації про В. Ф. Іваницького	290
Іменний покажчик	298

Наукове видання

**Віктор Федорович
ІВАНИЦЬКИЙ
(1881–1955)**

Життя, віддане книзі

Художнє оформлення *С. Головаха*
Технічний редактор *Н. Маслакова*
Комп'ютерне верстання *Л. Загородня*

Підп. до друку 00.07.18. Формат 70x100 /16. Папір офс.

Ум. друк. арк. 18, 79. Обл-вид. арк. 18,32.

Наклад 300 прим. Зам. № 14.

Віддруковано у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.
Проспект Голосіївський, 3, Київ 03039

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Для нотаток